

РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ
КАЛЕНДАР

НА
ПЕРЕСТУПНИЙ РІК

1928

РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКЕ ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО

ВІННІПЕГ, МАН., КАНАДА.

ІЛЮСТРОВАНИЙ

РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ

КАЛЕНДАР

НА

ПЕРЕСТУПНИЙ РІК

1928

ЦІНА 75 ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКЕ ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО
Вінніпег, Ман., Канада.

З ДРУКАРНІ РОБ.-ФАРМ. ВИДАВНИЧОГО ТОВАРИСТВА,
ріг вулиць Причард і МекГрегор, Вінніпег, Ман.

Перед нами календар на 1928-й рік. Молодим він приносить із собою нові надії, а старим людям — згадки про пережите минуле. Цей друг буде нам вірно товаришити цілий рік. Календар у тім чи іншій вигляді є найближча нам книга, наш неодмінний товариш ціле життя.

На початку, коли людина почала набіратися свідомости, вона побачила потребу рахувати час і виміряти його. Перше, що впало їй в око, — це дивна постійність чергування світла й темряви. Так виник перший природний вимір часу — день. Люде на початку рахували час на дні.

На місяці вони спостерігали його квартирі, стали вираховувати, коли ці квартирі з'являються, і так виник новий вимір часу — місяць.

Неділя в Англіїців Sunday, у Німців Sonntag — день сонця;

*) Ці назви існують і досі.

в Італійців понеділок *lundi*, присвячений місяцю, так само в Німців — *Montag* і в Англійців *Monday*; вівторок в Італійців *martedì* — день Марса, в них-же середа *mercoledì* — день Меркурія і т. д.

Отже, спостерігаючи небесні світила, наші предки знайшли день, тиждень, місяць, часи року і самий рік, цеб-то знайшли календар.

Календарі здобули велике поширення серед Римлян у найрізноманітніших формах. Їх роблено на дереві, мармурі, слоновій кості з вказівками астрономічними, метеорологічними, сільсько-господарськими то-що.

Коли поширилося християнство, в календарях почали ставити дати релігійних свят, поминання святих, обрядів то-що. Календарі де-далі ускладнюються, більшають розміром. Згодом у календарях вміщується теж провіщання в потворних і карикатурних формах.

Від календаря Рамзеса, зробленого на камені, від римських календарів на дереві, мармурі і слоновій кості ми дійшли до сучасних, надзвичайно різноманітних формою, розміром і змістом. Є календарі загальні, що крім астрономічних відомостей містять найрізноманітніші замітки й відомості. Є й суто спеціальні — наукові, літературні, художні, спортивні, сільсько-господарські, технічні, морські, суто-астрономічні то-що, від дуже простих календарів до високо художніх, від великих стінних до кишенькових.

РОЗВИТОК КАЛЕНДАРЯ.

Першою головною одиницею часу був, розуміється, день. Потреба розрізняти між собою частини дня привела до того, що день поділено на “ранок”, “південь”, “вечір”, “ніч”. Поруч з тим були й більші одиниці.

Цих одиниць чоловік почав шукати на небі. Нам тепер тяжко зрозуміти значіння місяця в життю первісного чоловіка. Місяць світив йому в ночі, а потім невідомо куди зникав. Однак в його появах і зникненнях, у постійній зміні його обличчя була така точність, що вона кидалася в очі навіть напівдикому чоловікові. В життю первісного чоловіка-мисливця місяць відігравав визначнішу роль, ніж зміни часу року.

Тому не дивниця, що у всіх календарях місяць після дня є найстаршою одиницею виміру часу.

Але що в небесному місяцеві буває 29-30 днів, то для первісних людей це був за великий рахунок. Це привело до

поділу місяця на тижні. Первісний тиждень у багатьох народів мав п'ять днів (від п'яти пальців на руці). Такий тиждень був у Персів, старинних Скандинавців, у гвінейських Негрів і на острові Яві. У Китайців, Єгиптян і Греків тиждень мав 10 днів. А семидневний тиждень з'явився вже пізніше, в часі вищого культурного розвитку.

Перехід чоловіка до рільництва вимагав кращого виміру року. У всіх рільничих народів появилися вже точніші календарі, а в них головною одиницею був вже рік, а місяць, тиждень і день стали лише його підрозділами. Клопіт був в тому, що рік не мав рівного числа місяців, місяці не мали рівного числа днів. Тож прийшлося багато працювати над тим, щоб зробити рахунок точним і всім зрозумілим.

Скількість днів в місяці дуже близька до 30-ти. В рокові це число виноситиме приблизно 12 раз по 30. Це й було причиною, що в різних народів рік поділено на 12 місяців, а це зробить в році 360 днів. Де-ж тепер подіти 5 днів? — бо знаємо, що рік має 365 днів. Тож люде взяли цих п'ять днів і додали при кінці кожного року, як п'ять свят. Такий був найстарший календар, старинно-єгипетський.

Чотири тисячі літ перед нашим рахунком часу, а шість тисяч літ тому назад в хлібородній долині ріки Нілю творилася найстарша відома нам єгипетська культура. В 43 віці перед Христом мешканці цієї долини встановили рік на 365 днів. Рік ділився на 12 місяців по 30 днів, а при кінці року додавали по 5 днів святочних.

Але-ж бо рік має не 365 днів рівно, але $365\frac{1}{4}$. Тож Єгиптяни почали ще через кожних чотири роки додавати до року ще один день.

Таким календар перейшов від Єгиптян до Римлян при Юлію Цезарю. При Юлію Цезарю календар знову зреформовано (в 46 році до Христа). Римляни, замість рівних 30-дневних місяців, встановили місяці в 28, 29, 30 і 31 днів. Але вони також уважали, що рік має $365\frac{1}{4}$ днів, тому ухвалили, щоб через кожних три роки на четвертий додавати до місяця лютого один день. А це зробило, що кожний такий четвертий рік мав 366 днів. Римляни називали цей рік “вісектус”, а між Українцями він є знаний, як “переступний”.

Цей календар називали Юліянським. Від Римлян цей рахунок часу почав називатися “календар”, бо перший день кожного місяця у Римлян звався “календи”.

Однак вчені дошукалися, що земний рік в дійсності

трошки коротший ніж $365\frac{1}{4}$ днів, а саме, що він має 365 днів, 5 годин 48 хвилин 14 секунд. Це щорічне випередження календаря землею на 11 хвилин 14 секунд робить за 400 років цілих 3 дні 2 години 53 хвилині 20 секунд, неправдиво пропусканих календарем Юліянським. Так от у кінці 14 віку цей календар відстав від земної кулі на 10 днів і папа Григорій XIII. наказав, аби йдуча за четвергом 4 жовтня 1582 року п'ятниця рахувалася 15 жовтня 1582 року. Щоб нагнати кожні 400 років зайві три дні, постановлено було рахувати (починаючи з 1700 року) з років століть високосний лише кожен четвертий і тому 1700, 1800, 1900 роки по Григоріянському календарю є роками звичайними — 2000 рік переступний. Тепер Григоріянський календар (новий стиль) перегнав Юліянського (старого) на 13 день.

Григоріянський календар є довгочасним витвором буржуазної науки. Так само, як і його попередники, він схожий на старий будинок, якого багато вже разів ремонтували та достроювали. В ньому збереглися лишки забобонів і пережитків минулого, частки від усіх часів, і немає зграбности й єдності ні в якому відношенні. Як і Юліянський календар, він пристосувався більш для церковних, а не дійсних господарських потреб вільної громади працюючих. Літочислення обох календарів не має під собою ніяких наукових підвалин і зв'язане з забобонною хронологією.

Справжнього наукового календаря ми ще не маємо. Такий календар утворить тільки людство, визволене з пут капіталізму й релігійних забобонів. Його виробить міжнародний з'їзд вчених, коли влада в більшості країн буде належати працюючим.

ГОЛОВНІ ДАТИ РЕФОРМАЦІЇ КАЛЕНДАРЯ.

Першу основну реформу календаря зроблено в Римі під час панування Юлія Цезаря. Про це ми вже говорили. Головним реформатором був александрійський астроном Созіген.

Цей календар затвердив Нікейський Собор в 325 році по Христі і названо його Юліянським календарем.

Пізніше винайдено, що рік після Юліянського календаря довший на 11 хвилин 14 секунд за астрономічний рік.

Першим цю помилку Юліянського календаря закріпив вчений грецький монах Ісаак Аргірус.

В 15. столітті порушено було питання про нову реформу календаря. В 1475 році папа Сикст IV. запросив до Риму найвидатнішого в той час астронома з Кенігсбергу, Йогана Мілера, який взявся за реформу, але не докінчив її, померши в тому-ж таки році.

Пізніше робив спробу зреформувати календар папа Лев X., але це йому не вдалося.

В 1576 році римський доктор Альоїзій Ліліус (Aloisius Lilius) запропонував папі Григорію XIII. зреформувати календар. Він подав йому проект реформи, що його в 1577 році розіслано було для переглянення всім тодішнім університетам.

Після цього в Римі скликано було вчену комісію, членами якої були: Німець Христофор Клявій (Christophor Clavius), Еспанець Петро Ціяконій (Petrus Ciaconius), Італієць Ігнатій Данті (Ignatio Danti).

Ця комісія виробила цілі канони календарні, оперті на проекті Альоїзія Ліліюса, і встановила, що від часу Нікейського Собору, коли було прийнято Юліянський календар, пройшло 1257 літ і за той час різниця між календарним часом а астрономічним збільшилася до 10 днів.

24. лютого 1582 року папа Григорій XIII. видав булу про встановлення нового календаря.

Календар цей названо "Григоріянським" на честь папи Григорія XIII. і його називають теж "новим стилем", а Юліянський — "старим стилем". Різниця між старим а новим стилем у 16. столітті була 10 днів; в 1700 році — 11 днів; в 1800 році — 12 днів; в 1900 році — 13 днів і такою вона залишиться до 2100 року.

Григоріянський календар, після його встановлення, прийняли всі латинські держави; держави з протестантським населенням прийняли його значно пізніше. В деяких країнах прийняттю нового календаря поставлено було велику опозицію, доходило навіть до народніх повстань. В Німеччині через таку опозицію існували обидва календарі через сто літ.

Ось як різні держави приймали "новий стиль": зараз після проголошення папської були прийняли його Італія, Еспанія і Португалія; Франція прийняла 2 місяці пізніше; католицька частина Німеччини — 1583 р.; католицька Швайцарія і Нідерланди прийняли в 1583 році; Польща — 1586 р.; Угорщина — 1587 р.; Англія — 1752 р.; Швеція — 1753 р.; а Радянський Союз — 1918 року.

* * *

Першу книжку-календаря склав Йоган Мілер в Кенігсбергу. Видано книжку 1474 року, невдовзі після того, як винайдено спосіб друкування книжок. Той календар відіграв дуже велику роль у великих географічних відкриттях в 15. і 16. століттях. Цим календарем стало руководився Колумб у всіх своїх мандрівках. По тому календарю вчасно було предсказано затьміння сонця 29. лютого 1504 року.

МУСУЛМАНСЬКИЙ КАЛЕНДАР.

За початок магометанського літочислення взято день "Геджри", тоб-то день втечі пророка Магомета з Меки в Медину (в 622 році по народженню Христа).

Магометанський календар є вложений після небесного місяця і так існує й до цього часу. В основі його лежить місячний рік з 354 днів. Рік ділиться на 12 місяців, які поперемінно мають по 29 і 30 днів, або в середньому по $29\frac{1}{2}$ днів.

Так само своєрідно встановлені після магометанського календаря й переступні роки для того, щоб погодити календарний час з астрономічним. Щоб вирівняти ту різницю в магометанському календарі, на кожних 30 років є 11 переступних, що мають по 355 днів.

У відношенні до соняшного року -- місячний коротший на 11 днів, а тому в порівнанні до нашого нового року магометанський новий рік кожного разу приходить на 11 днів скорше, як минулого року. Коли-ж підрахувати це в тягу 33-ох років, то за той час магометанський календар пережене наш на цілий рік.

Тому то від часу свого встановлення магометанський календар обігнав наш календар на 41 рік. Тепер у магометан йде 1347-ий рік.

ЄВРЕЙСЬКИЙ КАЛЕНДАР.

Єврейський календар складений після сонця й місяця. Закінчену форму дістав він в 6-му столітті по Христі. В основі його лежить місячний рік, що складається перемінно з 29 і 30 днів.

Для погодження рахуби років з соняшним часом вживається стародавнього правила "Метонова цикля", що на ному оснований був стародавньо-грецький календар.

Це правило базується на тому, що 19 соняшних років творять майже точно 235 астрономічних місяців, або, говоря-

чи іншими словами, коли вживати рік з 12 астрономічних місяців, то для погодження з соняшним роком треба через кожних 19 літ вставляти лишніх 7 місяців, так би сказати, переступних, а прочі 12 років — уважати за звичайні, що мають по 12 місяців.

Такий переступний рік припав на 1915 рік по нашому календарю, а по єврейському на 5676-ий від “створення світа”.

Єврейський календар дуже складний: переступні й звичайні роки бувають не однакові по своїй довжині. Переступний рік нараховує від 383 до 385 днів, а звичайний від 353 до 355 днів. В наслідок цього переведення дати з єврейського календаря на християнську дуже утруднене й вимагає відповідних таблиць з рахунковими поясненнями.

МІЖНАРОДНІ РОБІТНИЧІ СВЯТА.

Роковини смерти В. І. Леніна (21. січня).

Міжнародний день жінок-робітниць (8. березня).

День Паризької Комуні (18. березня).

Першотравневе свято міжн. роб. солідарности (1. травня).

День народження Карла Маркса (5. травня).

День робітничої преси (5. травня).

Міжнародний день ком. молоді (в першу неділю вересня).

День Пролетарської Революції (7. листопада.).

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В КАНАДІ.

Новий рік (1. січня).

Великоднa Пятниця (6. квітня).

Великодний Понеділок (9. квітня).

Вікторія Дей (24. травня).

День народження короля Джорджа V (3. червня).

Домініон Дей (1. липня).

Лейбор Дей (3. вересня).

День перемяря (12. листопада).

Різдво (25. грудня)

КАЛЕНДАРНА ТАБЛИЧКА

НА ПЕРЕСТУПНИЙ 1928 РІК.

(366 ДНІВ.)

(Товстим друком зазначено робітничі святочні дні.)

Місяці	Січень				Лютий				Березень			
Дні												
Неділя	1	8	15	22 29		5	12	19 26		4	11	18 25
Понеділок ...	2	9	16	23 30		6	13	20 27		5	12	19 26
Вівторок	3	10	17	24 31		7	14	21 28		6	13	20 27
Середа	4	11	18	25	1	8	15	22 29		7	14	21 28
Четвер	5	12	19	26	2	9	16	23	1	8	15	22 29
П'ятниця	6	13	20	27	3	10	17	24	2	9	16	23 30
Субота	7	14	21	28	4	11	18	25	3	10	17	24 31

Місяці	Квітень				Травень				Червень			
Дні												
Неділя	1	8	15	22 29		6	13	20 27		3	10	17 24
Понеділок ...	2	9	16	23 30		7	14	21 28		4	11	18 25
Вівторок	3	10	17	24	1	8	15	22 29		5	12	19 26
Середа	4	11	18	25	2	9	16	23 30		6	13	20 27
Четвер	5	12	19	26	3	10	17	24 31		7	14	21 28
П'ятниця	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22 29
Субота	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23 30

Місяці	Липень				Серпень				Вересень			
Дні												
Неділя	1	8	15	22 29		5	12	19 26		2	9	16 23 30
Понеділок ...	2	9	16	23 30		6	13	20 27		3	10	17 24
Вівторок	3	10	17	24 31		7	14	21 28		4	11	18 25
Середа	4	11	18	25	1	8	15	22 29		5	12	19 26
Четвер	5	12	19	26	2	9	16	23 30		6	13	20 27
П'ятниця	6	13	20	27	3	10	17	24 31		7	14	21 28
Субота	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22 29

Місяці	Жовтень				Листопад				Грудень			
Дні												
Неділя		7	14	21 28		4	11	18 25		2	9	16 23 30
Понеділок ...	1	8	15	22 29		5	12	19 26		3	10	17 24 31
Вівторок	2	9	16	23 30		6	13	20 27		4	11	18 25
Середа	3	10	17	24 31		7	14	21 28		5	12	19 26
Четвер	4	11	18	25	1	8	15	22 29		6	13	20 27
П'ятниця	5	12	19	26	2	9	16	23 30		7	14	21 28
Субота	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22 29

ІСТОРИЧНО-РЕВОЛЮЦІЙНИЙ КАЛЕНДАР

СІЧЕНЬ

1. — 1863. Скасовано невольництво в Північній Америці. — 1881. Помер франц. революціонер Луї А. Блан. — 1918. Замах на Леніна в Петрограді. — 1923. Вийшло перше число журналу "Голос Робітників" у Вінніпегу.

2. — 1889. Засновано Соц. Дем. Партію в Австрії. — 1918. Перший Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет вибрав Перший Робітничо-Селянський Уряд Радянської України.

3. — 1919. Червона Армія взяла Харків, прогнавши петлюрівців. — 1920. Червона Армія заняла Царицин. — Страйк 200,000 робітників в Бомбею.

4. — 1803. Скасовано інквізицію. — 1879. Перші загальні збори "Північно-Російського Робітничого Союзу", з'організованого Халтуріном та Обнорським і видання тим Союзом першої в Росії роб. газети "Заря Рабочего".

5. — 1905. Вийшло перше число газети "Вперед", закордонного органу більшовиків, за редакцією В. І. Леніна. — 1918. Декрет про новий правопис в російській мові.

6. — 1897. Вийшла перша російська соціал-демократична газета "Вперед" в Києві. — 1919. Початок збройного повстання "спартаківців" в Берліні, під керівництвом Карла Лібкнехта і Рози Люксембург.

7. — 1842. Конвенція "чартистів" в Г'лезгові. — 1843. Помер М. Шашкевич. — 1918. Приїзд російської мирової делегації до Бресть-Литовська. — 1919. Спартаківці захопили арсенал в Берліні. — Здача останків армії Колчака.

8. — 1642. Помер астроном Галілео Галілеї. — 1895. Ув'язнено Е. Дебса і тов. — 1920. Кіннота Буденного здобула Ростов на Дону.

9. — 1614. Основано місто Нью Йорк. — 1906. Вбивство в Петербурзі головного військового прокурора Павлова. — 1923. Арештовано Монмуссо та інших французьких комуністів, що перешкаждали окупації Руру.

10. — 1913. Краківське засідання більшовицького Центр. Комітету Російської Соц. Дем. Роб. Партії. — 1918. Оголошення Дону радянською республікою. — Розстріл радянської делегації Червоного Хреста в Польщі.

11. — 1888. Помер поет Ю. Федькович. — 1912. Страйк в Лоренс, Мас. (Злуч. Держави). — 1923. Окупація Рурського Басейну військами Антанти.

12. — 1839. Англійський парламент не визнав першої петиції "чартистів". — 1912. Німецькі соціал-демократи одержали 4,250,399 голосів у виборах. — 1918. Організація червоного козацтва на Україні.

13. — 1919. Придушення спартаківського повстання в Берліні і перемога шайдеманівців. — 1920. Стотисячна демонстрація робітників в Берліні проти закону про фабричні комітети і озброєна сутичка. — 1923. Друга конференція Української Секції Робітничої (Комуністичної) Партії Канади у Вінніпегу.

14. — 1858. Замах Орсіні на життя Наполеона III. — 1920. Кровавий соціал-демократ Носке проголосив став облоги в північній Німеччині.

15. — 1809. Народився французький філософ і економіст П. Ж. Прудон. — 1826. Повстання декабристів на Україні. — 1919. Вбивство К. Лібкнехта та Р. Люксембург. — 1920. Відновлено радянську владу в Сибірі. — 1923. Почався четвертий з'їзд Товариства Український Робітничий Дім (тепер Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім).

16. — 1864. Видано твір Ляссаля "Капітал і праця". — 1918. Червоні війська ввійшли до Києва. — 1920. Почався перший з'їзд Стів. Укр. Роб. Дім (тепер ТУРФДім). — 1927. Шеста конференція представників українського членства Комуністичної Партії Канади у Вінніпегу.

17. — 1918. У Відні та Будапешті організувалися Ради Робітничих Депутатів. — 1927. Восьмий з'їзд Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім у Вінніпегу.

18. — 1918. Відкриття та розігнання Всеросійських Установчих Зборів — 1919. Відкриття мирової конференції в Парижі.

19. — 1865. Помер П. Ж. Прудон. — 1905. Загальний страйк у Польщі. — Замах на царя Миколу II. — 1912. Конференція РСДРП (більшовиків) в Празі.

20. — 1863. У Польщі організовано тимчасовий "Ржонд Народови". — 1873. Справа Нечаєва в московському окружному суді. — 1905. Загальний страйк в Петербурзі. — 1919. Червоні війська здобули Полтаву від денікінців.

21. — 1793. Покарано смертю французького юрора Людовика XVI-го. — 1873. Засуджено Нечаєва на вічну каторгу. — 1919. Оголошено в Бремені радянську республіку. — 1924. Помер В. І. Ленін (в 6 год. 50 хв. вечером). — 1927. Третя конвенція Робітничого Запомогового Товариства у Вінніпегу.

22. — 1788. Народився англ. поет лорд Дж. Дж. Байрон. — 1863. Польське повстання. — 1870. Помер російський письменник-революціонер О. І. Герцен. — 1871. Невдала спроба пролетаріату Парижу захопити владу. — 1905. Розстріл робітників, що йшли з петицією до царя. — 1919. Червоні війська забрали від Чехо-Словаків Оренбург. — 1920. Декрет про об'єднання червоних армій Росії та України.

23. — 1775. Привселюдно покарано у Москві Омеляна Пугачова. — 1834. Народився Вільям Моріс. — 1923. Страйк 100,000 робітників в Рурському Басейні.

24. — 1905. Загальний страйк у Москві, Ярославлі, Ковні, Вильні і т. д. — 1911. В Японії повішено д-ра Котоку і інших 11 соціалістів за соціалістичну агітацію. — 1919. Оголошення незалежності Ірландії. — Заснування Польської Комуністичної Партії.

25. — 1522. Вигнання з Праги Х. Мінцира, середньовікового комуніста. — 1921. Заснування Комуністичної Партії Італії. — 1926. Семий з'їзд ТУРФДім, на якому основано Секцію Молоді ТУРФДім.

26. — 1919. Заклик восьми комуністичних партій в справі організації першого з'їзду Комуністичного Інтернаціоналу. — 1921. Переіменування

Петрограду на Ленінград. — 1925. Шестий з'їзд ТУРФДім, на якому оголошено домініальну інкорпорацію.

27. — 1916. Примусова військова служба в Англії. — 1918. Революційний страйк у Варшаві. — 1919. Червоні війська забрали Катеринослав (тепер Дніпропетровськ) від деніківців. — 1921. Другий з'їзд Стів. Укр. Роб. Дім (тепер ТУРФДім). — 1924. Похорони В. І. Леніна.

28. — 1886. Покарання смертю членів соціалістичної партії "Пролетаріят" Куницького, Петрусінського і тов. у Варшаві. — 1919. Страйк більш мільона майнерів в Англії. — 1920. Антанта розігнала турецький парламент і посли утікли в Ангору. — 1926. П'ята конференція представників українського членства Компартії Канади у Вінніпегу.

29. — 1737. Народився Томас Пейн, американський письменник-революціонер. — 1918. Повстання проти Центральної Ради в Києві. — Революція в Фінляндії. — 1920. Маніфест Бритійської Партії Праці та трейд-юній Англії з вимогою замирення з РСФСР. — 1921. Соціалістичні розрухи і криваві сутички в Італії. — 1926. Друга конвенція Робітничого Запомогового Товариства у Вінніпегу.

30. — 1664. Покарано смертю англійського короля Карла І, Стюарта. — 1880. Прогнано Єзуїтів з Франції. — 1924. Затвердження конституції СРСР Другим Всесоюзним З'їздом Рад. — 1925. Перша конвенція Робітничого Запомогового Товариства у Вінніпегу.

31. — 1906. Придушення за допомогою війська страйку в Берліні. — 1911. Помер німецький соціаліст Пауль Зінгер.

ЛЮТИЙ

1. — 1886. Робітничий конгрес в Лозані. — 1905. Загальний страйк в Польщі. — 1922. Страйк більш 800,000 залізничників в Німеччині. — 1924. Англія визнала (де-юре) Радянський Союз.

2. — 1904. Помер італійський соціаліст А. Лябріоля. — 1918. Українська червона армія здобула Київ від Центральної Ради. — 1922. Третій з'їзд Стів. Укр. Роб. Дім (тепер ТУРФДім) у Вінніпегу, на якому організована Жіночу Секцію тої-ж організації. — 1924. Обрано О. І. Рикова головою Ради Народніх Комісарів СРСР.

3. — 1900. Звільнення В. І. Леніна з заслання. — 1916. Згорів будинок парламенту в Оттаві, при чому згинуло 7 людей. — 1919. Помер старий німецький комуніст Франц Мерінг. — Відкриття соціалістичної (II. Інтернаціоналу) конференції в Берні.

4. — 1793. Другий поділ Польщі. — 1838. Перший всекраєвий конгрес "чартистів" в Лондоні. — 1899. Початок Філіпінсько-Американської війни. — 1915. В Парижі вийшла міжнародна газета "Наше Слово". — 1919. РСФСР відмовилася взяти участь у конференції на Принцевих Островах.

5. — 1878. Замах Вери Засуліч на життя поліцмайстра Трепова. — 1918. Відокремлення церкви від держави і школи від церкви в РСФСР. — 1919. Визнання незалежності Білоруської Соц. Рад. Республіки. — Червона Армія здобула Київ. Втеча петлюрівської директорії.

6. — 1908. Жандарми замордували М. Каганця в Коропці. — 1920. Червона Армія здобула Одесу і Красноводськ. — 1922. Скасовано в Радянських Республіках "Чека" і організовано Державне Політичне Управління (ДПУ). — 1922. Організаційна конференція в справі сформування Української

Секції Робітничої (Комуністичної) Партії Канади. — 1924. П'ятий з'їзд Стів. Укр. Роб. Дім (ТУРФДім) у Вінніпегу, на якому вирішено організувати Спілку Української Робітничої Молоді (СУРМ).

7. — 1478. Народився соціаліст-утопіст Томас Мор, автор "Утопії". — 1900. Помер революційний діяч П. Л. Лавров. — 1920. Розстріляно Колчака в Іркутську.

8. — 1805. Народився франц. революціонер Луї Блан. — 1918. Заведено календар нового стилю і націоналізовано торговельну флоту в РСФСР. — 1921. Помер відомий анархіст П. А. Кропоткін. — 1924. Італія визнала Радянський Союз.

9. — 1881. Помер російський письменник Ф. М. Достоевський. — 1918. Центральна Рада склала угоду з Німцями і закликала їх на Україну "заводити порядок". — 1922. Маніфест першого з'їзду комуністичних і інших революційних організацій Сходу з закликом до боротьби проти гнобителів.

10. — 1632. Ув'язнення астронома Галілея. — 1763. Підписано угоду в Парижі, що Канада переходить під британське панування. — 1837. Помер російський поет А. С. Пушкін. — 1841. Кінгстон столицею Канади. — 1904. Помер ідейний керівник революційного народництва в Росії Н. К. Михайловський. — 1918. Центральна Рада підписала сепаратний мир УНР з Центральними Державами. — Російська радянська делегація оголосила припинення війни з Центральними Державами, але відмовилася підписати диктовану анексію мирову угоду. — Оголошення декрету про анулювання державних царських позик.

11. — 1897. Засуд В. І. Леніна на заслання в Сибір. — 1900. Засновано Українську Революційну Партію. — 1925. Радянський Союз склав угоду з Японією.

12. — 1809. Народився Чарлс Дарвін. — Народився Авраам Лінколн. — 1919. Арештовано Карла Радека в Берліні. — 1924. У львівській поліцейській тюрмі замучено на смерть Ольгу Бесарабону.

13. — 1897. Заслання В. І. Леніна в Сибір. — 1901. Протиклерикальні заворушення в Іспанії. — 1924. Норвегія визнала Радянський Союз.

14. — 1897. Помер український письменник П. Куліш. — 1918. Оголошено резолюцію відносно утворення Червоної Флоту.

15. — 1564. Народився астроном Галілео Галілеї. — 1899. Микола II скасував Фінляндську Конституцію.

16. — 1922. Радянський декрет про вилучення церковних цінностей на користь голодуючих.

17. — 1600. Католицька церква спалила Джордано Бруно. — 1856. Помер поет Г. Гайне. — 1880. Вибух в царській зимовій палаті в Петербурзі, улаштований народовольцем Степаном Халтуріном з метою вбити Олександра II. — 1905. Каляев вбив великого князя Сергія Олександровича. — 1922. Перша конвенція Робітничої (Комуністичної) Партії Канади в Торонто.

18. — 1918. Німці перервали перемир'я з РСФСР. — 1924. Декрет про випуск радянських срібних грошей.

19. — 1473. Народився астроном Микола Копернік. — 1918. Оголошення радянського декрету про соціалізацію землі.

20. — 1694. Народився французький письменник і філософ Вольтер. — 1919. Французькі жовніри і матроси в Одесі відмовились воювати проти революційних радянських військ.

21.— 1714. У Франції оголошено свободу віри. — 1919. Революційні робітничі заворушення в Будапешті і арешт Бела Куна. — 1920. Червона Армія здобула Архангельськ.

22.— 1732. Народився Джордж Вашингтон. — 1840. Народився німецький соціаліст Август Бебель. — 1848. Початок революції у Франції. — 1919. Гвардійці Носке вбили незалежного соціаліста Курта Айснера. — 1921. Засновано Комуністичну Партію в Австралії. — 1923. Друга конвенція Робітничої Партії Канади в Торонто. — 1924. Австрія визнала СРСР.

23.— 1848. Паризьке повстання. — 1883. Арешт В. Н. Фігнер в Харкові. — 1918. Започатковано організацію Червоної Армії. — 1919. В Мінхені (Баварія) оголошено Радянську Республіку.

24.— 1848. Оголошено республіку у Франції. — 1872. Народилася укр. письм. Леся Українка. — 1919. Червона Армія здобула Ростов на Дону.

25.— 1892. Бунт безробітних в Берліні. — 1917. Затоплено "Лаконію". — 1919. Загальний страйк гірняків в центральній Німеччині. — 1921. П'ятий Всеукраїнський З'їзд Рад. — 1924. Страйк 150,000 докерів в Англії.

26.— 1802. Народився Віктор Гюго. — 1840. А. Бебель вибраний, як перший соц. дем. посол до північно-німецького парламенту. — 1898. Перший з'їзд РСДРП в Мінську. — 1921. Грузія оголошена Радянською Соціалістичною Республікою.

27.— 1839. Покарано смертю польського революціонера С. Конарського. — 1915. На доручення Леніна, Літвінов виступає на Лондонській конференції соціалістів Антанти з декларацією РСДРП. — 1922. Віддача до суду правих есерів.

28.— 1890. Міжнародна конференція в справі охорони робітників в Берліні. — 1902. Початок "зубатовщини" в Росії.

29.— 1920. Червона Армія здобула Ставрополь.

БЕРЕЗЕНЬ

1.— 1848. Початок березневої революції в південній Німеччині. — 1871. Вступ пруських військ до Парижу. — 1903. Засновано перше українське робітничє товариство "Воля" у Львові. — 1917. Конгрес Злучених Держав уповноважив президента озброювати торговельні кораблі. — 1918. Засновано Товаришення Український Робітничий Дім (тепер ТУРФДім) у Вінніпегу. — Радянська влада залишила Київ.

2.— 1901. Робітничі заворушення в Італії. — 1913. Перше святкування в Росії міжнародного дня жінки. — 1919. Відкриття першого конгресу III-го Інтернаціоналу (Комінтерну). — 1921. Кронштадське повстання. — Закріплення землекористування на Україні на 9 років. — Скинення меншовицького уряду в Грузії. — 1927. Помер Чарлс Рутенберг, видатний провідник комуністичного руху в Злучених Державах і головний секретар Робітничої (Комуністичної) Партії Америки.

3.— 1827. Народився український поет Леонід Глібов. — 1906. Присуджено лейтнанта Шмідта до розстрілу за повстання матросів на "Потьомкін". — 1919. Загальний страйк в Берліні і зав'язі вуличні бої.

4.— 1861. Скасування кріпацтва в Росії. — 1906. Визнано Державну Думу в Росії.

5. — 1648. Створена Рада Нової Франції (теперішньої Канади). — **1867.** Невдала спроба фейнерського повстання в Ірландії. — **1901.** Відлучення Льва Толстого від церкви. — **1907.** Відлучення церкви від держави у Франції. — **1913.** Бернська конференція закордонних секцій більшовиків. — **1919.** Заснування Комуністичного Інтернаціоналу. — **1925.** Комінтери ліквідував Українську Комуністичну Партію, злучивши частину її з Комуністичною Партією (більшовиків) України.

6. — 1919. Третій Всеукраїнський З'їзд Рад і оформлення конституції УСРР. — **1920.** Несподіване розпочаття війни Польщею проти Радянських Республік.

7. — 1917. Українська Центральна Рада в Києві. **1923.** Розстріл китайських страйкерів на лінії Пекін-Ганков. — **1925.** Загальний страйк залізничників в Греції.

8. — 1917. Передреволюційні маніфестації та страйки в Петрограді. — Міжнародний день жінки-робітниці. — **1918.** Перейменування РСДРП (б) на РКП, на сьомому її з'їзді. — **1921.** Десятий з'їзд РКП — ухвалено нову економічну політику.

9. — 1814. Народився Тарас Шевченко. — **1907.** Загальний страйк в Іспанії (Персія). — **1917.** Страйк більш 200,000 робітників в Петрограді. Сутички з поліцією. — **1922.** Страйк мільона робітників в Баварії і Віртемберзі

10. — 1861. Помер Тарас Шевченко. — **1917.** Загальний страйк в Петрограді. — **1918.** Бійка спартаківців з військом в Берліні.

11. — 1872. А. Бебеля і В. Лібкнехта засуджено на два роки кріпости. — **1881.** Арешт революціонера Желябова. — **1917.** Розпуск Державної Думи і її відмова розходитися. — Більшовики закликають до утворення тимчасового уряду. — **1918.** Переїзд радянського уряду з Петрограду до Москви.

12. — 1917. Лютнева революція в Росії. — Повстання преображенського, волинського та литовського полків. — Захоплено арсенал та Петропавловську кріпость в Петрограді. — Організовано Петроградську Раду Робітничих Депутатів. — Арештовано міністрів. — Організовано Тимчасовий Комітет Державної Думи. — **1922.** Організовано Закавказьку Соц. Фед. Рад. Республіку. — **1925.** Помер др. Сун Ят-Сен.

13. — 1848. Революція у Відні. — **1881.** Вбито царя Олександра II. — **1917.** Вийшло перше число "Известий" Петроградського Сов. Роб. Депутатів. — Утворення Тимчасового Революційного Комітету в Москві. — Приєднання військ в Москві до революціонерів. — **1920.** В Берліні утворено уряд Еберта. — Повстання в Рурі та інших місцях Німеччини. — **1921.** Заключення мирового договору між Рад. Республіками й Польщею.

14. — 1883. Помер в Лондоні Карл Маркс. — **1887.** Арешт О. І. Ульянова, що підготовляв замах на Олександра III. — **1917.** Утворення Ради Робітничих Депутатів в Москві. — **1923.** Рада амбасадорів Антанти віддала Галичину під владу Польщі. — **1924.** Швеція визнала СРСР.

15. — 1917. Микола II зрікся престолу на користь великого князя Михайла. — Утворено Тимчасовий Уряд в Росії. — **1921.** Заміна харчрозверстки харчподатком в Рад. Республіках. — **1924.** Вийшло перше число журналу "Робітниця" у Вінніпегу.

16. — 1907. Селянські бунти в Румунії. — **1917.** Примусова військова служба в Злучених Державах. — **1917.** Великий князь Михайл відмовився

від престолу, який передав йому Микола II. — Представники союзних держав визнали Тимчасовий Уряд Росії. — 1919. Смерть Я. М. Свердлова. — 1920. Війська Антанти захопили Константинополь. — 1921. Загальний страйк в центральній Німеччині і початок збройної боротьби. — Заключення радянсько-англійської торговельної угоди.

17. — 1896. Помер укр. композитор П. Нішинський. — 1917. Визволення політичних в'язнів в Сибірі. — 1918. Відкриття другого Всеукраїнського З'їзду Рад в Катеринославі. — 1919. Мiroва конференція в Парижі віддала Закарпатську Україну Чехо-Словаччині. — 1920. Влада комунарів в Рурі. — 1921. Ліквідація Кронштадського повстання.

18. — 1848. Німецька революція. Повстання в Берліні. — Почалося повстання в Мілані. — 1871. Паризька Комуна. Повстання і перемога паризького пролетаріату. — 1917. Легальний випуск першого числа "Правди", органу більшовиків. — 1922. Робітничі страйки в Італії і Угорщині.

19. — 1906. Розстріляно лейтенанта Шмідта і трьох матросів за повстання на "Потьомкіні". — 1919. Утворення Угорської Радянської Республіки. — 1920. Загальний страйк в Польщі.

20. — 1727. Помер англійський астроном Ісаак Ньютон. — 1828. Народився письменник Генрик Ібсен. — 1917. Амністія всім ув'язненим за політичні і релігійні справи в Росії.

21. — 1907. Помер український історик В. Антонович. — 1917. Арештовано Миколу II-го в Могилеві і його жінку в Царському Селі.

22. — 1832. Помер німецький поет Гете. — 1881. Арешт С. Перовської. — 1915. Упадок Перемишля. — 1919. Вийшло перше число газети "Українські Робітничі Вісті" у Вінніпегу, на українській і англійській мовах.

23. — 1842. Народився український композитор М. Лисенко. — 1919. Доклад Леніна на 8-му з'їзді РКП про взаємовідносини пролетаріату і селянства.

24. — 1906. М. Спірідонова присуджена до підвищення, але кара замінена вічною каторгою. — 1922. З'їзд Комуністичної Партії Італії.

25. — 1917. Великі демонстрації робітників Москви за 8-годинним днем праці і за миром.

26. — 1869. Народився робітничий письменник Максим Горький (А. М. Пешков). — 1885. Друге повстання Рієля в Канаді. — 1915. Міжнародна жіноча соціалістична конференція в Берні.

27. — 1917. Відозва Петроградської Ради Робітничих Депутатів до пролетаріату всього світу в справі мира без анексій та контрибуцій.

28. — 1520. Помер славний італійський маляр С. Рафаель. — 1871. Перше засідання Паризької Комуні. — 1917. Визнання Тимчасовим Урядом Росії незалежності Польщі.

29. — 1828. Народився німецький соціаліст Вільгельм Лібкнехт. — 1917. Загальний страйк в Іспанії. — 1925. В Польщі вбито політичних в'язнів Вечоркевича і Багінського.

30. — 1847. Спалено твори Вольтера. — 1856. Кінець кримської війни. — 1927. Вийшло перше число журналу для укр. робітничо-фермерської молоді в Канаді "Світ Молоді" у Вінніпегу.

31. — 1887. Розстріл офіцера-народовольця Суханова в Кронштадті. — 1908. Перемога соціалістів у фінляндських соймів.

КВІТЕНЬ

1. — 1890. Великий страйк у Відні. — 1919. Криваві сутички робітників з військом в Штутгарті. — 1921. Страйк 1,200,000 майнерів в Англії. — 1922. Страйк 600,000 майнерів в Злучених Державах. — 1922. Вийшло перше число укр. журналу "Голос Праці" у Вінніпегу. — 1925. Вийшло перше число укр. фермерського часопису "Фармерське Життя" у Вінніпегу.

2. — 1791. Помер французький письменник і революціонер Октав Мірабо. — 1840. Народився французький письменник Еміль Золя. — 1871. Похід Тера на комуністичний Париж.

3. — 1649. Зборівська угода. — 1871. Декрет Паризької Комуни про відокремлення церкви від держави і про націоналізацію церковних маєтків. — 1922. Конференція трох Інтернаціоналів в Берліні.

4. — 1882. Покарано смертю Халтуріна та Желвакова в Одесі. — 1917. Оголошено свободу релігії в Росії.

5. — 1672. Де Фронтенак назначений губернатором Нової Франції (тепер Канади). — 1794. Покарання смертю діячів великої французької революції Дантона і Дюмулена. — 1889. Помер пролетарський філософ Йосиф Діцген. — 1917. Злучені Держави оголосили війну Німеччині.

6. — 1903. Погром в Кишиньові. — 1923. Загальний страйк в Мемелі.

7. — 1772. Народився соціаліст Шарль Фур'є. — 1812. Народився революційний діяч і письменник О. І. Герцен. — 1919. Оголошення радянської республіки в Баварії.

8. — 1913. Відкриття першого парламенту в Китаю. — 1917. Виїзд Леніна з Берна до Росії.

9. — 1850. Скасовано церковні закони в Сардинії. — 1918. Німці взяли Харків. — 1923. Урочисті похорони забитих Французами робітників заводів Крупа в Ессені.

10. — 1848. Велика демонстрація чартистів і загальний страйк в Лондоні. — 1922. Конференція "великих держав" в Генуї, в якій брала участь РСФСР.

11. — 1825. Народився німецький соціаліст Фердинанд Ляссаль. — 1876. Перша політична демонстрація в Петербурзі (похорон студента Чернишова). — 1917. З'їзд делегатів Рад Робітничих Салдатських і Селянських Депутатів в Петрограді. — 1920. Придушення спартаківського повстання і захоплення урядовими військами Рурського Басейну. — 1923. Перший бюлетень про погіршення стану здоров'я В. І. Леніна.

12. — 1908. Січинський вбив намісника Галичини графа Потоцького. — 1919. Припинення наступу армій Колчака.

13. — 1917. Г. В. Плеханов повернувся до Росії після 40 років вигнання.

14. — 1865. Вбивство президента Лінкольна. — 1913. Загальний страйк в Бельгії. — 1919. Повстання в Дрездені.

15. — 1902. Балмашов вбив міністра Сіп'ягіна. — 1912. Затоплення "Титаніка". — 1918. Страйк в Берліні. — 1920. Страйк на залізницях Югославії.

16. — 1881. Повішено учасників вбивства Олександра II-го: Желябова, Перовську, Кібальчича, Михайлова і Рисакова. — 1917. Повернення В. І. Леніна до Росії (до Петрограду). — 1919. Знову оголошено Радянську Республіку в Мінхені (Баварія). — 1922. Радянсько-німецька угода в Рапалло. — 1923. Вибух у Софіївському Соборі в Болгарії і лютування білого терору.

17. — 1912. Ленський розстріл робітників в Росії. — 1917. Перший ви-

ступ В. І. Леніна в Тавричеському Дворці після його повернення і його доповідь про завдання пролетаріату в революції.

18. — 1886. Помер укр. історик М. Костомарів. — 1918. Вбито Корнілова на Дону. — 1924. Відкриття третьої конвенції Робітничої Партії Канади в Торонто, на якій її перейменовано на Комуністичну Партію Канади.

19. — 1775. Почалася війна за незалежність Злучених Держав Америки. — 1824. Помер англ. поет лорд Дж. Байрон. — 1882. Помер Чарлс Дарвін. — 1917. Протivoєнний страйк 120,000 робітників в Німеччині. — 1921. Страйк сільсько-господарських робітників в Чехо-Словачії.

20. — 1791. Революція в Польщі. — 1914. Робітнича боротьба в Людло. — 1918. Німці заняли Крим.

21. — 1901. Протест міжнародного соціалістичного бюро (II-го Інтернаціоналу) проти російського самодержавства. — 1910. Помер американський письменник Марк Твейн. — 1924. Третя конференція Української Секції Комуністичної Партії Канади.

22. — 1870. Народився в м. Сімбірську проводир всесвітнього пролетаріату Володимир Ілліч Ульянов (Ленін). — 1920. Петлюра склав з Польщею Варшавську умову і віддав її західно-українські землі.

23. — 1564. Народився найбільший англійський драматург Вільям Шекспір. — 1919. Протест РСФСР проти блокади.

24. — 1916. Революція в Добліні (Ірландія). -- Друга конференція циммервальдців в Кієнталі.

25. — 1849. Повстання в Монреалі і спалення парламенту. — 1910. Помер М. Кропивницький. — 1913. Помер письменник М. Коцюбинський. — 1921. Страйк робітників Італії на знак протесту проти фашизму.

26. — 1917. З'їзд Рад Селянських Депутатів в Петрограді. — Повернуло перших 200 політичних в'язнів з Сибіру.

27. — 1904. Помер Михайло Старицький. — 1916. Стан облоги в Ірландії. — 1919. Перший Всеукраїнський З'їзд Профспілок.

28. — 1901. Масові арешти по всій Росії з метою перешкодити святкуванню 1. травня. — 1920. Помер професор К. А. Тімірязєв.

29. — 1652. Затьміння сонця настрашило людей в Європі. — 1875. Помер соціаліст абат Маблі.

30. — 1848. Придушення революції в Німеччині. — 1918. Протест англійських робітників проти політики уряду Великої Британії у відношенні до Радянської Росії. — Німецькі генерали, російські та українські поміщики посадили на Україні царського генерала Скоропадського гетьманом.

ТРАВЕНЬ

1. — 1890. Святковано перший раз міжнародне робітниче свято Першого Травня установлене першим конгресом II-го Інтернаціоналу в Парижі. — 1916. Демонстрація проти війни в Берліні під проводом спартаківців і арешт К. Лібкнехта. — 1917. Перше вільне святкування Першотравневого Свята в Росії. — 1919. Скинення радянської влади в Баварії. — Почався загальний страйк у Вінніпегу. — 1921. Масові арешти комуністів по всій Естонії. — 1926. Страйк більш мільона майнерів в Англії, що розвинувся у грізний генеральний страйк.

2. — 1849. Дрезденське повстання, в якому брав участь М. Бакунін.

3. — 1916. Покарання смертю Пірса і тов. в Ірландії.

4. — 1886. Боротьба на Геймаркет в Шікаго. — 1922. Страйк металістів в Чехо-Словачії. — 1926. Почався генеральний страйк в Англії, що охопив мільони англійських робітників.

5. — 1818. Народився основоположник наукового соціалізму Карл Маркс.

6. — 1910. Помер Борис Грінченко. — 1922. Притягнення до суду патріярха Тихона. — 1923. Розстріл провідника естонських робітників Кінгісена.

7. — 1915. Німецьке підводне судно затопило пасажирський пароплав "Люзітанію", при чому згинувло 1,152 людей. — 1919. Закон про 8-годинний робочий день в Португалії.

8. — 1919. Померла Вера Засуліч. — 1920. Поляки захопили Київ.

9. — 1805. Помер німецький поет Фрідріх Шілер. — 1917. Скасовано заслання в Росії.

10. — 1844. Столицю Канади перенесено з Кінгстону до Монтреалу. — 1906. Відкриття першої Державної Думи в Росії. — 1923. Вбивство радянського представника В. В. Воровського в Швейцарії.

11. — 1878. Закон проти соціалістів в Німеччині.

12. — 1916. Покарання смертю соціалістичного провідника ірландських революціонерів Дж. Конолі. — 1926. Експедиція Роальда Амундсена "відкрила" північний бігун, перелетівши понад ним в 1. годині 25. хвилин дирижаблем "H Norge".

13. — 1870. Зачартеровано Годсон Бей Компанію в Канаді. — 1891. Перше таємне святкування 1-го травня в Петербурзі. — 1907. П'ятий з'їзд РСДРП в Лондоні.

14. — 1771. Народився Роберт Оуен. — 1871. Народився письменник Василь Стефаник. — 1918. Велика демонстрація в Будапешті за виборче право.

15. — 1525. Поразка Х. Мінцера коло Франкенгаузену. — 1848. Скасування панщини в Галичині. — Спроба пролетаріату Парижу захопити владу. — 1921. Перший конгрес Французької Комуністичної Партії.

16. — 1848. Травнева революція у Відні. — 1902. Покарано смертю революціонера Балмашова. — 1919. Наступ Юденіча на Ленінград.

17. — 1842. Заснування Віллі Марії (міста Монтреал). — 1789. Початок Великої Французької Революції.

18. — 1848. Утік імператор Фердинанд з Відня. — 1917. Другий Тимчасовий (коаліційний) Уряд в Росії під головуванням кн. Львова.

19. — 1825. Помер соціаліст-утопіст Сен-Сімон. — 1899. Конференція роззброєння в Гадзі.

20. — 1887. Смертна кара Олександра Ілліча Ульянова і тов., засуджених в справі замаху на Олександра III. — 1917. Засуджено на смертну кару д-ра Фрідріха Алдера за вбивство австрійського прем'єра графа Штірка.

21. — 1871. Останнє засідання Паризької Комуні. — 1920. Маніфест Всеукраїнського З'їзду Рад відносно війни з польськими панами.

22. — 1871. Упадок Паризької Комуні і жорстока розправа буржуазії з комунарами. — 1877. Засновано Німецьку Соціал-Демократичну Партію на Готському З'їзді. — 1895. Помер Віктор Гюго. — 1896. Помер Едвард Белямі. — 1920. Втеча денікінців за кордон.

23. — 1905. Смертна кара революціонера Каляєва за вбивство великого князя Сергія Олександровича. — 1918. Селянські бунти в Харківщині проти влади гетьмана.

24. — 1543. Помер астроном Копернік. — 1907. Вбивство селян в Горуцку (Галичина). — 1920. Розгром головних сил банди Махна в районі Гуляй-Поля на Україні.

25. — 1871. Смерть на барикадах генерала Паризької Комуні Делеклюза. — 1916. В Великій Британії встановлено примусову військову службу. — 1920. Перехід червоних військ в наступ по всьому польському фронту. — 1926. Шварцбарт убив Петлюру в Парижі.
26. — 1848. Повстанці захопили Відень. — 1879. Смертна кара Брандера, Антонова і Осінського в Києві. — 1918. Почалися контр-революційні виступи Чехо-Словаків в Сибірі.
27. — 1797. Покарано смертю французького комуніста Гракха Бабефа, основоположника "Союзу Боротьби за Рівність".
28. — 1871. Упадок останньої барикади і кінець Паризької Комуні. — 1916. Помер великий український письменник і діяч Іван Франко.
29. — 1920. Утворення Татарської Радянської Соціалістичної Республіки.
30. — 1896. Катастрофа на Ходинському Полі в Москві під час коронації Миколи II-го, в якій загинуло 4,000 осіб. — 1900. Страйк залізничників у Харкові за звільнення 50 заарештованих. — 1925. Велика протестаційна демонстрація студентів в Шангаю.
31. — 1917. Кронштадська Рада Робітничих Депутатів оголосила себе єдиною владою в місті. — 1918. Помер Г. В. Плеханов. — 1924. Китайський уряд виняв СРСР.

ЧЕРВЕНЬ

1. — 1775. Наїзд американських революційних військ на Канаду. — 1848. Засновано "Нову Ренську Газету", яку редагували Маркс та Енгельс. — 1921. Засновано Комуністичну Партію в Бельгії.
2. — 1793. Упадок жирондистів у Франції. — 1902. Масове вбивство робітників у Львові.
3. — 1814. Народився революціонер-анархіст М. Бакунін. — 1882. Помер італійський революціонер Джузеппе Гарібальді. — 1921. Приєднання бельгійської Комуністичної Партії і конгресу французьких залізничників до Комуністичного Інтернаціоналу.
4. — 1918. Засновано Рад Робітничих Депутатів в Бергені (Норвегія). — 1921. Закон про 8-годинний робочий день в Аргентині.
5. — 1904. Робітничі демонстрації проти російського уряду в Фінляндії. — 1916. Затоплено лорда Кичинера з його штабом. — 1918. Загальний страйк по всій Угорщині.
6. — 1879. Засуд на смерть А. К. Соловйова в Росії за замах на життя Олександра II-го.
7. — 1843. Помер Маркіян Шашкевич. — 1867. Замах Березовського на Олександра II-го в Парижі.
8. — 1905. Швеція та Норвегія відділилися без війни. — 1920. Прорив польського фронту Першою Червоною Кінною Армією.
9. — 1923. Цанков вчинив білогвардійський переворот в Болгарії.
10. — 1605. Вбивство російського царя Фйодора II. — 1879. Покарано смертю А. К. Соловйова за замах на життя Олександра II. — 1920. Поляки втікли з Києва.
11. — 1876. Заборонено в Росії друкувати українські книжки. — 1917. Повернувся в Росію відомий анархіст князь Кропоткін.
12. — 1847. Здача Тараса Шевченка в салдати. — 1848. Революція в Ізраїлі. — 1920. Червоні війська взяли Київ.

13. — 1886. Вогонь знищив місто Ванкувер. — **1905.** Присуджено до смертної кари соціал-демократа Дейча.

14. — 1906. Погром в Білостоці при співучасті поліції. — **1921.** Закон про 8-годинний день праці в Бельгії.

15. — 1381. Вбивство Уота Тайлора, керівника селянського повстання в Англії, та розправа з самими повстанцями. — **1895.** Помер укр. вчений Михайло Драгоманов. — **1917.** Деклярація прав народів в Росії. — **1919.** Кінець загального страйку у Вінніпегу. — **1920.** Оголошення радянської влади в Решті (Персія).

16. — 1904. Вбивство фінляндського генерал-губернатора Бобрікова. — **1907.** Арешт соц.-дем. депутатів і розпуск другої Державної Думи в Росії.

17. — 1789. Національне зібрання у Франції. — **1919.** Арешт провідників генерального страйку у Вінніпегу. Наїзд державної поліції на "Лейбор Темп'л", Український Робітничий Дім, редакцію та друкарню "Українських Робітничих Вістей", а також на приватні помешкання англійських, українських і ин. керівників революційних робітничих організацій, під час якого забрано багато літератури, документів то-що і вчинено багато спустошення. — **1927.** Відкриття п'ятої конвенції Комуністичної Партії Канади в Торонто.

18. — 1815. Бій під Ватерльо. — **1924.** Відкриття п'ятого конгресу Комінтерну.

19. — 1721. Вогонь знищив половину Монреалу. — **1867.** Розстріл цесаря Максиміліана в Мексико.

20. — 1709. Вперше зруйновано Запорізьку Січ. — **1791.** Втеча короля Людовика XVI із Парижа і заарештування його в дорозі за кордон. — **1918.** Вбивство Володарського есерами в Петербурзі.

21. — 1749. Засновано місто Галіфакс в Канаді. — **1809.** Народився В. Вольф, борець пролетаріату, якому Маркс присвятив перший том "Капіталу". — **1886.** Суд над "анархістами" в Шікаго.

22. — 1848. Революційні хвилювання в Парижі. — **1921.** Відкриття III-го конгресу Комінтерну. — **1924.** Данія визнала СРСР.

23. — 1870. Помер укр. письменник А. Метлинський. — **1905.** Загальний страйк та барикадна боротьба в Лодзі. — **1918.** Оголошення Азербейджанської Соціалістичної Радянської Республіки.

24. — 1497. Джан Кабот відкрив східній беріг Північної Америки. — **1793.** Національне Зібрання у Франції прийняло конституцію. — **1848.** Повстання робітників в Парижі і кривава розправа з повстанцями.

25. — 1867. Вийшов перший том "Капіталу" К. Маркса. — **1919.** В Києві на I-му з'їзді утворено Комуністичну Спілку Молоди України.

26. — 1905. Повстання в Одесі, підтримане відтак броненосцем "Князь Потьомкін Тавричеський".

27. — 1905. Повстання матросів на броненосці "Князь Потьомкін". — **1918.** Великі робітничі заворушення у Відні.

28. — 1853. Народився письменник В. Г. Короленко. — **1911.** Помер са-моучка незаможницький письменник Архип Тесленко. — **1914.** Вбивство в Сараєві австрійського престолонаслідника Фердинанда. — **1919.** Підписано Версальську мирову угоду між Антантою і Німеччиною. — Збройне повстання білогвардійців проти радянської влади в Угорщині.

29. — 1848. Французька буржуазія вбила коло 3,000 полонених робітників. — **1916.** Роджер Кейзмент, провідник ірландської революції, присуджений до смертної кари. — Помер укр. вчений Ф. Вовк.

30. — 1876. Помер в Берні революціонер-анархіст М. Бакунін. — **1918.** Декрет про націоналізацію великої промисловости та торгівлі в РСФСР.

ЛИПЕНЬ

1. — 1867. Увійшов в силу "Бритиш Норт Америка Ект" і злучено всі провінції в одну домінію Канади. — **1917.** Масові робітничі демонстрації в Петрограді проти угодовства з буржуазією. — **1923.** Відкриття пам'ятника Шевченкові на його могилі.

2. — 1896. Четвертий конгрес II-го Інтернаціоналу в Лондоні.

3. — 1608. Заснування міста Квебек в Канаді. — **1904.** Страйк в Колоредо. — **1919.** Приєднання Болгарської Соціалістичної Партії до Комінтерну. — **1921.** Перший всесвітній конгрес червоних профспілок. — Відкриття II-го конгресу Інтернаціоналу Комуністичної Молоді в Москві.

4. — 1776. Оголошення незалежности Злучених Держав від Англії.

5. — 1905. Помер Елізе Реклю. — **1918.** Загальний страйк в Угорщині. — Перший з'їзд Комуністичної Партії (б) України. — **1922.** Міжнародний конгрес допомоги голодуючим в Рад. Республіках.

6. — 1415. Спалено Яна Гуса. — **1918.** Вбивство графа Мірбаха в Москві. — **1919.** В Бродах (Галичина) оголошено радянську владу. — **1923.** Оголошення конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

7. — 1918. Зліквідовано бунт лівих есерів у Москві. — **1924.** Третій міжнародний конгрес Профінтерну.

8. — 1821. Втопився в Італії англійський поет Шеллі — **1921.** Загальний страйк в Берліні.

9. — 1848. Скінчилася триднева різанина поміж робітниками й буржуазією у Франції.

10. — 1848. Відкриття першого парламенту в Австрії. — **1894.** Арешт Дебса і тов. в Шікаго.

11. — 1762. Скинення царя Петра III-го. — **1925.** Суд над 77 комуністами в Естонії.

12. — 1885. Єврейський погром в Переяславі. — **1920.** Підписано в Москві радянсько-литовську мирову угоду.

13. — 1793. Шарлота Корде вбила ножем діяча французької революції Марата. — **1857.** Випуск першого числа "Колокола", редагованого Герценом і Огаревом. — **1871.** Процес нечаєвців.

14. — 1789. Захоплення повставшим народом Парижа державної тюрми Бастилії. — **1889.** Засновано II-ий Інтернаціонал і на цьому-ж його першому конгресі в Парижі установлено день Першого Травня святом міжнародньої солідарности робітників.

15. — 1917. Жовніри в Росії домагаються передачі влади Радам. — **1920.** Організовано Міжнародню Радю Червоних Профспілок. — **1927.** Кровава боротьба робітників з поліцією та військом у Відні. Кількадесят осіб вбито а кількасот поранено.

16. — 1917. Збройний виступ робітників і жовнірів в Петрограді за владу Рад. — **1918.** Розстріляно Миколу II-го і його родину в Катеринбурзі.

17. — 1917. Криваве придушення виступу за радянську владу в Петрограді. — **1919.** Процес комуністів в Мінхені і засуд Еріха Мізама та Ернеста Толера.

18. — 1917. Війська Керенського розгромили в Петрограді приміщення

робітничих організацій та друкарню більшовицької газети "Правда". Перехід Леніна на нелегальне становище. Вперта агітація за владою Рад поширюється. — 1922. Перші комуністичні кандидати до провінційального парламенту Манітоби: М. Попович, А. Гендерсон, В. Гемонд, з Вінніпегу, В. Н. Колісник з Сент Клемент.

19. — 1918. Декрет про націоналізацію царського майна в Рад. Росії. — Американські війська залишили Архангельськ. — 1920. Відкриття другого конгресу Комінтерну в Петрограді.

20. — 1917. Наказ Керенського відносно розпуску Балтійської фльоти, арештування Леніна, закриття газети "Правда" і т. д. — 1918. Залізничний страйк на Україні проти гетьмана Скоропадського.

21. — 1836. Перша залізниця в Канаді між Ляппрері і Ст. Джон, в Квебеку. — 1917. В Петрограді стрільщина під час роззброювання полків, що брали участь в повстанню.

22. — 1918. Відозва Леніна до калмицького народу.

23. — 1925. Страйк металістів в Бельгії.

24. — 1908. Конституція в Туреччині. — 1921. Розбиття аеропотягу з делегатами Комінтерну. Під час тої катастрофи загинули г. Артем (Сергій), перший голова уряду У.С.Р.Р. та 5 делегатів Комінтерну.

25. — 1826. Повішено декабристів Пестеля, Рилєєва і тов. в Росії.

26. — 1759. Початок облоги Квебеку Бритійцями. — 1880. Народився письменник В. Винниченко.

27. — 1794. Скиннення Робесп'єра у Франції (9 термідора). — 1903. Почався загальний страйк в Тифлісі.

28. — 1794. Покарано смертю Робесп'єра. — 1830. Революція у Франції, що закінчилась скиненням короля Карла X-го. — 1904. Сазонов вбив міністра Плева в Петербурзі. — 1914. Австрія оголосила війну Сербії і започаткувала світову імперіялістичну різню.

29. — 1920. Перша міжнародня конференція комуністок в Москві.

30. — 1419. Проводир таборитів Іван Жіжка захопив місто Прагу. — 1916. Великий пожар лісів в Онтеріо, в якому загинуло 184 особи.

31. — 1914. Вбито французького соціяліста і противника війни Жана Жореса. — 1920. Утворено Тимчасовий Революційний Комітет Польщі.

СЕРПЕНЬ

1. — 1906. Повстання матросів в Кронштадті. — 1913. Померла Леся Українка. — 1914. Німеччина виповіла війну Росії. — 1926. Новий закон відносно церков в Мексико.

2. — 1920. Утворено Тимчасовий Радянський Революційний Комітет в Галичині. — Організовано Комуністичну Партію Англії. — 1922. Загальний страйк в Італії.

3. — 1914. Німеччина оголосила війну Франції, а Франція оголосила війну Німеччині. — 1917. Керенському доручено скласти новий уряд в Росії.

4. — 1792. Народився англійський поет Персі Б. Шеллі. — 1914. Німеччина оголосила війну Бельгії. — 1919. Кінець радянської влади на Угорщині і арешт народніх комісарів.

5. — 1895. Помер Фрідріх Енгельс. — 1904. Шестий конгрес II-го Інтернаціоналу в Амстердамі. — 1911. Померла укр. письменниця Ганна Барвінок.

— 1914. Англія оголосила війну Німеччині. — 1917. Утворення Тимчасового Уряду в Росії з 5 есерів і 3 есдеків. Арешт Троцького та Луначарського.

6. — 1893. 3-й конгрес II-го Інтернаціоналу в Ціріху. — 1906. Загальний страйк в Москві. — 1914. Австрія оголосила війну Росії.

7. — 1900. Помер німецький соціаліст Вільгельм Лібкнехт, батько Карла Лібкнехта.

8. — 1891. 2-й конгрес II-го Інтернаціоналу в Брюсселі. — 1917. Оголошення в справі виборів до Установчих Зборів в Росії. — Шестий з'їзд РСДРП (більшовиків) в Петрограді.

9. — 1918. Почалася селянська партизанська війна на Україні.

10. — 1907. Померла українська письменниця Марко Вовчок (Марія Марковичева).

11. — 1921. Оголошено постанову Ради Народніх Комісарів про нову економічну політику (неп) в Радянських Республіках.

12. — 1905. Білостоцька різня в Росії, під час якої козаки й поліцаї одного тільки дня вбили 36 осіб а багатьох ранили.

13. — 1913. Помер німецький соціаліст Август Бебель. — 1917. Загальний страйк в Гельсінгфорсі.

14. — 1648. Перемога Хмельницького над Поляками під Зборовом. — 1900. Ліквідація боксерського повстання в Китаї. — 1917. Тимчасовий Уряд Росії вислав бувшого царя Миколу II-го і його родину до Тобольську. — 1922. Страйк 12,000 майнерів в Новій Скошії.

15. — 1856. Народився Іван Франко. — 1914. Відкриття Панамського каналу. — 1918. Страйки робітників в Австрії і Аргентині.

16. — 1878. Степняк-Кравчинський вбив в Петербурзі шефа жандармів Мезенцова. — 1917. Другий конгрес Української Соціал Демократичної Партії у Вінніпегу.

17. — 1920. Відкриття російсько-польських переговорів в Мінську.

18. — 1907. VII-й конгрес II-го Інтернаціоналу в Штутгарті з участю Леніна.

19. — 1913. Помер український бібліограф М. Комаров. — 1923. Відкриття всесоюзної радянської сільсько-господарської вистави у Москві.

20. — 1843. Помер укр. повістяр Григорій Квітка-Основьяненко. — 1858. Засновано колонію Бритиш Коломбія над Тихим океаном в Канаді. — 1886. Засуд "анархістів" в Шікаго. — 1914. Німецька армія здобула Брюссель.

21. — 1915. Італія оголосила війну Туреччині. — 1918. Загальний страйк у Вестфалії (Німеччина).

22. — 1879. В Одесі повішено революціонерів Лизогуба, Чубарова і Давиденка. — 1887. Засновано соціалістичну партію в Норвегії. — 1918. Роскриття білогвардійської змови у Москві.

23. — 1914. Японія оголосила війну Німеччині. — 1915. Розстріл робітників в Іваново-Вознесенську. — 1927. Замордовано на електричному кріслі в Злучених Державах радикальних робітничих агітаторів Ніколя Сакко і Бартольомео Ванцетті, що впали жертвами капіталістичної змови.

24. — 1552. Ніч св. Вартоломея. Різня протестантів у Франції. — 1906. Замах на життя царського міністра Столипіна.

25. — 1914. Австрія оголосила війну Японії. — 1917. Маніфест більшовиків до всіх працюючих Росії.

26. — 1894. Заснування соціалістичної партії в Голландії. — 1906. Коноплікова вбила генерала Міна, що здушив повстання у Москві.

27. — 1770. Народився філософ Гегель. — **1882.** Оголошено програму польської революційної партії “Пролетаріят”. — **1916.** Румунія оголосила війну Австрії. — **1924.** Почався суд над Борисом Савінковом у Москві.

28. — 1879. Роскол на з'їзді “Земля і Воля” на “народовольців” і “чорно-передільців”. — **1910.** VІІІ-ий конгрес ІІ-го Інтернаціоналу в Копенгазі. — **1921.** Махно втік до Румунії.

29. — 1917. Установлено примусову військову службу в Канаді. — **1920.** В Італії робітники почали захоплювати фабрики та організувати фабзавкоми.

30. — 1918. Замах лівої есерки Каплан на життя Леніна в Москві. — Есер Канегісер вбив Урицького в Петрограді.

31. — 1864. Помер Фердинанд Ляссаль (вбитий на дуелі). — **1924.** Обмеження прав української мови у Східній Галичині, під Польщею.

ВЕРЕСЕНЬ

1. — 1867. Другий конгрес І-го Інтернаціоналу в Лозані. — **1905.** Утворено провінції Алберта й Саскечеван в Канаді. — **1906.** Встановлено військово-полеві суди в Росії і за 6 місяців покарано смертю 950 осіб. — **1918.** Наказ про буржуазних заложників та про червоний терор в Радянській Росії. — **1920.** Страйк майнерів в Злучених Державах.

2. — 1872. П'ятий (останній) конгрес І-го Інтернаціоналу в Газі. Роскол між соц.-демократами й анархістами. — **1920.** Оголошено радянську республіку в Бухарі.

3. — 1868. Перший конгрес І-го Інтернаціоналу в Женеві.

4. — 1870. Упадок монархії Наполеона ІІІ-го і знову оголошення республіки. — **1920.** Оголошено маніфест робітничої “Ради Акції” в Англії з протестом проти політики англійського уряду у відношенні до Радянської Росії.

5. — 1915. Відкриття міжнародної соціал-демократичної конференції в Ціммервальді.

6. — 1868. Третій конгрес І-го Інтернаціоналу в Брюсселі. — **1869.** Четвертий конгрес І-го Інтернаціоналу в Базелі.

7. — 1920. В багатьох містах Італії утворено робітничі фабричні ради.

8. — 1760. Бритійці здобули Монреал. Стан облоги в Канаді. — **1917.** Корніловський бунт з метою захопити Петроград та оголосити військову диктатуру.

9. — 1769. Народився український письменник Іван Котляревський. — **1828.** Народився великий російський письменник Л. Н. Толстой.

10. — 1910. Помер український кооператор і письменник В. Доманицький. — **1920.** Англійський уряд вислав Каменева з Англії.

11. — 1709. Бритійська інвазія Канади. — **1848.** Почалася революція на Угорщині. — **1925.** Відкриття четвертої конвенції Комуністичної Партії Канади в Торонто.

12. — 1792. Відкриття національного конвенту у Франції. — **1918.** Радянські війська здобули місто Симбірськ.

13. — 1917. В два дні після арештування Корнілова, його армія піддалася.

14. — 1917. Тимчасовий Уряд оголосив Росію республікою. — **1925.** Відкриття 4-ої конференції Української Секції Компартії Канади в Торонто.

15. — 1866. Повішено Каракозова за замах на життя Олександра ІІ-го. — **1905.** Помер український драматург Карпенко-Карий (Тобілевич).

16. — 1917. Страйк 25,000 робітників в Сан Франціско. — 1930. Вибух на Вол Стріт в Нью Йорку.

17. — 1853. Народився М. Павлик. — 1871. Лондонська конференція I-го Інтернаціоналу. — 1917. Звільнення Троцького з тюрми.

18. — 1759. Бритійці здобули Квебек в Канаді. — 1864. Народився укр. письменник М. Коцюбинський. — 1911. Багров вбив в Києві прем'єра Росії Столипіна. — 1917. Президія Виконавчого Комітету Рад (Чхеїдзе, Анісімов, Гоц, Скобелев, Церетелі і Чернов) в Росії склала уповноваження, бо не погоджувалася з прийнято Радами більшовицькою резолюцією про перехід вської влади до рук Рад.

19. — 1843. Замах на життя царя Миколи I-го в Парижі. — 1917. Більшовики агітують за радянською владою.

20. — 1917. В Канаді позбавлено права голосу всіх натуралізованих громадян, що походили з "ворожих" центральних держав.

21. — 1792. Оголошено Францію республікою. — 1917. До президії Виконкому Петроградської Ради вибрано більшість більшовиків. — 1920. Почалася російсько-українсько-польська мирова конференція в Ризі.

22. — 1905. Замах на життя генерал-губернатора Сологуба в Ризі.

23. — 1900. П'ятий конгрес II-го Інтернаціоналу в Парижі. — 1913. Страйк майнерів в Колоредо.

24. — 1917. Оголошено резолюцію Центрального Комітету Чорноморської фльоти про передачу влади Радам і забрання землі без викупу.

25. — 1865. Перша конференція I-го Інтернаціоналу в Лондоні. — 1917. Петроградська Рада вибрала Леніна та Зіновєва делегатами на "демократичну нараду".

26. — 1915. Помер англійський соціаліст Кейр Гарді. — 1918. В Канаді ухвалено розпорядження міністерського кабінету ("ордер ін кавнсил"), яким поставлено поза законом Українську Соціал Демократичну Партію в Канаді та заборонено видавання її органу "Робочий Народ" за прихильне до більшовиків становище.

27. — 1917. "Демократична нарада" в Петрограді. В Ташкенті та Астрахані влада переходить в руки Рад. — 1919. Великий страйк залізничників в Злучених Державах.

28. — 1864. Мітинг в Сейнт Мартінс Гол в Лондоні, на якому засновано Міжнародне Товариство Робітників, тоб-то I-ий Інтернаціонал. — 1918. Вийшло останнє число укр. роб. часопису "Робочий Народ" у Вінніпегу.

29. — 1866. Народився історик М. Грушевський. — 1902. Помер французький письменник Еміль Золя. — 1917. Робітнича делегація на "демократичній нараді" в Петрограді домагається передачі влади Радам.

30. — 1922. Засновано Робітниче Запомогове Товариство в Канаді.

ЖОВТЕНЬ

1. — 1791. Відкриття законодавчих зборів у Франції.

2. — 1906. Справа Ради Робітничих Депутатів в Петербурзі в суді та заслання Троцького, Хурстальова-Носаря і тов. в Сибір.

3. — 1905. Страйк друкарів в Москві, що започаткував великий жовтневий страйк в Росії. — 1918. Наїзд державної військової поліції на друкарню укр. робітничого часопису "Робочий Народ" та на помешкання редакторів і відповідальних робітників у Вінніпегу. Під час трусу забрано багато літе-

ратури, листів та документів, з чого частину поліція спалила. — 1922. Ленін повернувся до праці після хвороби.

4. — 1910. Оголошено республіку в Португалії.

5. — 1920. Конгрес робітничих фабричних комітетів в Німеччині.

6. — 1918. Революція в Болгарії. Фердинанд відрікся престоло.

7. — 1917. Перемога більшовиків у виборах до районних дум в Москві. — Утворення 4-го Тимчасового Уряду (знову коаліційного) на чолі з Керенським.

8. — 1906. Замах на життя віцегубернатора Кобеко в Казані і на життя генерал-майора Думбадзе в Севастополі. — 1917. Троцького вибрано головою Петроградської Ради Робітничих і Жовнірських Депутатів.

9. — 1874. Встановлено всесвітній поштовий союз. — 1912. Початок балканської війни.

10. — 1837. Помер французький соціаліст Шарль Фур'є. — 1923. Відкриття Першої Міжнародної Селянської Конференції в Москві.

11. — 1881. Судова справа друкарні "Чорний Переділ" в Петербурзі і заслання засуджених в Сибір.

12. — 1492. Колюмб відкрив Америку. — 1849. Процес і засуд Петрашевського. — 1919. Почався другий наступ Юденіча на Петроград. — 1924. Помер великий французький письменник-комуніст Анатоль Франс.

13. — 1909. Вбито Франціска Ферера в Іспанії. — 1919. Роскол Соціалістичної Партії Америки. Ліве крило організувало Комуністичну Партію. — Контрреволюційні війська Денікіна дійшли аж до міста Орла, де їх спинила Червона Армія і примусила втікати назад аж до Чорного моря.

14. — 1915. Болгарія оголосила війну Сербії. — 1920. Початок розгрому армії Врангеля, коло Нікополя.

15. — 1920. Страйк майнерів в Англії. — 1921. З'їзд Комуністичної Партії в Румунії. — З'їзд Комуністичної Партії у Франції. — 1923. Організовано Селянський Інтернаціонал.

16. — 1793. Покарано смертю французьку королеву Марію Антуанету. — 1915. Франція та Сербія оголосили війну Болгарії. — 1891. Ерфуртський з'їзд соціал-демократів Німеччини і прийняття програми партії. — 1922. Виступ Мануїльського на з'їзді французької Компартії.

17. — 1760. Народився соціаліст-утопіст Г. Сен-Сімон. — 1912. Закон про 8-годинний робочий день в Швеції.

18. — 1841. Народився Михайло Драгоманів. — 1918. Розгром Краснова на Дону. — Всеукраїнський з'їзд Компартії (б) України. — 1920. Страйк більш 1,000,000 майнерів в Англії. — Всеукраїнський з'їзд комітетів незалежних.

19. — 1917. Розпуск 4-ої Думи Тимчасовим Урядом в Росії. — 1918. Кіннота Буденного розбила об'єднану кінноту Мамонтова та Шкуро.

20. — 1865. Оттава столицею Канади. — 1922. Фашисти захопили владу в Італії. — 1926. Помер ветеран соціалістичного руху в Америці Юджін Дебс.

21. — 1876. Народився укр. вчений С. Єфремов. — 1916. Др. Фрідріх Адлер вбив австрійського прем'єра графа Штірка.

22. — 1919. Початок "тижня оборони" в Москві (перед наступом денікінців). — 1920. Загальний страйк в Румунії.

23. — 1918. Визволення Карла Лібкнехта із в'язниці. — 1919. Бритійська Соціалістична Партія вирішила більшістю голосів виступити з II-го Інтернаціоналу і вступити до Комуністичного Інтернаціоналу.

24. — 1905. Страйк на всіх фабриках та заводах в Петербурзі, барикади в Катеринославі і величезні мітинги в Харкові.

25. — 1847. Революція в Ірландії. — 1918. В Болгарії оголошено республіку. Борис відрікся від престолу.

26. — 1795. Закриття Конвенту у Франції. — 1905. Перше засідання Ради Робітничих Депутатів в Петербурзі.

27. — 1882. Крапоткін на чолі повстання в Ліоні. — 1917. Демонстрація в Берліні перед російським посольством під проводом Карла Лібкнехта.

28. — 1894. Помер Омелян Огоновський. — 1920. Перехід червоних військ в загальний наступ проти Врангеля.

29. — 1794. Помер український філософ Григорій Сковорода. — 1889. Помер російський письменник-революціонер М. Г. Чернишевський. — 1893. Помер український поет-байкар Леонід Глібов. — 1897. Помер Генрі Джордж. — 1914. Туреччина почала війну з Росією. — 1918. Відкриття першого з'їзду Комсомольців в Рад. Росії. — 1922. Помер Іван Цепко, один з провідників української революційної повстанчої ватаги "дванайцятки" в Галичині.

30. — 1905. Видано маніфест про "свободу" в Росії. — 1918. Революція в Австро-Угорщині.

31. — 1793. Покарано смертю жирондистів у Франції. — 1905. Погроми в Одесі (вбито 500 осіб, а поранено коло 1,000) та в Києві (вбито 150 осіб). — 1925. Помер народний комісар військових справ С.Р.С.Р. М. В. Фрунзе.

ЛИСТОПАД

1. — 1848. Взято революційний Відень військом фельдмаршала Віндішгреца. — 1918. Утворення української влади в Галичині і початок українсько-польської війни.

2. — 1918. Початок революції в Німеччині. — 1920. Страйк гірняків в Німеччині та Бельгії.

3. — 1905. Стотисячна демонстрація робітників в Петербурзі. — 1917. Військово-революційний Комітет Петроградської Ради Роб. і Жовн. Депутатів дав наказ всім військовим частинам не уважати дійсними всі розпорядження, на яких немає його підпису.

4. — 1914. Арештовано в Петербурзі соціал-демократичну фракцію (більшовиків) 4-ої Думи. — 1917. Організовано на Україні Військово-революційний Комітет. 1920. Перший Всеукраїнський З'їзд робітниць та селянок. — 1921. Помер український композитор Я. Степовий.

5. — 1918. Робітники у Відні організували червону гвардію, а студенти й офіцери білу. — 1922. Відкриття четвертого конгресу Комуністичного Інтернаціоналу.

6. — 1867. Зібрання першого доміняльного парламенту в Канаді. — 1912. Помер український композитор Микола Лисенко. — 1919. Умова Української Галицької Армії з Денікіном в Ситківцях.

7. — 1917. Жовтнева Революція. Оголошення радянської влади. Арештовано членів Тимчасового Уряду в Росії. Керенський утік. Відкриття II-го Всеросійського З'їзду Рад.

8. — 1873. Засновано місто Вінніпег. — 1917. Другий З'їзд Рад передав всю владу на місцях Радам, ухвалив декрети про мир та перехід поміщицької землі селянам без ніякого викупу. — 1918. Повстання в Німеччині. — 1919. Масові покарання смертю комуністів в Будапешті.

9. — 1917. Початок жовтневого перевороту в Москві. — 1918. Вільгельм II зрікся престолу.

10. — 1917. Повстання юнкерів в Петрограді, яке скоро ліквідовано. — 1918. Розу Люксембург звільнено з в'язниці.

11. — 1887. Повішені в Шікаго Парсон, Фішер і тов. — 1917. Всеросійський З'їзд Рад утворив радянський уряд під головуванням Леніна. — 1918. Кінець світової війни. — Помер соціаліст Віктор Адлер. — 1922. Польська влада розстріляла в Чорткові провідників української революційної повстанчої ватаги ("дванайцятки") Степана Мельничука і Петра Шеремету а інших учасників засудила на тюмму.

12. — 1838. Помер укр. письменник Іван Котляревський. — 1917. Революційна армія розбила війська Керенського коло Царського Села. — 1918. Утворено Баварську Радянську Республіку. — Австрійський цісар Карл зрікся престолу.

13. — 1917. Декрети про 8-годинний робочий день і про робітничу міліцію в Радянській Росії. — 1918. Радянський уряд анулював Брестську мирову угоду. — Саксонію, Віртемберг і Баден оголошено радянськими республіками.

14. — 1917. Революційні війська захопили Гатчину, арештували штаб Керенського з генералом Красновом на чолі. Керенський утік. — 1918. Повстання проти гетьмана Скоропадського. Утворення Директорії.

15. — 1907. Вийшло у Вінніпегу перше число першого українського соціалістичного часопису на американському континенті "Червоний Прапор". — 1917. Оголошення радянською владою декларації прав народів. — 1919. Ліквідація другого наступу Юденіча на Петроград.

16. — 1885. В Ріджайні покарано смертю Люїса Ріеля, керівника двох повстань в західній Канаді. — 1918. Всеросійський з'їзд робітниць в Москві. — 1923. Вибрано першого комуністичного посла Ньюболда до парламенту в Англії.

17. — 1858. Помер соціаліст-утопіст Роберт Оуен.

18. — 1838. Народився укр. письменник Іван Нечуй-Левицький. — 1918. Оголошення Латвії демократичною республікою.

19. — 1869. Повстання під проводом Ріеля над Ред Ривером в Канаді. — 1875. Народився М. І. Калінін. — 1917. Початок реєстрації "ворожих" чужинців в Злучених Державах. — 1923. Другий конгрес Профінтерну.

20. — 1910. Помер великий російський письменник Л. Н. Толстой. — 1917. III-й Універсал Центральної Ради — оголошення України народньою республікою.

21. — 1763. Генерал Дж. Морей назначений Британією головним губернатором Канади. — 1917. Радянський уряд почав публікувати тайні угоди Росії з іншими державами — 1918. Окупація союзними військами революційного Будапешту. — 1919. Засновано Комуністичний Інтернаціонал Молоді. — Денікінці вбили Г. Михайличенка і В. Чумака.

22. — 1799. Кінець Великої Французької Революції. — 1883. Помер укр. вчений М. Максимович. — 1920. Розгром Булак-Булаховича.

23. — 1760. Народився французький комуніст Грахх Бабеф. — 1917. Похорони жертв Жовтневої Революції в Москві на Червоній Площі.

24. — 1918. Англійські війська разом з російськими білогвардійцями захопили Баку. — 1926. Помер в Лондоні революційний діяч, радянський представник до Великої Британії, Леонід Красін.

25. — 1905. Вийшло перше число українського часопису на Україні за

царського режиму "Хлібороб" в Лубнях. — 1918. Викрито контр-революційну змову в Петрограді.

28. — 1911. Помер французький соціалістичний письменник Поль Ляфарг. — 1920. Оголошення Махна поза законом в Радянських Республіках.

27. — 1905. Повстання на броненосці "Потьомкін" і крейсері "Очаков" в Севастополі під керівництвом лейтенанта Шмідта. — 1917. Згода Німеччини на перемир'я з Радянською Росією.

28. — 1820. Народився Фрідріх Енгельс. — 1918. Почалися сутички спартаківців з шайдеманівцями в Німеччині.

29. — 1830. Початок польського повстання. — 1880. Народився російський революційний поет А. А. Блок.

30. — 1847. "Союз комуністів" доручив Марксові та Енгельсові скласти маніфест комуністичної партії ("Комуністичний Маніфест"). — 1879. Замах на життя Олександра II-го на Лозово-Севастопольській залізниці в Росії, коло Олександрівська.

ГРУДЕНЬ

1. — 1778. Народився український письменник Григорій Квітка-Основяненко. — 1905. Військовий бунт і заворушення в Києві.

2. — 1823. Оголошення доктрини Монро. — 1851. Кінець другої республіки у Франції і початок другої імперії — 1919. Відозва-протест Комінтерну проти білогвардійської розправи над угорськими комуністами. — Оголошено Арменію радянською республікою.

3. — 1837. Повстання Папіно В Долішній Канаді. — 1848. Помер український поет Євген Гребінка.

4. — 1793. Передача національним конвентом у Франції всієї влади комітетові громадського рятунку. — 1922. Третій конгрес Комінтерну Молоді.

5. — 1917. Український соціалістичний часопис "Робочий Народ" у Вінніпегу почав виходити два рази на тиждень. — 1917. Радянська мирова делегація підписала в Бресть-Литовську умову про припинення війни проти Німеччини, Туреччини й Болгарії.

6. — 1837. Повстання В. Л. Мекензі в Горішній Канаді.

7. — 1871. Народився поет Микола Вороний. — 1917. Злучені Держави оголосили війну Австро-Угорщині.

8. — 1842. Народився революціонер-анархіст Петро Крапоткін. — 1868. Засновано товариство "Просвіта" у Львові. — 1917. Перший бій революційних військ з військами Корнілова коло Білгороду. Оголошення Корнілова, Каледіна і Дутова поза законом.

9. — 1856. Народився російський соціал-демократичний діяч і письменник Г. В. Плеханов. — 1863. Народився український письменник і діяч Борис Грінченко. — 1917. Радянсько-румунське перемир'я.

10. — 1907. В Дар, Пенсилвенія, загинуло 239 майнерів. — 1920. Загальний страйк в Чехо-Словаччині.

11. — 1917. Розгром Корнілова. — 1920. Кривава боротьба між правими і лівими соціалістами в Празі. -- Оголошено воєнний стан в Букарешті. — 1921. Відкриття торонтонської конференції делегатів соціалістичних організацій в Канаді в справі засновання Робітничої (комуністичної) Партії Канади.

12. — 1918. Отаман Григорієв захопив Одесу. — 1919. Вигнано денікінців із Харкова.

13. — 1917. Викрито кадетсько-монархістичну змову в Петрограді.
14. — 1911. Роальд Амундсен відкрив Полудневий Бігун. — 1918. Війська Директорії захопили Київ. — Відрікся гетьманства і утік гетьман Павло Скоропадський.
15. — 1917. Перша всеукраїнська конференція більшовиків. — 1917. Всеукраїнський з'їзд робітничих, жовнірських і селянських депутатів, на який Центральна Рада змобілізувала біля 2,000 своїх ніким не вибраних депутатів, щоб перемогти більшовиків. Більшовики і ліві есери залишили цей з'їзд, визнаючи його неправосильним.
16. — 1917. Центральна Рада пропустила козаків на поміч Корнілову. — 1918. В Латвії оголошено тимчасовий революційний робітничо-селянський уряд. — Перший всенімецький з'їзд Рад Робітничих і Жовнірських Депутатів.
17. — 1917. Ультімат Радянського Уряду Центральній Раді. — Створено Центральний Комітет Соціал-Демократичної Робітничої Партії (більшовиків) України — Викрито участь союзних дипломатів в корніловському бунті. — 1920. Висилка урядом Злучених Держав радянського представника Мартенса.
18. — 1919. Скасовано 8-годинний робочий день у Польщі.
19. — 1887. Виключено Леніна з університету в Казані за участь в студентських демонстраціях. — 1918. Закон про 8-годинний робочий день в Австрії та Чехо-Словаччині.
20. — 1920. До Комуністичного Інтернаціоналу приєдналися робітничі соціалістична партія Норвегії і соціал-демократична партія Фінляндії.
21. — 1764. Указ про скасування гетьманства на Україні. — 1895. Арешт Леніна і більшості членів "Союза Боротьби" в Петербурзі.
22. — 1895. В Лондоні випадково вбитий поїздом революціонер і письменник Степняк-Кравчинський. — 1917. Більшовики захопили владу в Харкові.
23. — 1873. Засновано Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові.
24. — 1921. Великі заворушення в Єгипті.
25. — 1642. Народився Ісаак Ньютон. — 1921. Помер письменник В. Г. Короленко.
26. — 1791. Поділ Квебеку на Горішню й Долішню Канаду. — 1825. Повстання декабристів в Петербурзі. — 1917. Перший Всеукраїнський З'їзд Рад в Харкові вибрав Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад України.
27. — 1571. Народився астроном Кеплер. — 1917. Націоналізовано банки в Радянській Росії. — 1919. Засуджено провідника загального страйку у Вінніпегу Боба Россела на два роки тюрми.
28. — 1917. Корніловці захопили Донецький район на Україні. — 1918. Шайдеманівці закликають населення Німеччини поборювати спартаківців.
29. — 1911. Сун Ят-Сен оголошений президентом Китаю. — 1920. Умова про військову та економічну спілку РСФСР і УСРР.
30. — 1922. Перший з'їзд всіх Радянських Республік і утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
31. — 1917. Відокремлення Фінляндії від Росії.

ДЕСЯТЬ РОКІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

1927-ий рік, це десятий рік існування радянської влади, десятий рік диктатури пролетаріату на одній шостій частині земної кулі. В цьому році працюючі маси Радянського Союзу, й зокрема Радянської України, святкують перший десяти-річний ювілей своєї героїчної боротьби й важкої напруженої творчої праці.

Десять років в історії людства, це дуже короткий час — це один тільки момент. Але-ж десять років у нашу епоху, в епоху загостреної класової боротьби, в епоху високої культури і найбільш некультурного, навіть звірського відношення людини до людини, в епоху великої техніки, що в більшій степені використовується для нищення людей самими людьми, і все це во ім'я класових інтересів — в цю епоху десять років мають величезне історичне значіння.

Хто прожив останніх десять років на арені боротьби, хто був учасником останньої світової війни, а потім активним учасником революційної боротьби в СРСР і активним учасником мирної вже роботи, учасником будування соціалізму — той пережив за останні 10 років більше як сто літ. Хто пережив ці роки активним учасником подій, той знає всі життєві труднощі та невзгоди, той знає всі страхіття та звірства війни, той знає рішучість і безпощадність революційної боротьби, всі її труднощі і всю ту насолоду, що її дає свідомість того, що революційна боротьба працюючих це остання рішуча боротьба во ім'я мира на землі.

Останніх десять років, це ціла епоха для людства нашої землі. Це початок перетворення класового капіталістичного суспільства в безкласове соціалістичне, де не буде визиску та знущання людини над людиною, де не буде кровавої боротьби во ім'я мамони, во ім'я капіталу.

Звичайно, до соціалізму ще далеко. У нас на землі його ще не має. Тільки на одній шостій частині нашої земної кулі в СРСР сотні мільйонів людей з величезним ентузіазмом, з вели-

чезним напруженням сил вже почали будувати соціалізм. Будують і побудують його. Побудують тому, що за цю роботу взялися люде праці, люде, що не знають ніяких перешкод ні страхіть, люде, що за десять років пережили всі страхіття, всі невидги, люде, що голими грудьми зломали всі перешкоди а від своїх намірів не відмовилися і своїх позицій не здали та й не здадуть ніколи й нікому.

Віковічні підвалини царського абсолютизму ці люде зломали як билинку. Всю капіталістичну машину перетрусили й перевернули до гори корінем. Державний уряд з апаратом, закони, фінанси, армію, культуру буржуазну — все було зрушено, зломлено, знищено і з останків розпочато вже нове складати, зовсім по іншому типу, по іншій формі, для іншої мети.

Всі сили буржуазно-капіталістичного світа, з сьогоднішньою наукою й високою технікою та воєнною стратегією, голими руками, босими ногами, відкритими грудьми зломали й примусили відступати. Танки перед голими й голодними людьми відступали. Перекопи залізо-бетонні зубами взято.

А потім воші, страшні тифозні воші на повал клали оцих революційних героїв. “Або вош побідить соціалізм, або соціалізм побідить вошу” — сказав тов. Ленін. Так, дійсно страшно було коли вош, маленька, невидна тифозна вош поборювала завзятих борців, загартованих в безконечних боях. Але й з вошами справилися, обтрусилися, вичистили. Побідили.

Та не віддихалися ще, не справилися з бандитами всяких кольорів, як тут у вічі заглянула кістлява голодна смерть. Хто не тямить цих страшних часів, коли люде їли глину, падло, коли родичі їли трупи своїх дітей, а діти трупи своїх родичів, коли люде замерзали без топлива, помирали без їди, жили без світла, ходили босі по снігу?

Країна героїчної боротьби від льодовитого Північного океану аж по Чорне море завмирала в холоді, в голоді і в темряві. “Ще день-два, ще тиждень” — раділи вороги, “і ми візьмемо їх голими руками”.

Але дарма. Ще героїзм, ще енергійний натиск і появився хліб, появилася топливо й світло. Країна швидко почала оживати й виходити з того хаотичного становища, до якого довели її різні ворожі й стихійні сили.

І все це за одних тільки десять років. Чи-ж не героїство? Чи не надлюдські зусилля? Чи не сила, що зломить всі перешкоди? І чи-ж ця непоборна сила не збудує соціалізм? Хто сумнівається? Тільки ворог, тільки безнадійно хора людина,

тільки той, що не знає, що пережили й що зробили вже працюючі мільйони СРСР за десять років.

Поговоримо коротенько про ті успіхи, що їх здобули вже працюючі за десять років і тоді наглядно побачимо, як в СРСР і зокрема на Радянській Україні будується соціалізм. Я не думаю нічого прикрашувати, я не думаю й нічого замовчувати,

ВОЛОДОМИР ІЛІЧ УЛЯНОВ (ЛЕНІН)
провідник Жовтневої Революції і основатель радянської влади, промовляє на першому святі "Всеобуча" у Москві, в вересні 1919 року.

я ставлю своїм завданням коротенько у цій статті розказати всю правду про сьогоднішнє життя-буття на Радянській Україні. А з цього всього вже ясно стане, як живемо, що робимо, що вже зробили й що ще маємо зробити для того, щоби як найшвидче дійти до тої мети, за яку так героїчно б'ються працюючі маси Радянської України, разом зі всіми народами СРСР на всіх ділянках життя й роботи вже десять років.

ЩО БУЛО ВЧОРА.

Коли хто бачив Україну п'ять-шість років тому назад, то після цього невеличкого перериву він сьогодні не пізнав-би Радянської України. Кожний, хто бачив Україну чотири, п'ять чи шість років тому назад, пам'ятає добре, що тодішня Радянська Україна, як і весь Радянський Союз, це була знищена, зруйнована країна. Причинилися до цього імперіялістична війна, революція, громадянська війна, інтервенція, повстання, бандитизм, голод, пошесті, блокада і т. д., і т. д. Причин багато і всім вони ясні.

А наслідки такі. Їдеш бувало степом українським, а він як море широке безкрає не хвилює золотою пшеницею, а буйно зростає бурянами та бадиллям. Ніде в степу не видно стада худоби, овець, ніде не видно хлібороба за роботою, не видно плуга, не видно фіри, не видно волів та коней хліборобських.

Бадилля, буряни і тільки де-не-де на горизонті промелькне їздець на коні з рушницею за плечима, або просунеться гурток озброєних піхотинців чи верхівців у ріжній одежі, нераз і фіра, чи тачанка або бричка котиться навропростець степом з такими-ж озброєними людьми. Хто вони? Куди їдуть? — трудно вгадати. Чи це бандити, що ними кишіла тоді вся Україна, чи це загони, що ловлять бандитів? По чім пізнаєш, коли вони тебе, а ти їх оминаєш. Не радо тоді зустрічалися люде в степу.

А телефонічні драти при головній степовій дорозі порвані, стовпи телеграфні рідко сторчать, більшість позрізувано на топливо. А містка через яр, болото, чи річку не шукай: їдь на впростець, всі містки порозбивані.

А коли в'їдеш в село, воно сумно привітає тебе. Обшарпані хатки без огорожі, без воріт. Дахи хат обдерті, стіни облізли, вікна позабивані, будинки господарські порозтягані на топливо. Не видно ні курки, ні качки, навіть собака рідко де загавкає в селі. Про свині, вівці й про худобу нічого й го-

ворити, тільки де-не-де теліпається хвіст у господарстві. Це тільки в куркуля.

Люде в селі, це переважно діти й жінки налякані, обідрані, вимучені, виголоднілі. І дивляться селяне на кожного, хто приїде в село з недовір'ям. Чи не нова влада? Чи не новий отаман банди? Трудно розбалакатися, трудно вияснити що небудь. Одно тільки бачиш, село обдерте, вимучене, бідне,

ОЛЕКСІЯ ІВАНОВИЧ РИКОВ
голова Ради Народніх Комісарів С.Р.С.Р.

налякане ріжними ворожими арміями, генералами та бандитами.

Школа замкнена. Вчитель покинув село або забився десь в куток і живе з дня на день в страху перед бандитами. Місцева влада також в більшості тероризована бандитами і всі свої сили мобілізує тільки на боротьбу з бандитизмом. Наїстися в селі тоді бувало й не думайте, село само голодне.

Поїхати залізницею в ці часи була це тільки мрія. Потяги ходили дуже рідко. Вагони товарні, людей повно у вагонах, і на вагонах і навіть під вагонами причіплюється, щоби тільки їхати. А їхав потяг десять кілометрів на добу, як то кажуть. Топлива не було, паротяги попсовані, дорога понищена. А хто, куди, й чого їде? — не розбереш толку. Станції всі забиті народом й місяцями чекали люде на потяг. Покотом на станціях тисячі людей, на повал у бруді, у вошах, в смітті, в тифозній гарячці валялися.

А місто було також не краще. Чи це була столиця, чи так собі велике місто республіки — всьо одно. Фабрики й заводи стояли, колеса поржавіли, димарі розбиті. Світла в місті не було, світили каганцями, топили парканами, дверима, шафами, кріслами, столами а навіть підлогами. Торговлі не було. Кооперативи пайки видавали, голодні пайки.

Телефони? Тільки назви осталися, швидче бувало пішки дійдеш і збалакаєшся, як по телефону. Трамваї не їздять, нема електрики. Водопроводи, канали позабивані. Будинки в руїнах світять дірками безвіконними.

Театри пустують, нема світла, нема артистів, нема й глядача театрального. Школи деякі працюють, а більшість шкіл понищено, позамикано. Нема топлива, нема коштів на утримання шкіл.

Ось так виглядала Україна і взагалі СРСР в перші роки революції, тоді, коли вся енергія, всі сили були звернені на боротьбу з генералами, з бандитами. І так недавно це було, зовсім наче вчора. Руїна панувала кругом. Але в тій руїні крилася величезна невичерпана сила мільонів працюючих, що сьогодні пущена в рух.

НАШЕ СЬОГОДНІ Й ЗАВТРА.

А подивіться сьогодні на Радянську Україну, не пізнаєте її. Нема тої України, що ви може бачили її п'ять-шість років тому назад. Сьогодні по степах вільної Радянської України тисячі тракторів шумлять, землю риють. Степи засіяні хлібами. По

балках, де колись бандити гуляли, сьогодні стада худоби та овець, як і повинно бути в степовій країні.

Села ожили. Хатки підлаталися. І пліт, і ворота появилися й квіти зацвіли біля хат. Повітки, комори й стайні нові повиростали. Школа нова в селі появилася, побудували. Сельбудинок або хата-читальня в кожному селі, а там завжди свіжі газети, книжки, вистави, концерти, збори всякі. Електрика

МИХАЙЛО І. КАЛІНІН
голова Всесоюзного Центрального Виконавчого Комітету.

вже до села добралася, багато сел освітлено вже електрикою, в таких селах і кіно-театр уже влаштували. Радіо-антену не рідко побачите на солом'яній селянській стрісі, слухають Харків, слухають Москву. Село зв'язано телефоном з районом, з округою.

Кооперація в селі вже річ відома. Вона має там міцні підвалини і не розвалиться. Селянство обговорює справи земельного влаштування, колективізації, кооперації. Селянство активно працює в сільраді, керує державними справами. Селянство вчиться письма, цікавиться політикою.

Приїдьте сьогодні в село з міста, то до вас самі селяне прийдуть і засиплять вас питаннями й про політику й про закони й про науку. Добре думайте, щоби правильно відповісти, а то можуть поставити в неприємне становище, бо й самі в курсі справи, газети читають, радіо слухають, реферати слухають, кодекс законів не раз за пазухою носять і поправлятимуть, як заблудите.

Залізниця ходить точно хвілина в хвілину, як розписано. Паротяги ожили. Вагони чисті, теплі, з електричним освітленням, місця нумеровані, є й м'які вагони.

А місто. Ой, як ожило місто і то дуже швидко, навіть незаметно коли. Електростанція працює з повною силою і то з трудом справляється. Трамвай пішов. Справлений, відремонтований трамвай. Поблискують і новісінькі вагони вже радянського виробу, нової системи, з різними удосконаленнями. На вулицях біля трамваїв появились і новенькі англійського виробу автобуси. Є також автобуси й свого внутрішнього виробу. Але й цього всього мало. І трамваї і автобуси переповнені, візники допомагають.

Міста залляті електричним світлом. Блестять скрізь нові вивіски рекламні. Нові крамниці блестять величезними вітринами, а в них повно всяких товарів. Вулиці шумні, людні і при тім чисті. На площах радіоголосномовці вигукують реферати, промови, інформацію про новини, передають концерти, опери.

Театри всі грають. Кіно-театри демонструють нові радянські фільми, трудно потрапити в кіно; в театр треба заздалегідь брати білети.

Доми відремонтовані, рідко де стоїть ще гідний будинок в руїнах. Будуються нові будинки по всіх містах.

Фабрики й заводи димлять, гудуть, працюють повним ходом. Клуби, бібліотеки переповнені. Школи вже всі старі

заповнені учениками. Багато вже й нових побудовано і все таки ще мало. Лікарні, аптеки, консультації — всьо це упорядковано, всьо працює. Пошта, телефон, телеграф, радіо, всьо в руху. Трамвай, автобус, залізниця, пароплав, автомобіль, аероплян все функціонує, їдь чим хочеш.

Оце так у нас сьогодні. Але це тільки перші кроки.

Завтра, тоб-то через декілька найблищих років, мусить

К. ВОРОШИЛОВ

народній комісар військових та морських справ С.Р.С.Р.

бути й буде ще инакше. Піде в рух величезна гідро-електрична станція Дніпрельстан і Радянська Україна переміниться знову до непізнання. Підніметься економіка й культура країни і вона стане культурнішою та багатішою за інші сучасні країни світа. І це неминуче буде в недалекому майбутнім, бо за це діло взялися мільйони працюючих, загартованих в боротьбі. Вони пам'ятають клич свого провідника Леніна, що сказав: "Соціалізм це радянська влада плюс електрифікація".

Радянська влада є, вона міцна і непохитна, вона святкує вже десятиріччя свого існування. Є й солідні початки електрифікації. Недавно пущена величезна новозбудована електрична станція "Волховстрой" і ціла низка других менших нових зовсім електростанцій, що вже почали працювати. В недалекому майбутнім, всього за п'ять років, до них приєднається і величезна електростанція України "Дніпрельстан", що вже будову її розпочато, приєднається багато нових менших електростанцій — значить буде й повна електрифікація, а це значить буде соціалізм.

Швидко і нестримно йдуть до соціалізму працюючі мільйони під проводом радянської влади й загартованої більшовицької ленінської партії. Йдуть! І ніяка сила не спинить їх.

ПРОМИСЛОВІСТЬ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ.

Всім відомо, що промисловість у старій довоєнній царській Росії була далеко менше розвинена, як у других буржуазних країнах Європи. Таке саме становище промисловости було й на Україні, що являлася до війни частиною царської Росії. Правда, в Росії й на Україні були фабрики й заводи, були навіть великі металеві заводи, а також копальні вугілля та залізної руди, але це все губилося в таких величезних просторах, як бувша царська імперія.

Дореволюційна Росія була аграрною, тоб-то сільсько-господарською, хліборобською країною. Промисловість, порівнюючи з другими капіталістичними країнами, була слабо розвинена, та й то важніші фабрики й заводи бувшої царської Росії належали чужоземним капіталістам. Більшість фабричних виробів дореволюційна Росія привозила із закордону.

Війна, а далі революція й голод знищили й ту промисловість, яка була. І в перші роки революції по всіх Радянським Республікам фабрики й заводи стояли мертвяками, на пів зруйновані, а деякі й зовсім знищені.

Перед радянською владою стало дуже важне завдання —

відбудувати всі фабрики й заводи, підняти їх з руїни і пустити в рух. Дуже багато енергії та коштів потрібно було на це діло. Але з таким ентузіазмом як йшли працюючі на боротьбу проти своїх ворогів, з таким самим ентузіазмом вони взялися за відбудову народного господарства, в першу чергу, за відбудову промисловости, бо-ж без розвитку промисловости не можливий розвиток і сільського господарства.

І за короткий час, всього за декілька років, Радянські Республіки, а зокрема і Радянська Україна, відродилися.

Зруйновані фабрики й заводи почали оживати і почали випускати на ринок необхідну фабричну продукцію, а це сприяло розвитку сільського господарства і взагалі народного господарства республіки.

Один з великих заводів в Дніпропетровську, на Україні.

Коли взяти всю продукцію промисловости України до війни, в 1913-ім році за нормальну — за 100%, то в 1924-ім році промисловість України випускала тільки 38% цієї продукції. В 1925-ім році продукція промисловости Радянської України рівняється вже 51%, в 1926-ім році 82%, а в 1927-ім році продукція ця доведена буде вже до 98% довоєнної норми 1913-го року — тоб-то в цім році продукція промисловости Радянської України підніметься майже повністю до такого становища, як була до війни.

Але це ще тільки початок. Це перший період відбудови. За цим вже починається другий період, період будівництва нових фабрик і заводів, період так званої індустріалізації країни — переродження країни з хліборобської в індустріальну з новими великими фабриками й заводами, як для виробу різних фабрикатів, так і для виробу фабрично-заводських машин, що досі привозилися із закордону.

На капітальне, нове будівництво на Україні держава асигнує в цій році 217 мільонів карбованців, з чого 20 мільонів карб. йде на будівлення нових фабрик та заводів, 11 з половиною мільонів карб. на будівлення елеваторів та холодильників, а решта на друге будівництво, на електрифікацію то-що. Таким чином відбудування старих заводів на Україні закінчено. Ще рік, два, три і Україна покритється новими фабриками, новими великими заводами.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ.

Як бувша царська Росія була хліборобською, або так званою аграрною країною, так само і СРСР, що повстав на руїнах колишньої царської імперії, є ще сьогодні країною аграрною, а не індустріальною. І Радянська Україна, як частина СРСР, є покищо країною аграрною. Тому отже зовсім ясно, що сільське господарство, як Радянського Союзу в цілому, так і Радянської України має велике значіння. За царських часів система хліборобства в Росії була дуже відстала, дуже некультурна. Некультурна обробка землі, невміле ведення сільського господарства осталися ще й досі помітні, і багато коштів та зусиль віддає радянський уряд на те, щоби сільське господарство підняти до високого культурного стану.

Але ранше всього треба було підняти сільське господарство з цілковитого упадку, в якому воно опинилося через довголітні війни, а також через посуху й голод. Як ми вже згадували, у перші роки революції широкі родючі степи України бурянами заростали. Не було плуга, борони, воза, не було коняки ані вола, не було й господаря дома ані синів, не було чим і не було кому обробляти та засівати землю. Та й боротьба завзята велася кругом. Бандитизм аж кишів, генерали всякі та отамани мінялися майже що дня. Не можна було спокійно займатися господарськими справами.

До того ще й само селянство не було зовсім зацікавлене в господарюванні, бо-ж в ті роки існувала так звана “розверстка — розкладка”, тоб-то оставлялося селянинові з його доріб-

ку тільки те, що потрібно було йому на прохарчування своєї сім'ї і на насіння, а решта йшла на харчування армії, що боролася на різних фронтах проти генералів, наїздних військ та бандитів.

ІОСИФ В. СТАЛІН

генеральний секретар Центр. Комітету Всесоюзної Комуністичної Партії.

Як тільки закінчилася громадянська війна, введено нову економічну політику, або як її коротко називають “н е п”. З непом відмінено “продрозверстку” і введено звичайний податок від господарства, залежно від його сили, величини і від кількості душ в господарстві. Але тут якраз прийшов засушливий неврожайний рік, а вслід за цим страшний голод і сільське господарство в наслідок цього попало в страшне становище майже цілковитої руїни.

Тільки після голоду, завдяки радянській владі, сільське господарство в СРСР, і зокрема на Радянській Україні, почало швидко відроджуватися. До того ще слід додати, що жовтнева революція змінила цілком земельні відносини і вирішила земельне питання в користь селянства.

На Україні до революції було всього 34 мільйони десятин землі. Із цього 14,600,000 десятин належало поміщикам (дідичам), державі та церквам і монастирям, а тільки 19,400,000 десятин належало багатомільйонній селянській масі. Після революції земля на Україні розподіляється так: 2.9% всієї землі належить державним господарствам, так званим радгоспам, 0.7% належить колективним господарствам і 96.4% всієї землі знаходиться в користуванні селянства.

Після голоду, при активній допомозі держави, сільське господарство почало швидко розвиватися. Степи, що в перші роки революції заростали бурянами, почали засіватися хлібом. Коли взяти довоєнну засівну площу України з 1909 — 1913 р. р. за повну, нормальну, як 100%, то в 1924 році на Україні вже було засіяно 81% цієї площі, в 1925 році 87%, в 1926 році понад 88% і в 1927 році буде засіяно вже 92.5% довоєнної норми.

Загальний збір головних хлібних і фуражних культур України в 1909 — 1913 р. р. давав понад 1,012 мільйонів пудів, у 1925 р. давав понад 599 мільйонів пудів, а в 1926 р. уже понад 1,038 мільйонів пудів, тоб-то майже на 26 мільйонів пудів більше чим в довоєнні часи. Значить збір хліба збільшився, хоч засівна площа ще не доведена до норми довоєнної, а це означає, що вже обробка землі поліпшилася.

Збільшилося вже й число худоби в порівнанні з дореволюційним часом. Ось цифри по Радянській Україні:

С к і л ь к и г о л о в

Яка худоба	у 1916 році	у 1923 році	у 1926 році
Коні	5,400,000	3,700,000	4,600,000
Корови	3,100,000	3,700,000	3,900,000
Вівці	6,100,000	8,100,000	9,300,000

Правда, коней ще значно менше, як було в 1916 р., але-ж за те на степах України орють вже сьогодні залізні коні — трактори. В 1923 році на Україні було всього 805 тракторів, в 1925 році їх вже 3,332, а в 1926 році по степах Радянської України гуде вже 10,300 тракторів переважно закордонної фірми "Fordson" і української фірми "Запорожець".

Ріжних хліборобських машин селянство України закупило в 1923 році на 3 мільйони карбованців, в 1924 році на 7 мільйонів

ВЛАС ЯКОВЛЕВИЧ ЧУБАР
голова Ради Народніх Комісарів У.С.Р.Р.

карбованців, в 1925 році на 16 мільйонів карбованців, а в 1926 році вже на 26 мільйонів карбованців. Окрім того відпущено селянам на закупку машин кредит в сумі 6 мільйонів 500 тисяч карбованців і 650 тисяч карбованців спеціального кредиту для бідноти.

Для проведення електрифікації сільського господарства України відпущено в 1925-26 господарчій році 23.3 мільйонів карбованців, а в 1926-27 господарчій році передбачено відпустити 33 мільйони карбованців.

Таким чином із наведених цифр видно, як швидко розвивається сільське господарство України при радянській владі. В 1926-27 році воно вже перевищить свій довоєнний стан і буде розвиватися далі.

ТОРГОВЛЯ НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ.

В перші роки революції, в період так званого воєнного комунізму в СРСР торгівлі зовсім не було. Це був час жорстокої громадянської війни, час, коли вся увага й сила працюючих була звернена на боротьбу з внутрішніми й зовнішніми ворогами. Це був час, коли скрізь, на кожному кроці був бойовий фронт. Все тоді було взято на облік, все було націоналізовано, всі продукти розподілялися на пайки, в першу чергу все необхідне йшло на фронти для червоної армії, що вела завзяту боротьбу з численними ворогами. Гроші не мали жадного значіння, це були паперці різних випусків, що дуже швидко втрачали всяку свою вартість і на їх місце появлялися нові.

Чи-ж могла бути при такому становищі яка небудь торгівля? Звичайно, що ні. Тай і законом торгівля не дозволялася, бо-ж при такому стані торгівля перемінилась-би в чисту спекуляцію. Тільки тайком спекулянти вели все таки деяку торгівлю і набивали свої кишені, але їх ловили і звичайно, конфіскували їх крам.

Коли-ж в 1921-ім році закінчилася громадянська війна, відмінено так звану "хлібну розверстку" і введено податок, тоді допущено законом і торгівлю, щоби селянство мало змогу продавати на ринку останки своїх продуктів, і щоби за це могло купувати собі вільно по вибору той крам, який йому потрібний. Цим і введено нову економічну політику, або так званий "неп". Допущено приватний капітал до участі в піднесенню зруйнованого господарства, до участі в торгівлі.

Зразу торгівля почала оживати. Появилися дрібні торгові крамнички, а за ними появилися й великі крамниці при-

ватних купців. Незадовго за цим проведено й фінансову реформу.

В 1924-ім році в СРСР було вже введено тверду грошову валюту червонець. Появилася і дзвінка дрібна монета, а це ще більше сприяло розвитку торгівлі. Одночасно з розвитком приватної торгівлі швидко почала розвиватися й державна та кооперативна торгівля.

ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ ПЕТРОВСЬКИЙ
голова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

І сьогодні, як по всьому СРСР так і на Україні ми маємо буйно розвитку торгівлю. По всіх містах блищать багатими вітринами величезні крамниці. Правда, є багато ще таких товарів, що їх недостає, що їх обмаль, бо не встигають ще фабрики й заводи випустити їх на ринок стільки, скільки треба, відчувається ще голод на деякі товари. Як тільки появиться партія таких товарів у крамницях, то моментально розхоплять

покупці, а це нераз впливає і на підвищення цін на товари, з чим доводиться вести вперту боротьбу регулюючим державним органам.

Населення Радянської України задовольнялось крамом у 1926-ім році на 82%, а в 1927-ім році вже на 85%.

В торгівлі СРСР і УСРР важно те, хто краще буде торгувати, хто завоює повністю ринок, головню селянський ринок, а тим самим хто перетягне на свою сторону селянство через торгівлю, чи приватний крамар, а чи торгівля робітничо-селянської держави і торгівля кооперативна. Дехто й бачить велику небезпеку в цьому, що приватний капітал через торгівлю росте й міцніє і загрожує соціалістичному будівництву. Однак ці побоювання даремні. Раніш приватна торгівля дійсно побивала державну й кооперативну роздрібну торгівлю, але зараз, коли наша державна й кооперативна торгівля зміцніла й розвинулася, приватний торговець поступенно починає втрачати своє значіння на радянськім ринку.

Разом з ростом торгівлі, зовсім природно росте й оборотний капітал кооперації України. В 1925-ім році оборотні капітали кооперації виносили 398,6 мільонів карбованців, а в 1926-ім році вже 777,8 мільонів карбованців. Ясно, що в 1927-ім році оборотні капітали кооперації зросли ще більше.

Хто побідить на радянськім ринку, чи приватний крамар, а чи державна й кооперативна торгівля, видно ясно з того, яку участь бере в загальному товаро-обігові України приватна торгівля, державна й кооперативна.

Ось цифри за останні роки, що показують яке місце займає в торгівлі Радянської України приватна торгівля, державна й кооперативна. Цифри показані в мільонах карбованців.

Роки	Загальна сума товарообігу	Т О Р Г О В Л Я		
		Державна	Кооперативна	Приватна
1924	1,213	293	339	581
1925	1,539	506	557	476
1926	2,308	754	937	617
1927	2,725	893	1,169	663

По цих цифрах ми бачимо як швидко росте з кожним роком загальний товаро-оборот України, і бачимо також як швидко росте участь в торгівлі державних і кооперативних торговельних організацій. Правда, ми бачимо, що росте й участь приватного купця, але ця цифра росте значно поволіше

чим цифра державної й кооперативної торгівлі. Коли цифра приватної торгівлі в 1924-ому році була така велика, як цифра державної і кооперативної торгівлі разом взяті, то в цім році, хоч приватна торгівля ще виросла, але вона складає вже тільки половину одної кооперативної торгівлі.

Державна й кооперативна торгівля в Радянських Республіках буде далі ще швидче розвиватися і буде зовсім забивати приватну торгівлю, що має одну тільки мету — забагатіти за рахунок покупця.

Члени президії і чужоземні гості на Всеукраїнському З'їзді Незаможних Селян, що відбувся в Харкові, 4. січня 1927 р. По середині т. Г. І. Петровський, голова ВУЦВК, ліворуч коло нього т. Т. Домбаль, секретар Сельінтерну, а крайній праворуч т. М. Попович, представник організованого українського робітництва й фермерства Канади.

Приватному капіталові не вдасться завоювати радянський ринок, це бачить і знає кожний громадянин Радянської Республіки, що йде купувати крам в кооперативну або державну крамницю, бо там і дешевше і краще.

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ.

Та країна, в господарстві котрої перевагу має фабрично-заводська промисловість, де широко розвинена машинова промисловість (індустрія), називається індустріальною країною, а та, в котрій перевагу має сільське господарство, називається аграрною країною.

Як ми вже раніш споминали СРСР, а зокрема і Радянська Україна, є аграрною країною. Майже всі машини, що потрібні для фабрик та заводів, більшу частину сільсько-господарських машин, а також велику частину риночного краму стара царська Росія привозила з других країн. І Радянські Республіки вимушені покищо привозити машини і дещо з краму ще й зараз із буржуазних країн Європи та з Америки.

Таке становище, звичайно, дуже не вигідне, бо воно ставить народне господарство радянської країни в залежність від буржуазних країн.

Тому отже, 14-ий зїзд Всесоюдної Комуністичної Партії висунув на перший плян основне завдання — індустріялізувати радянську країну, щоби таким чином добитися повної економічної незалежності від буржуазних країн.

Що значить індустріялізувати країну?

Це значить поширити промисловість країни так, щоби вона забезпечувала не тільки ринок товарами, але й фабрики та заводи, а також сільське господарство всіми потрібними машинами.

Провівши таку індустріялізацію, радянська країна переміниться з аграрної в індустріяльну і піде швидче по шляху накресленому жовтневою революцією — до соціалізму.

Індустріялізація країни, це величезне завдання, що виконати його можна не за один і не за два роки, це кольосальна напружена робота, розрахована на десятки років. Досі радянська влада й партія не бралися за цю роботу, бо раніш треба було відбудувати старі фабрики й заводи, треба було підняти з руїни народне господарство країни, відбудувати його. Коли-ж в цьому році, як ми вже бачили в попередніх розділах, промисловість і сільське господарство радянської країни вже піднялися до такого становища як це було до війни, то тепер і стало питання про розширення і дальший розвиток господарства, про будову нових фабрик і заводів, нових електричних станцій — питання індустріялізації.

Невелика частина керівників комуністичної партії, що були об'єдналися в так звану опозицію, пропонувала проводити індустріялізацію країни за рахунок селянства. Вони пропонували брати з селянства більше податків, підвищити ціни на товари фабрично-заводського виробництва і таким способом зібрати швидче потрібні суми грошей на індустріялізацію. Коли-ж таким способом буде вже проведена індустріялізація, тоді можна буде допомогти селянству швидче піднімати й роз-

вивати сільське господарство. Ось такими і їм подібними способами пропонувала опозиція проводити індустріялізацію країни.

Партія розяснила широким масам неправильність цієї думки опозиції, не погодилася з цією думкою й ніколи не погодиться з нею. Така політика привела-б до розриву міста

А. БУЦЕНКО

секретар Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

з селом, до напружених відносин між робітничою клясою і селянством, а це довело-б до загибелі революції. Такий шлях індустріялізації не більшовицький, не ленінський і партія цим шляхом не пішла тай попередила товаришів з опозиції про їх грубі помилки.

Партія сказала, що тільки проводячи довгий час вперту і рішучу ощадність — режим економії, одмовляючись від всіх видатків, що в теперішній час радянським країнам не під силу, скорочуючи видатки на державний і господарчий апарати

управління, зменшуючи накладні витрати промисловости, торговлі й кооперації, добиваючись зниження цін на товари промисловости, щоби приватний крамар не багатів за рахунок робітника і селянина — тільки таким способом, збільшуючи соціалістичне нагромадження коштів можна провести індустріялізацію країни. Це правильний ленінський спосіб. Він довгий, але за те певніший.

Таким способом зростатиме й наша промисловість і сільське господарство одночасно, а через це ще більше міцнітиме нерозривний союз між робітниками й селянами. А робітничо-селянський союз, це запорука остаточної перемоги революції, запорука майбутнього соціалізму. Так заповідав В. І. Ленін і цей його заповіт партія і радянська влада проводять в життя.

В 1925-ому році, на відбудову, а також на будову нових фабрик і заводів відпущено майже 400 мільйонів карбованців, в 1926-ому році на цю справу відпущено вже радянським урядом 860 мільйонів карбованців, а в 1927-ому році відпускається вже 900 мільйонів карбованців.

Звичайно, цього мало ще. Але з кожним роком справа індустріялізації посуватиметься швидче й швидче. Через 5 років на Радянській Україні зашумить уже величезна електростанція на Дніпрі, а разом з цим загудуть і нові фабрики та заводи.

Коли ми сьогодні бачимо, що майже зовсім зруйноване господарство країни, в таких важких умовах, за який короткий час відбудовано, то через п'ять - десять років Радянська Україна покриється густо новими фабриками й заводами і засяє електричними вогнями.

НАРОДНЯ ОСВІТА.

Кому не відомо, що стара царська Росія менше всього дбала про народню освіту. Через те вона й стояла на останнім місці між європейськими державами як темна, безпросвітна країна. Церква і монополюшка (горілка), ось що підтримувалося царським урядом, а школа стояла на останнім місці. Та й ті школи, що були, це в більшості так звані церковно-приходські школи під проводом некультурних російських батюшок — попів, що абсолютно ніякої освіти не давали дітям.

Через те маса населення бувшої царської Росії була зовсім неписьменна. Останки цього зла, розуміється, дійшли й до наших часів, і от за переписом 1920 року на кожних 1,000 меш-

канців Радянської України ми мали тільки 347 письменних. Це середня цифра.

Звичайно, що таке становище дуже погане і в Радянській Республіці воно ні в якому разі не може продовжатися.

В країні, де всі трудові маси керують державою, самі вирішують всі державні справи, в країні, де будується соціалізм,

МИКОЛА ОЛЕКСІЄВИЧ СКРИПНИК
народний комісар освіти У.С.Р.Р.

не може бути неписьменних людей. Мусять бути всі письменні, освічені, культурні. І через те радянська влада дуже дбає про народню освіту, про піднесення культури. Величезна частина всіх державних фінансів видається якраз на культурно-освітні справи.

Силами й коштами радянського уряду, при допомозі населення відбудовано вже всі старі школи, що були зруйновані в часи війни та революційних подій. Побудовано вже багато й нових шкіл. Окрім того організовано дуже багато нових, не знаних до революції освітніх і наукових та культурних установ.

На Радянській Україні є 17,632 установ соціального виховання, що в них занято 52,000 вчителів і 2,105,674 учеників. Окрім того на Україні функціонує ще 1,145 вищих шкіл, та різних установ професійної освіти (середні школи), що в них занято 449,559 студентів. Із цього числа 37 інститутів (університетських шкіл), 143 технікуми і решта робітничі факультети, професійні школи і різні курси. Між інститутами на Україні ми маємо 5 індустріально-технічних, 7 сільсько-господарських, 3 соціально-економічних, 12 педагогічних, 6 медичних і 4 містечкових. Окрім шкіл соціального виховання, утримується ще 387 дитячих будинків, 69 дитячих колоній і 46 дитячих містечок, де виховуються понад 54,000 безпритульних дітей. Є також установи для дефектних (ненормально-розвинених) дітей і для дітей дошкільного віку. Але це лише початки. Поруч із учбовими кадрами в УСРР працюють і численні науково-дослідчі катедри, інститути та Українська Академія Наук.

Окрім цього всього на Україні функціонує також ще 17,502 шкіл для ліквідації неписьменности дорослого населення. Функціонують також десятки загально-освітніх курсів та десятки радянських партійних шкіл. В Харкові існує Комуністичний Університет ім. тов. Артема.

Ще багато є темряви, що осталася після царського панування, але й багато робиться для того, щоби цю темряву побороти, це потверджують самі цифри.

Окрім цього всього радянським урядом ухвалено закон і вироблено план проведення загального навчання всього населення України. Цей величезний план розрахований на 10 років і вже проводиться в життя. За цим планом, до 1930 року на Україні буде відкрито ще 11,010 нових шкіл. На цю справу по плану мусить бути асигновано державою за чотири роки 145,290,105 карбованців. Асигнування ці вже почалися.

Одночасно з піднесенням народньої освіти розвивається й молода українська радянська культура, наука й мистецтво. Та разом з цим багато ще на Україні неписьменних, малокультурних людей, багато ще дітей не охоплених школами.

КУЛЬТУРА.

За останніх десять років по всіх буржуазних газетах та журналах дуже багато понаписувано про різні нечувані звірства більшовиків, про їх дикість і некультурність. Всякі буржуазні писаки багато доклали старань, щоби доказати всьому світові про варварство більшовиків, щоби змалювати більшовиків як дикунів, мало що не з рогами й з одним оком. Свої писання буржуазні газети та журнали підтверджують різними підробленими “офіційними документами” а навіть фотогра-

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ПЕРЕД СМЕРТЮ.

Образок з фільми “Тарас Шевченко”, виробництва Всеукраїнського Фото-Кіно. Роллю Шевченка виконав артист Бучма.

фіями. Їм допомагають весь час всякі релігійні, націоналістичні і навіть “соціалістичні” газети та журнали. Всі кричать про одно, що більшовики, це страшна загроза культурі й цивілізації світа, це варвари, що нищать здобутки людської культури й загрожують знищити світову цивілізацію.

Але справа, бачите, в тому як хто розуміє культуру та цивілізацію.

Наука й політика, це справи вибраних людей, справи багатих, прямо кажучи. Мистецтво, література, театр, музика, це також для людей шляхетних, культурних, вибраних — для багатих, як розкоші, як насолода. А для голоти, для роботящої худоби, для мільонів простолюддя релігійні вірування, молитви, церковні співи, надії на бога, а для розкоші й насолоди їм шинок з напівками, з барабаном, і який небудь грамофон чи гармонія. Їм більше не треба, щоби тільки вірили в бога, в царя, в буржуазний уряд, щоби все це обороняли своїми грудьми на кровавих війнах, а вже по смерті їм буде за це приготовлений рай на тім світі. Ось “культура”, буржуазна культура, яку більшовики дійсно громлять, вивертають з корінням.

Всі люде повинні бути письменні, культурні, всі люде повинні користуватися досягненнями науки й техніки, всі люде повинні користуватися досягненнями мистецтва, всі люде повинні творити науку, техніку, мистецтво для своєї користі. Всі люде повинні упорядковувати свої суспільно-громадські справи так, щоби їм всім було вигідно й гарно жити. Не горсточка паразитів має керувати суспільно-громадськими й культурними справами, а мільони працюючих мас всіх національностей. Ось як дивляться більшовики на культуру. І таку культуру творять в СРСР вже десять років.

В попередньому розділі ми вже згадували про те, як радянська влада на Україні під проводом більшовицької партії поширює народню освіту. Ось тут ми згадаємо ще про те, як на Радянській Україні під проводом більшовиків розвивається молода радянська українська культура.

На Радянській Україні функціонує 3,145 бібліотек, 1,037 клубів, 3,118 селянських будинків (народні доми), 7,176 хат-читалень, що кожна має свою бібліотеку, 1,697 театрів, сотки кіно-театрів і музеїв.*)

Коли-ж до цього додати тисячі різнородних рефератів,

*) Цифри з 1926-го року. Звичайно, по сьогоднішній день вони значно збільшилися.

на всякі научно-культурні теми, що читаються щоденно фахівцями на різних зборах, в клубах, в школах, в театрах, а також по радіо, коли додати до цього ведичезний зріст видавництва книжок, газет і журналів на Україні, додати буйний ріст молодой української революційної літератури, музики, малярства й театрального мистецтва, тоді стане ясно, як буйно росте українська культура при радянській владі.

Всенародня Бібліотека України, що її засновано в 1917-ім році в Києві, за цей короткий час свого існування встигла так розвинути свою роботу, що зараз серед інших старих бібліотек СРСР займає третє місце по своїй величині. За одних тільки 9 років Всенародня Бібліотека України встигла зібрати 1,285,000 книжок та біля 525,000 газет і догнала уже російські й другі бібліотеки, що існують уже сотні років.

Збори Клубу Політичних Емігрантів Західної України в Харкові.

Дуже далеко вперед посунулася українська наука. Коли до революції українська наука опиралася головним чином на етнографію, то зараз молода українська радянська наука вийшла вже на широкий шлях свого розвитку. Наука поєднується з виробництвом країни, з її виробничими силами й планами. Українська Академія Наук широко розвиває свою роботу. Наші наукові здобутки вже після революції не уступають нічим західно-європейським досягненням науки, що признають наукові закордонні з'їзди, в яких приймають участь наші радян-

ські вчені. Правда, устаткування нашої наукової праці ще дуже бідне, його й порівняти трудно з закордонними, але за те у нас вдесятеро швидче бється творча наукова думка.

Коли-ж прийняти на увагу, що всі культурні здобутки на Україні, це дійсно здобутки української культури, бо навіть наукова робота вже в значній степені українізована (36% всіх вчених Радянської України працюють вже українською мовою), і коли згадаємо царські укази про заборону української мови, тай порівняємо сьогоднішнє становище української культури під Польщею, Чехо-Словакією й Румунією, то стане ясно, яку культуру більшовики нищать, а яку плекають та розвивають. Стане кожному ясно також і те, в чім полягає більшовицька некультурність, що так дуже не подобається “цивілізованому” світові, що так дуже багато про неї пишуть і балакають скрізь в буржуазних країнах.

БОЛЯЧКИ.

Досі ми говорили про те, як відроджується радянська країна, і як вона швидко розвивається економічно й культурно. Це дійсність, це факти. Але разом з цими гарними сторонами життя Радянської України і всього СРСР є ще й темні плями, є ще й недостатки, є ще й болячки в щоденнім життю України і СРСР, болячки, що осталися нам в спадку від старого царського попівського ладу, від війни, революційної боротьби, голоду й бандитизму. Згадаємо тепер коротенько про самі основні недостатки й болячки з життя сьогоднішньої України.

Коли-б ви приїхали сьогодні на Радянську Україну, або взагалі в СРСР і то тільки перший раз в своїм життю, то вас здивувало-би перше з чим ви зустрілись-би, це “хвостики” (гусаки) або черги, як їх називають на Україні. Біля каси на залізниці черга за білетами, біля трамваю черга, щоби сісти в трамвай чи автобус, перед крамницями, або в середині в крамницях черги, щоби купити якийсь товар, що його обмаль на ринку і т. д. Правда, за останні роки ці черги значно зменшилися, але все таки ви їх можете часто побачити. Це означає, що транспорт і торгівля, хоч вони вже працюють нормально, не відповідають уже зовсім тим потребам, що їх сьогодні пред'являє населення країни. Треба поширити, збільшити транспорт, треба збільшити продукцію товарів, треба поширити торгівлю, що вже й робиться, як про це ми згадували в попередніх розділах.

Коли ви вже приїдете до якого небудь міста і задумаєте

в нім зупинитися й мешкати, то ви зустрінете другий неприємний для себе факт. Ви не зможете найти помешкання для себе. Скрізь занято, скрізь переповнено людьми. Наняти помешкання в більших містах України дуже трудно. Вам не вдасться найти вільного куточка. Буває й так, що і в гостинницях на яких небудь 2 — 3 доби ви не знайдете вільної кімнати. Всі заняті. Оце другий недостаток, квартирна криза, або як його в нас називають “квартирний голод”. Міста ожили, населення міст росте, життя кипить, багато будинків у воєнні часи зовсім понищено, нових ще мало побудовано, а населення міст і взагалі країни росте швидче як до війни — от і причини квартирної кризи. Треба швидко будувати величезні доми, треба розширяти міста, і ця робота уже проводиться.

Бувша палата князів в Криму, тепер санаторій для хорих робітників і селян.

Коли ви вже дeneбудь заквартируєтеся і захочете найти собі яку небудь службу, стати дeneбудь на роботу, або заняти яку небудь посаду, то вам треба йти на біржу праці. Це радянська установа, яка розподіляє робочу силу. Тут ви побачите знову несподіванку для себе. На біржах дуже багато людей зареєстрованих і всі вони чекають на роботу, кожний по своєму фаху. Тижні прийдеться вам почекати, заки прийде до вас черга і ви дістанете роботу. Хоч радянська промисловість зростає, і хоч з кожним днем все більше і більше потрібно робочої сили, але-ж наплив цієї робочої сили з села і з різних нехліборобних

районів СРСР, а також біженців з різних буржуазних країн збільшує в містах безробіття. Десятки а то й сотки тисяч безробітних є зараз по всьому СРСР і величезні суми грошей витрачає держава на допомогу їм (в 1926-ому році видано на допомогу безробітним біля 46 мільйонів карбованців, а в цьому році ці видатки досягатимуть 70 мільйонів карбованців).

Всі оці згадані недостатки в життю радянської країни свідчать якраз про швидкий зріст потреб самого населення, а разом з цим і про зріст господарства й культури країни. Це недостатки зовсім природні, що є наслідками швидкого росту самого населення і його економічних та культурних потреб; це тільки недостатки, тільки кризи, що вмілим державним регулятором регулюються.

Але-ж є другі ще недостатки, і це вже не просто недостатки чи кризи, а це звичайнісінькі болячки на молодім здоровім радянськiм тілі. Болячки, що осталися в спадку ще від старих не більшовицьких “культурних” часів. Це малокультурність, неписьменність, п'янство, хуліганство, злочинство, проституція і т. д. Всі оці цвіточки славної буржуазної культури й порядків та цивілізації, ще не зовсім викорінені з радянського поля. Є ще і в нашій “некультурній” більшовицькій країні оці цвіточки з “культурного” буржуазного поля. Правда, не так густо цвітуть у нас ці цвіточки як у цивілізованих буржуазних країнах і не так свobodно, бо їх більшовики не плекають, а виривають з корінням.

Школи, клуби, реферати, преса, кіно, радіо, театр, громадсько-культурні організації, все це веде боротьбу з некультурністю, з неписьменністю, з п'янством, хуліганством, злочинством, проституцією і всіма подібними додатками буржуазної культури. Там, де це не помагає, там звичайно на допомогу приходять державно-адміністративні й судові органи радянської влади. Те, що є невідривним додатком до буржуазного ладу й цивілізації, з радянського життя мусить бути й буде зовсім викорінено.

Є ще одна болячка у нас, це безпритульні діти, що їх можна подибати на вулицях міста, на залізничних станціях, на базарах, то-що. Це діти, що не знають дуже часто ні своїх батьків ні свого походження. Це наслідки війни, наслідки голоду страшного. На Радянській Україні понад 54,000 таких дітей знаходяться сьогодні в 387 дитячих будинках, 69 дитячих колоніях і 46 дитячих містечках, де вони вчать і виховуються. На утримання цих дітей тратиться річно три і пів мільйона карбованців. Але останній загальний перепис населення пока-

зав, що ще кільканайцять тисяч таких бездомних дітей на вулицях міст і сел України. Їх ще треба зібрати і таким чином в найблищій два-три роки вдасться зовсім ліквідувати це лихо, тим більше, що ріст числа безпритульних дітей припинився.

Ось, в основному ті болячки, що так люблять про них кричати всякі буржуазні газети і ті, що підлизуються буржуазії. Є у нас ці болячки, всі причини їх також добре відомі всьому світові. Але-ж такі болячки є і в буржуазних всіх країнах, є їх там ще більше і зовсім з інших причин, та тільки їх замасковують там цивілізацією, а більшовики явно говорять про всі свої недостатки й болячки і призивають всіх працюючих до боротьби з цим злом. Радянський уряд віддає багато сил і багато грошей на те, щоби викоринити всі ці болячки, щоби зовсім їх знищити.

В цьому будинку, де колись були князі, нині відпочивають та відзискують своє здоров'я перепрацьовані й хорі робітники.

Хто-ж тоді більше культурний?

Чи буржуазні країни “цивілізації”, чи радянські країни “варварів” більшовиків? Відповідь на це питання ясна всім, не тільки прихильникам, але й ворогам радянської більшовицької влади. Але-ж не можуть вороги хвалити більшовиків, це ясно. Тай не потрібно, щоби буржуазія хвалила більшовиків, бо-ж ясно, що тоді вони перестали-би бути дійсними більшовиками. Хай буржуазія хвалить всяких соціал-зрадників, що торгують інтересами робітничої класи, а більшовики таких похвал від буржуазії ніколи не заслужать.

БІЛЬШОВИКИ БЕЗБОЖНИКИ.

Хто не чув, не читав про більшовиків, що вони безбожники, що вони знущаються над релігійними святощами і над віруючими. Пишуть і балакають навіть про те, що більшовики забороняють молитися по церквах, забороняють правити богослуження і замикають церкви або перемінюють їх на клуби, на театри і т. ин.

В Радянській Республіці церква відділена від держави і школа від церкви. Релігія, церква, молитва і т. ин. старосвітські речі, це зовсім приватна справа тих, хто в це вірить. Робітниче-селянській трудовій державі такі справи непотрібні. В радянській школі не забивають дітям голови всякими релігійними байками, школа має дати дитині освіту і виховання, а не калічити її розум всякими релігійними небелицями, що науково зовсім не доказані.

В Радянській Республіці кожний дорослий повнолітній громадянин (коли йому скінчиться 18 років) може собі вірити в яку хоче релігію, може молитися як захоче, або й зовсім може не вірити ні в чорта ні в бога, може поступати так, як йому диктує його розум і ніхто йому за це нічого не скаже, бо він повнолітній громадянин вільної республіки і воля його що до віроісповідання зовсім не обмежена. Але самих дітей, молодь неповнолітню забороняється законом втягати у всякі релігійні громади, силою втягати їх в ту чи іншу релігійну групу та у всякі релігійні церемонії. Виросте, а тоді вже само своїм розумом розбереться де правда.

Ось так ставляться більшовики до релігії. А самі, звичайно, знають, що не молитвою, і не кадилом, а організованим трудом і розумом добються працюючі маси кращого життя. Релігія була одним і з основних стовпів, що на них держався царський уряд і все-ж таки ані цареві, ані всім його генералам нічого не допомогла вона, коли працюючі маси повстали, без допомоги святих скинули весь старий порядок, перемогли всіх генералів з їх арміями, перемогли силу міжнародної буржуазії, що старалася задушити революцію і встановили свій лад тай господарюють по своєму без всякої допомоги з неба.

Але це не означає, що більшовики в Радянській Республіці забороняють вірити й молитися, що вони замикають церкви і т. ин.

Брехня! Самі попи всіх релігій признають, що ніде релігія не користується такою свободою як в Радянській Республіці. І моляться тут хто як хоче і якому богові хоче. По

церквах видзвонюють так, що аж у вухах лящить, ніхто їм не забороняє. І яких тільки релігій нема на Радянській Україні. Є всякі релігії, є всякі секти, навіть православна християнська релігія, і то не одна а декілька їх. Є стара православна, нова православна і автокефальна (українізована) православна.

Вір в що хочеш, молися скільки хочеш, дзвони, співай, кади, агітуй, що твоя віра найкраща, або агітуй, що всяка віра погана — на все це має кожний громадянин Радянської Республіки повне право й волю.

ВАСИЛЬ І. ПОРАЙКО
народний комісар юстиції і генеральний прокурор У.С.Р.Р.
Тов. Порайко родом з Галичини.

Тільки, щоби всякі релігійні справи, зборища та церемонії не порушували громадського порядку, щоби не мішалися до політики й до державних справ. Звичайно, що коли віруючі зберуться і самі піднімуть такий тарарам між собою, що нераз і до бійки приходить в церкві, то тут вже порушується громадський порядок і приходитьсь вмішатися тим органам, що дбають за суспільний лад і порядок.

А треба знати, що в релігійних громадах часто бувають сварки і навіть бійки. Маса фактів було таких, що нераз два попи в церкві за патли тягаються перед віруючими (православні попи носять бороди і довге волосся на голові так, що можна заплітати коси), а релігійні фанатики, приклонники

одного й другого попа, готові ножами обороняти честь своїх пастирів і це перед церквою, або навіть у церкві. Тут уже не може влада не вмішуватися в такі “церковні діла”. Треба-ж успокоїти авантюристів, що підривають громадський спокій і порядок.

Що до знуцання більшовиків над релігійними святощами, то це те-ж брехня найчистіша, бо-ж не хто інший як самі більшовики видали закони, що забороняють і карають кожного, хто поважився-б самовільно рухати які небудь релігійні святощі чи інші річі і майно, що належать релігійним організаціям (громадам). Театри, клуби і школи роблять в Радянських Республіках і з церков, і з костелів, і з синагог і з других святинь релігійних. Але-ж це дозволяється законом тільки тоді, коли самі віруючі, самі парафіяни цього захотять і так постановлять, тоді уряд їх постанову охотно затвердить. Инакше ніхто не має права рухати церкви ані других молитвенних домів, бо це забороняється й карається радянським законом.

Ось так мається справа з релігією в СРСР і на Радянській Україні. Попи, ксьондзи і рабіни та їх віруючі агітують кожний за свою віру, а більшовики, безбожники агітують проти всякої віри. В радянських країнах часто влаштовуються прилюдні дебати, на котрих виступають зі своїми доказами і безбожники і єпископи та попи всяких релігій. Такі дебати бувають часто і по містах і по селах і на них свobodно кожний доказує своє.

А все таки релігія рік за роком тратить своє значіння і своїх прихильників в Радянських Республіках. Ще старі бабусі тримаються невідступної релігії, а молодь вже підрастає зовсім інша. Церкви, костели, синагоги поступово пустіють. І недалеко той час, коли самі громади віруючих забажають перемінити їх всіх на школи, клуби, театри і т. ин.

Офіційного значіння церква в радянських країнах зараз не має. Всякі метрики про народження, справки про вінчання, про смерть видає радянська державна установа ЗАГС (Запис громадянського стану). Туди в першу чергу мусить іти кожний записати новонародженого, шлюб, або помершого, а потім вже його воля, чи він піде ще до попа, до ксьондза, до рабіна, чи вже більше й нікуди не піде.

І більшість уже тепер кінчають такі справи в ЗАГС-і, бо дальше уже йти ні за чим. Як був у ЗАГС-і то на руках має офіційльний документ, а за благословенням іти, ще й гроші нести попам всяких релігій вже не всі сьогодні хотять.

НАСЕЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ.

В кінці 1926-го року по всім Радянським Союзі проведено було загальний перепис населення. Цікаво, отже, по матеріялам цього перепису придивитися які зміни пройшли за останні роки в складі населення України.

Ці відомости тим більш цікаві, що досі ще не було менш-більш точної статистики населення України.

Тов. Г. І. Петровський, голова Всеукр. Центр. Виконавчого Комітету Рад, серед дітей одеської діточої комуни.

По матеріялам останнього перепису (правда, що матеріяли, коли пишеться ця стаття, остаточно не розроблені), ми маємо ось такі цифри: в січні 1897 року, тоб-то трицять років тому назад, на цій самій території, що сьогодні займає УСРР, було всього 21,221,789 мешканців; а в грудні 1926 року, коли проводився останній перепис на Радянській Україні (та сама територія, що в 1897 році) живе вже 28,890,037 мешканців, тоб-то на 7,649,996 більше — приріст на 28.1%. Тільки одна Німеччина зі всіх європейських держав випередила Україну що до зросту населення. В Німеччині за цей час зросла кількість населення на 34.6% (було в Німеччині в 1897 році 47,050,000 мешканців, а в 1926 р. 63,319,000).

Все населення України розділяється так: 13,985,917 чоловіків, 14,904,120 жінок. Сільського населення на Україні 23,624,594 — з них чоловіків 11,437,564, а жінок 12,187,030.

Міського населення на Україні 5,265,443 — з них 2,548,353 чоловіків і 2,717,090 жінок.

Цікаво ще розглянути національний склад населення Радянської України, але ці цифри не зовсім точні тому, що матеріалів з останнього перепису ще не має повністю підсумованих. По різних підрахункам на Рад. Україні живе 5,100,000 осіб різних національностей, не Українців, а національних меншостей. Ці національні меншості розділяються на окремі нації таким чином: 2,300,000 Росіян, 1,400,000 Євреїв, 390,000 Поляків, 375,000 Німців, 102,000 Греків, 100,000 Болгар, 270,000 Молдаван, 12,000 Чехів, та решта інших.

На Україні є 891 нацменівських рад (ради національних меншостей). Між ними є ради російські, польські, єврейські, грецькі, болгарські, німецькі, чеські і інші. Є також виділено 11 національних районів, із них 7 німецьких, 3 болгарські, і 1 польський. На Україні є 1,500 шкіл різних неукраїнських національностей, 85 клубів, 150 селянських будинків і біля 500 хат-читалень.

Населення Радянської України по окремим округам розбивається так: 19 округ України мають по 500 — 600 тисяч мешканців, 14 округ мають по 600 — 800 тисяч населення, 3 округи мають по 800 тисяч до 1 мільона мешканців і 5 округ мають понад мільон мешканців кожна.

Останній перепис населення виявив, що населення Радянської України так само як і всього СРСР неупинно росте не дивлячись на те, що багато жертв пожерли війна, революція й страшний голод.

За останні чотири роки, тоб-то від 1923 року, від тоді коли на Україні почалося господарче відродження, населення України зросло на 2,351,976 душ. Ці цифри показують, що населення України безумовно буде так само швидко зростати й далі, а це значить, що радянському урядові України треба ще швидче розвивати господарче будівництво. На це й проведено було перепис.

ТЕМП ЖИТТЯ.

Бурлить, клекоче життя на Радянській Україні. Ведеться вперта безкровна боротьба нового життя з останками старого, що ще не зовсім викоринені. Йде вперта боротьба на фронті економіки, культури, ідеології. За новий світогляд, за новий побут, за нові звичаї, за нову культуру, за нове безкласове соціалістичне суспільство ведеться безкровна але при тім впер-

та, завзята боротьба на всіх ділянках сучасного радянського життя.

Надзвичайно швидкий темп життя зараз на Радянській Україні. Непочатий ще край роботи на всіх ділянках. Скрізь треба великої уваги, енергії й розуміння справи, щоби повести діло так, як це потрібно для дальшого розвитку здобутків революції, так як це потрібно для працюючих мас, як це потрібно для соціалістичного будівництва.

Скрізь треба вмілих робітників, треба практики, треба розуміння, точного, швидкого та правильного вирішення всякої справи. А коли ще згадати, що на перешкоді в роботі зустрічаються скрізь не малі труднощі, як брак коштів, бідність, малокультурність, малоосвіченість широких мас населення, брак молодих уже революцією вихованих спеціалістів, техніків, інженерів, урядовців, професорів і т. п., що працювали-б вже по новому революційному методу, то ясно стане, як трудно приходить працювати робітничо-селянському урядові в такій обстановці. А тут ще неначе сплутують руки й ноги останки старих звичаїв, старих порядків, звичок, старого побуту, старого світогляду. Зі всім цим приходить вести боротьбу на кожнім кроці при всякій справі.

Нові мешкальні будинки для робітників в Донбасі.

Через те й бурлить, шумує так буйно життя в радянських країнах. Через те й темп його такий швидкий. Тут бо скрізь зустрічаються два ворожі собі елементи — соціалістичний і капіталістичний. Ми маємо в радянських країнах державні фабрики й заводи, і маємо приватних фабрикантів арендаторів. На 4 мільйони 905 тисяч окремих індивідуальних сільських господарств ми маємо на Радянській Україні покищо тільки 6,079 об'єднаних сільсько-господарських колективів та комун, не враховуючи сюди всяких кооперативних об'єднань, що їх по селах України уже понад 12,000. Є на Радянській Україні державна й кооперативна торгівля, є й приватні купці. Є но-

вий зовсім радянський державний апарат, але є ще в ньому й старі бувші чиновники, що не вміють по новому робити, але всіх їх покищо ніким замінити. Є нові здорові паростки революційного побуту й світогляду, є молоді буйні ростки нової радянської культури, але є ще й порохняве коріння старої культури, старих звичаїв, старого побуту й світогляду. Є вже нові молоді вчені, літератори, артисти з революційним світоглядом і поняттями, є при тім і сотні тисяч зовсім ще неписьменних, малокультурних людей, що мусять бути всі обов'язково втягнені в соціалістичне будівництво.

Ось труднощі, які поборює на кожному кроці молоде радянське життя. Оце і є причиною надзвичайно швидкого й буйного темпу життя.

Живучи на Радянській Україні активним учасником суспільно-громадського життя й роботи, вам всього буде доволі, тільки одного часу маловато. Час у нас на Радянській Україні найдорожчий.

Окрім служби, окрім своєї основної роботи, ще десятки й сотні різних громадських справ, що дня одно, або й два-три які небудь засідання, наради, комісії, збори, конференції. Що дня нові газети, нові журнали, нові питання на черзі, нові події, нові твори, нові постановки в театрах, нові фільми в кіно, нові книжки вийшли з друку, нові кампанії висуває партія, радянська влада, профспілки, тай повчитися кожний хоче, а тут різні вечірні школи, курси і т. д. Нічого не хочеться пропустити, а на все часу не вистає і через те швидкий, буйний темп життя.

Спокійно, ліниво, байдуже до всього живе на волі тільки “гнила колода”, як писав Т. Шевченко. А це такі люде, що вже все віджили і не бачать, бо й не мають свого завтра, свого майбутнього, це останки старого вимираючого суспільства.

А все молоде, здорове, — міліони працюючих живуть і працюють енергійно, поборюють всі перешкоди й будують нове світле життя.

УКРАЇНА НЕ ХУТІР.

Сьогоднішня Радянська Україна, це зовсім не така Україна, про яку мріяли й мріють всякі українські патріоти, пусто-голови політики, й засліплені українські націоналісти-шовіністи так релігійні як і безбожники.

Це не замкнутий в собі якийсь національний хуторок, обгороджений рідним українським тином, ще й обсаджений

соняшниками, щоби не видно було й не чути “сусідам воріженькам”, що діється на Україні.

Зовсім не така Радянська Україна й ніколи воно такою не буде.

Радянська Україна, це рівноправна республіка в складі великого Радянського Соціалістичного Союзу, що сьогодні займає одну шосту частину всієї земної кулі. Економіка Радянської України розвивається одночасно з соціалістичною економікою всього СРСР.

На верхньому образку сцена з українського фільму “Тарас Трясило” — бунт запорожських козаків. На долішньому образку — польсько-панські гайдуки вяжуть Тараса Трясила. (Роллю Трясила виконує артист Бучма.)

На Радянській Україні, разом з розцвітом української радянської соціалістичної культури, розвивається одночасно й культура різних національних меншостей, що мешкають на Україні.

Зміцнюючи нерозривну тісну спілку культурнішого міста з відсталим в культурному відношенні селом, бо це є запорукою остаточної перемоги соціалізму, Радянська Україна бере участь у всьому економічному, політичному й культурному житті всього Радянського Соціалістичного Союзу, а разом

з цим бере участь і у всіх справах міжнародної політики СРСР.

На всі події міжнародного характеру Радянська Україна живо відкликається й так чи инакше на них реагує.

Але найбільше уваги уділяють працюючі маси Радянської України життю й потребам тої частини українського трудового люду, що сьогодні ще знаходиться під пятою буржуазії польської, румунської й чехословацької держав. Найбільше чутко відносяться жителі Радянської України до тих потреб і бажань, що їх ставлять перед собою українські працюючі маси Західної України, а також ті, що розсіпані по різних країнах світа на еміграції в Америці, Канаді і других країнах.

Дуже уважно слідкують жителі Радянської України за життям-буттям своїх братів, що їх розсіпала недоля по різних кутках світа. Радянська українська преса часто подає до відома всі факти з життя працюючих українських мас, що живуть поза межами Радянської України, висвітлює їх життя й боротьбу за людські права, висвітлює їх недолю й терпіння, а населення Радянської України ніколи не відмовляє їм своєї братньої допомоги моральної, а коли необхідно і можливо то й матеріальної.

Одночасно з цим Радянська Україна слідкує уважно й за життям та революційною боротьбою працюючих мас різних національностей світа і завжди сумує кожною їх невдачею і радіє кожною їхньою перемогою.

Радянська Україна пізнає своїх ворогів і друзів не по національності, а по класових інтересах, по політичних поглядах. Навіть з діда-прадіда Українець буде і є ворогом Радянської України і всіх працюючих, коли він поміщик, коли він патріот хutorянської націоналістично-буржуазної України, що продає буржуазії інтереси робітників і селян, що не радіє разом зі всіма працюючими з сьогоднішнього десятилітнього ювілею Радянської України. І навпаки Поляк, Німець, Єврей, Татарин, Китаєць, Румун і всякої иншої національності чоловік, коли він свідомий революційно робітник чи селянин, або трудовий інтелігент, є вірним щирим другом Радянської України, коли він кожною хвилиною готовий скрізь стати в обороні її інтересів, коли він радіє сьогоднішньому десятилітньому ювілею всіх радянських країн і Радянської України, коли він знає, що на Радянській Україні, як і в цілому СРСР вже десять років кується майбутня доля працюючих і пригноблених народів всього світа.

І. Ткачук.

СОЮЗ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧ- НИХ РЕСПУБЛІК

ЕВРОПЕЙСЬКА ЧАСТЬ С.Р.С.Р.

Европейська часть С.Р.С.Р. обіймає східню половину Європи і відділена вона від азійської части С.Р.С.Р. Уральськими горами, Каспійським морем і горами Кавказу.

Простір, який обіймає європейська часть С.Р.С.Р., рівняється приблизно 5,500,000 квадратних кілометрів, що становить одну четверту часть всього простору С.Р.С.Р.

Поверхня європейської частини становить в більшій частині широку рівнину, яка тільки місцями вкрита невисокими узгір'ями. До таких гористих частей належить так зв. Середньо-Російська високорівня з Валдайськими горами і Приволзька високорівня з Жигулевськими горами.

Гірські хребти - - у властивім значінню слова - - проходять лише на окраїнах, - на сході Уральські гори, а на півдні Кавказькі й Кримські гори.

Рівнини європейської частини С.Р.С.Р. прорізані у всіх напрямках великими ріками й річками. Більша часть рік мають свій початок в Середньо-Російській високорівні, звідки вони течуть на захід, північ, схід і південь - до морів Балтійського, Білого, Чорного й Каспійського.

Найважливішими ріками європейської частини С.Р.С.Р. є: на північному стоці - Печора (біля 2,000 кілометрів), Північна Двина, Онега й Мезень.

В північно-західній області лежить найбільше озеро європейської частини С.Р.С.Р. - Ладозьке озеро, до якого вливаються ріки: Свір, що впливає з Онежського озера, й Волхов - із озера Ільмен.

З Ладозького озера впливає ріка Нева, що впадає коло Ленінграду до Фінського заливу Балтійського моря.

По південному стоці спливають: Дніпро (біля 2,000 кілометрів), Дон і Дністер.

На південному сході пливе Волга (3,700 кілометрів), що вливається до Каспійського моря. Волга має біля 300 приток, з яких найважливіші є Кама й Ока. Окрім Волги в Каспійське море вливається ще й ріка Урал.

Обширна просторинь європейської частини С.Р.С.Р., що простягається з півночі на південь на віддаль 3,200 кілометрів, від полярного (підбігунового) кола до напівтропічних областей півдня — має різноманітне підсоння -- від теплого до полярного.

Завдяки різноманітності підсоння й іншим географічним умовам весь простір європейської частини С.Р.С.Р. можна поділити на чотири великі смуги, або пояси: на півночі --- тундра, за нею йде смуга лісів, переважно хатинних, опісля лісисто-стєпова область, де переважають листясті ліси, а на кінець безлісна стєпова смуга на півдні (за виїмком Закавказької Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки).

НАСЕЛЕННЯ.

На просторі європейської частини С.Р.С.Р. і Закавказзя (Закавказької Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки)¹⁾ живе 121,285,229 людей (згідно з переписом в 1926 і 27 роках). Під етнографічним зглядом населення європейської частини С.Р.С.Р. дуже різнородне.

По своїй чисельности виділяються три головні групи — славянська, фінська і тюркська. До славянської групи належать Росіяни, Українці, Білоруси й Поляки. До Фінської групи зачисляються: Карельці, Лопари, Мордвини, Мари, (Череміси), Вотяки, Коми (Зиряне). Тюркську групу становлять: Татари й Кіргізи, а монгольську — Калмуки. До мішаних народностей належать Башкіри й Чуваші. Розсіяно по цілій європейській частині С.Р.С.Р. живуть Євреї, Цигани й багато інших народностей.

Жовтнева революція дала всім народам бувшої царської Росії право на повну національну самостійність і більшість із них потворили самостійні республіки або автономні області, що входять в Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Як економічна цілість весь С.Р.С.Р. ділиться на економічні

1) Закавказзя, властиво, лежить вже в азійській частині євро-азійського континенту, але для догіднішого розміщення на карті, ми розглядаємо її разом з європейською частию С.Р.С.Р.

райони, які в майбутньому повинні становити разом з цим і адміністративно-господарські одиниці.

З цієї точки погляду європейська частина С.Р.С.Р. ділиться на 12 районів: 1. північно-західний, 2. північно-східний, 3. західний, 4. середньо-промисловий, 5. вятсько-ветлужський, 6. уральський, 7. середньо-волжський, 8. південно-західний, 9. південно-горішньо-промисловий, 10. середньо-чорноземний, 11. долішньо-волжський і 12. Кавказ.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОДІЛ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЧАСТИ С.Р.С.Р.

	Простір в кв. клм.	Кількість населення.
Російська Рад. Федеративна Соціалістична Республіка	4,996,200	82,350,503
В ній включаються:		
Карельська Автономна Область	108,000	267,672
Вотська Автономна Область	28,450	755,689
Зирянська (Коми) Автономна Область	428,000	204,232
Калмуцька Автономна Область	76,400	141,705
Німецька (Поволжя) Автономна Рад. Соц. Республіка	27,400	571,089
Татарська Автономна Рад. Соціалістична Республіка	67,000	2,589,455
Башкірська Автономна Рад. Соціалістична Республіка	155,000	2,748,316
Чувашська Автономна Рад. Соціалістична Республіка	15,400	893,687
Марійська Автономна Область	19,200	481,781
Кримська Автономна Рад. Соціалістична Республіка	25,900	701,671
Адигейська Автономна Область	2,640	114,140
Інгушська Автономна Область	3,000	75,000
Кабард-Балкарська Автономна Область	11,260	203,867
Карачаєво-Черкеська Автономна Область	10,970	101,880
Чеченська Автономна Область	8,875	311,000
Північно-Осетинська Автономна Область	6,170	152,000
Дагестанська Автономна Рад. Соц. Республіка	58,900	786,000
Білоруська Соціалістична Радянська Республіка	125,000	4,285,471
Українська Соціалістична Радянська Республіка	429,700	28,878,857
Молдавська ¹⁾ Автономна Соц. Радянська Республіка	7,800	567,000
Закавказька Рад. Федер. Соціалістична Республіка	193,000	5,621,000
В тім числі включаються:		
Азербейджанська Радянська Соціалістична Республіка	85,000	2,301,000
Вірменська Радянська Соціалістична Республіка	36,000	867,671
Грузинська Радянська Соціалістична Республіка	72,000	2,621,100
Нахічеванська Автономна Рад. Соц. Республіка	6,500	80,000
Автономна Область Горішнього Карабаха	4,200	140,000
Абхазька Автономна Рад. Соціалістична Республіка	9,300	177,000
Аджарська Автономна Рад. Соціалістична Республіка	2,300	127,000
Південно Осетинська Автономна Область	3,600	82,000

¹⁾ Молдавська Автономна Соціалістична Радянська Республіка становить одну четверту частку Бессарабії, решту три четверті частин насильно окуповані Румунією. М.А.С.Р.Р. входить в склад У.С.Р.Р.

АЗІЙСЬКА ЧАСТЬ С.Р.С.Р.

Азійська часть С.Р.С.Р. обіймає Сибір, Далекий Схід і середньо-азійські республіки.

Простір, що його обіймає азійська часть С.Р.С.Р., рівняється приблизно 15 міліонам квадратних кілометрів, що становить три четверті части всієї території Радянського Союзу.

Поверхня азійської части С.Р.С.Р. дуже різноманітна. На північній заході — від Уральських гір до ріки Єнісей простягається широкий сибірський низ. На схід від Єнісея поверхня підноситься і переходить місцями в низку гірських хребтів Східної Сибірі — Саянські й Байкальські гори, Яблонний хребет, хребет Крапоткіна, Становий й інші. На південь від західньо-сибірського низу поверхня теж підноситься, tworячи Алтайські гори, Тарбогатай, Алатау, Тянь-Шань, Алайські гори й інші.

Наводнення.

Багато гірських хребтів азійської части С.Р.С.Р. покриті вічними снігами й ледівцями, з яких випливають великі ріки Сибірі, Середньої Азії й Далекого Сходу, а саме: Об, Іртиш, Єнісей, Лена, Амур, Аму-Дарія, Сир-Дарія і багато інших. На величезній просторі Сибірі й Середньої Азії знаходиться теж багато озер, з яких деякі мають солону воду, а по своїй величині схожі на моря — як приміром — Аральське море, Балхаш, Ісик-Куль, Байкал.

Широкі простори азійської части С.Р.С.Р., що простягаються з півночі на південь на 4,500 кілометрів, а з заходу на схід майже на 6,000 кілометрів, мають дуже різноманітне підсоння: від полярного на півночі до півтропічного на півдні.

В той час, наприклад, коли в Єнісейській губернії, в Туруханській країні, через літо земля розмірзає всього тільки на пів метра і там не дозріває навіть ячмінь, то в Середній Азії ростуть: бавовна, виноград і різні овочі.

Природні багатства.

В наслідок різноманітних умов підсоння ми маємо в азійській части С.Р.С.Р. велику різноманітність рослин. Велика часть Сибірі й Далекого Сходу вкрита непрохідними лісами — “тайгою”.

Тайга складається в головній мірі з чатинних дерев: сосен, смерік, кедрів, ялиць і модренів. В тайзі живуть численні й різноманітні звірі: медведі, вовки, лисиці, куниці, соболі,

білки, горностаї, лосі й ин. Сибір деколи називають “країною футра”.

В південній части Західньої Сибірі і в Середній Азії переважають травяні степи й навіть пісчані пустині (Кара-Куми, Кізил-Куми й ин.) Тут тільки по берегах рік і в гірських долинах ми находимо деяку рослинність.

Азійська частина С.Р.С.Р. має великі поклади мінеральних багатств, через що Сибір від давна названо “золотим дном”. В дійсності — в Сибірі в багатьох місцях стрічаємо поклади золота, заліза й інших металів.

Бувша царська літня палата в Петергофі, нині музей для працюючих.

Сибір славиться також своїми покладами графіту, слюди й камінного вугілля (Кузнецький басейн). Поклади мінеральних багатств є також і в Середній Азії і на Далекому Сході, але ті ще майже зовсім не досліджені.

Населення.

На величезнім просторі азійської части С.Р.С.Р., яка перевищає своїми розмірами майже чотири рази Західню Європу, живе лише 23 мільйони душ, що становить заледво півтора мешканця на квадратний кілометр (в європейській части С.Р.С.Р. густота населення становить 22 душі на 1 квадратний кілометр, тоб-то в 14 разів більше).

Населення азійської части С.Р.С.Р. дуже різноманітне по своєму племінному складі. В Сибірі живе багато народів монгольської раси і фінські племена (Вогули, Остяки, Тунгузи, Буряти, Чукчі, Коряки, Камчадали), народи тюркського походження (Якути, Кіргізи). В Середній Азії головне ядро населення становлять тюркські племена (Кара-Кіргізи, Узбеки,

Сарти, Таджики й ин. По цілій Сибірі, Далекім Сході й Середній Азії живуть Росіяни. В Західній і Східній Сибірі, крім Якутів, російське населення становить більшість.

Жовтнева революція дала всім не-російським народам
бувшої царської Росії право на національне самовизначення
і більшість їх організовані в самостійні республіки й автономні
області, що входять рівноправно в Союз Радянських Соціалі-
стичних Республік.

Як часть одної економічної цілості, азійська часть С.Р.С.Р. ділиться на дев'ять районів: 1. Обський, 2. Кузнецько-Алтайський, 3. Єнісейський, 4. Ленсько-Байкальський, 5. Якутський, 6. Далекий Схід, 7. Західній Казакстан, 8. Східній Казакстан і 9. Середньо-азійський район.

В політично-адміністративнім відношенні азійська частина С.Р.С.Р. ділиться так:

	Простір в кв. клм.	Кількість населення.
Алтайська губернія	112,000	1,600,000
Єнісейська губернія	2,250,000	1,200,000
Іркутська губернія	742,000	750,000
Новоросійська губернія	126,000	1,350,000
Омська губернія	220,000	1,750,000
Томська губернія	361,000	1,000,000
Тюменська губернія	1,070,000	1,150,000
Амурська область	2,700,000	370,000
Забайкальська область		800,000
Камчатська область		42,000
Приморська область		650,000
Бурято-Монгольська Автономна Соц. Рад. Республіка	62,000	450,000
Якутська Автономна Соціалістична Рад. Республіка	3,800,000	290,000
Казакська Автономна Соціалістична Рад. Республіка	3,000,000	6,000,000
Кіргізька Автономна Соціалістична Рад. Республіка	250,000	850,000
Ойратська Автономна Область	85,000	90,000

Середньо-азійські республіки:

Узбекська Соціалістична Радянська Республіка . . .	187,000	4,060,000
Таджикська Автономна Соц. Рад. Республіка	135,000	750,000
Туркменська Соціалістична Радянська Республіка . .	473,000	1,000,000
Кара-Калпакська Автономна Область	113,000	170,000

СТАРОДАВНІ ЖИТЕЛІ УКРАЇНИ

Гей, ти поле, твого гону
Від Карпатів аж до Дону...

Давно, дуже давно, ще за 450 років до народження на землі Христа, в теперішніх наших українських степах, там, де тече могутній і старий Дніпро, мандрував розумний і довідливий Грек Геродот, перший історик на землі, через те названий батьком історії. Цей-то Геродот і розповів нам, які люди, в ті далекі від нас часи, жили по степах, і з яких країн вони прийшли в ці наші місця. Люди ці були Скіфи або Сколоти; вони-то лишили по наших степах так багато могил.

Про походження Скіфів Геродот каже за одним з оповідань, що Скіфи колись-то дуже давно, в далекий час вийшли з далеких місцевостей Азії в Європу і направились в степи, де протікала річка Борисфен (себ-то наш Дніпро), і де жили стародавні люди, Кімеріяне. Вони вигнали Кімеріян і захопили їхню землю, яка з тих часів стала зватися Скіфією.

Що-ж це за нарід такий були Скіфи? Які були в них порядки? Яка вдача? Які звичаї? Що за край був, де жили ці люди?

Скіфія уявляла з себе великий чотирикутник, — такої великості, що нижня лінія його починалася з заходу від річки Істра, або Дунаю, тягнулась на схід, вдовж берегів Понта або Чорного моря, до річки Танаїсу, або Дону, і до Меотичного озера, себ-то Азовського моря; всього з заходу на схід

АКАДЕМИК Д. ЯВОРНИЦЬКИЙ.

на 20 день дороги, і стільки-ж, себ-то на 20 день дороги, з півдня на північ, від Меотичного озера вгору. Якщо перекласти цю міру на наш рахунок, то Скіфія мала з заходу на схід 700 верст і з півдня на північ стільки-ж. А як що перекласти Скіфію на теперішні наші губернії, то в неї вміститься: Бесарабія, Поділля, Херсонщина, Катеринославщина, Таврія, Полтавщина, майже вся Київщина, частина Чернігівщини, Харківщина, частина Курщини та Вороніжчини.

Через всю Скіфію протікало багато прехороших річок, з яких самі великі були: Істер (тепер Дунай), що мав багато притоків, з яких впадали п'ять гирл в Понт, себ-то Чорне море; Тіра (тепер Дністер); Гіпаніс (тепер Буг); Борісфен (тепер Дніпро); Пантікапей (тепер Конка); Гіпакір (тепер Молочні води) і Танаїс або теперішній Дон, що вливається в Меотиду, або Азовське море.

Земля в Скіфів була рівна, глибоко чорноземна, на якій росло багато всяких трав, гарно зрошена була річками, число яких було трохи менше, ніж число протоків в Єгипті. В зимні часи в Скіфії випадав великий сніг, який весною ростав і додавав річкам ще більше води; літом в Скіфії випадали великі дощі і зовсім переповняли скіфські річки водою. Особливо багаті місця були в Скіфії біля Борісфена (себ-то Дніпра), які відрізнялися чистою та гарною водою; біля берегів цієї річки були чудові пасовиська за-для товару, а далі від берегів були хороші хліборобські поля, біля гирла-ж збиралась в дуже великому числі сіль, а в воді самої річки водилась велика сила різної породи риби. Одного тільки бракувало Скіфії, — це лісів. Скіфія була переважно без ліса країна, і лісом славилась тільки та частина її, яка знаходилась між гирлом річки Борісфена і Понта. Це була славетна Гілея, де ріс ліс різних порід.

Ось яка країна дісталась в володіння Скіфам.

Займаючи такий прегарний край, Скіфи поділялись на де-кілька племен, наприклад: Скіфи царські, саме велике, хоробре плем'я, яке лічило інших своїми рабами; Скіфи-кочовники, які не орали землі і не сіяли хліба; Скіфи-землевласники (вони-ж ольвіюполіти або борісфеніти) і Скіфи-хлібороби, які обробляли землю і сіяли хліб, але не стільки для власної споживи, як для продажу. Між Скіфами та біля Скіфів жило багато і не-скіфського народу, як-то: Калліпіди (змішані Скіфи з Греками), Алазони, Неври, Агатірси, Сармати,

Будіни, Меланхлени, Андрофаги, Тіссагети, Іркі, Аримпеї та Ісседани.

Звичаї, побут та віра Скіфів були вельми цікаві. Скіфи вірили в поганських богів. Головні з цих богів звались: Папай, бог неба, Апі, богиня землі, і Арей, бог війни. Своїм богам Скіфи не будували храмів і не ставили ідолів. Тільки одному богові війни, Арею, вони робили будування. На пошану всіх своїх богів Скіфи приносили в офіру биків, коней та інших хатних тварин, окрім свиней, яких вони зовсім не держали в своїй країні.

Саме офірування робилось так: той, хто приносив офіру, брав яку-небудь тварину, зв'язував їй передні ноги мотузом, потім, читаючи молитви на пошану богів, один кінець цього мотуза тягнув до себе і таким робом валив на землю тварину. Коли тварина впала на землю, тоді той, що приносив офіру, накидав їй петлю на шию, проміж петлею та шиєю закладав палицю, крутив ту палицю в різні боки і таким робом душив тварину. Задушивши тварину і знявши з неї шкіру, офірник після того починав готувати її. Через те, що скіфська країна була безлісна, то Скіфи придумали так варити мясо: вони знімали з тварини шкіру, віддирали мясо від кісток і кидали його в великі, власного виробу, казани; під казани підкладали кістки тварини, запалювали їх і таким робом варили мясо. Як що у них не було під рукою казана, то вони все мясо кидали в шлунок самих тварин, наливали туди води, клали шлунок з мясом на кістки тварини і запалювали їх. Кістки горіли добре, а відібране від кісток мясо легко уміщалося в шлункові. Через те виходило так, що ніби офірна тварина сама себе спалювала і сама себе приносила в офіру. Зваривши в казані або шлункові мясо, офірник кидав кращі шматки мяса та нутростів богам і потім ішов собі, куди йому треба було.

Так приносили Скіфи офіру всім своїм богам. Але богові війни, Арею, вони робили офірування инакше. На пошану цього бога вони складали в різних місцях свого царства дуже високі і дуже широкі могили з хмизу і на самий верх таких могил встромляли старий залізний меч. Спорудивши таку могилу, вони до підніжжя її приганяли биків, коней і інших хатних тварин, і тут приносили їх в офіру. Окрім тварин, Скіфи приносили в офіру своїм богам ще й полонених ворогів: коли вони, бувало, захоплять на війні сто чоловіка ворогів, то безпремінно одного з ста приносили в офіру. Для цього

вони ллють йому спершу на голову масло, далі ріжуть йому горло, кров збирають в посуд, несуть той посуд на могилу і ллють кров на старий меч, який встромлений на могилі у трупа полоняника, що лежав зарізаним біля могили; Скіфи відрубують плече вкупі з правою рукою і підкидають його вгору, і де плече з рукою падає, там його і залишають на місці. Зробивши все це, Скіфи ідуть собі від могили.

По своїй вдачі Скіфи були дуже войовничі і люті. Коли вони убивали ворогів, то кров їхню пили, а голови відносили до свого царя і за те одержували частину військової здобичі; коли-ж Скіф не приносив своєму цареві ні одної голови ворога, то і не мав від нього ніякої здобичі. Відрубавши голову ворога, Скіфи робили навколо голови, біля ух, надрізи, потім брали голову в руки і трясли нею доти, поки череп не падав на землю, а шкура з волоссям зіставалася в руках. Після цього м'ясо, яке зіставалося на шкурі, Скіфи скребли ребром з бика, а саму шкуру терли в руках, поки вона робилася м'якою. Зробивши шкуру м'якою, Скіфи привішували її до уздечок своїх коней, на яких їздили, і після того утирались нею, як рушником. Той Скіф, у якого було дуже багато таких шкур, лічився самим хоробрим з Скіфів. Коли у Скіфа назбиралось дуже багато шкур, знятих з голов ворогів, то він зшивав їх до купи, наче козячі шкури, і робив із них для себе кирею. Деякі Скіфи знімали також шкуру з правих рук убитих ворогів та обтягали нею зверху свої сагайдаки, в яких носили стріли. А деякі Скіфи знімали і всю шкуру з убитого ворога і, розіп'явши її на палицях, возили оттакечки на своїх конях. Чоловіча шкура була у Скіфів самою найкращою шкурою, бо вона була біла, товста та блискуча, а через те вважалася дорожче інших шкур.

Не гинула марно у Скіфів і голова убитого ворога. Знявши з ворога череп, Скіфи зпилювали його нижче брів, вичищали в середині, обтягували зверху сирою шкурою з бика і пили з нього всякі питва, як з чаші. Багаті Скіфи, опріч того, що обтягували череп зверху шкурою з бика, так ще покривали його в середині золотом і також вживали замість чаші.

Скіфи знімали голови не тільки з ворогів, але також зі своїх родичів, якщо ворогували з ними з-за чого небудь і якщо перемагали їх в присутності царя. Коли до такого Скіфа, який перемагав своїх родичів в присутності царя, приходили гості, то він показував їм черепи убитих родичів і тут-же опо-

відав, як його родичі сперечалися з ним, але були переможені і постраждали головою. У Скіфів дуже в великій шані був той чоловік, який особливо багато убивав ворогів. Кожний із скіфських начальників один раз в рік звав до себе на бенкет своїх підвладних для того, щоб почастувати їх чашою вина. Підчас цього бенкету мав пити вино тільки той, хто убив ворога. Хто-ж убив дуже багато ворогів, тому давали подвійну чашу вина і він пив із обох разом; а хто не убив ні одного ворога, тому не давали зовсім вина: він сидів збоку з соромом і дивився тільки на те, як другі пили вино.

Якщо Скіфи робили з ким-небудь клятвенну умову, то вони робили це так: наливали в велику глиняну чашу вина і в вино примішували кров тих, що умовлялись. Для того-ж, щоб мати чоловічу кров, вони кололи шилом або надрізали трохи ножем тіло тим, хто робив умову. Змішавши вино з кров'ю чоловіка, вони замочували в чашу меч, стріли, сокиру та спис, потім довго молились своїм богам і врешті пили змішане вино з кров'ю; пили як ті, що робили умову, так і вельможні Скіфи, які були при цій умові.

Через свою войовничу вдачу, якій вони віддавали багато часу, Скіфи всі домашні роботи довіряли полоненим рабам. Всіх своїх рабів вони робили сліпими і заставляли їх особливим способом збивати молоко, що видоювали з кобилиць. Для цього вони зливали молоко в дерев'яну глибоку посудину, навколо посудини ставили сліпих рабів і заставляли їх збивати молоко. При чому те молоко, яке піднімалось наверх, вони знімали і лічили самим гарним, а те, яке зіставалось внизу, цінували менше. Для того вони і робили сліпим кожного, хто попадався їм в полон: вони більше всього розводили худобу і кормились, головним робом, молоком корів та кобилиць.

Окрім великої охоти до війни, Скіфи дуже любили ще ворожити. Ворожили-ж вони по івовим лозинам та по липовій корі. Бажаючи узнати майбутнє, ворожбити для цього приносили з собою великі пучки івових лозин, клали їх всі вкупі на землю, потім розкладали окремо, далі перекладавали одну лозину за другою і тут же віщували. Вимовляючи різні приповідки, ворожбити знову збирали лозинки в пучки і знову клали одну за другою. Це у Скіфів був самий старовинний спосіб ворожіння. Але окрім того вони вживали для ворожіння також нижню липову кору, яку ділили на три смужки; смуж-

ками цими переплітали собі пальці, потім розплітали їх і весь час вимовляли якісь-то приповідки.

Як-що у Скіфів була захворіє цар, то всі вірили, що він захворів не через те, що простудився або утомився від роботи, а від того, що хтось із царських підданих неправдиво поклявся його ім'ям. У Скіфів був звичай — давати урочисту клятву ім'ям царських хатніх богів на той випадок, коли вони хотіли дати кому-небудь саму урочисту клятву. Через це, коли у Скіфів була захворіє цар, то до нього призивали найвидатніших ворожбитів, які через розкладання івових лозинок і через сплітання та розплітання липової кори, відгадували, хто неправдиво клявся ім'ям царя. І коли ворожбити скажуть, хто цей чоловік, то його одразу хапають, приводять на суд, доказують в тому, що він неправдиво клявся ім'ям царя і через те наслав на його хворобу. Якщо при цьому обвинувачений стане уперто відрікатися і гаряче запевняти, що він ніколи не був клятвозлочинцем царського дому, то тоді цар зве інших ворожбитів, кількістю в двоє більше проти тих, що були раніш. Коли-ж і нові ворожбити ствердять, що цей чоловік дійсно клятвозлочинець, то йому одразу відрубують голову, а майно його роздають першим ворожбитам. А на той випадок, коли другі ворожбити не згодяться і найдуть, що схоплений чоловік не винен, тоді знову зовуть нових і нових ворожбитів. Коли-ж збереться їх дуже багато, і вони вирішать більшістю, що обвинувачений чоловік не винен в неправдивій клятві, то тоді покарають уже не обвинуваченого, а тих, хто його обвинувачував, себ-то перших ворожбитів. Карають їх ось як: запрягають биків до воза і зверху його накладають хмизу; потім приводять до воза перших ворожбитів, сковують їм ноги, звязують на спині руки, затикають роти, кладуть на верх воза посередині хмизу, запалюють той хмиз і пускають воза в степ. Так ворожбити іноді вкупі з волами, іноді з одним возом, без волів, коли раніш всього відгорало дишло, і гинули в степу від огню. При чому цар не залишав в живих і дітей покараних ворожбитів і всіх чоловіків, які доводились їм родичами; тільки жінок одних він залишав в живих.

Були у Скіфів і інші, вельми цікаві, звичаї. Так, вони дуже багато засівали коноплі, і насінням спілої коноплі підкурювали себе в той час, коли милися в лазні. Набравши в руки насіння коноплі, вони входили під намет, зроблений із повсті, і кидали насіння на дуже гарячі каміння; від цього піднімався такий дим і пар, якого ні в одній лазні не можна побачити.

Але Скіфи мали велике задоволення такою лазнею і від приємности лементували в ній. Лазня ця заміняла Скіфам купання, бо вони зовсім не мили свого тіла. Жінки скіфські, в таких разі, одначе були винятком; вони брали по де-кілька шматочків ципрису, кедру та ладану, товкли їх на твердому камінні, підливали до них води і робили з цього всього густу мішанину, якою намазували собі все тіло та лице і zostавалися в такому вигляді цілий день. Коли-ж на другий день знімали з себе цю мішанину, то тіло їхнє робилось чистим, блискучим і приємно пахло.

Один скіфський цар, по імені Аріанта, хотів узнати, скільки у нього всіх підданих, і для цього наказав, щоб кожний Скіф безпремінно, під загрозою смерти, приніс до нього одну мідну стрілу, якою він звичайно стріляв. Коли всі Скіфи поприносили по стрілці, то їх було дуже багато, і тоді цар велів із принесених стріл відлити посуд. Наказ царя було виконано, і посуд вийшов такий великий, що міг легко вмістити в себе 600 грецьких амфор, при чому товщина його рівнялась шости пальцям.

Але особливо цікаві були звичаї, яких додержували Скіфи, коли ховали царів. Якщо у царських Скіфів умірав цар, то вони перше над усе дбали про те, щоб викопати йому могилу. Для цього вибиралось особливе місце в так званих геррах, біля яких Борісфен, або Дніпро, переставав бути плавний, себ-то біля теперішніх Дніпрових порогів, там де у Скіфів було кладовище. Задля того, щоб поховати царя викопувалась велика чотирикутна яма. В той час, коли одні готували яму, другі бралися за покійника. Помершому царю розрізували живіт, вичищали його та наповняли ріжними пахучими речами, як-то: товченим купром, ладаном, насінням селера та ганусу; потім живіт зашивали, все тіло покривали воском, клали на воза і везли на прощання до інших племен, не-царських Скіфів. Коли привозили покійника до інших племен, то ті робили з собою те, що робили і царські Скіфи, а саме: відрізали собі, в ознаку туги по помершому цареві, частину уха, стригли кругом на голові волосся, робили на руках порізи, роздряпували собі лоб, ніс та прострелявали стрілами долоню лівої руки. Від одного племені перевозили труп царя до другого, і в той же час первий нарід, до якого раніш всього привезли царя, ішов за возом покійного. Так, об'їхавши всі підвладні племена, царські Скіфи під кінець привозили труп царя в край геррів, де було кладовище і де наготовлена була

для покійника велика могила. В могилі спершу розстелили солом'яну підстилку і на ній уже клали труп привезеного царя. По обидва боки трупа вбивали списи, на списи клали бруси і все це накривали рогіжкою. Після цього до могили приводили дружину помершого царя, виночерпця, кухаря, машталіра, посланця, самого близького слугу, коней, первісток всякого іншого скоту, і всіх їх душили та ховали в могилі в купі з царем. В могилу клали також різний посуд, який цар вживав за життя, як наприклад: золоті чаші, золоті обручі на шию, золоті браслети, чудову з золотими або срібними держаками зброю і т. ин.

В кінці-ж всього над трупом царя і всіх задушених його слуг виводили могилу, яку старались зробити як можна більшою і як можна вищою.

В кінці року, з того часу, коли поховано царя, Скіфи поминали його. Поминки ці були в тому, що Скіфи вибирали з свого народу 50 чоловіків юнаків, які були до вподоби цареві при його житті, окрім того, вибирали 50 найкращих коней, душили юнаків і коней, вичищали тим і другим животи, насипали в середину тіла висівок і зашивали. Потім вбивали навколо могили стовпи, на стовпи надівали розрізані половини обіддя від колес і таким порядком робили де-кілька станків. Далі продирали через трупи коней товсті кілки, брали руками за обидва кінці кожний кілок і піднімали його з трупом коня на станок, так щоб всі чотири ноги коня висіли вниз, але не доставали до землі; на голови коней надівали уздечки; в рот вставляли удила, кінці уздечок витягували вперед і прибивали до землі кілочками. На улаштовані таким способом трупи коней садовили трупи задавлених юнаків так, щоб кінець колу, який проходив крізь труп юнака падав в гніздо кола, протягнутого через труп коня. І виходила така картина, наче юнаки скакали один за другим на конях навколо могили.

Так ховали Скіфи своїх царів.

Коли у них умирав хто небудь з звичайних людей, то самі близькі родичі клали покійника на воза і везли його до друзів помершого. Кожний із друзів улаштовував для супутників покійника багатий обід, при чому частину того обіду давали і покійнику. Таким способом труп умершого возили сорок днів і потім уже ховали його.

Після похорону умершого, скіфи очищали себе, себ-то мастились різними мастями та обмивали собі волосся. Для того, щоб очистити своє тіло, вони ставили три шости, нахи-

ляли їх зверху один до другого, і на шости напинали повсть, міцно між собою звязану; посередині такого намету ставили купіль, в яку кидали розпечені до червона каміння, і тут-же мились, а після обмивання вертались знову до своєї звичайної роботи.

Так ось які лицарі лежать закопані в великих могилах, що стоять серед наших українських степів.

Вже більше двох тисяч літ минуло з того часу, як ті лицарі закопані були Скіфами в землю. Люде давним давно забули-б про них, як-би не історія, яка вписала на свої сторінки вчинки скіфських лицарів, та як-би не ті могили, що і тепер стоять серед вільного степу та ваблять до себе всіх, хто проходе чи проїзжа поуз їх. І історія, і могили викликали у людей великий інтерес, і ось з'явились учені археологи, які почали працювати над старовиною, і які почали копати могили для того, щоб дізнатися, які в них закопані покійники і які при покійниках речі. Підчас таких розкопок знайдено багато самих різнородних і по своїй обробці самих найкращих річей. Ці розкішні речі знаходяться тепер в особливих схованках старовини, так званих музеях, які маютья в різних великих містах Росії та України, головним робом в Ленінграді, Москві, Києві та Катеринославі. В Ленінграді для старовини мається особливе помешкання — бувший Ермітаж, біля зімового палацу, в Москві — в історичному музеї, на Червоній площі, поруч з Іверською часовнею, в Києві — в мійському музеї, при київському університеті і в Катеринославі — в краєвому музеї на площі Жовтневої революції.

Із великого числа могил, які до цього часу розриті, самі інтересні і самі багаті по знайденим в них речам такі могили: Чортомлицька, знаходиться на Катеринославіщині, Олександропольська, або Лугова, там-же, Куль-Обська, в шости верстах від міста Керчі, Розкопана могила і могила Баби на Херсонщині, в селі Михайлово-Апостоловім і деякі інші.

У всіх цих могилах знайдені були: розкішні золоті, срібні і глиняні вази, чудової роботи золоті, срібні і бронзові тарілі, бронзові верцадла, бронзові казани, золоті вінки, золоті ожерелля, медальони, сережки, золоті, срібні і бронзові браслети, золоті і скляні намиста, золоті і срібні гудзики, золоті і срібні ланцюжки, срібні глечики, злототкана одежа, залізні мечі, бронзові стріли, залізні списи, золоті балабончики, чудово оздоблені сідла, золоті, срібні і бронзові пластинки з ріжними квітками та фігурами: зайчиків, левів, оленів, ка-

банів, биків, диких коней і інші речі. Окрім дорогоцінних речей, в тих-же могилах знайдені були кістяки людей, коней, баранів, собак і кістки різних птиць. Важко навіть і порахувати все те, що було знайдено в тих могилах, які залишили нам стародавні жителі України, Скіфи. І всі ці дорогоцінні нахідки археологи беруть собі не особисто, а доставляють в музеї для того, щоб на них дивились всі, виучували їх, поважали працю стародавніх народів і наслідували розкішним зразкам чудових виборів.

Академик Д. Яворницький.

Радянська культура понад Дніпром

Дніпро здавен-давня рахується шляхом "із Грек у Варяги". Шлях цей на протязі 70-ти кілометрів низового Дніпра для плавби непридатний, бо рідко хто навіть по течії відважиться пуститись на човні через стрімкі пороги.

Пройде пара-друга літ, й про дику красу Дніпрових порогів, про сердитий рев Ненаситця (це один із найстрашніших порогів) згадуватиметься хіба лиш у піснях. Радянська влада приступає тепер до велитенського завдання: за порогами будуватиметься залізо-бетонув греблю та буде змушений Дніпро слухняно працювати на вільний люд Радянської України. Завдяки тій греблі рівень води на порогах підійметься на 37 метрів. А тоді і Ненаситець так глибоко опиниться під водою, що поверх його спокійно плистимуть і великі річні пароплави. Для перепускання-ж пароплавів через греблю, збудовані будуть шлюзи. Ось і стане тоді Дніпро найкращим водяним шляхом, найдешевшою комунікацією з Чорного моря до Балтійського.

Найголовніша-ж користь від збудовання тієї греблі так це те, що там витворюватиме Дніпро силу електричної енергії, яка спричиниться не тільки до зросту промисловости на Україні, але підійме й рільництво.

До цього завдання приступає радянська влада сміло. Бо досвід з вибудуванням подібної греблі на ріці Волхів, яка своєю електро-енергією годує Ленінград, показує, що робітники й селяне Радянських Республік, скинувши царя й спекавшись обшарників, можуть підпорядкувати собі й отаку навіть стихію, як Дніпро на порогах.

Шлюзуванням Дніпра зацікавлені широкі маси Наддніпрян-

щини. Селяне та робітники, розуміючи економічне значіння від шлюзування Дніпра, всілякими способами допомагають будові Дніпрельстану.

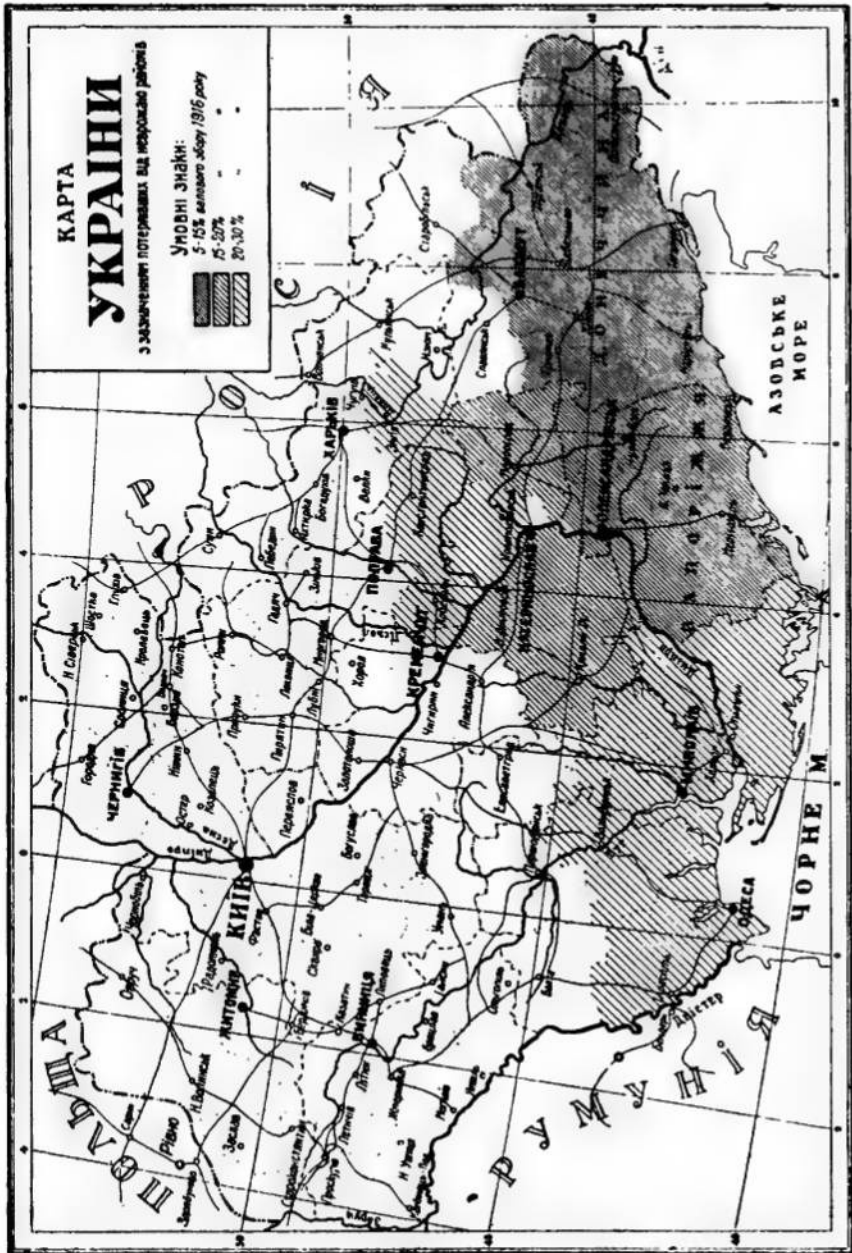
Дніпро звертає тепер загальну увагу. Радянська влада чинить усе, щоби Дніпро — не тільки чарував око людське своїми краєвидами, але щоби красу природи понад Дніпром запрягти й для науки.

Кому не відомо ще про існування в околиці Тарасової могили культурно-досвідного рільничого закладу “Державного Заповідника ім. Тараса Шевченка” на двох тисячах гектарів землі. Радянський уряд, дбаючи про збільшення врожайності ґрунту, не нехтує і такою допоміжною галуззю сільського господарства, як рибальство.

У звязку з меліорацією та з осушенням багнистих земель північної частини України, а також маючи на увазі зростання місцевої промисловости, справа рибальства набирає актуальности. Й заснована на Дніпрі (в 20-ти кілометрах від Києва) Центральна Рибна Станція --- або-ж інакше називають її “Державний Заповідник Дніпрові Пойми” -- “Конча-Заспа”, що має на меті покращання рибальства на Україні та надання йому промислового характеру.

Цей заповідник займає 150 гектарів водної простороні та коло 100 гектарів суходолу (берегів Дніпрових та острівків). Дніпро там розгалужується на декілька проток, які утворюють островки з затоками та озерами. Одно з озер зветься “Конча”, друге “Заспа” (просторінь останнього 12 гектарів); вони й дають саму назву тому заповідникові. Протоки й озера (деякі озера у повінь сполучуються з Дніпром), це улюблене місце риби для нересту. Раніше озеро Заспа і Дніпрові луки навколо нього належали до Києво-Софіївського монастиря, який і ви-наймав ці багатства. Нарібок без жалю нищився. Високі місця суходолу між протоками вкриті дубами-велитнями, утворюючи предивну красу, наче справжній рай. Ці мальовничі краєвиди понад протокою Бистрик і притягали сюди задля розривки навіть “святих отців” з монастиря. Радянська-ж влада положила тому край: розкошуваннячкові ченців, що були найгіршими русифікаторами України, прийшов кінець. Тепер ці місця служать для піднесення економічного добробуту України. “Конча-Заспа”, постачаючи Рибальські Спілки та й окремих селян-рибалок нарібок дорогоцінної риби, спричиняється, як для розвитку на Україні культурного рибальства, так і для збагачування рибою Дніпра-Славути.

Агроном Рижко.

КАЛЕНДАР, ЩО ВИХОДИВ 100 ЛІТ НА УКРАЇНІ

Заснування Бердичова відноситься до XVII століття, до моменту найвищої військової економічної могутності Польщі, за короля Зигмунта III.

Почалася роздача земель польським панам та магнатам на Правобережжі України.

Київський воєвода Януш Тешкевич, старий мешканець Бердичівщини, теж одержав велику кількість земель і 1630 року в ознаку свого визволення від татарської неволі збудував **роскішний монастир-фортецю**, що подарував його чернецькому ордену "Босих Кармелітів".

За короткий час кляштор "Босих Кармелітів" робиться великим фактором в економічному розвитку Бердичівщини й центром бойового католицизму.

Під захистом міцної фортеці почали будувати саме місто.

Почали сходитися з усіх країн, селяне, крамарі, ремісники та інші люди.

Сама будівля католицького храму вражає вас величною розкішю своєї архітектури, чіткістю своїх ліній.

Ця будівля справедливо являється одним з найкращих зразків так званого готичного барокко.

Після огляду цього дивного пам'ятника XVIII століття, убожество хаотично розкиданих халуп бердичівського гетто здається ще гіршим, ще жахливішим.

Нераз руйнувався монастир-фортеця.

Богдан Хмельницький по дорозі до Збаража розігнав ченців і спалив фортецю, теж зробив і Семен Палій, але не зважаючи на це, за допомогою Польщі, монастир відбудовувався знову.

Повстання 1648 року примусило "Босих Кармелітів" залишити Бердичів і перебувати майже 75 років у Львові.

Тільки 1723 року "Босі Кармеліти" повертаються знову до Бердичова, відбудовують кляштор й для збільшення прибутків засновують друкарню під назвою "Drukarnia Fortecy Najświętszej Maryi Panny".

В цій друкарні з середини XVIII століття почали друкувати різні книжки, переважно релігійного змісту, і між іншим знаменитого бердичівського календаря.

Історія цього календаря тісно зв'язана з історією друкарні. Про бердичівський календар варто сказати кілька слів.

Перш за все цього календаря видавали без перерви ціле століття — від 1765 р. до 1865 р.

По Україні ця невеличка книжечка — зшиток на 18 - 20 аркушів — мала велике розповсюдження.

Всі письменні люде того часу купували й користувалися цим календарем.

Чим-же з'ясовується такий великий успіх бердичівського календаря? По-перше — своєю присутністю, він був на всіх ярмарках, на всіх базарах; по-друге, і це головне, що він провіщав стан погоди.

Як він провіщав — не будемо говорити, але для сільського господаря було важливо знати, якої погоди чекати при тих чи інших господарських починах, а бердичівський календар у таких випадках давав відомості.

Підчас столітнього існування - календар друкувався виключно польською мовою.

Правда, де-що, як свята православних, друковалося українською мовою, але польськими літерами (1780 рік) і тільки з 1829 року так звані "святці" друкувалися російськими літерами.

Останнього календаря видано 1865 року.

Припинено було видання його з розпорядження генерал-губернатора за те, що було вміщено святкування 12. жовтня 5-ох братів, забитих підчас повстання 1863 р.

Безумовно таке розповсюдження бердичівського календаря пояснюється перш всього за відсутністю конкуренції, а також довгочасною звичкою до цього календаря. Не буде помилкою зазначити, що календар очевидно тримався неосвіченістю своїх покупців.

Наприкінці треба зазначити, що бердичівський календар являє деякий інтерес для нашого часу. Власне не сам календар, а ті коротенькі нотатки, які зроблено на окремих аркушах календаря. Кілька примірників його зберігається в книгозбірні Інститута Народної Освіти в Харкові.

Тут говориться й про встановлення в мшаник уликів, про купівлю плаща з прибором, що дано в позику на сіль Осаченковій 5 коп. й инш.

Були такі нотатки:

1788 р. плачевний (себ-то голодний) дорогий безхлібний рік.

1790 р. жовтня 1. Куплено півфунта чаю, що його й поча-

ли вживати. Або така нотатка: 1792. Зінька втікла проти 16. вересня; проти 31. травня Уласа дочка втікла.

Це від “доброго життя” кріпачки втікали від свого пана!

Нотатка 1789 р. свідчить про ціни, що тоді були: купив у Пирятині кожуха—3 кар. 10 копійок, чоботи—90 коп., штани—60 к., постолі—25 к., дві сорочки—1 карб.

Ціни на хліб були такі: 1790 р. четверик жита—80 коп., житнього борошна—1 карб. 50 коп., проса, гречки, ячменю—80 коп.

Були нотатки й політичного змісту про обрання гетьмана, про вступ України в підданство московського царя від утворення світу 7162 (1654 р.) та ин. Була й така нотатка:

1799 р. Коненкова побив 1. травня.

Ще кілька слів про знаменитий бердичівський ярмарок.

П'ять разів на рік відбувалися в Бердичеві величезні ярмарки, що притягали до себе крамарів з Москви, Варшави, Прусії, Австрії та інших країн. Приваблювали поміщиків та ріжних промисловців з Польщі, Білорусі та з усієї України. Підчас ярмарку населення Бердичева збільшувалось у чотири рази. Ріжного краму, шовку, мануфактури, вовни та галантерії привозили сюди на 7½ мільйонів карбованців. Що уявляв з себе бердичівський ярмарок 100 років тому, найкраще малює в своїх спогадах відомий авантюрист козакофіл Садик Паша. (Михайло Чайківський): “Бердичів був шляхетськими гордощами. Шляхтич у Бердичеві ярмаркував. Були кав'ярні, театр, де відбувалися цікаві вистави, був цирк.

І всюди повнісінько людей”.

Степан Бразуль.

ПАЛАТА ПРАЦІ В ДОНБАСІ, НА УКРАЇНІ.

До десятих роковин радянської влади збудовано в Донбасі десять таких будинків для робітничих клубів.

КОБЗА -- УКР. НАРОДНІЙ ІНСТРУМЕНТ

Недавно на Радянській Україні зведено було гостру полеміку, який музичний інструмент більш сучасний, мистецький: кобза чи гармонія?

Прихильники гармонії обвинувачували кобзу, що вона має відмолодити мистецтво давно померлої доби, що навколо неї тхне духом петлюрівщини і просвітянства, що вона не здатна співати про сьогоднішній день, а тому треба її здати до архіву, а замість неї просувати в життя “кудесницю-гармонь”.

Оборонці кобзи доказували, що від гармошки тхне “духом трактирним”, атмосферою великоруської богеми й іншими бульварними атрибутами, а зате доводили художню цінність кобзи. Як це водиться завжди, боротьба була перенесена з “поля бранного” за зелені столи конференцій... Як її там розв’язали -- буде річ нижче.

А поки що, констатуємо, що питання про кобзу і кобзарське мистецтво вплило на поверхню і зацікавило суспільство.

А тому...

Дозвольте одрекомендуватися, — ми...

Кобзарі в суспільному житті України брали активну участь. Розцвіт кобзарського руху припадає на XVII—XVIII в.в. Їх висунули тодішні громадські рухи: козаччина, гайдамаччина, що в минулому хвилювали Україну і її сусідів. Оспівуючи героїв минулого, подаючи в своїх думках яскраві картини колишніх історичних подій, недолю невольників, кривди поневолених, кобзарі тим самим формулювали провідні гасла для мас. Тим то кобзарі увіходили до складу козацьких та гайдамацьких загонів. Тим то у всіх оповіданнях, поемах про минуле -- постань сліпця-кобзаря подається завжди, як невід’ємна частина малюнку. Для мас — кобзар був історіографом, ідеологом, агітатором то-що.

Тому не дивує нас, коли в актах судової розправи над “Коліївщиною”, у т. зв. “Коденській книзі” читаємо ми вирок на смерть “Прокопові Скрызі, бандуристові із Остаповки за те, що *parowadził* (підбурював) донців на грабунок (?) пана Спендовського”, Василю Ворченкові, що прийшов із Звенигородки в козацьку долину, відкіля ходив з ватажком Ремізою на Водяники, Кобилячки і Попуринці і “*którym na bandurze gry-*

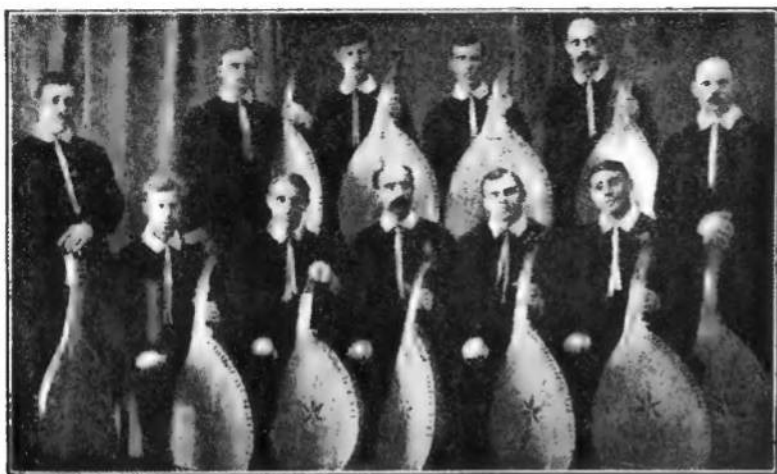
wał” (та їм на бандурі грав), “Михайлові Соковому за те, що грав гайдамакам, коли вони грабували Цибурів” і т. ин.

В пізніші часи, коли козаччина й гайдамаччина стали одходити, кобзарі й лірники пішли старцювати по ярмарках, перегортаючи перед своїми слухачами сторінки минулого. Вони поволі перетворилися в професійних співців, набули форм професійної організації, своєрідного кобзарського цеху із своїм урядуванням, звичаями, казною, мовою, то-що.

Козаччина і гайдамаччина одійшли і почала занепадати провідна роля кобзарів та бандуристів у суспільстві. Їх пісні перестали цікавити молодь, що жила іншими думками, іншими бажаннями...

Роля ідеологів перейшла до інших рук.

“Люде старих пісень не слухають — скаржився Іван Крюковський, — раніш старі колись звали співать їм, а тепер молоді все позабували: йому співай про старовину, а він не знає, що воно таке”.

Полтавська Окружна Капеля Бандуристів.

Кобзарське мистецтво створило своєрідні музичні форми високої мистецької якості: думи кобзарські, пісні історичні. По музичній фактурі напів регетативний спів на фоні акомпаніменту бандури. Оздоблено його мелодійними кінцівками пройнятими віковою тугою, сльозами і мукою. І трудно сказати, що більше впливає: чи журливі, як струмок, неспокійно тихі, як шелест листя плачі “переборів” бандури, чи виразний до болю спів-оповідання сліпця-кобзаря.

Кобзарське мистецтво знає цілу низку видатних митців, напр. Остап Вересай, Іван Крюковський, Пархоменко, Кравченко та інші. Їхня мистецька вага полягала як у майстерности виконання, що являє собою правдиву передачу старовинних традицій, нагромаджених багатолітньою творчістю кобзарського колективу, так і в багатстві репертуару “від дідів-прадідів”.

Ще кілька слів про теперішню кобзу. Вона складається з таких частин: овальний опуклий кузов (довбаний), що його зверху накрито настількою “дейкою”, в середині неї вирізано дірку “голосник”, що є разом резонатором. Від кузова іде гриф, чи як його називають “ручка”, на вигнутій частині його (“голівка”) встромлені кілочки, що на них намотано шість струн “бунтів”. Крім того праворуч від грифу по обідку дейки начеплюють менші струни — їх називають “приструнками”. Кількість струн на бандурі різна: од 11 — 12 до 25 — 30. Стрій бандури також ріжний. Це доказує, що кобза ще й до цього часу не закінчила свого розвитку, своєї еволюції.

КОБЗА Й РЕВОЛЮЦІЯ.

Здається трохи несподівана постановка теми. “Кобза й революція!” Старий сивий дід-сліпець, весь думками у давноминулому і юнак з палаючими очима, що творить майбутнє. Одійти, лягти в домовину — така наче-б то мала бути доля кобзи в часи революційних піднесень! Але трапилось інше: старий сліпець-кобзар справді ліг у домовину, але кобза перейшла до рук юнака.

Кобзарське мистецтво стало на нові шляхи і стає молодим. А саме:...

1. Народилася ціла низка капелъ кобзарських (у Києві, Харкові, Полтаві, Одесі), що подорожують по Україні, закладають кобзарські осередки і збирають повні салі слухачів. Тут кобзарське мистецтво піднімається до рівня художнього і йде на зустріч художнім потребам мас, що дуже і дуже (особливо село) радо сприймають його. Тут кобзар стає рівноправним членом профсоюзу робітників мистецтв поряд з іншими митцями, набуває собі визнання серед суспільства і прав.

2. Зберігаючи, як цінну художню традицію, старовинний свій репертуар, червона кобза поновляє свій спів революційними мотивами. І йде нині кобзар у маси не з співами старців, а вчителем та ідеологом, як і колись. Одвойовує крок за кро-

ком місце в художньому житті: йде і на естарду, і в театр, і в радіо-студію.

3. Рветься кобза до технічного удосконалення. Низка конструкторів працюють над тим, щоб збагатити музичні засоби кобзи, щоб здешевити її ціну і тим зробити інструментом масовим. Цього вона цілком варта і не через “широкі жупани і сині шаровари”, — а красою свого звуку, своєю молодістю, будуччиною.

Київський з'їзд Музичного Товариства ім. Лєнєвича в січні 1926 р.

Перед кобзою ще непочата ділянка роботи: участь у симфонічних оркестрах, в оркестрах народних інструментів.

І тому, коли після “бою жорстокого” справа кобзи попала на вирішення вищого музичного комітету, то було ухвалено: “кобза і кобзарське мистецтво може бути використане, як чинник масового музично-політичного виховання, з'окрема серед селянської молоді”.

А далі “організувати при музичних ВУЗ'ах класи українських народних інструментів і кобзи зокрема. Вжити заходів до створення ідеологічно і художньо-витриманого репертуару”.

Так закінчилася “боротьба за кобзу”.

П. Козицький.

Мистецтво є засобом, при допомозі якого буржуазія впливає на почування працюючих мас в своїх власних класових інтересах. Працюючі повинні плекати своє власне мистецтво, що має служити засобом для їхнього визволення.

ПІД ПРИКРИТТЯМ ХРЕСТА Й ЗАКОНА

До недавнього часу уважалося, що страшний інститут катувань і мук належить до давно минулого середньовіччя. Пануючі кола буржуазії лицемірно підтримували цей вигідний для них пересуд. Але гостра боротьба клас в цілому світі, що характеризує в наші дні побут в буржуазних країнах, відкрила правду про катування й мучення людей, яких тепер вживає буржуазія проти своїх політичних противників.

Балачки про соціальний мир, про цивілізацію й братерство, що так провадяться в буржуазних колах, заглушуються стонами політичних в'язнів, яких по зв'язці катують в тюрмах. Ось чому якраз на часі пригадати історію мук і катувань, що їх описує в нище наведеному огляді Стрападо.

Катування йдуть поруч з класовою цивілізацією на протягу цілої її історії. Більш того, вони є її необхідною складовою частиною.

Вже в середні віки катування було офіційно признане державним законом і регульоване старанно до найменших подробиць.

Студент-юрист (що вчився на адвоката, суддю) в середньовічному університеті вибирав собі як предмет для вивчення систему катування (інквізицію). Ця тема уважалася, як головна підвалина, на якій можна було найкраще збадати знання молодого законознавця.

Бо й справді, середньовічне суспільство, з властивою йому схолястичністю, вкладає "в діла заплічного майстерства" величезну частину юридичної тонкості.

Все завдання було в тому, щоби вирвати в того, кого підозрівають, зізнання його злочину, а у свідків — підтвердження цього зізнання.

Бо закон казав, що те, що злочинець признався, є вже одночасно вистарчаючою і єдино-потрібною основою для покарання смертю.

Доки нема признання, ніякі докази не були вповні переконуючі. А коли видобуто признання, вони (докази) були вже непотрібні.

Один з англійських королів, що був зворушений чимсь подібним до співчуття, рішив спробувати зброю муки — тиски — на собі.

Як тільки йому притиснули пальці, сердобольний монарх,

скорчившись, сказав заперестати пробу, заявивши, що коли-б довше це потримали, то він признався-б рішуче до всього.

Однак на цьому й скінчилося і до скасування катувань в Англії тоді не прийшло. Це була надто міцна і певна зброя в руках влади, щоб можна її випустити з рук. Адже-ж вона усувала всяке ризико в справі слідства; при вживанню катування слідство не могло лишатись без наслідків: той, кого питали, обов'язково признавався до злочину, хоч він його не поповнив, а свідки потверджували.

В інтересі християнських імперіялістів кати відрубують голови китайським революціонерам.

Розуміється, мистецтво катування було доведено до найрізніших методів й до найбільшої тонкості.

Доказано, що в цій методі вживано не менше 600 різнородних інструментів. До наших часів лишилися “наукові праці” про різні методи катування: одна з таких “наукових праць” потверджує, що найліпшою зброєю катування були шнурки, яких вживано в різні способи.

Одним з найбільш поширених способів був “диб”. Жертві звязували шнурком руки за спиною й і на нім-же вішали її, а до ніг прив'язували тягар від 125 фунтів (залежно від обвинувачення) до 250 фунтів (в найтяжчих обвинуваченнях).

Багато висловів, що залишилися в російській мові, як пережиток минулого, говорять про те, що й російське середньовіччя не уступало західному в різних методах і удосконаленню вживаних катувань.

“В бараний рог согнуть”, “узнать подноготную”, “встать дыбом” і т. ін., все це несвідомі натяки на явища, що були колись дійсними. Законом признане катування в Росії існувало ще в 19-му столітті.

Досить пригадати, що провідники декабристів (військове повстання проти царя Миколи I. 14. грудня 1825 року) були присуджені на четвертовання й тільки “царське милосердя” замінило його повішенням. Одним з найгірших засобів катування, що його вживано до останніх днів царизму, був нагай. Він уявляв собою довгий пас сировимнятої шкіри від 1 до 1½ цаля завширшки, вимочений у воді, щоб був твердіший.

Кат вчився катування цим нагаєм над мішком піску. Цей “спец” так удосконалював свій фах, що удари лягали один коло другого й спина того, кого він катував, перетворювалася в одну цілковиту кроваву рану. Якщо катований не вмирав після тієї операції, то лишався фізичним калікою на ціле життя.

До цього треба ще додати шпіцрутени, що практикувалися в царській армії, гонення жовніра між рядами жовнірів й биття палками (Миколу I. тому називали Миколою Палкін) й нагаями та всі страхиття панщини, коли поміщик, що був власником селян, суддею й законодавцем — здійснював над селянами доморощене правосуддя, що було точним відламком царизму.

Тож російське середньовіччя, що затягнулося аж до другої половини 19-го століття, відріжнялося від західно-європейського тільки в одному — в техніці. Відсталий царський деспотизм не міг поспіти за європейською технікою навіть в тій галузі, що йому була найпотрібнішою.

Ще в одному відріжнялося російське середньовіччя від західного.

Російська православна церква, слухняна нянька самодержавія, що ніколи серйозно не думала грати самостійну політичну роль, уступала державі “честь і місце” в галузі катування. Вона тільки допомагала державі в цій роботі, благословляючи її хрестом. Навпаки, західна католицька церква, що довгий час була самостійним світським правителем, в цій галузі провадила активну політику.

Пригадаймо найсвятішу інквізицію в 13-му й 14-му століттях, що її вживали в спорі з численними людьми, що інакше

вірили (з “єретиками”, як їх церква називала), як останній і найбільш переконуючий аргумент — катування. Пригадаймо часи, коли стихійно пролетіли над Європою процеси відьм, що їх перше кували, а потім палили на кострах нікому нічого не винні жертви.

В 16-му столітті в тягу лише 15 літ в самій Франції спалили 30,000 відьм.

В 17-му столітті в Німеччині в тягу 50 літ спалили 100,000 осіб.

Не будемо тут наводити інших цифр. І без них ясно, скільки жертв згинulo даремнісінько і всіх їх благословила церква.

За царських часів в Росії.

Хоч як страшні оці застіночні факти, то є ще страшніше друге явище: вплив їх на громадську психологію.

В Англії у свій час було дуже в моді відвідувати примусові роботи й дивитися, як там січуть людей з кожного приводу. В одній з трагедій Росіна (17-те століття) один з дієвих осіб пропонує дамі відвідати з ним тюрму й полюбуватися катуванням, бо це один з найкращих способів заповнити вільний час.

В Англії до недавнього часу тілесна кара була улюбленим засобом шкільного виховання, про що пише ряд письменників: Шарлота Бронте, Р. Кіплінг, Бенсон, Дикенс, Морган і ин.

До недавнього часу англійський джент’лмен, що відсилав дітей в фешенабельні школи — Ітон, Гаров, Рербі — уважав,

що даремне витратив гроші, якщо його діти не були там ані разу висічені.

Віра в добрі наслідки brutального насильства, в катування, як виховавчий і дисциплінуючий чинник, назамінімий для панування — переноситься молодим поколінням європейської буржуазії в колонії й залежні країни.

Биття по зубах, наруги, катування — улюблені методи правління кожного урядника в царській Росії — цілком придатні в очах сучасного цивілізованого західньо-європейського буржуа. Адже-ж це страшні засоби, вироблені віками панування буржуазії й її попередниць — церкви й феодальної монархії.

Фашізм і дефензива — ці останні квітки західньої цивілізації — так саме, як і жидівські погроми в царській Росії й лінчування Негрів в Америці, мають свою історію.

Коріні їх — в королівських і царських застінках середньовіччя, у при-всенароднім нищенню на площах тих, що не годилися з пануючою релігією, в натроюджуванні темноти і суєвірря на невинних з метою відвернення уваги народного гніву від справжніх винуватців суспільного безладдя. Коріні їх — в підвалинах сучасного клясового суспільства, в капіталістичній системі.

Тож природно, що в нашу епоху загостреної клясової боротьби озвіріла буржуазія, відчуваючи, що її влада захитана, хапається за стару зброю свого панування: сотні й тисячі робітників і селян, комуністів і безпартійних, томляться в тюрмах капіталістичних країн. Там їх катують в такий спосіб, що не уступає по жорстокості й удосконаленню міцним традиціям середньовіччя. А церква з висоти своїх вівтарів закликає робітничі й селянські маси до клясового “миру всего світа”.

Так було й так буде — до того часу, поки не буде зметене з лица землі панування буржуазії.

Л. Стрападо.

ПРО КИТАЙ І КИТАЙЦІВ

ГЕОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТИ.

На великанських просторах східної Азії простяглась велика країна — Китай. Китай займає простір поверх 11 мільйонів квадратних миль, значить більше на один мільйон миль, як ціла Європа. Населення має Китай близько 500 мільйонів, значить четвертину людського роду цілого світа.

Китай — це гористий край, тільки над Тихим океаном, від міста Пекіну до Шангаю і над великою рікою Янцє, тягнуться долини.

Найдовшою рікою в Китаю є Янцє, що тягнеться 5 тисяч 300 миль, з того 3 тисячі миль від устя вона настільки глибока і широка, що плвуть нею навіть більші кораблі. Це й причинилося до великого зросту міста і порту Шангаю, що став головним осередком торгівлі.

Китай -- багата країна. Головні плоди полудневого Китаю є риж, бавовна і цукрова тростина, що з неї виробляють цукор. В північному Китаю сіють багато пшениці, а на схилах гір росте чай.

Китайська культура найстарша. Китайці швидше від Європейців винайшли папір, компас (такий прилад, що вказує північ, полудне, схід і захід), чорнило, друкарську штуку, дзвони, ланцюгові мости (мости звисаючі над великими ріками або пропастями), сикавки, газове освітлення, стрільний порох. В різних галузях індустрії Європейці не можуть їх навіть наслідувати. Найважливіші плоди китайської індустрії такі: шовкові товари, вовняні, бавовняні, прекрасна порцеляна, різьба в дереві і слоневій кості, вироби з соломи, папір, вироби зі скла, туш і т. д.

Перед двома тисячами літ, Китайці збудували на півночі довезний мур, знаний в цілому світі під назвою "великий китайський мур". З долини на гору, з гори в долину, полями,

кам'яними дебрами і пісковими пустелями, велитенською гадюкою в'ється той мур — диво світа.

Подекуди він гранітний, подекуди просто з глини і землі, виложений цеглою та кам'яними плитами, з чотирохкутними вежами; тягнеться він більше як 4 тисячі 600 миль від Жовтого моря в пустелю Східнього Туркестану. Високий мур на п'ять і шість метрів і так-же широкий. Стоїть він і по нинішній день на сході міцний, на заході здебільшого в руїнах, як свідок всіх подій, що відбулися на протязі двох тисяч літ.

Загально прийнятим в світі є поняття, що Китайці збудували цей мур з півночі для оборони перед нападом Монголів і щоб відгородити себе від світа. Але по правді це помилкове твердження. З давен-давна Китай вів торгівлю з східніми народами і був час, як став він складовою частиною колись могутньої монгольської імперії, що охоплювала на протязі 150 років простір від сьогодняшнього Владивостоку, Шангаю до Смирни, Білорусі, Новгородських земель і українського Підкарпаття. Тому китайський мур служив швидче для забезпечення шляхів сполучення з країнами середньої Азії.

Слід згадати ще й про те, що Китай граничить з півночі (коли рахувати й Монголію) і заходу з Радянським Союзом, з полудня з Індіями, а зі сходу з Тихим океаном.

СЕРЦЕ КИТАЮ.

Нема на світі другої такої ріки, над якою жило-б стільки народу, як над великою китайською рікою Янце. Майже половина населення цілого Китаю живе над ньою, тоб-то 200 мільонів душ. Сотні тисяч Китайців живуть таки на самій ріці та на її допливах, ціле своє життя на човнах.

Вода в Янце така-ж жовта від глини й піску, як і вода другої великої китайської ріки, Гван-Го, яку однак Китайці називають “Блакитною рікою”.

Цю назву китайські вчені (переважно конфуціянські філософи) пояснюють так: існує “початок” “Ян” --- небо, і “початок” “Ін” — земля; небо і земля, світло й тінь, дух і тіло, чоловік і жінка. Гван-Го, -- “Жовта ріка” - це виображення жіночого початку землі, - - а ріка Янце - - “син чоловічого початку”, тоб-то неба. І тому він називається блакитним, як і його батько --- небо. Часами Китайці називають ріку Янце “Синьом океану”, або просто Дацянь -- “Велика ріка”.

Країна, від вливу ріки Мін аж до міста Ганкова, дуже мальовнича й гарна. Всюди видно бамбукові сади, села на схи-

лах гір, старинні твердині, до яких колись ховалися Китайці від наїздів Монголів.

Від Ганкова Янцє пливе по широкій, рівній, дуже родючій долині на протязі 1,800 кільометрів. Глибина її від Ганкова аж до океану така велика, що по ній плавають великі океанські пароплави.

Тут по обох боках Янцє широчезні болотяні простори, а часами навіть і озера. Коло цих озер лежать дві провінції Гу-пе й Гунан, що вважаються житницями Китаю. Ті провінції найбільше також дають рижу, чаю, шовку й вати.

Мапа більшої частини Китаю.

Коли їдеш цими провінціями, то всюди бачиш чайні плантації та рижові поля. Цілий рік на плантаціях і на полях видно зігнені спини китайських селян, що безнастанною тяжкою працею насилу забезпечують своє існування.

ЯК ПЛЕКАЮТЬ ЧАЙ І РИЖ.

Плекання чаю — надмірно тяжка праця. Чайне насіння сіють перше на росадниках, парниках, а потім розсаджують, поливають і обгортають. Пізніше обережно підв'язують, підчищають і підрізують. Коли листки на кущах розвинуться й досягнуть потрібної величини, починається збір.

Вся селянська родина з бамбуковими кошиками в руках обережно общіпує кущі. Зібране листя складають в коші, форми великих бочок. Потім це листя в більшій частині відвозять до спеціальних чайних фабрик, де з зеленого листя роблять чорний чай.

Попередно чай виробляли самі селяне. Чайне листя висипали на рядна й ціла селянська родина допала його голими ногами доти, аж поки з него починав текти сік.

Після цього мокре почорніле листя складали у високі коші, ставили їх в тіні й так лишали. Чай починав ферментувати й діставати той приємний запах, що так дуже ціниться в чаю.

Як чай переферментував, його знову висипали на циновки й виставляли на сонце сушитись. В дощ чи в осени чай сушать на спеціальних печах. Але такий чай не має вже гарного запаху.

Після цього чай пересівають через решета, відбирають стеблини, вітки — й він готовий для продажу. Селяне, звичайно, збирають чай з кущів чотири рази на рік.

Китай вважається країною рижу. Риж — це головніша пожива китайського народу, але з Китаю його розвозять також по цілому світі так саме, як і чай.

Коло рижу праця ще тяжча, як коло чаю. Риж росте лише на мокрому ґрунті і чим більше води, тим краще й густіше він росте. Коли сіють риж, то стоять по кістки або й по коліна у воді. Риж в полудневому Китаю сіють два рази на рік: один раз в квітні, а другий при кінці липня.

Коли кінчиться праця на полі, китайський селянин збирає ріща для палива, або йде в місто на заробітки. Між китайськими селянами дуже поширена поговорка, що малює їхнє життя: "Гарного року (врожайного) вмираєш від праці, а поганого — з голоду".

Китайське село з далеку має гарний вигляд — довкола зелень і овочеві сади. Але з близька воно робить гнітуче вражіння. Хатки в більшості з глини, або з сирої цегли, в хатах нема ані підлоги, ані печі. Зимом в тих хатах буває дуже зимно.

Міліони китайських селян і робітників не мають і такого помешкання. Живуть в землянках, будках і на човнах. В цій дивній країні сотні тисяч людей родяться, ростуть, працюють і вмирають на човнах. Це життя на човнах таке нужденне, що ніодин європейський робітник не пережив би його найкоротший час.

Під час голоду в Китаю.

Часами родина з шести або семи душ живе на човні на 10 або 15 футів довгим. Всі сплять одне коло одного на дні човна — так тісно, що й ніг нема де протягнути; приходиться підігнути коліна аж до підборіддя й так лежати цілу ніч.

На тому-ж човні й їсти варять — в казанку, що висить

на носі човна. В казанку варять риж і в нему-ж заварюють чай. По середині човна влаштоване солом'яне або рогожане накриття, під яке ховаються від дощу чи спеки.

Деякі мешканці човна тримають на нему порося, або дві-три курки. Маленькі діти лазять на дні човна й їх часто прив'язують за ногу шнурком, щоб, коли випаде з човна, можна зараз-же найти й витягнути з води.

Таких “водяних” мешканців багато по всіх китайських містах, положених на ріці Янцє, але надто багато їх в Ганкові, де в ріку Янцє впадає ріка Ган.

МІСТО ГАНКОВ.

Ганков — це китайський Лондон. Тепер Ганков цілком злучився з двома іншими китайськими містами — Ганяном і Вучаном, і ці три міста творять величезний триміліоновий вуллий. А що великі океанські кораблі доходять аж до Ганкова, то американська і європейська “цивілізація” через Ганков поширюється в саме серце Китаю. Ганков є великим промисловим осередком: — тут металургічні фабрики й звідси йде залізниця на північ до Пекіну й на полудень до Кантону.

Від Ганкова до моря по ріці Янцє положено дуже багато міст, містечок і сіл, що йдуть безпереривно здовж по обидва боки ріки. Одночасно й на самій ріці та на її припливах, озерах багато пливучих міст. По ріках безперестанно плавають пароплави, човни всяких розмірів.

НАНКІН.

Недалеко Шангаю на ріці Янцє лежить велике місто -- Нанкін, “полуднева столиця”, і його велике передмістя Пуков. Теперішній Нанкін нічого надзвичайного собою не уявляє. Це спустіле місто, хоч у нему нараховується коло 500 тисяч мешканців. Будинки багатьох вулиць побудовані з глини й накриті солом'ю.

Нанкін опустів після того, як його в 60-их роках 19-го століття розгромили “Тайпінги”, що хотіли оснувати в Китаю “Мужицьке царство мира” — царство рівності й братерства. Нанкін вибрано на столицю Тайпінгів і на него впала вся злість богдыхана та й мандаринів. Розгром й карі на смерть революціонерів своїми розмірами й жорстокістю перевищили розправу версальців над паризькими комунарами 1871 року.

Коли війська богдыхана (китайського царя) після місяч-

ного бомбардування заняли влітку 1864 року Нанкін, то вирізували 100 тисяч “лицарів мира” в тягу трьох днів. Ціле місто зруйновано. Зруйновано також відому “форфорову вежу”, що її уважали “восьмим чудом світа”.

В березні 1927 року (63 роки пізніше) Нанкін знову пережив тяжкі дні. Цим разом бомбардували його англо-американські військові кораблі — за те, що Китайці захотіли бути самі господарями власної країни.

Китайські робітниці-революціонерки, що поруч з робітниками провадять боротьбу за своє визволення.

В Нанкіні похоронені також всі імператори Китаю з династії Мін. За містом збудовано храм, а за ним на горбку могили. До них йде алея по боках якої камінні статуї бувають імператорів. А на другій алеї, що йде на схід, — стоять камінні статуї звірів. За ними видно два льви, два лежачі верблюди, а далі слони, однороги й носороги. Алея йде зигзагами, а статуї звірів охороняють могили від злих духів, які після

китайського суєвірря літають лише просто. Тому то а-лея покручена, щоб злі духи не знайшли дороги.

В Нанкіні похоронено також першого президента китайської республіки, др-а Сун Ят-Сена.

На спинах камінних слонів є багато камінців. Коли Китайці женяться, то приходять сюди й кидають камінець на спину слоня. Як камінець втримається на спині, то це значить, що новоженці матимуть до року сина, а як камінець скотиться на землю, то буде дочка. А в китайській родині дівчина — це “лишній рот”.

ЧІНКІЯН.

Нище Нанкіну лежить велике місто Чінкіян, від якого починається “Великий канал”, що лучить ріку Янце з другою великою китайською рікою Гуан-Го. Під мурами цього міста в 1842 році Англійці побідили Китайців й ця перемога дала їм змогу подиктувати Китаю свої умови на конгресі в Нанкіні. Коли Англійці в 1842 році захопили Чінкіян і вступили в місто, вони найшли в ньому лише мертвих. Оборонці міста перерізували своїх жінок і дітей, а відтак позбавили себе життя, щоб не піддатись в руки ворогам.

Від цього міста ріка Янце прибирає форму морської затоки. Тому, що тут часто бувають повіні, то міста й села будуються далеко від ріки.

ШАНГАЙ.

Шангайський порт вже в 1924 році перегнав після тонажу кораблів — Гамбург, хутко переганяє, а по іншим даним перегнав, вже й Лондон і є тепер, після одних рахунків — третім, а після других — другим портом у світі. Цей тонаж кораблів, що приходили й відходили в 1925 році виносив поверх 30 мільйонів тон, а торговельний оборот за той самий рік виносив один мільярд доларів.

Всього в Шангаю поверх 250 сучасних фабрик і 450,000 промислового пролетаріату. На першому місці стоять бавовняні фабрики, що є їх аж 58 і мають майже два мільйони веретен. Більш як половина з них є в руках Японців. Відтак є 80 шовко-пряділень, в яких працює 120,000 робітників, майже виключно жінок і дітей, та 70 механізованих фабрик, що виконують плетені роботи.

Тут є величезний арсенал, залізnobудівельний і сталевий завод в Путунгу, машино-будівельний і близько 10 корабельно-

будівельних доків, з яких найбільші будують також залізнодорожні та трамваєві вагони, мости, котли і т. ин. Є завод, що будує мотори, трансформатори і ряд дрібних металургічних заводів.

ДР. СУН ЯТ-СЕН

організатор і керівник китайського революційного визвольного руху.

Є дві фабрики, що виробляють електричні лампи й стало поширюють своє виробництво. Швидко розвиваються великі тютюнові фабрики (від травня 1925 року збудовано 40 нових фабрик).

Треба зазначити, що в Шангаю є великий цементовий завод, збудований Німцями, і 17 шкляних заводів, 8 сірникових фабрик, 4 папірні, 19 парових млинів, найбільші друкарні. В китайській друкарні “комерційної преси” працює поперх 2,000 робітників. Є це велике злучене підприємство друкарських машин, різних додатків, кіно-лент, що має на постійній службі поперх 100 авторів і т. ин.

Нарешті чисельні шкіряні фабрики, маслoбойні, цукроварні і инші доповняють різноманітну обробну промисловість міста з трьома міліонами душ населення.

Десятки гeреджів і майстерень обслуговують швидко зростаючий автомобілевий рух.

Дуже швидко розвивається кіно-виробництво, що започаткувалося за останні роки.

Велике значіння має будівельне виробництво, яке, як не дивлячись на дешевизну робітничої сили, дуже добре механізоване.

Отже помимо величезного значіння шангайського порту, Шангай є найбільшим торговельним центром. Величезні склади, елеватори, контори, безпосередньо злучені з портом. У них працюють тисячі вантажників, служащих та агентів.

Три величезні універсальні склепи, що не уступають найкращим європейським, заливають електричним світлом реклям вузьку, завжди заповнену народом вулицю “Нанкінрод”, місце історичного розстрілу китайських демонстрантів-робітників 30. травня 1925 року.

Але Шангай також великий фінансовий центр. Як тільки пароплав, що йде від моря, пройде мимо мосту через вузьку річку Саджов, цілком заповнену човнами (зменшена копія кантонського річного міста), починається Бонд — центральна набережна вулиця Шангаю.

Ось і відомий сквер, до якого “вхід Китайцям і собакам заборонений”. По асфальтові снують автомобілі, рікші. І зараз-же за британським консульством починається лінія мурованих палат-банків та контор. Коло 20 найбільших міжнародних банків вже своїм зовнішнім виглядом неначе хочуть показати, що це вони справдішні властители цих фабрик, залізниць, пароплавних ліній і портових складів.

І дійсно, ці кігті витягають трудові зусилля міліонів китайських робітників (кулі) і десятків міліонів бідного селянства, перетворюючи їх працю в стопроцентові дивіденди, в бо-

жевільну розкіш й дику розпусту буржуазної частини Шангаю.

А над цілим рядом цих мурованих палат Бонда відзначається величезна будівля англійського Гонкогсько-Шангайського банку. Це одна з найкращих банкових будівель в світі. Вона неначе придушує все довкола. Тут осередок англійських інтересів Китаю. Звідси руководять діяльністю англійської фльоти і куплених китайських мілітаристів, муніципальними справами міжнароднього сет'лмента, переслідуванням шангайського робітника і найпоганішою в світі буржуазною пресою в Шангаю, як також його різноманітною поліцією із Індусів, російських білогвардійців і Анамітів.

ЕВГЕН ЧЕН

що був міністром закордонних справ в рев. кантонському уряді.

В протягу життя одного-двох поколінь мільйони китайських кулі збудували на пустельному болоті це місто, що виросло казково — місто наймолодше і, мабуть, найсучасніше з великих міст цілого світа.

Від травня 1925 року в Шангаю не було в середньому ані одного дня без страйку. За 1925 рік було поперх 300 страйків

з втратою 375 мільйонів годин праці. Загальний страйк і повстання 21. березня 1927 року вписали нову славу сторінку в історію боротьби шангайського пролетаріату.

КИТАЙСЬКА РОДИНА І ПОБУТ.

Народня китайська приказка каже: “Найгірший той син, що не лишає нащадків”.

Продовження роду, це в Китайців найвище, найпочесніше завдання. Релігія Конфуція (їхнього пророка), старовинні звички, міцно усталений побут — все це сприяло розмноженню родини, незалежно від економічного (господарського) стану і інших матеріальних умовин.

В китайській старій родині більшу пошану мають хлопчики, а на дівчину дивляться, як на зайвий рот в родині. Тому хлопчиків краще доглядали, в школу посилали, від батька переходило до сина право й першенство в родині, а дівчиною по-невіряли. До того дівчині калічили ще й ноги, надіваючи на них такі колодки, щоб вони не росли. Жінка з маленькими ногами уважалася гарною.

Хоч китайська багатоміліонова працююча маса тяжко поневолена місцевими й чужими капіталістами, то жінка до того ще страшно поневолена релігійними та стародавніми пересудами. Її поневолював в дитинстві батько, брат, а потім чоловік.

Китайський революційний рух, що з такою силою вбухнув в 1926—1927 р.р., почав ломити всі старі звичаї. Пробуджені робітничі і селянські китайські маси не лише легко позбулися всіх тих пережитків, але й агітують, щоб їх цілком знищити. За кілька останніх років в цьому напрямку зроблено дуже багато. Релігійність серед Китайців все більше затрачується, особливо китайська молодь безрелігійна. Придержуються релігії ще хіба старі люде.

Якщо в темних закутках неосяжної китайської країни й заховалися ще рештки родинного деспотизму, то швидкий темп розвитку найбільших в світі подій є безумовною запорукою визволення майже 500 мільйонної країни від старовинних дикунських звичаїв. Звичаї ті могли ще держатися, коли Китай був в руках імператорів і мандарнів (бояр), але як тільки в Китаю влада перейде в руки працюючої класи — вони загинуть.

ЖІНКА І КИТАЙСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ.

СУН ЦІН-ЛІН,
дружина д-ра Сун Ят-Сена.

Жінку-робітницю в Китаю в нечуваний спосіб використовували капіталісти, головню європейські. Тому й не дивниця, що китайські жінки так щиро запрацювали для революції.

В Китаю є три роди жінок: Жінки, що ходять в розкішних халатах, жінки в спідницях і жінки в штанах. Найменше жінок в халатах, бо це буржуазія, найбільше в синіх штанах, бо це робітниці і селянки. Жінки в спідницях, це студентки і вчительки.

Студентки відиграють в китайській революції велику ро-

лю. Є вони агітаторами, що освідомляють працююче жіноцтво. Вони дуже активні в студентському русі і вступають навіть добровольцями в кантонську армію. Серед них багато членкинь партії Кумінтан, Комуністичної Партії і членкинь Спілки Комуністичної Молоді.

Революційний настрій серед студенток і їх участь в революційному русі став загально-відомим фактом. Навіть в тих провінціях Китаю, де ще не дійшла революційна армія, на діяльність студенток звернули увагу. Недавно найстрашніший ворог революції генерал-бандит Чан Цо-Лін в місті Пекіні мусів виступити перед студентками і загрозити їм, щоби не вели революційної діяльності. Хіба дивно, що той хам сказав переповненням революційним захватом студенткам:

— Краще бути проституткою, як революціонеркою!

Китайські робітничі діти вже від шестого року життя мусять довгі години працювати в фабриках шовку, в бавовняних прядільнях, в ткальних і т. д. Зразу за роботу їм не платять нічого, потім кілька центів денно. Працюють вони не лише за дня, але і ночами — денна і нічна шихта. Забави, гри, сонця, соняшного тепла, свіжого воздуха, зеленої трави, цвітів, співу птиць вони нещасні не знають. Працюють вони 12 годин без відпочинку! Маленькі діти: шість, сім, вісім-літні!

Вони беруть свою перекуску з собою — мисочку рижу — от і весь їхній "лонч", який мусять вони їсти скоро в роботі, бо ненаситні власники фабрик не дозволяють їм тратити часу

на їду. В таких фабриках нема вентиляції, але задуха і порох, який осідає грубою верствою на їхні мисочки з рижом, бо пани жалують їм кусня паперу накрити їду. Цей задушений, поганий, заповнений повітрям спричиняє слабости між дорослими жінками і чоловіками, не то між дітьми. Для того сухоти — ця страшна недуга легенів — забирає між тими маленькими невольниками праці багато жертв що-року.

Річ ясна, що за кілька літ такої праці, вони цілком знищені і масово вмирають.

Капіталісти в Китаю — білі чи жовті без розбору — воліють до праці дітей і жінок, бо вони працюють за меншу плату.

Ще найвища заробітня платня є в Шангаю. Вправлені жінки дістають 36 центів денно в шовкопрядільнях і шовкоткаль-

нях. Дівчата дістають 15 центів денно. Діти в прядільнях бавовни дістають 14 центів денно, а в інших фабриках лише 10 центів денно.

Ті, що вчаться працювати, не дістають цілком нічого.

Коли родичі такі бідні, що не можуть навіть стільки запрацювати, щоб вижити дітей, до них приходять панські контрактори і рентують дітей за харч. Контрактор продає тих дітей власникові до роботи і заробляє на них 2 долари місячно!

Всього, що вони дістають, це поживу з рижу. Цента платні вони не мають.

В шовкових заводах ті діти мусять стояти 12 годин над кітлами гарячої паруючої води і голими пальцями мішати шовкові кукли гусениці-шовкопряди — себ-то все одно, що перестояти 12 годин в паровій лазні.

В прядільнях бавовни вони працюють при веретенах, звязують нитки при звивачах, без найменшої охорони від обертаючихся скоро коліс і трибів та всякої машинерії, бо ті фабрики є побудовані в чужинецьких концесіях, де ніяких законів про охорону робітника нема і де панує всевладна воля пана капіталіста. Тому-то випадки страшного каліцтва, а то і смерті, трапляються майже що дня. Але чи панам це в голові? Їх діти

Революціонерка-агітаторка
промовляє через радіо.

безпечні! А життя китайської дитини не значить багато. Не стане одного — прийде друге — десять, сто на одно місце.

Доля робітників-Китайців, що працюють по фабриках європейських і японоських капіталістів в Китаю теж не краща. Просто страшний визиск працюючої людини!

ВИЗВОЛЬНИЙ КИТАЙСЬКИЙ РУХ.

До 1911 року Китай був імперією, себ-то панував в Китаю цісар-імператор. Китайська революція 1911 року скинула з престолу імператора і встановила республіку. Однак поодинокі китайські генерали позавдавали для себе окремі провінції і стали в них панами життя та смерті населення. Центральний уряд був в головному китайському місті Пекіні, але його майже не слухав ані один генерал, що панував в своїй провінції.

В китайській революції визначну роль відіграв широко освічений політичний діяч, доктор Сун Ят-Сен, що помер тому три роки назад. (Між иншим в 1910 році др. Сун Ят-Сен в дорозі із Злучених Держав Америки до Китаю, перебував декілька днів у Вінніпегу в китайській колонії.)

Вгорі на образку один з катів Чан Цо-Ліна з великим мечем, яким він відрубав голови спійманих китайських революційних робітників.

Праворуч — на стовпі висить відрубана голова китайського революціонера.

Під проводом Сун Ят-Сена в полудневому Китаю, була створена республіка, головним містом якої був Кантон. Мрією д-ра Сун Ят-Сена, як президента тої республіки, було визволити від чужої і своєї буржуазії цілий Китай і об'єднати його. Щоби успішніше перевести свої пляни, він зрозумів, що необхідно мати за собою сильну, масову партію, тому взоруючись на успіхах більшовицької російської революції, оснував він партію, що по китайськи зветься Кумінтан, себ-то народня партія. Чим більше поповнялися ряди цієї партії робітничими і селянськими масами, тим більше партія ставала на шлях класової боротьби. На жаль, великий організатор і провідник нового визвольного китайського руху, др. Сун Ят-Сен, захворів і підчас операції помер. З великими почестями похоронили його революційні китайські маси і по сьогоднішній день др. Сун Ят-Сен є для них тим, чим для всесвітнього свідомого робітництва Ленін.

Треба знати, що морський беріг (порти) Китаю, після китайсько-японської війни 1898 року, заняли європейські імперіялісти. І так: полудневу пристань напроти острова Гайнам захопила Франція, коло Кантону місто Гон-Конг і на півночі твердиню Вей-Гай-Вей заняла Англія, недалеко від цієї твердині порт Кіянчав взяла Німеччина (в часі війни стратила), острів Формозу і пристань Порт Артур (після японсько-російської війни) забрала Японія. Окрім того в більших містах (Ганков, Шангай), що лежать над великою рікою Янце, існують так звані чужинецькі оселі-концесії, де поселились європейці, як Англійці, Американці, Французи, Італійці і інші, а також Японці. Свої оселі відмежували вони від китайського міста і після здушення в 1900 р. так званого "Боксерського повстання" — повстання Китайців проти грабункового завоювання Китаю європейськими і американськими імперіялістами, встановили для себе такі так звані екстериторіяльні права, що Китайцеві не можна навіть входити в то європейське місто на китайській землі. Європейські і японські капіталісти побудували в тих містах фабрики, де за незвичайно дешево платню працюють сотні тисяч китайських робітників і робітниць, а навіть дітей, використовуваних до крайности. Ті чужинецькі оселі встановили собі право недоторканости, мають власну поліцію, міську раду, свої власні суди, свої закони і тим подібне. Для охорони інтересів капіталістів держали вони окреме військо.

Революційний китайський рух, що почався з Кантону, почав домагатися знесення (скасування) тих великих прав для

чужинців-капіталістів та скасування нерівних прав і концесій чужинців. Розуміється, капіталістичні держави не хотіли погодитися з цим і для охорони своїх інтересів почали слати в Китай свої війська.

Проти Кантонців виступили реакційні (чорносотенні) генерали, але їх розбили революційні війська під керівництвом генерала Чан Кай-Ші і почали посуватися на північ.

Гайдуки Чан Цо-Ліна несуть заарештовану і звязану робітницю в варварський спосіб на дрючку.

Революційне кантонське військо, що перемогало всіх ворогів визволення Китаю до зради Чан Кай-Ші.

Але китайська буржуазія не рада була зростові робітничо-селянської революційної сили. Вона лякалася її, бо її бажанням було прогнати чужосторонніх капіталістів, щоб собі самій запанувати над китайським працюючим народом, який вона використовувала в революційній боротьбі для своїх цілей. І тому вона почала зраджувати китайську революцію. Вона почала травлю проти комуністів, що боролися разом з Кумінтаном проти чужосторонніх імперіялістів, стала переслідувати їх, відрубувати їм голови. А далі пішла боротьба проти юній китайських робітників і їх розгром. Зрадою проводив Чан Кай-Ші. Кумінтан розколовся і настала хвиля трагічного розгрому революційних сил китайського народу. У всьому тому допомагали чужосторонні імперіялісти підкупством, обіцянками і всякими іншими способами.

Зрадивши китайську революцію, Чан Кай-Ші усунувся від керування військовими і політичними справами, та й взагалі від громадського життя. Другий видатний генерал, Фен Ю-Сян, теж пішов проти робітників і бідного селянства. Не стало добрих радянських дорадників у військових та політичних справах (особливо славного помічника в китайській революції -- Бородіна), бо вони мусіли забратися з Китаю після зради Чан Кай-Ші і других провідників китайської буржуазії. Неминуча в кожній того рода революції зрада буржуазії завдала страшенний удар справі визволення китайського народу з під панування чужосторонніх імперіялістів і своїх продажніх генералів.

Тільки Комуністична Партія Китаю не дає революції марно пропасти. Вона організує робітничі і селянські сили на боротьбу проти чужих і своїх ворогів освободження трудящих мас Китаю. Вона встановляє робітничі, селянські і жовнірські ради, організує військові сили, творить червону армію, що бореться як проти чужих завойовників і визискувачів, так і проти своїх зрадників та гнобителів.

“Всяка революція означає крутий перелом в життю величезних мас народу. Коли ще не наспів такий перелом, то справжньої революції бути не може. І як всякий перелом в життю кожної людини багато вчить її, примушує її багато дечого зазнати та відчути, так само революція дає всьому народові в короткому часі найзмістовнішу і найціннішу науку. За революції мільйони і десятки мільйонів людей вчаться кожного тижня більше, як за рік звичайного, сонного життя”.

В. І. Ленін.

ХИМЕРИ МОДИ

Під важким ярмом суворих законів моди стогне “високоцивілізований” європеєць, що в згоді з нею носить чудернацькі циліндри і фраки, білі рукавички і гостроносі черевички, накрохмалені комірці і манжети, або й цілі сорочки, що твердим панцером облягають його тіло, не даючи доступу ні для сонця, ні для повітря. В найбільшу спеку не має він права розстібнути хоч-би одного гудзика, не взявши на свою совість смертельного гріха проти “доброго тону”.

Прикраси в ухах дикуна, наслідувані “цивілізованими дамами”.

Не лекше справиться з модою й ексцентричній паризькій дамі, що весь час б'ється над тим, як-би здивувати світ своєю зовнішністю і придумує що не день, то нові правила; як “дама з вищого світу” мусить перетворюватися, щоб довести, що

вона вище стоїть за “дикуна”. Сьогодні мода вимагає носити на голові цілі джунглі волосся, завтра це вже немодно — треба підстригатися, а післязавтра необхідно перекрасити волосся в ясний або темний колір — наперекір тому, що його дала природа. Сьогодні мода вимагає вузького одягу, що туго обтягає все тіло від шиї аж до п'ят, а завтра ведеться проти цього жорстока боротьба, — з'являється “декольте” і зверху і знизу, що весь час росте і прибирає катастрофічні розміри.

А безліч інших правил про фасон капелюхів і каблуків, про грубість шару пудри і фарби на обличчі, про кількість браслет і перстенів на руках і т. д. без кінця. Все це регулюється драконовськими параграфами моди і хто хоч трохи від них відступить, той пропав “у великому світі”, доказавши свою некультурність, своє дикунство.

Але коли ближче придивитися до справи, то переконуємося, що мода зовсім не витвір цивілізації. Навіть навпаки — що нижче піднялося яке небудь плем'я по драбині цивілізації, то суворіші в нього закони моди. Погляньте хоч-би на тубільця з центральної Африки або Полінезії. Все його обличчя порізано у всіх напрямках глибокими шрами. Гадаєте, що він добув їх у жорстоких боях з іншими племенами або в боротьбі з лютим звірем? Нічого подібного — він сам знівечив собі обличчя, бо цього вимагає мода його племені.

Або татуїровка, поширена майже у всіх народів, що знаходяться на низькому ступні культури, а до недавня вживалася і в Японії, аж доки її не заборонили законом. Це вже не те, що підфарбувати губи або-ж покрити обличчя пудрою. Операція здебільшого дуже болюча й може тривати декілька днів.

Все обличчя, а іноді й усе тіло (якщо цього вимагає мода племені) наколюють спершу гострими колючками, або нарізують черепашками, і в ці рани втирають спеціальну фарбу, що покриває шкіру химерними візерунками — іноді навіть дуже художніми. Але скільки болю і нелюдських мук треба витерпіти, щоб здобути собі ці подиктовані дикунською модою оздобы.

Дуже оригінальний спосіб татуїровки поширений у тубільців Нової Зеландії: все обличчя і навіть чоло покривається сміливо проведеними лініями, що надають йому як-що не воїнничого, то у всякому разі жахливого вигляду. Серед племен з темним коліром шкіри — особливо серед Негрів, — дуже поширена ще одна форма татуїровки: звичайна синя фарба була-б на темному тлі шкіри незаметна, а через те запускають

під шкіру якусь рідину, що утворює на ній пухирі. З цих пухирів складаються всякі візерунки, що мають далеко не поганий вигляд.

А хіба мало мук треба витерпіти, щоб мати змогу носити масивні перстені в носі та ухах, або щоб пробити собі губу грубим звірячим зубом, чи навіть всадити в неї цілу черепашку, важкий камінь, або шматок дерева, як це буває серед деяких африканських племен. Ще дивніший погляд на красу мають тубільці Пальмових островів. Вони-бо вбивають собі в тіло цілі ряди гострих колючок з пучками білої бавовни, що утворює химерний орнамент по всьому тілі і є гордістю для героя, що не побоявся нелюдських мук, щоб його собі здобути.

Образок "модної" прикраси
Зулусів.

Татуїровка обличчя тубільця
Нової Зеландії.

Не менш цікаві експерименти переводить "дикун" і над своїм волоссям. В одних племен годиться скуйовджувати волосся, щоб воно стовбичило на голові копицею сіна, інші знов підстригають або й підголюють всю голову і тільки в деяких місцях залишають трохи волосся, що стирчить химерним, скажати-б по нашому, оселедцем, а найчастіше трапляється, що в волосся вплітають все, що тільки попадеться під руки.

Цей звичай особливо поширений серед різних африканських племен — у першу чергу в Зулусів. На одному з наших малюнків і красується один представник цієї моди. Його шевелюра має вигляд щетини велитенського їжака, а розмір її більший за найбільший капелюх, що його тільки коли небудь

носила на своїй голові “модно вдягнена” європейська дама. Отже й тут дикуна побив рекорд, став “вище європейців”.

В деяких племен є звичай носити на голові ще й інші прикраси. Так наприклад тубільці Пальмових островів оздоблюють свої голови величезними шапками, плетеними на зразок кошиків з трави та кори. Іноді ці оздоби мають навіть дуже художній вигляд — згадати хоч-би мальовничі оздоби з пір'я, поширені серед індіанських племен.

До атрибутів моди дикуна належить і його зброя — лук, спис, стріла, виплетений з кори щит то-що. З ними він ніколи не розлучається і вони заміняють йому модний в Європі стик чи палицю. Вогнепальна зброя до нього ще не дійшла і нею пишаються тільки ближчі до цивілізації племена, як Араби, Бедуїни.

Живучи здебільшого в гарячому кліматі, дикуни не потребують жадного одягу, простіше сказавши — ходять майже зовсім голі. Але це не перешкоджає їм начіпляти на себе різні прикраси, що доповнюють татуїровку: наприклад, цілі ланцюги різних камінців і черепашок, браслети на руках і ногах то-що. Особливо фешенебельним вважається серед цих племен накинути на себе шкуру тигра, що його так важко перемогти примітивним луком і стрілою. Не ворожі вони й до європейської цивілізації: частенько можна побачити на голому тілі тубільця комірць або обмотки, стягнуті з забитого туриста. Тут вже бачимо дивний процес — мода повертає туди, звідкіля вона прийшла.

А. Турський.

Біля Дніпрових порогів.

Шукання Атлантиди

Сліпуче-ясне небо і розпечене повітря. Випалене сонцем неосяжне море піскове. Нескінчена безживна рівнина великої африканської пустелі Сагари. Геть-геть у далені видно, як по жовтих хвилях поволі сунуться чотири чорні плями. Тихий вітрець доносить якийсь чудний шум, ніби клекіт могутніх моторів, Ці плями повзуть то криючись за сипучими кучугурами, то знову вихоплюючись на їх одноманітні шпилі.

Тепер уже можна як слід розглядіти, що плями — це автомобілі з широкими колесами, схожими на тракторні. Гуркотіння машин тихне. Один з автомобілів їде в бік од інших і ховається по-за горбами. Линуть хвилини, години... знову чути чітку тріскотню моторів, і чотири плями знову лізуть пісчанним морем, прямуючи на північ.

Ці автомобілі належать до франко-американської експедиції, що мандрує в Сагарі під проводом графа Байрона-Кунде-Пророка. Дванайцять сміливих, енергійних людей намагається знайти в безкрайній пустелі ключ, щоб розгадати загадку — історію загиблої Атлантиди.

Кілька років тому таку експедицію вважали за надаремну й небезпечну. До наших часів думка про загиблий край була тільки легендою. Нині-ж наука доводить інше, а саме, що багато легендарних переказів згодом здійснюються. От хоч-би згадати легенду про Трою, або про Вавилонську башту. Хіба археологічні розкопки не potwierдили існування цих дивовижних споруд. А потоп? Ніодна освічена людина не має сумніву в тім, що ця катастрофа колись була на світі.

Та чого-ж експедиція графа Пророка заходила шукати Атлантиду саме на півночі Африки? До цього експедицію спонукало цікаве відкриття біля острова Джербо в Тунісі, зроблене кількома тубільцями-ловцями губок. Ці відважні водолази перебувають у воді по 6—7 годин. Отже вони й розповіли, що їм довелося бачити біля туніського узбережжя, на глибочині 50 футів, руїни якогось міста. В тиху погоду, коли море зовсім прозоре, вони бачили, як усяка риба цілими табунами весело грає серед високих мурів напівзруйнованих кам'яниць, широких вулиць і завалених кольон. Це відкриття притягло загальну увагу, і американський уряд відрядив сюди першу експедицію під проводом Пророка.

Та молодому вченому не пощастило. У вузькій протоці між островом Джербо й африканським помор'ям під водою пливають такі бистрі течії, що водолазам ніяк було щось зробити і двох споміж них навіть наложило головою.

Лише кілька місяців згодом членам експедиції, дослідникам наймільшої частини каналу, пощастило витягти 14 черепків якогось посуду, на взір ніби урни. Усі ці уламки були порослі гарними морськими рослинами і вкриті вапняним наплинком. Хоч як намагалася експедиція ще щось знайти, та нічого не вийшло, і вона мусіла облишити свої досліді.

Тоді граф Пророк узяв на думку проїхати далі на Захід. Тут молодому вченому пощастило відкрити руїни якогось великого міста. Після старанних дослідів виявилось, що це руїни стародавнього Картагена. Розпочали розкопки. Ціла армія робітників з заступами та кайлами заворушилась в пустинній місцевості. Через три дні Пророк відкрив цікаву гробницю. На вигляд вона нагадувала кам'яну піраміду з 8 відділами в середині. В одному з цих відділів знайдено кістяка. Він лежав горілиць з простягненими ногами і складеними на грудях руками. Круг цього кістяка чимало лежало всяких іграшок та коштовних речей — каблучок, намиста та обручок.

Уважно вивчаючи всі ці скарби, експедиція звернула увагу на дивовижну річ. Багато було речей з плятини — металю, що ростоплюється тільки під температурою 2,000 степенів. Отже народ, що жив у цім краю, знав уже способи, як добувати таку високу температуру. Ані стародавні Картагенці ні Єгиптяне не досягли такого високого рівня культури. Отже знахідка ця належала народові давніших часів.

Ніяких вказівок про походження цих скарбів Пророк не знайшов. Коли щасливий археолог поїхав зі своєю знахідкою до Америки, у Франції знялася велика буча. Французькі газети галасували про крадіжку коштовних речей, знайдених на "їхній" землі. Збентежився теж і французький уряд.

Та граф Пророк довів свою правоту, повідомивши французького генерал-губернатора в Алжирі, що він поїхав до Америки лише показати свою знахідку тим університетам, що давали йому гроші на його експедицію.

Привезені речі мали великий успіх і Пророкові вдалося дістати дозвіл і гроші на нові розкопки.

Куди-ж подалася остання експедиція графа Пророка?

В творах стародавнього грецького історика Плітона є опис зниклої Атлантиди.

Цей опис дуже нагадує про Гогарське плято, що простяг-

лося на 1,000 миль впоперек великої пустелі по-під Атласькими горами.

Чи не є цей похмурий край перводжерелом цивілізації і культури зниклого народу Атлянтів?

Може Гогарський високорівень є частиною залитого морем суходолу.

Наука говорить нам, що 10,000, а може 30,000 років тому після льодовикового періоду настав потоп. Велика сила снігу тоді ростаяла, вода переповнила Атлянтийський океан, і він залив береги.

Отже, цілком можливо, що бурхлива стихія прорвалася крізь вузький перешийок, зруйнувала його і потопила міста й селища того високо-культурного народу, що може заклав основу єгипетській культурі.

А велика пустель Сагара?

Чи не є це тая частина землі, що виникла після цієї катастрофи?

Гогарський високорівень пильно стереже свою таємницю.

Чи існувала прадавня Атлянтида, чи залишилися будь-які докази, що її народ справді був тим перводжерелом культури й тієї цивілізації, що ми бачимо у пізніших народів — це й є мета останньої франко-американської експедиції під проводом Пророка, що мандрує серед безкраїх сипучих пісчуг Сагари.

П. Біляєв.

Млин Канадійської Агрокомуні в Мігаєво на Радянській Україні.

Злука двох континентів

В 1849 р. задумав John W. Brett, що можнаби з Англії до Франції телеграфувати при допомозі телеграфічного каблю під каналом Ля Манш. Цю думку переведено в діло вже в 1851 р., а її добрий успіх викликав ще сміливішу думку злучити каблем Європу з Америкою.

Переведення цієї думки в життя було одержане з величезними фінансовими витратами і є воно в історії техніки прикладом незвичайної витривалості та незломності людського духа в боротьбі з природними силами.

Перша виправа вибралася на море 6. серпня 1857 р., а вже за тиждень вертала назад. Вона зложила 300 миль каблю, та він урвався так, що і кінців не можна було найти. Виправа була фінансована приватним капіталом.

А вже в рік пізніше зібрано новий капітал, кораблі відплили на середину океану та звідтам клали кабель рівночасно в напрямі Англії та Америки. Три рази переривався кабель, аж остаточно 5. серпня 1858 р. оба кінці щасливо дісталися на береги старого і нового світу. На велику радість і одушевлення працював кабель 20 днів, аж дня 1. жовтня нагло зовсім перестав передавати каблеграми.

Шукали даремно. І друга проба не вдалася, положений кабель був страчений.

Другу невдачу діткнуло відчувати підприємці, але підприємчіві Американці не далися застрашити, бо вже 22. липня 1865 року знову виплили кораблі з найкращими науковими силами. Дня 20. серпня, коли вже положено 2,000 миль каблю, виявилася якась помилка. Треба було частину каблю витягнути та поправити. Тоді кабель знову урвався. Шукали 15 днів, зловили кінець, але при витягуванні цей знову урвався. Знову шукали за кінцем з таким самим вислідом, а коли по четверте кабель урвався — кінець вже і не знайшли. І третя виправа вернула з нічим домів.

Не минув рік, як вирушила четверта експедиція, а саме 27. липня 1866 р. та щасливо по багатьох пригодах злучила каблем оба світи. Він є 2,436 км. довгий та важить 2,863,000 кілограмів.

Так покінчено щасливо змагання з водами Атлантийського океану та переведено одну з важніших задач — одну з найбільших технічних праць.

ЛЮДЕ З СІХОТА-АЛІН

На тисячі верстов уздовж усього берега Японського моря наїжилося одвічною, непроглядною тайгою, зігнулося густим лісним масивом хвояних дерев, пасмо гірське — Сіхота-Алін.

Із зелених кряжів до підгір'я котяться вниз удари тисячі сокир, скрегочуть сотні пилок і тріскотять столітні велитні.

На верховинах узимку рубають ліс, дерево в'яжеться в важкі плоти, що на весні десятками бурливих невідомих річечок, як Самарга та Аянка, попливуть униз до морських берегів, щоб там лягти в високі штабелі, щоб завантажити десятки японських, хінських та англійських пароплавів.

Зизоокі Хінці, приземкуваті Японці, скуласті Корейці, крикливі тубільці і нахожі з заходу блідолиці руські серед метушні, біганини тут коло моря пораються над трупами стовбуристих солодко-пахучих кедрів. Це вони об'єднані артілями, розігнали віковичний сон Сіхота-Алін, сполохнули звірів і птаство і попід сопками повикопували, неначе кертиці, землянки, що куряться безліччю димків. Ціла армія рубачів суцільними лавами наступає на кедрі. Упавши тут на радянських берегах Тихого океану, вони подадуться геть-геть за океан конкурувати з американською орегонською сосною. Осикова "соломка" піде до японських сірничних фабрик.

Забаламутилась мовчазна тиша гірської тайги, а разом з нею збаламутилось й життя її нечисленних житців, що відступають під натиском промисловців далі в глиб гірських кряжів.

До вершин річок Самарги та Аянки вздовж гірського пасма Сіхота-Алін торік влітку прибула наукова експедиція і знайшла там недогарки колись могутнього племені Орочі — Удехейців. За останніми дослідями — це найдавніші мешканці Примор'я. Це був колись могутній народ, що про нього хінські історики згадують іще в першій віці християнської ери, як про народ войовничий, що погрожував нападом на північну Манджурію. Тодішнє Бохайське царство, що займало територію нинішньої північної Манджурії і Примор'я з багатою столицею в тім місці, де нині стоїть місто Нікольсько-Усурійське, не раз розпочинало з Орочами-Удехейцями запеклу війну. Та минули століття і не тільки стерли Бохайське царство, а й кинули в нетри тайги знесилених і виснажених Орочів.

Від цього народу, що колись його боялися цілі царства, залишилося нині в Самаргінському районі лишень 22 родини — 66 чоловіків і 51 жінка. Орочі-Удехейці незабаром зовсім пови-

мірають. Тепер, коли тайга задзвеніла сталлю сокир, віком похилий прадавній народ занедбує свій одвічний промисл — мисливство і намагається, осівшись господарством, почати хліборобство. Він втрачає не тільки свої національні та побутові особливості, а й мову, що змішується з мовами сумежних племен Примор'я. Над Сіхота-Алін заясніла зоря нового життя. Над Сіхота-Алін дзенькіт сокир будить недогарки народу, що відходить уже в історію, народу закинутого серед зеленої тайги.

АРАБІЯ СЬОГОДНІ

Населення Арабії, що складається з осілих Арабів: Іеменців, Ассірців, Генджасців та Бедуїнів-мандрівників: Вагабитів, Шамарів — відзначається войовничими звичками, відвагою.

Бедуїн — де роскине шатро, там і має дім. Кінь, дружина, діти, верблюди... Майно: отара овечок. Скарб: сідло, міх для води, таган. Одежа дуже проста: плащ, сорочка з вовни, хустка на голові. Але зброя, завдяки допомозі "культуртрегерів-європейців", чудова. Поки Бедуїн вдома — він ледащо: сидить біля шатра, посмоктує люльку, в той час як жіноцтво справляє всі роботи: товче у ступі, меле ручними жорнами пшеницю, пече хліб, стриже вовну, робить масло.

Жінка бедуїнських племен,
що живуть в Арабії.

Тільки-ж Бедуїн зібрався на полювання, грабувати каравани, робити нальот на прочан, що йдуть до Меки — він вільна птиця, хоробрий, відважний злодій.

Осілі Араби, що проживають здебільшого по узбережжях та по оазах, працюють по-де-куди у хліборобстві: культивують фінікову пальму, кавове дерево. Розвиткові хліборобства дуже перешкоджає своєрідний відсталий устрій соціальних відносин: наприклад, організація зрошення пустельних земель майже неможлива, завдяки ворожнечі племен.

Сучасна Монголія

ВІД ЧІНГІС-ХАНА ДО ХУРУЛДАНА*)

Ген-ген за повноводою Волгою, що несе свої хвилі до зелених вод старого, напіврадянського напівперського Каспія, іще далі за гірськими чорно-зеленими пасмами Уралу, за гарячими пісками Туркестану, за чарівними пасмами Алтаю, майже в самій середині, в самому серці Азії, залягла таємнича Монголія...

Та сама Монголія, що вісім віків тому висунула на арену світової історії "Великого Могола" — Чінгіс-Хана. Перед ім'ям його в XII віці тремтіли і царі, і князі, і хани цілої Азії та Схід-

Монгольські юрти, тоб-то мешкальні будинки.

ної Європи, принаймні до Карпатських гір. Та сама Монголія, що у XIII сторіччі збройною рукою перемогла Хінців. І протягом майже 100 років Хіною правила Юанська династія, що її початок поклав монгольський хан Ху-Білай — хінський богдыхан.

*) Хурулдан — найвищий законодавчий орган Монгольської Народньої Республіки. Туди переважно вибираються арати-простолюдини.

Проте після тимчасового розцвіту великого ханства монгольського, що посіло землі від Тихого океану до Карпат, монгольські орди поволі починають відкочуватися до пустелі Гобі та до території сучасної Монголії і вже в XVII віці Монголи покололися на низку ворожих до себе племен, як от Халаха й Ойрати та підпали під владу Манджур, що от тепер завойовували Хіну.

Де далі Монголія робилася провінцією Хіни: Монголи втратили всі свої войовничі звички й перейшли на стан звичайних мандрівників-скотарів. Отже на широченних просторах Монголії, що притиснута з одного боку Хіною, а з другого — Туркестаном та Сибіром, на площі близько 3 — 4 мільйонів квадратних кілометрів, серед скелястих гір та узгір розкидано степи, а іноді й пустелі. Хоч на деяких північних та західних гірських пасмах зеленіють діброви, але взагалі в Монголії мало лісів і переважає степовий простір. Оці то степи денеді нарізаними островами поплямовані чагарниками з саксауду, тамаріску, дарисуну, що досягає заввишки цілої сажени, оці то степи й є хліб Монголів, мовляв, економічна база їхня. Бо дуже суворий клімат і бідний ґрунт не дають можливості провадити хліборобство. Степи-ж є перша й найголовніша умова для розведення худоби. Скотарство це єдине заняття Монгола. Худоба для Монгола все, це й їжа Монгола, це й одяг його. Худоба всіляка: і вівці, й кози, коні, велика рогата худоба, верблюди то-що. Нарешті вовна з цієї худоби дає Монголові його “житлоплощу”, а саме юрти. Ані хінська, ані російська культури ще й досі не перемогли властивостей монгольського побуту, народу пастуха, мандрівника, що живе в переносній юрті, ходить у національному монгольському халаті, п’є кумис і взагалі вживає виключно продукти скотарства.

Кілька міст, от як столиця Монголії — Урга, що нараховує близько 30,000 мешканців, Улясутай, Кобдо, Саїн-Наїн, Удде — мають невеличку кількість будинків у хінському дусі, а чи російського зразку, здебільшого багатіїв Монголів, або-ж установи. Всі ці міста, власне кажучи, являють собою цілі грандіозні монастирі, населені десятками тисяч монахів або лам. Лами монгольські утворюють справжню армію попівства, тільки не чорну, як от у нас, а жовту кольором одягу. Взагалі соціальний склад Монголів досить оригінальний. За останніми відомостями (І. Майський 1923 р.) населення Монголії таке: князів — 0.1 процент, шляхти — 5.6 процент, лам — 44.6 проц., (майже сорок п’ять проц. — от чому Монголія в злиднях), вільних громадян — 26.2 проц., кріпаків — 16.63 проц.,

та осіб, що перебувають поза суспільними верствами — 7 проц. Між иншим, усі ці сім процентів, що не потрапили до жадного “сословія”, складаються з байструків (незаконнороджених).

**

Країною з давних давен правила князьки та лами, що на чолі їх стояв верховний правитель Хутухта.

Він по своїй “святій кваліфікації” рахується за третю особу в ламському культі.

Оцей ламаїзм, як і инша всяка релігія, так приголомшив Монгола, що той і зараз веде напівдикунське життя.

Монгол майже все своє життя проводить верхи на коні.

Але й здоровий вплив буйної природи не зміг перемогти пригнобленности, забобонности, несвідомости, що їх міцно прищепили монгольському народові лами.

Справді-ж бо Монголи надзвичайно пасивні та дуже ледачі.

**

Минули віки і хінська провінція Монголія в листопаді 1911 р., підчас революції, що сталася в Хіні, оголосила незалежність Зовнішньої Монголії. Хінську владу було скинуто, а слабенька Монголія потрапляє в імперіялістичні пазури царської Росії.

І хоч монгольське військо розбило Хінців, проте вона робиться іграшкою між Хіною та Росією, що заходилися нещадно експлуатувати скарби Монголів.

Вгорі на образку — тип жителя Монголії.

Праворуч — Г. Таїрова, селянка з Чердахли, Гаджинського повіту (Монголія), керівник жіночими делегатськими зборами.

Чим далі, Монголія робиться об'єктом імперіялістичних змагань Хіни і Японії. Прикладає свою руку і такий знаменитий "миротворець", як Вудро Вилсон. Японія намагається спровокувати Монголів і проектує за ініціативою відомого атамана Семенова утворити пан-монгольську державу. Це хвилює Хіну і вона збройно захоплює Монголію.

Намісник хінський, генерал Сюй-Шу-Чжень, або "маленький Сюй", енергійно заходився до знищення будь-якої примари незалежності Монголії. Це було в 1919 р.

А в 1920-21 під натиском Червоної Армії недобиток барон Унгерн фон Штернберг, рятуючи свою шкіру, вдерся на територію Монголії грабувати населення.

Нарешті цей авантюрник душить однією рукою Монголію, другою чіпляється за ідею незалежності цієї країни. Почуваючи себе мало не новим Чингіс-Ханом, безглуздий барон формує та озброює біля трох тисяч різної наволочи і вицент розбивши хінське військо займає столицю Монголії — Ургу.

Чотири місяці Монголи стогнали під кривавим естляндським бароном. На весну 1921 р., "Мальбурук рушає в похід" не більш не менш як на... Москву. Проте Червона Армія ще біля самого радянсько-монгольського кордону, під Троїцько-савськом, розбила головні сили Унгерна і рушила на територію Монголії для остаточної ліквідації білобандитизму.

Тимчасом перебування Унгерна в Монголії підняло маси.

Серед них почався справжній революційний рух. Виникла монгольська народньо-революційна партія.

Під час ліквідації авантури Унгерна було утворено революційний уряд незалежної Монголії, що відразу свідомо та дружно поставився до Радянської Республіки. СРСР перший визнав незалежність Монголії.

Незабаром було скликано великий Хурулдан (монгольський парламент), декретовано відміну станів, організовано народньо-революційну армію, новий апарат управління.

На останньому пленумі ЦК Монгольської Народньо-Революційної Партії між иншим по жіночому питанню визнано за необхідне притягнути жінок до державної громадської партійної роботи.

Монголія почала нове життя.

Діалектика невпинно перегортає сторінки історії будь то в Європі, будь то в нетрах Азії, не дивлячись на смертельні зусилля імперіялістів боротися з могутнім революційним рухом.

Л. Олін.

ПЕРШІ КРОКИ ПАРОПЛАВСТВА

Ми перепливаємо величезні морські простори з усіма вигодами, що їх тільки може забажати вибаглива людина, а тим часом нікому й на думку не спаде, як то тяжко та довго довелося людині завойовувати собі це право пароплавів.

Колись дуже великою відвагою було переплисти на первісному човні вже якусь вузьку протоку. Ці часи, очевидно, ближче до нас, а ніж це може здається нам. З “Одисеї” Гомера видно, який трудний та небезпечний був шлях від Геллеспонту (Дарданелі) до Йонійських островів — шлях, що сучасні пароплави проходять за два дні. Через тисячу років згодом Софокл за доказ всевладности людини вважає те, що людина переходить моря. Через 500 років Горацій вихваляє першу людину, що відважилася попливти в “солоні води”. А від Горація до наших часів минуло всього тільки дві тисячі років.

Як з'явився перший пароплав?

Річки, озера і невеличкі затоки людина завжди вільно перепливала. Помічаючи, що дерево не поринає, первісна людина замислилася; їй спало на думку використати якось цю властивість дерева.

Поволеньки, сідаючи верхи на стовбура, людина стала перепливати досить великі водяні віддалення. Цей спосіб плавби вживається ще й сьогодні на острові Цейлоні; там сідають верхи на шмат стовбура, а за весло їм служить теж шматок дерева тільки менший.

Трохи згодом почали влаштовуватися на цьому стовбурі дещо зручніш. Стали випалювати для себе місце, щоб сідати, спершу для одної людини, а потім для кількох.

Але яким чином цей первісний спосіб плавання міг так удосконалитися?... Адже розміри стовбура не можна збільшувати за певні межі...

Очевидячки, прототипом сучасного пароплаву було щось інше.

Якщо глянути на ті народи, що перебувають нині на низькому щаблі культури, наприклад, на тубільців Тасманії, то побачимо, що вони мають, або швидче мали, бо в минулому віці їх майже до ноги винищили Бритійці, — щось подібне до човна, або його ліпше було-б назвати плотом, зробленого з кори дерева; на таких плотях вони часом впливають дуже далеко

в море. Інший, також примітивний засіб плавання, люде вигадати, надимаючи шкіри тварин.

На найстаровинніших пам'ятниках асирійських та вавилонських знайдено малюнки людей, що плывуть морем на свинячих міхурах. Міхури такі були їм також за підпору для плотів.

Але шкіри тварин використовувалися ще іншими способами. Наприклад, сшиваючи їх і натягаючи на дерев'яні чи костяні снасті, ескімоси з незапам'ятних часів робили та роблять і нині човни-кайаки; на таких човнах вони далеко випливають у море. В шкіряному човні Ірляндії — каракель — містяться двоє, але він такий легкий, що його вільно може переносити на плечі одна людина.

Та тільки такі шкіряні човни не могли теж бути за предків сучасних пароплавів. Народ, що ніколи не плавав морем, має човни з плетеної снасті, критої шкірою або якимось іншим матеріалом, що не пускає води. Ще й до наших часів залишилися малюнки подібних вавилонських човнів.

В стародавньому Єгипті, поруч великих нільських пароплавів, ми ще й нині натрапляємо на маленькі човни з папірусних стеблин. Цих човнів з височенними дзьобами на носі живалося головним чином для полювання.

Цікаво, що подібні човни можна й нині ще побачити в Південній Америці, в Болівії. На початку озера Тітікака схоронився старовинний понтонний місток, покладений на подібні човни.

Єгипет швидко йшов шляхом мореплавства. Ще за передісторичних часів Єгиптяне їздили Червоним морем, а може й Перським. В усякім разі слід зауважити, що Греки збудування першого корабля приписують саме Єгиптянам. Мітичний король Данай привіз до Греції перший корабель з Єгипту. Міт, навіть за пізніших часів Демократії, довго вважався за істину. Проте, де-хто з грецьких письменників робить такий висновок, що перші кораблі прибули з Трої.

До нас надійшли стародавні єгипетські відомості про великий морський бій, що відбувся між Єгиптянами та іншими народами Середземного моря. Ці відомості стосуються тих часів, коли власне Греків ще не було; скорше згадується тут за ті народи, що посідали Крету, Мікени, Сардинію (Шардана).

Таким чином ми бачимо, що кораблі тих часів здатні були не тільки плавати морем, а навіть витримувати морські бої.

Звідки-ж могли піти такі кораблі?

Спосеред багатьох форм таких примітивних кораблів від-

значається одна, що її можна зустрінути на озерах Північної Америки та Бразилії — кену.

Кену — робиться з березової кори; великі шматки її зшивають до купи, заклеюють або заливають смолою. Індіане так уміло здійсмають кору з дерев одвічних лісів, що на збудовання такого човна витрачають не більше, як три дні. Такими човнами Індіане випливали в далекі морські подорожі. Так є підстави гадати, що тубільці Гавайських островів доходили до Мадагаскару.

Потім замість кори стали вживати дощок, а це вже давало спроможність збільшувати розміри човна.

Заливання та заклеювання робилося так вдало, що вода в човни зовсім не проходила.

Через єгипетські кораблі, римські галери, через човни відважних Вікінгів людство дійшло до сучасних океанських пароплавів-велетнів на кілька десятків тисяч тон — сучасних пливучих міст з багатолюдним населенням.

А.

Панамський Канал

Панамський канал — один з найкращих творів буржуазної техніки. Він став на місці Панамського межимор'я, перетявши досить високу місцевість. Почала будувати його в 1882 році французька компанія за проектом славнозвісного творця Суєзького каналу — Фердинанда Лесепса. Але Французам не пощастило довести будівництво каналу до кінця. Посамперед тому, що проект Лесепса передбачав сполучення Атлантичного й Тихого океанів на однім рівні, для чого треба було-б вигребти 288 мільйонів кубічних метрів землі і крім того мати мороку з ріжницею допливів моря — 10 футів на березі Тихого і лишень 2 фути на березі Атлантичного океану. Це коштувало-б дуже великі гроші. По-друге, наперешкоді стали жовта пропастиця і тропічна малярія. Так Французи, загубивши чимало люду та витративши дурно 300 мільйонів доларів, мусіли залишити роботу і продати свою концесію Американцям. Американці забезпечили свої права на 100 років і, витративши лишень 375 мільйонів доларів, закінчили величезну будову в 1914 році.

Американці дуже просто оминули труднощі, що стояли перед проектом Лесепса. Вони застосували систему шлюзів

і загородили ними ріці Chagres шлях до моря. Тоді вода з неї утворила найбільше в світі штучне озеро Gatun. Шлях каналу пішов через це штучне озеро, через ріку Chagres та озеро Miraflores і тому з 50 миль для самого каналу довелося прокопувати тільки $9\frac{1}{2}$ миль. Перед роботами Американці проклали поруч майбутнього каналу залізницю і одночасно оздоровили місцевість од малярії та пропасниці, не пошкодивши залити всі хоробливі багнища нафтою. Американська буржуазія знала, чого бажала. Панамський канал дав їй спроможність скоротити шлях між берегами Америки, сполучити водою Нью-Йорк з Сан-Франціско, західний беріг Америки наблизити до Європи і східний до Азії. Цим заощаджувалися величезні кошти, що їх потребували зайві місяці плавби — на обхід Південної Америки. Північно-Американські Злучені Держави не тільки заощаджують великі суми на власному пароплаванні, а ще й щорічно заробляють мільйони від експлоатації Панамського каналу.

З кожного пароплаву чи то торговельної флоти, чи то військової, Північно-Американські Злучені Держави беруть подорожне мито, та й не мале: за пароплав на 15,000 тон Злучені Держави беруть 10,000 доларів.

Скільки-ж то таких пароплавів пропливають Панамський канал що дня, що місяця, що року?

І не дивно, наприклад, що за 1925 р. цього мита зібрано на 18 мільйонів доларів.

Та не в цих комерційних баришах уся вага Панамського каналу для Злучених Держав.

Основне — те, що тільки після відкриття його Злучені Держави стали справжньою імперіялістичною державою, бо-ж тільки з цього моменту американська фльота здобула змогу вільно маневрувати по обидва боки Злучених Держав, в обох океанах.

Панамський канал став для Злучених Держав Америки тим, чим є Гібралтар для Англії.

І зрозуміла річ, що вашингтонські слуги хазяїнів з Вол-стріту охороняють його з надзвичайною увагою.

Обидва кінці каналу — Колон на Атлантийському океані і Балбоа на Тихому — збудовано як першорядні морські бази, що можуть брати в ремонт найбільші крейсери.

По кілька фортів з страховинними гарматами обороняють підход до цих баз, як рівно-ж і безліч ескадриль бойових аеропланів та підводних човнів ні на хвилину не покидають зони каналу.

Але... що значать усі ці запобіжні заходи саме тепер, в часи газової війни? Занадто великі інтереси прикуто до цього 50-ти мильового рівчака, щоб можна було покластися хоч-би й на найбільш досконалу оборону його.

Тут може допомогти тільки резерв.

Повторити-ж Панамський канал можна тільки в Нікарагуа. Звідси стають зрозумілі нинішні вперті зусилля Злучених Держав слідом за Панамою проковтнути й її сусідку, так само дрібнесеньку республіку, Нікарагуа.

Скажім ще кілька слів про те, як відбувається рух через Панамський канал. Як ми вже зауважували, основний момент його — шлюзи.

Шлюзи Панамського каналу.

Їх збудовано парними, щоб можна було вільно розминутись — чи то підіймаючись, чи опускаючись — двома пароплавам. Кожний із шлюзів може і підіймати і спускати. Велика червона стрілка на котромусь із шлюзів, праворуч чи ліворуч, вказує, який з них у цю хвилину вільний. Увійшовши в перший шлюз, пароплав зупинився; позад нього міцно замикається стіна на 30 футів заввишки. Пароплав — неначе в величезному склепі на 1,000 футів завдовжки і 110 футів завширшки. Ледви замкнулися велетенські ворота позад пароплаву, як перед ним поволі розкриваються другі — в сусідню камеру. Вода швидко прибуває, підносячи пароплав вгору. А щоб він не розгойдав-

ся, його ланцюгами утримують по середині камери з обох боків її чотири могутні електричні локомотиви. За 8 хвилин рівень води в камері з пароплавом зрівнюється з водою в сусідній камері, пароплав вільно переходить туди і т. д. Таких шлюзів на кілька камер від Балбоа до Колону збудовано три.

Перехід через шлюзи відбувається без ніякого галасу, метушні, біганини і т. д. — спокійно, вільно, з нечуваною чистотою, точністю до хвилини. Ви не скажете, як, хто та коли всім орудує. Персоналу, що обслуговує шлюзи, навіть якимось непомітно. Керує всією роботою на кожному шлюзі один інженер, що мешкає в будинку посеред кожної пари шлюзів. В одній з кімнат цього будинку стоїть великий мармуровий стіл. На тім столі зроблено точну модель пари шлюзів, що ними завідує той інженер. Коли до першого шлюзу входить пароплав, то за допомогою електричного сполучення на столі до найменших дрібниць повторюється все те, що відбувається в камерах шлюзів. Вода переливається в скляних резервуарах точнісінько так само і в ту-ж хвилину, як і в самому шлюзі. Інженерові навіть нема чого виходити з хати, щоб простежити всю операцію. Він, сидячи біля столу та лагідненько пахаючи сигару, тільки періодично простягає руку, щоб натискувати електричного гудзика. Вода, земля, електрика підвладні найменшому його дотиківі.

Щось подібне і, очевидно, в тім-же американським виконанню, буде через 4 роки і в самому серці Радянської України. Ад-же гасло транспортної частини будівництва Дніпрельстану — морський шлях аж до Дніпропетровська.

Л. Б.

Дніпрові пороги.

Американські контрабандисти і почта

На думку багатьох, контрабанда є романтика, контрабандист — це кіно-герой, що кожної хвилини важить своїм життям. Надзвичайний трюкіст. Природний авантюрист, що промишляє небезпечним ремеслом не тільки за ради наживи, а й охоти до небезпечних пригод.

Такі думки про контрабандистів поширювалися чисельними романами, здебільшого з перекладної чужинської літератури. Це — зрозуміла річ. Контрабанда за кордоном справді дуже поширилась. Серед контрабандистів були свої “королі”, що вміли непомітно, гаразд переходити кордон, обминаючи сторожки прикордонні чати.

Серед цих людей траплялися дуже “талановиті”, що вміли вигадувати всякі хитромудрі способи непомітно перевозити заборонений крам.

Імперіялістична війна збільшила ватаги контрабандистів. Збільшилось число випадків таємного привозу зброї та набоїв, приличкованих звичайнісінькими речами. Згуртувалося чимало товариств для купівлі контрабандного краму.

Одночасно боротьба з цим лихом досягла величезного розміру. Життю контрабандиста кожної хвилини загрожувала смертельна небезпека. В разі невдачі, його судив суворий військовий суд, що ніколи не милував.

Особливо контрабанда поширилась в Північно-Американських Злучених Державах, набравши тут цілком своєрідних форм.

Контрабандист перестав бути авантюристом. Риск був дуже великий. Прикордонних чат втриє побільшало. Морські митниці стали ще пильніші та сторожкіші. Треба було вжити чимало запобіжних заходів і зробити цю справу не такою небезпечною. Отож американські контрабандисти звернули увагу на пошту.

І справді, чи може бути щось вигідніше, як пересилати заборонений крам у пакунках із звичайнісінькими написами. Адже-ж таких пакунків кожна американська поштова контора одержує не менше кількох тисяч на день.

Хіба-ж поштовики розпечатуватимуть та розглядатимуть кожний пакунок. Отже-ж заборонений крам можна було ховати й приличковувати звичайнісіньким крамом.

Та бувши знаряддям контрабандного привозу, почта разом з цим оголосила немилосердну війну контрабандистам.

В багатьох містах Півн. Америк. Злучених Держав закладено спеціальні школи для почтовиків, яким доводиться мати справу з закордонними пакунками.

Ці школи мають свої музеї, де зібрані дуже цікаві експонати, здебільшого речі, знайдені в пакунках, а саме кокаїн, тютюн, золото то-що.

Контрабандисти зуміли використати для себе навіть військову промисловість. Невідомо, чи були підкуплені при цьому деякі впливові особи чи ні, але-ж цей факт безперечний. Наприклад, підчас війни у пакунках зброї та набоїв пересилаєних з Америки до Європи випадком виявилася сила ящиків з рушницями; дула цих рушниць були набиті кокаїном, а кілька набоїв --- начинені, замість пороху, флашками з спиртом в особливій пакуванні.

Американські контрабандисти ніби намагаються перевершити один одного, вигадуючи все нові способи контрабанди забороненого краму. Наприклад, на митниці в одному портовому місті одержано величезні ящики з написом "Риба".

Коли-ж їх розпаковано --- в них звичайнісінькі оселедці.

Обережні урядовці уважніш розглянули цей крам.

Виявилось, що все було як слід. Та коли переносили ці ящики на склад, то помітили, що вони далеко тяжчі, ніж повинні були бути.

Вантаж знову переглянено, і що-ж виявилось? Оселедці були начинені ріжними коштовними речами. Тепер у Нью Йорку організовано особливі установи, так звані "мертві митниці".

Через ці митниці проходять усі закордонні пакунки і навіть листи з знайденим у них контрабандним крамом. "Мертва митниця", — це ніби експериментальний інститут боротьби з контрабандою.

Тут вивчається способи вияву забороненого краму, робиться дослід підозрілих речей і складається фотографічні альбоми для митниць, а крім того влаштовується ліцитації і прибуток з них іде знов же таки на організацію нових заходів боротьби з цим лихом.

Американці своєю енергією завжди випереджали всі нації, отже їхнє завзяття в боротьбі з контрабандою, що завдає шкоди державній промисловості, дає позитивні наслідки.

Раціонально поставлені засоби боротьби з контрабандою сильно обрізують прибутки контрабандиста, роблячи таким чином його ремесло нерентабельним та примушуючи його шв-

кати заробітків іншою, кориснішою для суспільства професією.

Колишній контрабандист — герой романів, що тепер обернувся в обережного й хитрого жуліка, незабаром неминуче зникне.

Про діла його, що стали темою до цікавих привабливих оповідань, залишаться тільки самі згадки, докладно ілюстровані різними речами, виставленими в музеях.

І контрабанда-романтика зникне на завжди.

В. Біляєв.

ІСААК НЬУТОН

ІСААК НЬУТОН.

У 16-му столітті перед наукою стало запитання: якщо наша земля уявляє собою величезну кулю, яка, подібно до сонця й місяця, вільно висить в просторі, то чи не кружляє земля довкола сонця, а не сонце довкола землі, як це нам здається? Цю думку вперше старався доказати видатний астроном Николай Копернік. Копернік 20 літ пізніше після подорожі довкола світа Магеляна і Ель-Кана написав геніальну книжку "Про рух небесних світів".

Після Коперніка виступив борцем за новий світогляд знаменитий астроном Галілео Галілей. Він винайшов телескоп і при його допомозі побачив на місяцеві гори

і відкрив співпутників планети Юпітер, що кружляють довкола ньої. Це відкриття підтвердило правдивість поглядів Коперніка.

Після Галілея, Йоган Кеплер відкрив закони кружляння планет і доказав, що всі планети кружляють своїм шляхом довкола сонця не по правильних лініях, а по дещо вигнутих півколах.

Всі ці наукові істини вже в першій половині 16-го століття

уважалися за правдиві всіми передовими людьми. Проти них виступало лише чорне реакційне духовенство. В руках “князів церкви” того часу була зосереджена влада. Як завжди, як ось і тепер у всіх капіталістичних країнах, де духовенство, втративши владу, пішло на службу капіталові — кожне сміле нове відкриття лякало й хвилювало “душ-пастирів”. Вони боялися правди, що ширилася серед парафіян, боялися викриття їхнього принципу про створення світа, який давав їм владу й багатство. Цей страх спонукав духовенство тисячами гноїти в тюрмах і палити на кострах всіх тих, чиї смілі уми ставали проти брехні й рутини в науці, мистецтві й громадському житті.

Ось які “цікаві” запитання ставили реакційні оборонці старого світогляду послідовникам Коперніка й Галілея:

-- На чому тримаються планети в просторі і що примушує їх кружляти довкола сонця, й не дає полетіти в безконечний світовий простір?

На це запитання ні Копернік ні Галілей не дали ніякої відповіді. На це питання не могли знайти відповіді навіть такі великі уми епохи Відродження (упадок феодалізму й народження капіталізму), як Леонардо да-Вінчі. У його рукописах є таке дивне запитання:

-- Місяць, коли він твердий і тяжкий, то на чому він, той місяць, тримається?

Дійсно, це було питання не розв'язане для людей 16-го століття і першої половини 17-го століття. Що тримає місяць і всі планети в глибинах небесного простору? В чому тут криється “таємна” зв'язь і цілість системи всесвіта?

Ось ці всі питання вирішив Ісаак Ньютон, якого справедливо називають одним з найбільших геніїв людства.

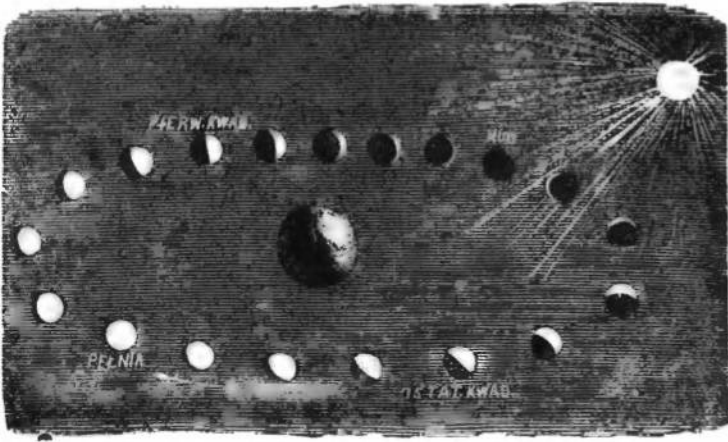
Поки скажемо, що він зробив, згадаємо, хто він. Бо коли знаємо великі діла чоловіка, то цікаво нам знати, хто був той чоловік, тим більше, що цього року скінчилося 200 літ від дня смерті Ньютона.

Ісаак Ньютон вродився 25. грудня 1642 року - - саме в той день, коли в Італії умер Галілео Галілей. Родився він в родині бідного англійського селянина-фермера, в селі Вулпорт, недалеко від міста Грентам. Сусіди говорили, що хлопчик не виживе — таким хирлявим він вродився. Але наперекір цим пророкуванням Ньютон дожив до 85 літ.

Мати віддала хлопця до міста Грентам до школи. Хлопець не дуже старанно вчився. Він любив бавитися будівництвом водяних млинів і вітряків, робив для себе й для своїх товари-

шів паперові літаючі змії. Часто пізно вечером він прив'язував до такого літаючого змія паперовий ліхтарик і запевняв несвідомих сусідів, що це летить комета.

Коли хлопець скінчив школу, мати взяла його до дому на ферму й хотіла навчити домашнього господарства. Але юнак не відчував ніякого бажання до праці коло землі. Коли мати посилала його пасти вівці, він набирав з собою в поле книжок і читав. Вівці й корови йшли в збіжжя, робили шкоду. Така поведінка хлопця дуже непокоїла матір і вона раз поскаржилася братові, який приїхав до неї в гостину. Той поговорив

Кружляння Місяця навколо Землі.

з хлопцем і здивувався його знанням та вирішив дати йому спромогу вчитися. Так молодий Ньютон поступив до каледжу в Кембридж.

В каледжі Ньютон дивував учителів і товаришів надзвичайним умом і тою легкістю, з якою він засвоював всі науки, а головню математику й льогіку.

Як Ньютон розгадав "тайну" всесвіту.

Вивчаючи твори Коперніка, Галілея, Кеплера, Ньютон почав думати над будовою всесвіту і на 23-му році свого життя відкрив закон всесвітнього тяготіння, який зробив його безсмертним.

Існує відомий анекдот, що будьто би Ньютон зробив це відкриття побачивши, як в саду яблуко впало з яблоні на землю. Біографи Ньютона перечать цьому. Але дуже можливо, що якраз падаюче яблуко піддало думку Ньютонові про все-

світне тяготіння. Проникливий ум вченого привик аналізувати все, що незрозуміле.

Яблуко падає з дерева... Чому? Тому, що воно має вагу, тягар. Тягар предмету примушує його падати на землю. Але-ж що таке тягар? Чи не є це притягаюча сила землі? Земля, як магніт, притягає до себе все, що має вагу.

Коди-ж це так, то чому-б її не притягнути до себе місяця? А може її саме сонце притягає до себе й тільки через те вона вічно кружляє коло него?

І "тайна" всесвіту була майже розгадана. Молодий вчений боявся сам собі повірити. Він почав вчисляти і перевіряти свої здогади.

Чому місяць не впаде на землю.

Так, дійсно, всі планети і їх співбіжники злучені в одну родину невидимими нитками взаємного притягання. Великі планети притягають до себе малих. Чим більша маса небесного тіла, тим більше його притягання, і чим ближче небесні тіла одно від другого, тим збільшається сила їх взаємного притягання.

Але й тут перед Ньютоном стало друге питання: чому-ж в такому разі планети і їх співбіжники не впадуть одна на другу, як падає яблуко на землю?

Ньютон блискуче вирішив і це питання. Справа в тому, що всі планети, їх співбіжники і взагалі небесні тіла є в русі, а підчас руху розвивається відосередня сила. Візьміть, наприклад, звичайний камінь, прив'яжіть його до шнурка і спробуйте хутко кружляти його довкола себе. Чим хутчіш ви будете кружляти, тим більше будете натягати шнурок, і відчуєте, що камінь неначе став тящий. А коли шнурок не дуже міцний, то камінь розірве його й полетить геть від вас. Щось подібне відбувається з небесними планетами, але сонце не пускає, щоб планети розліталися на боки, воно тримає їх силою свого притягання.

Біле світло складається з різних кольорів.

Свої астрономічні відкриття Ньютон виклав в книзі "Математичні початки природної філософії". Увесь дальший розвиток астрономії аж до наших днів уявляє лише дальший розвиток Ньютонових відкриттів.

Ньютон вніс нове не тільки в астрономію. Його блискучий ум діткнув цілої низки інших наук, особливо математики, фі-

зики, механіки. Ми тут пригадаємо тільки одно геніяльне відкриття Ньютона в галузі оптики. Ньютон відкрив, що світло, яке ми називаємо білим, представляє сумішку соняшних промінів різних кольорів.

Це відкриття Ньютон зробив при допомозі звичайної шклянної призми. В закритому знадвору вікні він зробив невеличкий отвір і пропустив через него соняшний промінь. На другому боці кімнати на стіні появилось світле коло. Тоді Ньютон поставив по середині соняшного проміння шклянну призму. Промінь, переходячи крізь призму, відбивався на стіні вже не у формі білої плями, а у формі продовжастої лінії, що складалася з кількох кольорових промінів. Цей різнокольоровий промінь Ньютон назвав спектром. Спектр складався із семи головних кольорів: фіолетового, синього, блакитного, зеленого, жовтого, помаранчевого й червоного.

Це відкриття стало основою великої частини сучасної фізики — науки про спектр, окремого розділу хемії — спектрального аналізу, і цілої науки — астрофізики. По вивченню спектрів світла різних зізд ми дізнаємося тепер про хемічний і фізичний склад далеких небесних світів.

Тяжкі пригоди Ньютона.

В короткій статті неможливо переказати всі великі відкриття Ньютона. Його великий ум просякав в найдавші глибини всесвіту. Ньютон так далеко продвигнув розвиток науки, як це не вдалося зробити ні до него, ні після него ні одному чоловікові.

Наукова праця Ньютона допровадила його до хвороби, але він завзято працював далі, переходячи від одного питання до другого. Ціле своє життя він прожив неженений і його самотність поділяв тільки його пес "Алмаз". Але цей мовчазний приятель приніс вченому таке велике горе, від якого він мало не збожеволів.

Одного разу вечером Ньютона покликали з кабінету в другу кімнату. Виходячи, він залишив на столі свічку з вогнем. Коли він вийшов, собака звалив свічку, і всі папері, в яких Ньютон записував досліди своєї довголітньої праці — згоріли.

Повернувши через кілька хвилин в кабінет, Ньютон застав тільки дотліваючий попіл. Розпука вченого була така велика, що він на якийсь час втратив пам'ять і спосібність думати. Тільки завдяки доглядові приятелів він через якийсь час видужав і знову взявся до праці.

Нютон дбав тільки про науку.

Нютон не любив багато говорити, був дуже повздержаний до їди, вдягався дуже просто. Постійно думаючи про науку, він завжди був дуже розсіяний. Про його розсіяність є багато оповідань.

Нютон дуже часто забував про обід. Встаючи з постелі він часами так задумувався над чим небудь, що напів одітий цілими годинами сидів на постелі. Раз був такий випадок: Нютон хотів зварити яйце на сніданок. Він заварив воду, взяв яйце в одну руку, а в другу кишеньковий годинник, щоб подивитися на годину. В ту хвилину в його голові блиснула якась думка. Нютон розсіяно поклав дорогоцінний годинник в кип'ячу воду (200 літ назад кишенькові годинники коштували дуже дорого) й почав пильно дивитися на яйце, щоб знати скільки часу воно має варитися. І лише через хвилину, отямившись, він з здивуванням побачив, що тримає в руках яйце, а годинник вариться в горшку.

Нютон сам про себе.

Нютон прожив ціле своє життя в бідності і лише в останні перед смертю роки жив в матеріальних достатках. Ні почести, ні слава не похитнули Ньютона — він до кінця свого життя залишився дуже скромним чоловіком.

“Не знаю, — казав він, — що подумають про мої відкриття, але сам собі я видаюся хлопчиком, що бавиться на березі моря: він тішиться, коли йому вдасться знайти якийсь цікавий камінчик чи якусь цікаву річ, коли тимчасом безкрайїй океан істини недосліджений простягається перед ним”.

Видатний астроном Гершель, оцінюючи наукове значіння Ньютона, каже, що “з Ньютона починається ера зрілості людського ума”.

І, дійсно, тільки починаючи від Ньютона, завдяки його відкриттям і методам досліду, наукова думка людини стала більше чи менше на правильний шлях пояснювання природи.

З російського переклав *Волинець*.

За капіталізму науці пособляють постільки, поскільки її здобутки можуть допомогти капіталістам збільшити їхні зиски, вигоди та розкоші. Тільки соціялістичний лад забезпечить науці невідомі досі великі можливості її розвитку, на користь всього людства.

РЕФЛЕКТОРОВИЙ ТЕЛЕСКОП

Що діється на місяці, це стара загадка астрономів, яку їм досі не вдалося розв'язати. Всі дотеперішні помічення знаходяться більше у сфері припущень, аніж ствердженої правди. Причина цього та, що досі не вдалося винайти таких приладів, щоби можна було образ місяця наблизити до людського ока.

Великий крок наперед зробив в тому напрямі американський професор Ричі, котрому вдалося збудувати спеціальний рефлекторовий телескоп. Згаданий професор має вже певні заслуги і виказав великі здібності при конструції нових оптичних інструментів. Збудував він уже раніше в Злучених Державах дві астрономічні стації, з того одну на Горі Вилсона, в яких змонтував два великі телескопи власного винаходу. Однак у своїй праці не найшов він піддержки зі сторони Американців і тому виїхав до Європи, щоби шукати фінансового забезпечення дальших своїх проєктів. Це забезпечення він найшов у Франції, яка йому асигнувала відповідні фонди, потрібні до будови найбільшого рефлекторного телескопу у світі. При допоміж цього телескопу місяць можна буде притягнути, коли ужиємо буденного висказу, на віддаль шістьдесяти миль, а предмети на місяці, що мають 300 метрів довжини, вже будуть помітні для ока астронома.

Ричі забрав для своїх експериментів дім паризької астрономічної обсерваторії, який знаходиться недалеко Люксембурського Городу. На верху обсерваторії американський астроном примістив свій тапчан та книжки і там працює він днями й ночами, ніколи майже не опускаючи старої будівлі, що памятає ще часи Людовика XVI, а своїм виглядом нагадує скорше стару, нездобуту фортецю, аніж дім, присвячений науці.

На його припоручення уставлено в забудованнях обсерваторії спеціальні машини до шліфования, а також газову піч з різними переділами, в якій поодинокі комірочки великих рефлекторів стопляться разом.

Новий проєкт Ричі різниться від готового вже телескопу на Горі Вилсона і полягає на полученні шкляних комірок, подібних до плястру меду, які піддержують зеркало. Поміж комірками однак є досить місця на отвори, що служать до вентиляції, яка нормує круження повітря довкола рефлектора, аби удержати рівномірну температуру.

Професор Ричі сподівається, що при допомозі новонайденого телескопу зможе він продовжувати свої студії над вібруючими мраківинами, які він розпочав на Горі Вилсона. Удосконалений його рефлектор дасть йому змогу робити фотографічні знімки неба, яких давніше не можна було робити при допомозі звичайних сочок. Згадати годиться, що він уже відкрив зорі п'ять діаметрів менші від цих, що їх можна було бачити при допомозі найкращих старих інструментів.

Що ще відкриє око, збудоване професором Ричі, годі наперед передбачувати. Вже давніше він відкрив нові, великі простори, більші від нашої соняшної системи у віддалі 500,000 світляних років від нас. Це значить, що світло з тих просторів мусить бігти до нас 500,000 років, а один такий рік означає віддаль 63,000 разів більшу аніж дорога від сонця до землі.

Подорожуючи з такою швидкістю, промінь мусить бути в дорозі пів мільйона літ, щоби з цих просторів дістатися на землю. Якби така зоря сьогодні зникла цілком, то ми про це могли б довідатися щойно за 500,000 років.

Професор Ричі зробив найкращі досі фотографії місяця. При допомозі нових своїх апаратів може він вже розпізнати малі кратери на місяці, не більші, як на милю в прорізі. Новий рефлектор збільшить поверхню місяця ще п'ять разів.

Місяць, на основі цих знімків, це мертва куля, якої поверхня пошарпана вигаслими вульканами і коритами ляви. Чи живуть там деякі істоти, радше чи жили вони там колись, про це довідатися не зможе навіть так досконалий прилад, як новонайдений рефлекторний телескоп. Та на тім людська думка не зупиниться, дотеперішними досягненнями вона не вдовольниться і далі буде стреміти, з тою самою що й досі завзятістю, щоби видирати природі її велич і її тайни.

С. І. П.

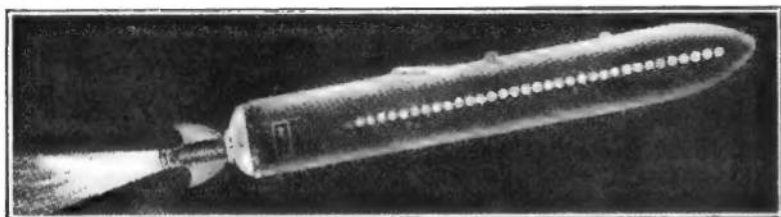
В умовах капіталістичного ладу марно гине багато таланів, через їхнє матеріальне вбожество. Немає кому зацікавитись ними, післати в школу, а через це людство втрачає дуже багато. А якщо бідакові й пощастить якимсь способом розвинути свій талант, то мусить він пізніш продавати його на послуги капіталістам, замість служити ним на користь всього суспільства. Зарадити цьому може тільки переміна ладу капіталістичного на соціалістичний, в якому виховання кожної дитини буде справою вської громади.

Ракетою на місяць

Щось біля 30 років тому руський інженер Ціолковський склав першого наукового проєкта ракети для міжпланетних подорожів. Але.. цей сміливий і геніяльний плян залишився тільки проєктом. Царський уряд не відважився відступити Ціолковському потрібних на досліди коштів. Та й рівень техніки не досяг ще тої височини, щоб можна було переходити до практичного здійснення проєкту.

Тепер знову повстала мова за міжпланетні подорожі, тільки викликав її вже не руський винахідник, а Американець Годдар. Проєкт його ракети, призначеної для подорожі на Місяць — вельми оригінальний і біля нього знялося багато галасу.

Цілісінький рік американські газети й журнали жували на всі боки цю новину; призначали навіть день, коли полетить ракета, — та... далі цього справа не пішла. Виявилося, що Годдар тільки-но розроблює ще плян будівництва ракети і,

Малюнок представляє одну з плянованих міжпланетних ракет.

що день пуску її на Місяць десь ще дуже далеко. Проте, не встиг угамуватися гамір, викликаний Годдаром, як увесь світ знову заговорив про нових “переможців простору”, про двох Німців — Оберта й Гоффе, що розробили проєкта п’ятитонної ракети. На ній вони мали дістатися на Місяць за два дні. З великим успіхом випробували вони й модель міжпланетного корабля. Маленька модель піднялася на кілька миль вгору і щасливо повернулася вниз на парашюті, що автоматично розкрився, коли закінчилося піднесення.

Слідом за Обертом і Гоффом на сцену виступає Макс Фалір, сміливий молодий австрійський авіатор, а у майбутньому мабуть путящий астроном. Він виступає з грандіозним проєктом алюмінійового повітряного корабля, збудованого загалом

за пляном Оберта. Найцікавішим-же в цьому проєкті є те, що Фалір зголосився бути за першого пасажира подорожі на шляху Земля — Місяць.

Таким чином усі проєкти базуються на однаковому принципі. В основі — ракета, щось на зразок велетенського гарматного набою, що рухається за допомогою реактивної сили газів від горіння палива, вміщеного в спеціальних камерах. Це горіння, за розрахунками винахідників, надасть кораблеві нечуваної швидкості.

Енергійний і сміливий виступ Макса Фаліра віддає пальму першенства поки-що австрійському проєктові. Його ракета матиме три камери з паливом: у першій — спирт, у двох інших — глиняний водень. Коли таким набоем-ракетою стрільнути з величезної гармати, то ракета здобуде швидкості 7 миль на секунду. Ця швидкість де далі більшатиме, залежно від віддалення набою-ракети від землі; цьому допомагатиме покидання камер по одній у міжзоряних просторах, коли паливо з них вигорятиме.

Автор проєкту Фалір, піклується і про пасажирів. В носовій частині міжпланетного корабля влаштовується спеціальна кабіна для двох мандрівників.

Крім того, в середині ракети буде влаштовано особливі прилади, що мають забезпечити мандрівників від інерційного удару підчас вистрілу з гармати.

Майбутній подорожі не минути трагікомічних моментів. Підчас льоту ракета мусить перейти таку просторінь, де всяке тіло втрачає свою вагу. Пасажирам доведеться тоді в дійснім розумінні слова “плавати” в повітрі кабіни. Для більшої зручності стіни останньої матимуть особливі поруччя.

Кілька неприємних годин переживуть мандрівники й тоді, коли рідина перестане виливатися в посуду. Фалір обминув і це ускладнення.

“Похідні” пляшки матимуть гумові рурки, щоб можна було коли вже не пити, то хоч смоктати воду та інше. Тепер виникає питання: як же саме відбудеться посадка ракети на Місяць, або на Землю, коли вона повернеться назад?

Цю проблему ще й досі толком не розв’язано. На перший раз ракета, очевидно, тільки облетить Місяць, зафільмувавши з близька той його бік, що ніколи не повертається до нас. Можна собі уявити, яку неймовірну ціну мав-би цей фільм.

У Відні уже склалося навіть товариство з астрономів, фізиків та інженерів, що поставили собі за мету як-найскорше здійснити проєкт Фаліра.

П. Біляєв.

Світ у майбутньому

Відомий англійський професор Е. Ф. д'Альбе, фізик і публіцист, оповідає, як буде виглядати світ за чверть століття. По його думці, світ маліє і корчиться в міру цього, як збільшується швидкість повітряних суден і автомобілів, як поширюється примінення радіо і як ростуть великі шанси телевізії, тоб-то бачення на віддалі. "Не більше, як двадцять років вистарчило, щоби нам дати самохід, повітряний і кораблі, порушувати нафтою. Які чуда побачуть майбутні покоління?" — питається професор і намагається дати відповідь.

В 1950 році люди будуть мати більше світла, ніж сьогодні, — каже автор. Не тільки ночі будуть ясніші, але також світло буде приємніше для ока. Прийде час, коли штучне світло само буде виходити зі стін і стелі й коли колір і відтінки світла будуть примінені до одягів зібраного товариства, завдяки відповідній контролі, при допомозі електричних полів.

Наче гурган, радіо заволоділо світом. Вистарчило два роки, щоби цю нову форму публіцистики поширити по цілій кулі. Хто сьогодні може здержати або обмежити великий розвиток радіо і його можливостей на будуче? Нові педагогічні й артистичні впливи йдуть з цього нового джерела на наше молоде покоління, в спосіб без порівняння сильніший ніж зі школи. Всі дома наповнюються радістю забав, концертів, викладів, на що колись не могли собі дозволити. Сильна висилаюча станція може гомоніти своїм голосом по цілій земній кулі.

Багато праці ще треба, заки урегулюється і розложиться довжину хвиль і без сумніву на цій дорозі будуть труднощі до побороення наслідком національних амбіцій і завистей. Але як тільки це буде переможене, буде відкрита дорога до невичерпаного дару природи. Для людського слуху зникнуть перешкоди далекої віддалі на земній кулі. Та на тім не кінець: світове ухо буде злучене оком на цілий світ, а телевізія притягне перед наші очі події з найдальших сторін, так як телефонія притягнула далекі голоси до нашого уха. Перші спроби цього вже зроблені у Франції, Англії та Америці і нема причини сумніватися в дальший успіх. Розв'язка цієї проблеми вимагає співпраці між двома ділянками науки, з яких кожна має необчислені засоби можливостей і кожна з дня на день

зростає в силі і знання. Їх злука буде мати велике значіння для людства і це передовсім в області телевізії, бо багато річей стане для нас доступних, почавши від зародів рака аж до невідомих хмар і струй повітря, яких сьогодні не бачимо нашим зором.

ЯК ВІДКРИТО ПІВНІЧНИЙ БІГУН

Відкрито північний бігун - як-же це повинно бути цікавим?

І уявіть собі --- його не можна відкрити. Відкрити на землі можна тільки те, існування чого до цього часу не було відоме. А тимчасом, від коли люде переконалися, що земля кругла (або майже кругла), стало зрозумілим, що існують дві точки на протилежних кінцях земної вісі, що уявляють собою північний і полудневий бігуни земної кулі. Значить, існування цих двох точок давно відоме й тому відкрити їх не можна; а от вперше побувати на них, це інша справа; це цілком можливо, цікаво й має значіння дізнатися, в яких умовах ці місця знаходяться.

Однак виконання цього дуже а дуже тяжке.

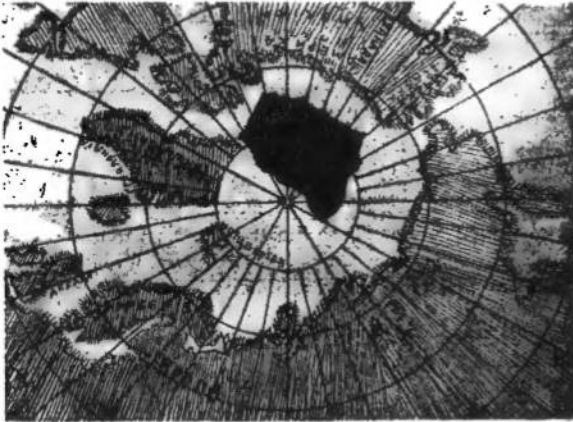
В половині 18-го століття Європейці не бували ще ані разу власне в підбігунових околицях і нічого про них не знали. Бо, щоб розпочати туди подорожі, треба було якоїсь причини, що спонукала-б Європейців рішитися на таку ризиковану мандрівку, на боротьбу з підбігуновими кригами, і найважніше за все, на перемогу ріжних пересудів про недоступність підбігунових просторів.

Така причина прийшла, коли почали шукати морських шляхів в Індію. Португальці, що відкрили цей шлях попри ріг "Доброї Надії" (довкола Полудневої Африки) тримали його в своїх руках, і молодим мореплавським народам Європи того часу — Англійцям і Голляндцям -- треба було найти инший шлях в ту-ж саму багату товарами Індію.

Теоретично шлях цей існував, і про него знали, це — шлях довкола північних берегів Європи й Азії в Тихий Океан. Лишалось тільки використати його. Але він показався так тяжким, що до цього часу його перемогли тільки чотири кораблі.

В історії дослідів північних підбігунових околиць, шукання цього північно-східного проходу в Тихий океан відіграло вели-

чезну роллю; з ним зв'язана перша зимівка Європейців в підбігу-нових умовах в 1595 — 1596 р. р. в Криговій пристані на північно-східній березі Нової Землі. Руководив цією експедицією В. Берентс, хоч він і не був офіційно її головою. Переживши тяжку зимівку, що до неї експедиція цілком не була підготовлена, літом на човнах вона поплила на полудень і в тій плавбі втратила Берентса, що не витримав зимівки. На пам'ять цієї видатної подорожі названо море, що лежить на захід від Нової Землі, іменем Берентса. Частину експедиції, що залишилася живою, спасли російські промисловці, що ще перше за Голляндців та Англіяців пливали по цих водах. Вони запливали водою з Білого моря аж до півострова Ялмал й попри него в залив сибірської ріки Об та у Фазівський залив.

Північний бігун і підбігунові околиці.

Майже триста літ пізніше (1871 року) Норвежець Корлсен відвідав місце зимівки Берентса й найшов хату в такому самому стані, в якому її залишили Голляндці (дерево напричуд добре зберігається в підбігуновім кліматі).

Всі перші спроби пройти північно-східними проходами не пішли далі Карського моря. Тільки одні російські моряки вже у 18-му столітті (1733 — 1743 р.), підчас Великої Північної Експедиції, не дивлячись на величезні труднощі й різні невигоди, перемогли все і вперше поставили на мапу ввесь північний берег від Білого моря до устя ріки Індігірки в північно-східній Сибірі. Все це перемогли вони без огляду на те, що вперше знайомилися з умовами північної подорожі.

В 19-му столітті цілий шлях від Норвегії до Берінгового проливу пройшов корабель "Вега" (в 1878 — 1879 р.) під про-

водом Норденшельда. Це він вперше найшов камінний вугіль на правих північних притоках ріки Єнисей й поклади прекрасного графіту.

Кораблі Ф. Нансена, “Фран” в 1893 — 1895 роках і “Полярна Зоря” — Е. Толя, російської підбігунової експедиції в 1901 — 1902 роках, далі Ново-сибірських островів не дійшли. Зате кораблі російської гідрографічної експедиції в 1914 — 1915 роках вперше пройшли поворотним шляхом здовж північного побережжя Сибірі з Тихого океану в Атлантийський. Рік перед тим, а саме в 1913 році ця експедиція відкрила проти Челюська — Північну землю, що сягала до 80° північної широти і є найдавшим північним продовженням Азії.

Нарешті, в 1918 — 1921 роках цей шлях вздовж берега Сибірі пройшов корабель “Мод” з Амундсеном.

Відкриття північно-західного проходу через проливи північно-американського архіпелагу, хоч з практичного боку не більш вдале, як північно-східного, але тому, що цей архіпелаг разом з Гренляндією висуваються до 82° — 83° північної широти, то в цьому місці було значно легше дістатися до тих північних околиць, які в інших частих північно-підбігунових просторів були недоступні в наслідок плаваючих криг. Тут то головню й набуто досвіду підбігунових мандрівок, який поступенню, через столітні змагання, дав можливість досягти відкритого північно-підбігунового моря на віддалі 780 кілометрів від бігуна.

Цікаво також відзначити, що півночно-західний прохід водою з Атлантийського океану в Тихий, існування якого доказано ще в половині 19-го століття, в дійсності вперше проплив кораблем Амундсен аж в 1903 — 1906 роках.

Коли, нарешті, після численних експедицій мореплавці вийшли з архіпелагу північно-американських островів проливом Робсона між Гренляндією і Землею Грента до берегів відкритого підбігунового моря в 1878 — 1879 р.р., то виявилось, що в цих околицях так само, як і на північ від Шпіцбергену, воно вкрите плаваючими кригами. Прийшлося остаточно зректись довго-плеканої ідеї, що за першою половою підбігунових криг існує вільне від криг море.

Щоб досягти бігуна, зоставалося йти піхотою по кригах з саньми, наладованими поживою, запряженими собаками або людьми. Цей засіб був вже випробований в 1827 році Піром на північ від Шпіцбергену. Але й там він показався нездійсним, бо прийшлося йти по кригах, які цілий час посувалися на полудень.

Коло північних берегів Землі Грента такого замітного руху криг на південь не існувало, і Англійці під проводом Нерса, що зимували там в 1878 — 1879 р.р., пробували пройти в цей спосіб кригами до бігуна. Але брак досвіду подорожувати по кригах дався в знаки. Не дивлячись на неймовірні зусилля, англійські моряки не змогли досягнути 83° 20' північної широти в протягу 42-ох днів. Криги такі були нерівні, попересякані горами, проваллями, що дуже утрудняли пересування саней, наладованих поживою ще й човном. Заключення Нерса, основане на його досвіді, і на досвіді Піра в 1827 році, та Австрійця Вайнрехта в 1873 — 1874 р.р. між землею Франца Йосифа й Новою Землею, було таке: підбігуновими кригами з саннями цілковито неможливо відійти далеко від місця своєї зимівки і, значить, не можна надіятися, щоб в цей спосіб можна було дійти до бігуна.

* * *

Тепер треба відзначити початок нової ери в історії дослідів північного підбігунового простору.

Коли люде випробували, здавалося, всі способи досягнення бігуна на кораблях і піхотою по кригах та потерпіли невдачу, то тут якраз знайдено було новий спосіб дістатися в саме серце північної підбігунової околиці. Цей спосіб винайшов Нансен, після всебічного й пильного вивчення всіх матеріалів про північні простори. Розглядаючи різні предмети, що їх з кригою принесло до берегів Гренляндії, Нансен переконався в існуванні течії, що йде на північ від Берінгового проливу попри підбігунові околиці до проливу між Шпіцбергенем і Гренляндією.

Лишалася можливість подорожувати з кригами і в цей спосіб відвідати недоступну звичайними шляхами північну околицю. Звичайні кораблі для цього не надавалися. Їх неминуче криги розбили-б. Після вказівок Нансена в Норвегії було збудовано невеликий корабель з такими поясами, щоб криги його не стискали, але щоб витискали на поверхню. Розуміється і внутрішня будова і вся міць корабля була відповідно вирахована.

Справедливість думки Нансена блескуче здійснилася; він на цьому кораблі ("Фрам") в 1893 — 1896 р.р. проплив по цілковито невідомій до того часу частині підбігунового Північного моря (не далі 86° північної широти) і відкрив, що північний басейн надзвичайно глибокий, про що ніхто й не думав. За час подорожі між кригами й на кригах виконано дуже цінні спосте-

реження, які, разом з винаходом нового способу діставатися в серце підбігунової околиці, становлять головну заслугу Нансена.

Однак недавні спроби Амундсена (в 1918 — 1920 р.р.) на кораблі “Мод” повторити подібну подорож не вдалися. Криги винесли його корабель недалеко Новосибірських островів і Амундсеніві не вдалось зайти далеко в Північне море. Певно, не кожного року бувають відповідні умовини для того, щоб корабель міг замерзнути між кригами в такому місці, звідки течія занесла-б його в глибину Північного моря.

Яким- же робом північний бігун все-ж таки відвідали?

Пішком з саннями, запряженими собаками, про що Нерс ще в 1879 році висловився негативно. В чім-же тут річ? — виключно у величезному досвіді, що його набуто в наслідок розумної, впертої праці в протягу 24-ох літ перебування в підбігунових околицях. Такий досвід мав Роберт Пірі. Він по п'ять літ без перерви перебував на далекій півночі Гренляндії або на Землі Грента. Він жив життям Ескімосів, брав участь в їхньому мисливстві та переходах. Він трома нападами пробував кригами з Землі Грента дійти до північного бігуна, а власне, цільникове кригове накриття, доказує, що увесь шов до цієї теоретично відомої точки. Всі суперечки, що тягнуться ще й тепер, чи справді був він на бігуні, чи тільки близько него, не мають значіння, бо те, що він найшов коло бігуна, а власне, цільникове кригове накриття, доказує, що увесь довколабігуновий простір вкритий морем, а море у свою чергу вкрите кригою. Змірення глибини, яке він зробив коло бігуна показало, що тут море не менше 2,700 метрів глибоке, отже не можна сподіватися близько землі.

За останній час випробувано дістатися до бігуна аероплянами. Спроба Амундсена перелетіти в травні 1925 року від Шпіцбергену через бігун до Аляски, не вдалася. Він долетів лише до 87° 45' північної широти, спустився для опрeдeлення широти, й тому, що половину палива було вже втрачено, учасники експедиції насилу змогли піднятися на одному аероплані, а другий мусіли залишити, бо його при посадці ушкоджено кригою. Амундсеніві пощастило дістатися до північного бігуна аж 12. травня 1926 р. дирижаблем.

Коли летіти над підбігуновими околицями навіть невисоко, то поверхня криги здається рівною, білою. Тому й тяжко доглянути, коли-б і був де якийсь кусник землі в формі острова, бо він був-би вкритий снігом.

В кожному разі, такої землі, що на ній жили-б якісь створіння в невідомій ще часті північно-підбігунового моря — нема. Все, що люди могли-б тут використати це — полювання за морськими звірями. Але й воно зосереджується переважно на початкових околицях криг, а не в їх осередкові.

Люди багато взяли вже з цього скарбу. В цьому якраз і обмежується та критична користь, що її люди можуть брати з підбігунової околиці.

В науковому-ж відношенні там можна ще багато вивчати з користю для науки, але не за посередництвом скорих перелетів літаками, а сталими, послідовними, повільними дослідями, подібними до тих, що їх тепер переводить гідрографічна експедиція С.Р.С.Р. на Новій Землі в Карському морі.

Професор Ю. Шокальський.

Як ми перелетіли північний бігун

(Стаття Роальда Амундсена.)

12. травня 1926 р. експедиції Амундсена пощастило “відкрити” північний бігун. Величезний дирижабль “Норге” (“Norvegia”), напівтвердого типу, на 18 тисяч метрів газобому і з трима моторами в 250 кінських сил, на якому було 15 осіб персоналу, долетів до північного бігуна. Учасники експедиції зняли першу у світі фотографію з відкритого ними бігуна. В річницю цієї величезної події Роальд Амундсен і Лінколн Елсворт написали статтю, в якій описали подорож цієї історичної експедиції. “Норге” вилетів з Кінгсбею, на острові Шпіцберген, і перелетівши через північний бігун — долетів до Аляски.

Вечером, 10. травня 1926 р., всі приготування до лету були закінчені. Я чекав лише метеорологічних вказівок, що сприяли-б нам. Успіх нашої подорожі цілком залежав від атмосфери. А найважлишим було — щоб нас не захопила в дорозі снігова буря. Метеорологічний інститут в Осльо повідомляв нас кожного дня про стан атмосфери і три рази денно найбільші радіостанції Європи й Америки передавали нам ці бюлетени. Таким способом ми, в межах можливого, діставали пересторогу перед всякими випадками.

Ми думали вилетіти рано. Але під ніч починав дути сильний вітер. В таких умовах вивіз дирижабля з ангари зв'язаний з великим ризиком.

Однак я наказую вивезти “Норге” з ангари. Як на збитки, вітер знову починає дуети.

11. травня, в 8 годині 55 хвилин, “Норге” підноситься в рідкому повітрі соняшного ранку. Не зимно, всего лише 4 градуси нижче зера. Кінгсбей залитий світлом; вся картина — біла, білі безкраї криги і снігові горбки. Внизу рухаються маленькі чорні крапки; це наші приятелі засилають нам останнє привітання.

Ми летимо з фіорду і прямуємо до північно-західного берега Шпіцбергену. Коло 11 години ми пролітаємо над північною частиною острова Амстердам, останнім клаптиком суші північно-західного кінця Шпіцбергену. Тепер аж до нашого прибуття в Америку, по другий бік бігуна, ми будемо бачити одну й ту саму картину: від небосхилу до небосхилу безформенну й безконечну рівнину.

Яркі проміні сонця освічують околиці і величезна тінь нашого дирижабля летить над срібною скатертю, як привид із світу легенд.

І, дійсно, ми переживаємо легенду, подорож в дусі Жюль Верна. Без з’усиль і втоми ми влітаємо в одну з найбільших ворожих людству пустель; без труднощів ми перемагаємо перешкоди, які так багато літ спиняли найвідважніших дослідників. Коли-б вікно нашої каюти було ширше, можна було-б подумати, що ми в купе європейського експресу, який пересікає снігові поля. Але ми тут не цілком самотні: завдяки радіо ми затримуємо звязок із зовнішнім світом.

Через кілька годин після нашого від’їзду ми дістаємо вістку з Мелборну (Австралія). Ні віддадь, ні пустеля місцевости не переривають наших зносин із світом. Дійсно, ми живемо в епосі чудес!

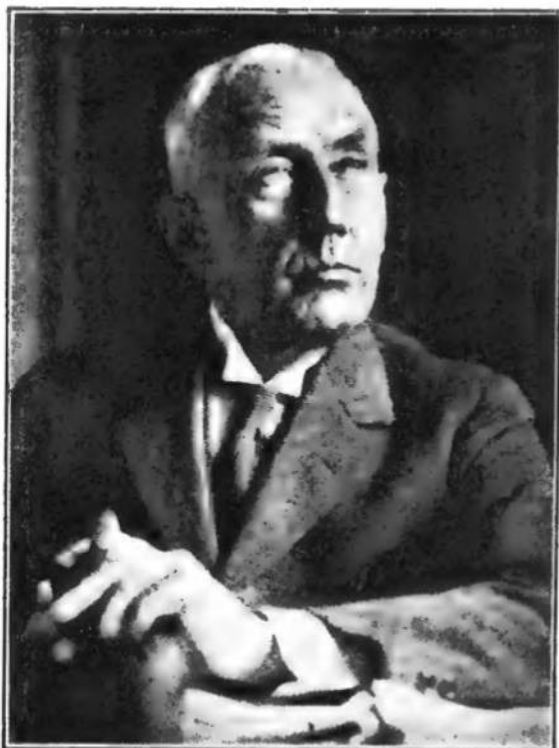
Наші каюти далекі від вигідности, закидані вимірними апаратами, завішані мапами. Я перебуваю цілий час в задній частині каюти пільота, опираюсь на алюмінієвий бальон і сліджу з вікна за пливучими кригами. Недалеко — радіо-стація, де працює два радіографісти.

Пливучі криги виглядають так само, як і минулого року. Але це, розуміється, лише зовнішнє вражіння: величезні маси криги, під впливом вітрів і морських течій, безперестанно пересуваються з місця на місце. Всюди вузькі й покручені щілини — там, де морська вода виглядає з темного провалля між мозаїкою криги.

На величезних просторах поверх 3,300 кілометрів, що

відділяють Шпіцберген від Аляски, ми не заримітили ані одного клаптика суші, де міг-би спуститися дирижабль, ні одного достаточного широкого водяного простору, щоб міг спуститися гидроплан.

Підчас нашої подорожі деякі з моїх співмандрівників висловили думку, що під нами трапляються цільні кригові поля, на які можна спуститися. Це лише смішило мене і інших ветеранів полярних околиць, які в 1925 р. 24 дні кружляли на

РОАЛЬД АМУНДСЕН.

аероплянах над цими місцями, що тільки зверху здаються одною суцільною кригою, а в дійсності є чисельними частинами криг, між якими є глибокі щілини.

Ми летіли досить низько, приблизно на висоті 200 метрів, при роботі двох моторів. Третій ми тримали в резерві. Нараз подув північно-східний вітер і ослабив нашу швидкість лету до 72 кілометрів на годину. Нам прийшлося шукати воздушної течії, що при ній "Horge" зміг-би летіти якнай-

скорше. На висоті 530 метрів, при вітрі, що дув за нами, ми почали летіти зі швидкістю 86 кілометрів на годину.

При допомозі соняшного компаса і радіо ми були цілком певні свого шляху. Ось кілька записок з мого дневника в останні години перед відкриттям бігуна.

18-та година 40 хвилин. — Маленька пригода: мотор з лівого боку перестав працювати через брак горючого матеріалу. Рури, що достарчали палива, замерзли. Взяло по верх години, щоб направити мотор.

19-та година. — Отримуємо сигнал з норвежської радіостанції в Ставангері. Надзвичайне враження. В глибині полярної пустелі ми отримуємо вістки від своїх приятелів.

Прекрасне сонце, що товаришило нам, ховається; раптове падіння температури: 10 градусів нижче зера! Нас оповиває туман. Ложна тревога: дещо далі туман розвівається.

22-га година 25 хвилин. — Знову туман. На цей раз густий і широкий. Туман — найнебезпечніший ворог. Він позбавляє можливості слідкувати за дорогою, він грозить небезпекою. Приходиться підноситися вище, щоб уникнути туману. На висоті 650 метрів ми все ще в густих хмарах туману; підносимося вище і сягаємо 1,100 метрів, пливемо під безхмарним небом.

12-те травня, північ. По мередіану Кінгсбею. — Сонце світить у всій своїй красі. Ми на широті 88 степенів 30 минут, приблизно 167 кілометрів від бігуна. Знову лівий мотор працює з перервами.

Нині день народження Елсворта — йому 45 літ. Ми здоровимо свого товариша. Щоби відсвяткувати подію, Нобіле (командант дирижабля), відкриває фляшку пончу й ми пемо за його здоров'я. У нас є ще багато поживи. 40 термосів, наповнених чаєм і кавою, 41-ий термос-велитень повний бульйону, до якого немає, зрештою, охочих: він пройнявся запахом металю.

1-ша година. — Хмари розвіваються. Це дуже нас тішить. Адже-ж ми могли-б не побачити бігуна! Вчислювання показує, що за пів години ми досягнемо ціли... Ми наближаємося; ще кілька хвилин очікування.

Нарешті, в **1-ій годині 25 хвилин** соняшний компас показує, що ми досягли бігуна. Дирижабль спускається до 100 метрів над кригами.

Кілька днів скорше за нас Американець Бирд долетів до бігуна на "фокері". Це був відважний трюк, бо спуститися тут

ніяк неможливо. Пливучі криги складаються тут з мозаїчних куснів, збитих одна попри другу. На одній з тих криг зараз є математична точка — північний бігун. Ці криги є в постійному русі. Кожний день нова маса криг може забрати місце на північному бігуні.

Поки спускаємося нижче, ми беремо в руки три прапори трьох держав, що є зарепрезентовані на дирижаблі. Кожний прапор прикріплений до держала з алюмінія, загостреного з одного кінця.

Я кидаю норвезький прапор. Держало врізується в кригу і застрягає. Полярний вітер тріпає матерією прапору. Елсворт кидає так само американський прапор, а Нобіле, — італійський.

Я міцно стискаю руки Вистингові, могому товаришові подорожі до полудневого бігуна. Ми з ним поділяли радість відкриття двох бігунів земної кулі.

Тепер — в дорогу, в Америку! Як лише ми проминули “вершок землі”, ми стрічаємося з цікавим явищем. До цього часу ми мали захід з лівого боку, а схід з правого. Зараз, навпаки, захід з правого боку, а схід з лівого. Родьярд Кіплінг не передбачав цього, коли він написав свою знамениту фразу:

“... Бо захід є захід, а схід є схід, і ніколи ці дві частини світа не стрінуться між собою!”

Переклав Волинець.

Ескімоси, мешканці далеких північних околиць, до яких дослідникам підбігунових просторів завжди доводиться звертатися за допомогою.

АЕРОПЛЯНОМ ЧЕРЕЗ АТЛАНТИК

(Опис Ч. А. Ліндберга його перелету з Нью Йорку до Парижа.)

Я хочу одно спростувати: мене називають "щасливим". Та цього не вистарчає. Перш все-го я подбав про те, щоби мати найкращого аеропляна. Я за-осмотрився найкращим мотором і всіма потрібними інструментами. Я знав з досвіду інших, що катастрофи найбільше трапляються, коли не хватить газоліни. Тож я подбав, щоб мені газоліни ще лишилося.

Не можу я також, каже Ліндберг, поскаржитися на погоду. Не була вона також такою, як передсказували. Місцями вона була гірша, місцями краща. В однім місці непогода така була, що я за малим не вернув назад. Але я вирахував, що позаду мене погода була така сама, як і впереді, тому я рішив летіти вперед.

ЧАРЛС А. ЛІНДБЕРГ
що 20. травня 1927 р. сам один
перелетів аеропляном з Нью Йор-
ку до Парижа.

Вилетів я несподівано. Мені сказано десь коло 4-ої години по полудні, що погода буде гарна, то-ж я рішив спробувати. Мені сказано, що можна сподіватися погоди в цілій дорозі. Але я налетів на дощ зараз таки коло берега. До Ньюфавндленду летіти було добре. Дощ почався зараз за Ньюфавндлендом, як почало смеркати і падав десь до 4-ої години ранку. Такого я не сподівався. Ця непогода вплинула на мене морально й фізично. Це був час, коли я думав вернути назад.

Далі почав падати град — куски льоду. Авіатори знають, що град з бурею можуть примусити летуна спуститися в кількох хвилинах. Чимраз ставало гірше. Надімною, підомною й по боках була буря. Я зробив скілька ухилів в бік, пробуючи вилетіти з неї, але надаремно. Я пробував летіти низько, лише

10 футів від води, а відтак злітав до 10,000 футів високо. На ранок буря зменшилася й я злетів нище.

Я бачив один корабель, як тільки проминув Ньюфавндленд, і бачив кілька інших в часі бурі. В тягу дня я не бачив ані одного корабля аж до самої Ірляндії.

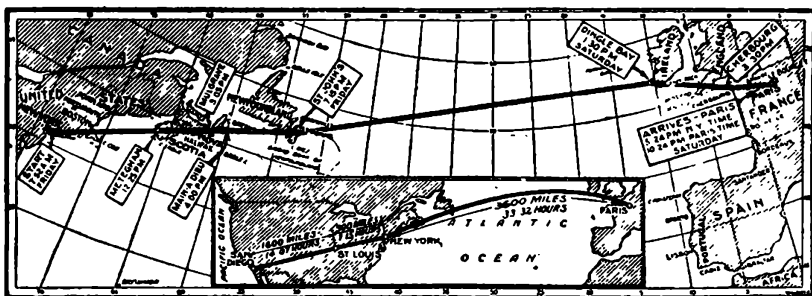
* * *

Вилетів я з Нью Йорку в годині 7.55 рано. Поле було не рівне й м'яке, то взяло довше часу піднятися, як це буває звичайно. Я старався оминати будинки й дерева. Від Кейп Гуд до Нової Скошії я не бачив землі, бо був від неї 300 миль. Мотор працював справно, хоч віз він 451 гальонів газоліни та 20 гальонів оливи.

Я вмисне звернув кілька миль в бік з моєї дороги, щоб пролетіти над містом Сейнт Джон, в Ньюфавндленд, аби дати про себе знати. Я пролетів над вузькою смугою дуже низько, що могли бачити, де я в тій годині був. Це був останній клопоть землі, що я його бачив перед океаном. Я мав все приготовлене для евентуального спущення, але в дорозі я про це не думав.

Вперед, перед себе, я дивився лише через періскоп. Над океаном мені вистарчало того, що я бачив по боках, а періскоп я вживав лише, щоб бачити прямо перед собою. Періскоп був мені потрібний лише в Нью Йорку, щоб злетіти і в Парижі, щоб спуститися. Я мав перед собою мапу й прилади, що показували мені, де я є через цілу дорогу.

Як тільки я залишив Ньюфавндленд, то побачив на океані великі криги, а над ними стелився густий туман. Я відчув холод, хоч до цього я був добре одитий. Годину пізніше, як я залишив землю, я влетів в хмару. Я примушений був піднятися 10,000 футів, щоб вилетіти з неї. На тій висоті я летів до самого ранку. Мотор працював справно й я не чувся сплячим.

На цій мапі показана дорога, якою Ліндберг летів з Нью Йорку до Парижа.

Я почув неначе я їду автомобілем по гарній рівній дорозі. Почало блискати й хмари почали підніматися вище. Я полетів нище деяких, й вище понад деякими з них. Почався град. Лід і хмари почали обліплювати аероплян. Це мене затривожило й я почав думати, що робити: чи летіти далі, чи вернути назад? І вирішив про поворот назад залишити думку.

Я летів 100 миль на годину. Найгіршу небезпеку я мав в ночі. В день я знав, куди лечу, але в ночі я переважно відгадував. Мої прилади були такі добрі, що я на більше, як 200 миль в бік з дороги не відлітав. Загально-ж друга половина дороги через Атлантик була багато ліпша, чим я сподівався.

Моїм дійсним провідником був компас-індуктор. Мав я також магнетичного компаса, але компас-індуктор мені так вірно служив, що я лише змилив на три милі з теоретичної лінії від берегів Ірляндії. Цей компас служив мені так вірно, що мені встидно чути, коли мене кличуть "щасливим". Може я й щасливий, але все-ж таки я знав, куди я лечу.

По полудні я бачив рибацькі кораблі. На деяких з них я не бачив нікого, але на одному я побачив людей. Я спустився так низько, що мало не зачепив крилом за корабель і гукнув — чи я на правильній дорозі до Ірляндії. Люде лише дивилися. Може вони мене не чули, може я їх не чув, а може вони думали, що я дурний.

За годину я побачив землю. Не пригадую якраз, яка година була. Було це коло 4-ої години. Земля була каміниста і мої спостереження казали мені, що це Ірляндія. Це була Ірляндія! Я спустився низько, щоб переконатися, де я. Вид був прекрасний. Коли я переконав себе, що це Ірляндія, потрасти звідси в яку небудь іншу країну було вже дитячою забавкою. Я летів низько понад Ірляндією, щоб бачили мене, але на мене не звертали уваги. Так само я летів низько й понад Англією, а канал пролетів я дещо на захід в Шербургу. З Шербургу полетів я здовж по ріці Сені вверх її течії.

Коли я був пів години лету від Парижа, я побачив ракети і огні летунського поля і я знав, що я лечу правильно. Я побачив багато вертикальних вогнів і вирішив, що це Айфелева вежа. Я облетів Париж раз і побачив Ле Бургет (авіаційне поле), але я спершу його не впізнав. Я бачив багато вогнів, а в темноті я не міг розглянути гангарів. Я подав Морсів сигнал, коли я летів понад полем, але його не помітили. Я думав, що Ле Бургет був на північно-східньому боці Парижа, а не на схід-

ньому. Я боявся, що бачу, якесь инше авіаційне поле, а не Ле Бургет (людей я не бачив) і полетів знову над Париж шукати Ле Бургет.

Я дуже хотів спуститися там, де на мене чекали. Тож коли я не найшов иншого поля, я полетів назад на перші вогні і летів так низько, що побачив вогні численних автомобілів. Тоді я вирішив, що це правильне місце і спустився вниз.

Історія летунства

Летунство не так молоде, як дехто собі гадає. Воно має вже за собою історію в 150 літ. Розуміється, довгі роки було воно в примітивному виді і тільки за часів світової війни, а головню вже в повоєнних роках воно дуже розвинулося й вдосконалилося.

На початку люде видумували й пробували літати бальонами, наповненими газами, що летіли туди, куди їх гнав вітер. Першим “великим” і дуже смілим перелетом через водяний простір — був перелет через Ламаншський канал з Дувра (Англія) до Кале (Франція). Цей смілий перелет виконали

РИЧАРД Е. БИРД
славний американський летун.

Винсент Бленчерд і др. Джан Джефріс 7. січня 1785 року бальйоном. І тільки аж 125 літ пізніше, а саме 25. липня 1909 р. Луїс Блеріот перелетів Ламаншський канал, але вже більш-менш удосконаленим монопланом. Цей перелет викликав велику сензацію в Європі, бо він був вже доконаний машиною, що летіла туди, куди її направляла рука чоловіка. Той перелет якраз піддав думки про використання літаків в часі війни.

Потім Американець Волтер Велмен, після довгої підготовки, зробив першу спробу перелетіти через Атлянтійський океан. Він вилетів із Атлантик Ситі, Нью Джерзі, 15. жовтня 1910 року, 228-футовим дирижаблем. Політавши над океаном

протягом 70 годин і зробивши 1,008 миль, він примушений був опуститися на воду.

Перший перелет через Атлантийський океан було виконано 1919 року. Три аеропляни американської військової флотії, під командою лейтенанта Л. К. Ріда, вилетіли з Тріспасей, в Ньюфаундленд, 17. травня 1919 року і за 15 годин і 13 хвилин долетіли до Горти, на Азорських островах, зробивши 1,250 миль дороги. Аероплян Ріда прилетів на місце, а два інших спустилися на воді недалеко островів, де їх підхопив торпедовець. Простоявши кілька днів на Азорських островах, Рід своїм аеропляном NC-4 перелетів до Лісбони, столиці Португалії, а звідти до Лондону. Всього зробив він 2,472 милі в тягу 26 годин і 51 хвилин, рахуючи лише той час, що він летів.

Дійсний перший перелет без зупинки через Атлантику виконали місяць пізніше два офіцери британської повітряної флотії — капітан Джан Алкок і лейтенант Артур В. Бравн. Вони вилетіли 14. червня 1919 року із Сейнт Джон, Нью Бронсвик, та за 16 годин і 12 хвилин спустилися в Клифден, в Ірландії, розбивши машину. Вони зробили без зупинки 1,960 миль, що загально робило по 120 миль на годину. За цей перелет вони дістали 50 тисяч доларів нагороди, які виплатила їм лондонська газета "Дейлі Мейл".

В тому самому 1919 році, 2. липня, вилетів із Шотландії, з Іст Фортун, дирижабль під командою майора Дж. Г. Ската й спустився 6. липня в Мінеолі, на Лонг Айленд, коло Нью Йорку. Свою подорож 3,130 миль довгу зробив він за 108 годин і 12 хвилин. І коли спустився, то мав лише кілька гальонів нафти. Назад до Англії, до Пулгем, він летів 74 годині і 56 хвилин.

В жовтні 1924 року німецький цепелін ZR-3 (тепер він називається "Лос Енджелес") четвертий з ряду перелетів океан із Фрідріхсгафен (Німеччина) до Лейкгорст, в Нью Джерси, зробивши 5,066 миль в протягу 81 годин і 17 хвилин.

В 1923 році французький дирижабль "Діксмюд" вилетів з Марселя й полетів аж до кінця пустині Сагари й назад, зробивши 4,500 миль за 118 годин і 41 хвилин.

В 1924 році американські аеропляни вилетіли з Сіател (Вашингтон) довкола світа. Вони зробили 26,103 миль дороги в тягу 175 днів. В 1925 році Францеско де Пінедо перелетів з Риму до Японії й назад — 34,000 миль. (Ці перелети робилися з перервами й відпочинками.)

Найбільш сенсаційними були перелети через північний бігун, яких доконали: Американець Ричард Е. Бирд, 9. травня

1926 р., аеропляном, і Амундсен-Елсворт-Нобіле, 12. травня, того-ж року, дирижаблем; перелети через Атлантийський океан: Чарлса А. Ліндберга, що 20. травня 1927 р. сам один перелетів без зупинки з Нью Йорку до Парижа, — Чемберліна-Левіна, з Нью Йорку до Айслебен (коло Берліну, в Німеччині), 4. червня 1927 р. — Бирда-Акості-Новіла-Балхена, з Нью Йорку до Вер сур Мер (спустились на морю, коло берегів Франції), 29. червня 1927 р. — та Мейтленда-Гегенбергера, з Сан Франциско на Гавайські острови (через Тихий океан), 29. червня 1927 р.

Досягнення радянської авіації

Окремо від авіації американських та капіталістичних країн взагалі розвивається радянська авіація, яка також має вже кілька світових рекордів. Ще в 1925 році п'ять радянських аеропланів перелетіли з Москви через Пекін до Токіо.

Але найвидатнішим є перелет двох радянських летунів Шестакова й Фуфаєва, які перелетіли з Москви в серпні 1927 року через цілу Сибір до Японії на аероплані зробленому з радянських матеріалів, на радянських заводах, радянськими силами.

З Москви до Токіо летів аероплан 70 годин, а туди й назад летів 153 години, зробивши за цей час поверх 20,000 кілометрів. Характерно те, що після правил найкращий мотор в аероплані має працювати не більше, як 70 до 80 годин. Тому радянські летуни мали змінити в Токіо мотор, посланий туди вчасно. Але вони не змінили його й тим самим мотором прилетіли назад з Токіо в Москву.

Простір зробили вони в чотири рази більший, як Ліндберг в часі свого перелету з Нью Йорку до Парижа. Летіли вони сотні й тисячі кілометрів над дикою тайгою, де не було можливості спуститися, а коли-б щось сталося моторові й летуни лишилися живі, то тижні або й місяці взяло-б їм вибратися з цієї тайги, якщо взагалі їм це пощастило-б. Приходилося їм летіти в страшні бурі й дощ. А до того ще вони й не летіли через Манджурію навпростець і обминали її радянською територією, щоб не потрапити в руки російських білогвардійців, що є на службі у Чан Цо-Ліна. Одночасно з цими радянськими летунами летів чеський летун, Скала, чеським аеропляном. Він полетів через Манджурію й коли спустився в одній місце-

вості, то російські білогвардійці напали на него і думаючи, що це радянський летун, хотіли побити його мотор.

Літак, що ним летіли Шестаков і Фуфаєв називається "Наш Ответ" ("Наша Відповідь"). Радянська авіація цим перелетом дає відповідь летунським демонстраціям капіталістичних держав і доказує, що вона також не відстає, але успішно розвивається.

Летунів дуже величаво вітали в Токіо, а ще більше в Москві, коли вони вернули назад. Обидвох їх нагороджено орденами червоного прапора.

АТАКА НЕБА

Що-ранку восьмиміліоновий Нью Йорк втягає в себе ще біля 15-ти мільйонів душ з пригородів.

Ще зраня вулицями та завулками линуть струмками маси робітників, що йдуть на фабрики та заводи. Чоловіки й жінки різного віку, різних націй, з вузликami та кошиками в руках, поспішають на довгий заклик гудків. Парубки й дівчата, сонні і часом невміті, поспішають до заводської брами, що закриється за ними аж пізнього вечера.

На дві години пізніше вулицями суне зовсім инша юрба. Задумано йдуть діловиті клерки, біжать чепурухи-машиністки, проїзжать в блискучих лякованих автах власники контор та підприємств. Відкриваються крамниці і живчик міста починає битись до пізньої ночі...

Ранком Нью Йорк стає наче та комашниця. На кожному шматочкові землі, придатнім до руху, завжди юрба. Тротуари чорніють від людської маси. Опівдня будинки нагадують шумливі вулики, але рух не зменшується. На зміну пішим приходять машини. Автобуси, трамваї, автомобілі, моторциклі, біциклі, — довгими шеремами безупинною стрічкою біжать гладеньким бруком, відзеркалюючись у мокрому від ранкової поливки асфальті і моментально зупиняючись, як тільки махне палицею полісмен, що велично стоїть на розі вулиці. Тоді рух авт на одну мить завмирає, публіка переходить вулицю й стрічка знову починає сунути в різні боки.

В Нью Йорку стає тісно й ця тіснота приводить до нестачі житлової площі. При величезних просторах, що має це мі-

сто, оселяватись на його окраїнах нема зиску: надто багато часу бере переїзд до центру.

Житлова криза в цьому світовому місті зростає що-дня й що-години. Усунути її — стало бойовим завданням для американських архітектів. Але що-ж подіяти, коли в центрі міста нема вільного шматка землі.

Лишався один вихід. Коли не можна було будуватися в широчінь, то можна було перейти до побудовань у височінь. І ось в 1914 році в Нью Йорку виріс найбільший будинок у світі — Вулвортівський хмародер. Цей велетень, побудований увесь з бетону та стали, — справжнє диво будівельного мистецтва. 55 поверхів, чудові помешкання, ліфти, власне кіно, ресторани, контори та установи, одним словом — справжнє маленьке місто! За першим хмародером низка інших.

Сміливість американських будівників не обмежилася цим велетнем.

В Нью Йорку виріс цілий квартал таких “бетонних коробів”, що підносять свої стрункі стіни до неба. Та чи могла нинішня американська техніка помиритися з тим, що будинок на 55 поверхів буде найбільший своєю височиною?

Ні, Вулвортівський хмародер має поступитися пальмою першенства перед новим велетнем — Ларкін-Тоуером, що незабаром почне будуватися.

Це буде найвищий хмародер не тільки в Нью Йорку, а й у всьому світі.

110 поверхів, гора з стали, цегли, бетону та шкла.

В Ларкін-Тоуері мешкатиме понад 50,000 людей. Помешкання для них влаштовано здебільшого в горішніх поверхах.

В нижніх же поверхах розмістяться контори, театри, магазини, кіна та різні установи.

В цьому хмародері влаштовано буде величезні склади устатковано ресторани та цирульні; в підвальному помешканні міститиметься електрична станція та лазні.

Сходів у цьому велитні не буде. Їх заступлять 32 ліфти (елевейтори).

Вихідні двері прироблено буде з вулиці і це забезпечить необмежений рух публіки навіть у моменті масового напливу її в години відкриття та закриття установ.

Будинок матиме автоматичну пошту і свою власну радіостанцію.

Кожний бік будинку сягатиме на чверть милі, а височінь його складатиме 1,208 футів, тоб-то на 416 футів він буде вищий за Вулвортівський хмародер. Солідною здається й сума,

асигновано на побудову — 12,500,000 доларів. Але чи вистарчить цього — ще невідомо.

Сміливі “Єнкіс” готують нову атаку на небо. Гарячково скуповується забудовані ділянки на зруйнування.

Складаються величезні паї, гуртуються біржові махлярі...

Та й “Ларкін-Тоуер” — це ще не ідеал “високого” будівництва.

Ходять чутки, що складаються проекти нового, ще вищого хмародера.

Правда цьому, чи ні, поки-що це неважно, але характерно.

Повітряні ділянки дають, очевидно, далеко більше можливостей, ніж земні, а все інше залежить від сміливості американських інженерів...

Але... зростають хмародери в одних кварталах, горять тисячами вогнів, а інші як були в бруді, так і лишаються.

Нью Йорк ліквідує житлову кризу виключно в інтересах буржуазії, а про робітників йому й за ухом не свербить.

П. Білясв.

СОНЯШНЕ СВІТЛО ЯК ПОЖИВА

Останніми часами чимраз більше лікарів каже, що люде не могли-би жити без життєвих засобів, у яких є замагазиноване соняшне світло у формі вітамінів. Досі тверджено і ще твердять, що для життя людського організму конечні є вуглеводні, товщі, а передовсім білок. Тимчасом новочасні лікарі кажуть, що могли-би зовсім певно вбити звірята і людей такою поживою (яку уважано найвартіснішою) як цукор, товщ, білок, вареною або якнебудь приправленою зглядно консервованою. За те кількість соняшного світла (знаного вже нині як чинники А. Б. В. Г.), яке не дасться штучно сфабрикувати — вистарчає для вилічення недуги, що повстала наслідком недостатчі вітамінів. Недуги ці рішучо могли-би скінчитися смертю, коли-б в організмі вичерпалися резерви тих енергій. Першим кроком до розпізнання того явища, яке змінює цілу дотеперішню науку про відживлювання, було досліджування заразливої недуги берібері. Недуга ця появляється в Індії й Японії і на кораблях.

Берібері означає “велику недугу”, велике ослаблення. До змучення долучується помало ослаблення серця і водна пухлина

ніг. Можна нездужати цією недугою цілі літа. Але нераз з того повстає параліж нервів, м'язів. У померших на берібері лікарі знаходили розклад і знищення всіх тканин, передовсім нервів і скорочення та дегенерацію всіх залозових органів. Це є берібері.

Голяндський лікар д-р Ейкман ствердив в одній вязниці на Джаві в 1897 р., що не лише вязні, але навіть дріб тої вязниці нездужав на берібері. Тому, що вязні і кури діставали полірований риж (який їдять виключно в Європі), думали, що риж той є причиною недуги. Показалося небаром, що в інших вязницях, де давали риж неполірований, вязні і кури не хорували на берібері. Довго тревало, заки наука зробила це відкриття. Таку тяжку недугу — думали тоді — певно спричинює якийсь бакциль. Нині ніхто вже не сумнівається, що ніжна оболонка і ядро рижового зерна, які відпадають при поліруванні, містять у собі найвартіснішу для життя доповнюючу матерію, соняшний шпихлір, вітамін, без якого пожива (коли вона складається виключно з рижу) поволі, але напевно спричинює смерть.

Ще иншу недугу спричинює недостача вітамінів. То скорбут і недуга Барлова, що навіщує дітей і є смертельна для них. Об'являється боєм костей, спухненнями, жахом перед дотиком. То страшна недуга костей і кривавлення костей, до якого часто долучується кривавлення шкіри і слизних оболонок. Довкола зубів творяться кроваві опухнення ясен. Не все ця недуга виступає так, але за те страшніша вона, коли є в стані затаєнім. Лікарі можуть їївилічити, коли лічення зачнеться доволі вчасно. Тому скоро діагноза (розпізнання) є просто питанням життя. Об'яви недуги і страшні болі у тих дітей минаються, коли їм завчасу давати помаранчевий, зглядно помідоровий сік і сире або легко зварене молоко, шпінат або иншу ярину дрібно сікану. Ті ярини й овочі містять у собі вітаміни. “Коли дитина не дістає такого харчу — каже один визначний лікар і дослідник спеціально тої дитячої недуги — то не допоможуть ніякі ліки — дитина помре”.

Подібно як недуга берібері, може також скорбут перенестися з матері на немовля з молоком материнським. Містота вітамінів у молоці матері, зглядно самиці звірят, залежить від поживи. Взагалі ця недуга об'являється у дітей відживлюваних штучно.

Німецький панцирник “Кронпринц Рудольф” був у 1915 р. на морі, щоби затоплювати ворожі кораблі. Мав доволі харчів.

Крім того забирали з кожного здобутого корабля багато вугля, свіжого мяса, білої муки, цукру, маргарини, бараболі, сира, кондензованого молока, сухарів, бішкоптів, кави, чаю, консерв, шинки, солонини, фасолі, гороху, пива, вина і лікерів. Моряки того корабля були знаменито й обильно заосмотрені, а не так, як жовніри, що стояли в полі.

Науково вимагану містоту кальорій харчів строго додержувано. Корабельний лікар уже в перших місяцях подорожі ствердив багато випадків запалення легких, олегочної і ревматизму. Рани не хотіли гоїтися. Здавалося, що залога втратила зовсім відпорність на всякі недуги. Вкінці вибухла на кораблі якась зараза. Люде просто падали серед болів членів і костей. На 500 людей 15-го квітня 1915 року 120 занедужало серед тяжких обаявів. Корабельний лікар був безсильний. Причалив до американської пристані, бо щораз нові випадки занедужань унеможлиблювали подорож. Американський комісар здоровля МекКейн порадив корабельному лікареві спеціальну діету для моряків. Після 10 днів уже 47 людей могло кинути корабельний шпиталь, бо вже були здорові. Ось яка діета спричинила те чудо: помаранчевий сік, свіжі яблука, свіже молоко, жовток, пшеничний хліб, вивар з грису, картопляної лушпини і свіжої ярини. Ярину після виварення викидали, а давали залозі сам плин. Слід ще замітити, з офіцерів ніхто не занедужав, бо вони діставали овочі і свіжу ярину з затоплюваних кораблів.

Сто разів більше, як досі думали, сонце причиняється до вдержання життя і здоров'я. Організм не може вдержати своїх функцій довго завдяки поживі, позбавленій нагромадженної соняшної сили наслідком приправлювання, консервування, довгого варення і пастеризування. Найважлишою поживою для вдержання здоров'я, обильною у вітаміні, є свіжі овочі й ярина.

[illegible]

З ЧОГО СКЛАДАЄТЬСЯ ЛЮДИНА ТА ЯКА ЇЇ ВАРТІСТЬ.

Один дотепний Американець дійшов до ось таких вислідів:

Товщ, що міститься в людському тілі, вистарчив-би на фабрикацію 7 кусків мила. Із заліза, що є в крові, зробив-би невеликий цвях. Цукром наповнив-би малу сільничку, а вапном вибілив-би курник. Фосфор вистарчив-би на 2,200 сірників, а магн на одну порцію магnezії. Потасу було-би на один вистріл дитячої гарматки, а сірки в людському тілі є стільки, що нею викурив-би блохи одній собаці. Все те вартує 99 центів американської валюти.

Людина -- це те, що вона їсть

Так сказав Молешот, професор Гайдельберзького університету, ще 1850 року. За ці слова Молешот втратив свою катедру психології, анатомії і антропології.

Завдяки роботам хемиків та фізіологів, ми знаємо тепер, що важлива не кількість їжі, вживаної нами, а якість її. Важливо, наскільки вона має певні речовини, необхідні для нашого фізичного, а також і розумового розвитку.

Розумові і фізичні сили людини залежать не тільки від клімату, але, головне, від харчування.

Яка-ж їжа впливає сприятливо на хід розвитку і яка затримує його?

На крайній півночі, де через холод немає ні садовини, ні городини, людина харчується виключно м'ясом і товщами.

Навпаки, на зворотниках, де досить простягнути руку, щоб мати банани, плід хлібного дерева, - їжа місцевого населення рослинна.

Але, так м'ясний харч, як виключно і рослинний незадовольняє цілком потреби організму людини.

В шуканнях їжі і виникають переселення народів на південь, але не на екватор. Сполучення заходжих народів з місцевими народами та гарне харчування давали певний розквіт розумових і фізичних сил. У Єгипті, Палестині, Месопотамії і т. ін. виникала цивілізація, що погинула потім під впливом місцевих хвороб, з якими не вміли боротися.

Наука, на підставі багаторічних досвідів, спостережень, визначила, що організмові людини на день необхідна їжа, що має в собі $4\frac{1}{2}$ унцій протеїнів — білкових речовин, та 18 унцій вуглеводів, в тому числі і товщів. Ескимосові, що живе на крайній півночі, потрібна їжа, що з'огрівала-б його тіло, була-б ніби паливом для його організму, бо інакше він не витримає холоду.

Товц є цим паливом і Ескимос їсть і п'є його у величезній кількості, віддаючи йому перевагу перед усім.

Але в товщевому харчі не вистачає протеїнів, через це Ескимос, як-би мало він не їв, по суті, не має того, що йому потрібно.

Іноді-ж йому доводиться задовольнятися виключно рибою. У рибі-ж є протеїн, але немає вуглеводів і товщів.

Щоб дістати 4½ унцій протеїна досить з'їсти 2 чи 2½ фунтів риби. Але, щоб дати організмові не вистачаючи 18 унцій вуглеводів і товщів, треба з'їсти 564 фунтів риби на день. Цього зробити, звичайно неможливо.

І ось Ескимос їсть рибу без кінця й краю, і все таки організм лишається незадоволеним.

Притому збільшена, постійна їжа приводить до розстрою травних органів, захворювань і ранньої смерти.

У тропічних країнах, хоча їжа людей цілком протилежна їжі в арктичних країнах, все одно не дає всього, що потрібно людському організмові. В лісистих місцевостях зворотників люде живуть виключно бананами та іншими овочами, що мають в собі багато вуглеводів, але дуже мало протеїна. Тим то і тут люде їдять і їдять без кінця й краю, як Ескимоси, не дістаючи потрібного задоволення, бо треба вжити на день до 80 бананів, щоб організм дістав потрібну кількість протеїна.

І тут дуже велика кількість харчу стає причиною хвороб травних органів, дає негарну постать та хворобливе тіло з величезним животом.

У джунглях харч трохи різноманітніший, завдяки кокосовим оріхам, птиці і рибі. Але все це не покриває цілком недостачі протеїна.

Харчування стає більш задовольняючим там, де ростуть уже риж, пшоно, зернові хліба, хоча в зернах і є більше крохмалю, ніж потрібно.

У Китаю, де суцільність населення та недостача землі не дозволяють розводити рогату худобу, свиней чи хоча-б курчат і немає зернового хліба, щоб задовольнити потребу в протеїнах, бідняки їдять щурів, мишей, собак та різних дрібних молокосущих тварин, а також рибу.

Для задоволення потреби в протеїні розводиться городина, особливо боби, що багаті на протеїн.

І все-ж в їжі Китайців переважають вуглеводи і при тому в їй не вистачає кислот та мінеральних речовин садовини, що вважається в Китаю за розкіш.

Яке-ж найнормальніше здорове харчування людей?

В теплих країнах, що лежать більш на північ від тропічних — тут при багатстві садовини, розводиться також худоба, особливо вівці, кози, та росте пшениця.

Таке мішане харчування цілком задовольняє потреби людського організму і є однією з головніших причин виникнення цивілізації виключно в південних країнах.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

(Коротенький нарис.)

I.

Українське письменство (література) починається від часу заведення на Україні християнства (988 року). Тодішня література наскрізь релігійна. Писало духовенство: попи й монахи, бо з народу рідко хто знав писати. І тому всі тодішні твори ріжні, так звані: “слова посланія, поученія, хожденія, зборники” то-що, мали на меті поширити та поглибити між масами християнську віру. Найліпшим письменником вважали тоді того, що знав найбільше уступів із “святого письма” і міг аргументувати ними, не додаючи “свого розуму”. Були тоді, правда, й нерелігійні писання, так звані *літ о пис і*, але й там лишень декуди проблизкують зерна живої української дійсності. Виїмком, чисто світовим твором, є прекрасний *лицарський епос* з двадцятого століття, що зветься **“Слово о полку Ігоревім”**. Цей твір оспівує нещасний похід українського князя Ігоря проти Половців в 1185 році і написав його невідомий автор.

Розвиток старої української літератури припадає на дванацяте століття. Одначе в тринадцятому столітті нападають на Україну Татаре, що одночасно нищать цілу східню, а навіть частинно й середню Європу і стара українська література підупадає.

Це перша доба української літератури. Мова, якою тоді писали, це старослав'янська, мова церковних книг, принесених з Болгарії, але з багатими домішками народньої української мови. Старослав'янська мова була тоді більше подібна до народньої, як тепер. Література тої доби штучна, нежиттєва. За той час народ почав творити свою літературу: складав пісні, колядки, веснянки, весільні пісні, купальні пісні то-що, з яких деякі дійшли аж до нас.

Друга доба українського письменства починається від початку шіснацятого століття, коли Україна перейшла під Польщу. На Україну починають ділати західні впливи, бо стару Візантію й полуднево-слав'янські держави заняли Турки. Тоді в Європі йшла релігійна реформація. І на Україні література почала зближатися до мас. Виходять переклади евангелля мовою зближеною до народньої. Закладаються школи, при них друкарні, виходять перші шкільні підручники. При школах розвивається драма, в яку, в перервах, вставляювано комічні вставки так звані інтермедії й інтерлюдії, писані в чистій народній мові, з темами з дійсного народного життя. Релігійна унія з Римом була причиною великої політичної релігійної літератури, потім виходять проповідді, писані майже чистою народньою мовою.

Однак ця література була далека від народніх мас. Саме в той час припадає великий зрив протесту українських мас, що, як і в цілій тодішній Європі, були працюючою худобою польських та спольщених своїх панів — збройне повстання проти польської шляхти, під проводом Богдана Хмельницького. Але в тодішній літературі не слідно нічого з того зриву, нема нічого про перехід українських панів до Поляків, про величезні кривди українських працюючих мас. Одинокий **Іван Вишенський**, атонський монах, відчуває весь біль і кривду працюючих і в своїх “посланіях” каже правду “своїм” українським панам та єпископам, що також мали своїх кріпаків: “Бідні підданії — пише Вишенський в одному посланію — трудяться й мучаться і простої семряжки доброї, чим-би наготу покрити могли, не мають”... “Не надійтеся на своїх панів”... — каже він працюючим. Вишенський бачив вихід з тяжкого тодішнього стану в замкнутості староукраїнської вчености і у відкиненні всего, що йшло з заходу. А тимчасом Польща йшла з латинщенням і все українське духовенство, що творило тоді весь збір письменних людей, було заняте обороною перед ним і навіть не бачило навколо себе життя. — Були, правда, й світські твори так звані козацькі літописи, але були вони недруковані й не мали на маси ніякого впливу.

Під кінець цієї доби приходить мандрівний великий український філософ **Григорій Сковорода**, автор багатьох віршів та філософічно-моралізаторських творів, в яких також звертав увагу панів на жадливе становище працюючих.

Мова літератури другої доби в більшости мішана.

В ній є домішки: польські й церковнослов'янські. В складні є теж вплив латинської мови.

Народ в тому періоді самий творив свою літературу. Це здебільшого так звані народні думи, що в них оспівано народню недолю під Татарами, Поляками, Турками та під своїми й чужими панами.

II.

Третя, найновіша доба української літератури починається під кінець вісімнадцятого століття (від появи перелицьованої "Енеїди" Котляревського). Під впливом заходу, де

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

саме йшла боротьба за права людини, починається на Україні зворот до живого народу, письменники починають приглядатися до народнього життя і описувати його. Зачинається чисто народня література по мові і по змістові.

Першим письменником, що вивів у своїх творах українських селян був **Григорій Квітка-Основ'яненко** (1778 — 1843). Але він був поміщиком-дідичем і в своїх творах виводив селян тільки в святочному вбранню, і не бачив тяжкої праці тих селян та панського визиску. Все таки він один із перших в європейській літературі, що заговорив в літературі про селян. Згадати слід ще й про перші драматичні твори, що в них виступають селяне і робітники: **Котляревського** (Наталка-Полтавка), **Квітки**, **Гоголя**, **Кухаренка** й інших.

Першим, що заговорив пламенним словом в обороні українських кріпаків, що кинув в обличчя всім своїм і чужим панам, а навіть грізному московському цареві, всі кривди та знущання над нещасними працюючими масами — був найбільший український поет: **Тарас Шевченко** (1814-1861). Самий кріпак з бідної селянської родини, знав добре безпросвітне горе працюючих і, хоч добився волі, хоч добув освіту і міг стати великим паном, він залишився вірним закріпощеним українським масам і все своє життя віддав на боротьбу з всемогучим царатом. Не диво, що його “Кобзар” став євангелієм всіх покривджених і визискуваних, відкрив очі на кривду, та виховував перших революціонерів.

Побіч Шевченка дає в тих часах мистецькі малюнки кріпацької неволі визиску та гнету над працюючими **Марко Вовчок** (правдиве назвисько Марія Марковичева — 1834-1907 р.р.). Її твори, перекладені на російську мову славним письменником Тургенєвим, частинно причинилися до знесення кріпацтва в Росії.

В першій половині девятнадцятого століття появляється так на Україні, як і в Галичині довгий ряд письменників, що дають гарні твори в народній мові. Розмір нашої статті не дає можливості назвати їх всіх та здержатися над їхньою творчістю. Твориться окрема група вчених, що списують народню літературу (пісні, колядки, перекази, думи, пословиці, казки і т. д.), що є одною з найкращих і найбільших в світі і дає багато матеріалу для нових літературних творів.

З часом український рух починає набирати чимраз більшої сили. Це не подобалося царському урядові, що в цьому рухові побачив стремління відокремлення України від Росії. І в 1876

році виходить царський указ, яким заборонено на Україні українську літературу. Дозволено видавати по українськи тільки нотн, історичні матеріяли, та грати в театрі, але тільки оригінальні українські штуки, з тодішнього українського життя. Через те ролю освідомлювання українських працюючих мас переймає на Україні театр. Там, три відомі драматурги: **М. Старицький, Марко Кропивницький та Іван Карпенко-Карий** (Тобілевич) дають ряд драм і комедій, що в них представляють сільську біду й темноту, визиск шинкарів та лихварів, і спроби сільського пролетаріату боротися проти тих п'явок.

З другого боку, наслідком царської заборони, літературний

ІВАН ФРАНКО.

рух переноситься до Галичини, де письменники з України (під Росію) друкують свої твори. Це **Панас Мирний**, **Іван Нечуй-Левицький** і інші, що також в своїх творах дають картини з життя селянства, боротьби клас на селі, протестів проти визиску і т. д. І в Галичині появляється великий письменник, друга гордість української літератури побіч Шевченка, **Іван Франко** (1856–1916). Він заповнює своїми численними творами великі прогалини в нашій літературі. Він поет, новеліст, повістяр, драматург, критик, історик літератури, етнограф, філософ. Він — як і Шевченко — пригортає до серця понижованого, кривдженого всіми українського пролетаря та кров'ю свого серця описує картини пролетарської нужди. Франко, та інші тодішні письменники (**Павлик**, **Терлецький**), це учні українського вченого-соціяліста **Михайла Драгоманова**, що навчав тих письменників писати правду. За прикладом Франка йде цілий ряд письменників так з Галичини, як і з України, що описують життя й долю працюючих. До них зараховуємо: **Коваліва**, **Мартовича**, **Маковея**, **Семанюка** (Черемшину), **Ольгу Кобилянську** (на Буковині). Особливо **Василь Стефаник** дає знамениті коротенькі малюнки, що говорять більше, як грубі томи про життя галицького селянства на Підкарпатті. З великоукраїнських письменників слід згадати велику українську поетку **Леся Українку**, письменників **Кримського**, **Чернявського**, **Яновську**, прекрасного новеліста **Михайла Коцюбинського**, а вкінці одного з найвизначніших письменників **Володимира Винниченка**, що дав цілий ряд незвичайно сильних творів з життя українського робітництва й селянства.

По революції 1906 року в Росії стало легше українській літературі і вона знову видає нові твори старих і новіших письменників.

III.

Однаке, найбільший розмах дала українській літературі Жовтнева революція, що дала українському народові найширшу спромогу культурного розвитку. Шириться шкільна і поза-шкільна освіта, з робітничих і селянських мас виходять письменники. Так повстала на Радянській Україні спілка селянських письменників “Плуг”, а також робітничих письменників “Гарт”. В останніх роках маємо нові пролетарські літературні організації на Радянській Україні, як ВУСПП (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників), “Молодняк” і “Вопліте” (Вільна Академія Пролетарської Літератури).

•

Революція на Україні дала таких визначніших робітничо-селянських поетів і письменників: **Павло Тичина, В. Сосюра, В. Елланський (Блакитний), В. Чумак, М. Хвильовий, А. Панів, Панч, Валеріян Поліщук, І. Ю. Кулик, А. Головка, О. Копиленко, С. Пилипенко, Осьмачка, Семенко, Михайличенко, Івченко, Підмогильний, Косинка, Микола Терещенко, Яків Савченко, Слісаренко** і інші. Під впливом Жовтневої революції і на Західній Україні (в Галичині і Буковині) починається пролетарська творчість, що має чистий класовий характер. З уро-

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК.

женців Західної України маємо таких визначніших робітничо-селянських поетів і письменників: **М. Ірчан, М. Тарновський, Д. Загул (Буковинець), В. Кобилянський (Буковинець, помер), В. Бобинський, М. Кічура, М. Козоріс, В. Атаманюк, І. Ткачук** і інші.

З'окрема, після великої російської революції, в Злучених Державах Америки і Канаді, появляються між українською працюючою імміграцією пролетарські поети і письменники. Цілий ряд талановитих літературних робітників, час від часу друку-

ють свої твори на сторінках робітнико-фермерської преси так в одній, як і в другій державі.

З часу революції широко розвивається на Радянській Україні теж театральне мистецтво, в якому нові напрямки витворює мистецька студія “Березіль”, що стоїть під керуванням народнього артиста **Л. Курбаса** (Галичанина). З’окрема на літературному полі, як драматурги, починають працювати: **М. Куліш, Я. Мамонтов, М. Ірчан, А. Гак, І. Дніпровський**, що дають нові, революційні п’єси (штуки).

На Підкарпатській Україні, що опинилася після світової війни в чесько-буржуазній неволі, літературний рух тільки народжується. Там, через спеціальні умовини, письменниками були особливо попи, як **О. Духнович, О. Кралицький, Жаткович** і інші. Однак їхні твори не мали великого значіння, бо вони не вміли придивитися до народнього життя та підійти до потреб народу, а окрім цього, писали вони не народньою мовою. Підкарпатська Україна, де з кожним роком ростуть все нові тисячі клясово свідомих робітників і селян, покищо не дала ще свого більшого пролетарського письменника. На окрему згадку заслуговує хіба молодий талановитий поет **Василь Гренджа-Донський**, що випустив декілька гарних збірок поезій, написаних в народній українській мові. І тільки в останньому році цей одинокий визначніший поет Підкарпатської України позбувається національного романтизму та стає на клясовий ґрунт.

Загально-ж — українська пролетарська література ще дуже молода, але з кожним роком вона міцніє, об’єднує все ширші письменницькі маси з робітництва й селянства і в історії української літератури творить цілком окрему сторінку.

А.Н.М.

Поети й інтелігенція

Замітка ця надрукована в “Літ.-Наук. Віснику”, кн. VI за 1899 рік, і редакція дала до неї таку примітку:

“До цієї теми, порушеної, між иншим, в ескізі О. Кобилянської — “Поети” — (“Літ.-Наук. Вісник” за січень 1899) і в другім — “Листи з-над Полтави” Обсерватора (попередня книжка, стор. 113—117), одержали ми ще й оцей причинок, що тут поміщуємо, як голос талановитого письменника”.

Наші нові поети й письменники черпали теми для своїх творів із традицій козацьких і з життя простонароднього. Інтелігенція була спольщена або змосковщена, і з неї що-небудь зачерпнути не було можна. Творення молодшої нашої інтелігенції було наслідком діяльності наших письменників. Цілком природно, що й серед молоденької інтелігенції поети не могли найти ще ні вироблених ідеалів, ні суцільних життєвих форм, а тим самим не могли перейматися нею й життя її малювати в артистичних творах.

Інтелігенція наша й до нині не виробила собі ні ідеалів, ні життєвих форм, характеристичних для неї; і до нині поети й письменники не можуть створити нічого тривкішого з її життя. Як спочатку, так і тепер, звертаються до життя простого люду, бо там находять більше інтересного й вартого. Інтелігенція є homo novus в нашім життї. Доробкевич, котрий своїм положенням мусить бути трохи демократ, трохи аристократ, не сміє мати характеру. Такий відломок суспільности для поетів не може бути принадним, і не диво, що хоч як інтелігенція благає для себе хоч маленького Крашевського, таки не може вимолити його. Своїм життям і ідеалами не годна вона заповнити кількадесяти томів повістей, ані захопити таланту, щоби писав ті повісті.

Але інтелігенція без поетів не може обійтися, хоч-би й для доброго тону. Отже присвоює собі з наших поетів те, що підпадає під її артистичний смак і що не противиться її інтересам Доробкевича. Деклямує поетів --- деклямує до загину. Великого Шевченка так роздеклямувала, що з нього майже нічого не лишилося, лише деклямація. Українські панни, як русалки, зацілували батька, і тепер наново треба-би віднаходити й прояснювати Шевченка. Федьковича завернули з дороги, що вела в село. і заставили komponувати деклямації

на лад згаличеного Шевченка. Його мужицькі новелі видав Драгоманов аж у Києві, бо в нас їх не було треба.

Інтелігенція наша все чула певний антагонізм до наших письменників і поетів. Те грубе незрозуміння поетів, брак тепла й заохоти до праці, а то і явна ненависть до своїх письменників — це головна ціха нашої освіченої суспільности. Той антагонізм між поетами й нашою інтелігенцією тягнеться, як червона нитка, в цілій нашій новій літературі.

В новіших часах той антагонізм дійшов до великих розмірів. Франко й інтелігенція українська! Це значить тільки, як боротьба мужицьких інтересів у всіх найідеальніших об'явах з інтересами інтелігенції, того нового Доробкевича, котрий хоче видобутися наверх і запанувати.

Тота боротьба поетів і письменників наших не лагідніє, але загострюється. В останнім часі Ольга Кобилянська в своїй фантазії "Поети" сказала, що в нашій країні поети — це жебраки. Це є також визов, і українська інтелігенція хіба не хоче ігнорувати цього голосу, бо це письменська, власне, тої інтелігенції, і їй стає страшно бути жебраком. Мало хибує, і цей талант відвернеться від інтелігенції.

Тота боротьба, бачиться, ще довго протягнеться. Здається, що наш люд має в собі багато сили, щоби родити Шевченків, Федьковичів і Франків; і здається, що вони не дозволять інтелігенції проярмаркувати інтересів того люду. І хто знає, чи Шевченко, Федькович і Франко, власне, не були тими чинниками заховавчими, що боронили люд від нових кар'єровичів, від нових Доробкевичів? Хто його знає, хто тут хоче будувати, а хто руйнувати?! Чи Франко - революціонер, чи може тотя інтелігенція, що недокладно обчислює голоси?

Наша інтелігенція цілком слушно не може прихилити до себе поетів. Може довго чекати на свого поета, але то відійде Гоголь, а його твір --- будуть "Мертві душі".

Василь Стефаник.

З ЖИТТЯ МАРКА ТВЕЙНА.

Відомий американський гуморист М. Твейн в часі гостини в Лондоні, по довгих намовах одного фотографа, дав себе врешті зняти. Коли пізніше переслано йому фотографію, М. Твейн відписав: "Думаю, що фотографія більше до мене подібна, ніж я сам до себе. Тому умістив я її в рамках і повісив в купелевій кімнаті на місці зеркала. Тепер голюся перед нею щоденно".

ІНТЕРНАЦІОНАЛ

Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країв!
Як у вулькановій безодні,
В серцях у нас клекоче гнів.
Ми всіх катів зітрем на порох,
Повстань-же, військо злидарів!
Все, що забрав наш лютий ворог,
Щоби вернути, час наспів.

Чуєш, сурми заграли,
Час розплати настав
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав.

Не ждять рятунку ні від кого:
Ні від богів, ні від царів,
Позбудеться ярма тяжкого,
Сама сім'я пролетарів!
Пусті слова про право бідних.
Держава дбає не про нас.
Нас мають за рабів негідних, —
Доволі кривди і образ!

Чуєш, сурми заграли.
Час розплати настав -
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав.

Лиш ми, робітники, ми, діти
Святої армії труда,
Землею будем володіти,
А паразитів жде біда...
Тоді, як грім підчас негоди
Впаде на голови катів,
Нам сонце правди і свободи
Засяє тисяччю огнів!

Чуєш, сурми заграли,
Час розплати настав —
В Інтернаціоналі
Здобудем людських прав.

УРИВКИ ІЗ ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА

В непробудимому Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І по-над Індом і Євфратом
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан, було, в своєму раї. —
І гадки-гадоньки не має:
Пасе, і доїть, і стриже
Свою худобу та співає.
Аж ось -- лихий царя несе
З законами, з мечем, з катмиц
З князями, темними рабами.
Вночі підкрались, зайняли
Отари з поля, а пасущих,
І шатра їх, убогі куші,
І все добро, дітей малих,
Сестру, жену, і все взяли.
І все розтлили; осквернили,
І осквернених, худосилих,
Убогих серцем, завдали
В роботу-каторгу. Минали
За днями дні. Раби мовчали,
Царі лупилися, росли,
І Вавілони мурували.
А маги, бонзи і жерці
(Неначе наші пан-отці)
В храмах, в пагодах годувались,
Мов кабани царям на сало
Та на ковбаси. І царі
Самі собі побудували
Храми, кумирні, олтарі --
Раби німії поклонялись.

Бували війни й військовії свари:
Галагани, і Кисілі, і Кочубеї-Ногаї, —
Було добра того чимало!
Минуло все, та не пропало --
Остались шашелі: гризуть,
Жруть і тлять старого діда.
А од коріння тихо, любо

Зелені парості ростуть.
І виростуть; і без сокири,
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрончить трон, порве порфіру,
Роздавить вашого куміра,
Людськії шашелі! Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане! Будяки
Та кропива, а більш нічого
Не виросте над вашим трупом!
І стане купою на купі
Смердячий гній, — і все те, все
По-троху вітер рознесе...

Тарас Шевченко.

ТОВАРИШАМ ІЗ ТЮРМИ

Обриваються звільна всі пута,
Що в'язали нас з давнім життем:
З давніх брудів і думка роскута,
Ожиємо, брати, ожием!

Ожиємо новим ми, повнішим
І любов'ю огрітим життем:
Через хвили мутні та бурливі
До щасливих країв попливем.

Через хвили нещастя і неволі,
Мимо бур, пересудів, обмов,
Попливем до країни святої,
Де братерство і згода й любов.

Ми ступаєм до бою нового
Не за царство тиранів, царів,
Не за церков, попів ані бога,
Ні за панство неситих панів.

Наша ціль — людське щастя і воля,
Розум владний без віри основ,
І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!

Треба твердо нам в бою стояти,
Не лякаться, що впав перший ряд,
Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертатися взад.

Се-ж остання війна! Се до бою
Чоловіцтво зі звірством стає,
Се поборює воля неволю,
“Царство боже” на землю зійде.

Не моліться вже більше до бога:
“Най явиться нам царство твоє”,
Бо молитва слаба там підмога,
Де лиш розум і труд у пригоді стає.

Не від бога те царство нам спаде,
Не святі його з неба знесуть,
Але власний наш розум посяде,
Сильна воля і спільний наш труд.

Іван Франко.

ЛЄНІН ВМЕР

Дві тисячі тому були-б ви богом,
У храмі стояв-би ваш мідний геній.
За тисячу з вас зробили-б святого - -
Тепер ви просто: товариш Ленін.

Тепер, товаришу любий, далекий, коханий,
Із вас шамани нічого не зроблять, нічого,
Хіба на папері пером поганим
В титана якогось пошиє поетик убогий.

Утніть, поети, похвальних пеанів,
Величезні розвідки жарте, вчені!
Ні, вам не вдасться зробити ікони
З нашого людського імени: Ленін.

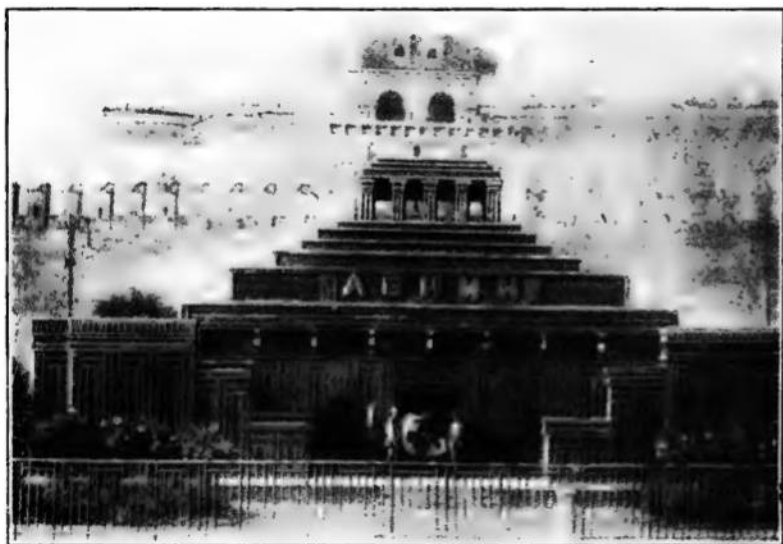
Сутулий, потомлений, станули перед очима
І дивитесь з нами на наші поля злиденні,
Схилилася тихо земля горбата, родима
І каже з нами: Вмер товариш Ленін.

М. Йогансен.

ПОМЕР?

Помер... Невже помер? Невже без тебе
Ми будем далі теж так само жить?...
О, нам тебе до болю, Ленін, треба
Що-дня, що-хвилі, кожную мить!
 Колись давно в цей день розстріляли
 Жандарми на пляцу робітників.
 Невже тебе в той самий день не стало
 І ти... Ти з ними смерть зустрів?
Нема тебе, безстрашний вожд. І з горя
Жалобою повився цілий світ...
А спомини — невже червоні зорі
Над прірвою тисячоліть?
 Помер... Невже помер? Невже без тебе
 Ми будем далі теж так само жить?...
 О, нам тебе до болю, Ленін, треба
 Що-дня, що-хвилі, кожную мить!
Помер?... Але нехай і так, що вмер ти,
Що захолола кров, німі уста, —
Твоє-ж ім'я для людськості й по смерті
Ще довго буде, як мета!...

М. Терещенко.

Мавзолей Леніна на Червоній Площі в Москві, коло мурів Кремля.

ТРИ СИНИ

Приїхало до матері да три сини,
Три сини вояки, да не однакі.
Що один за бідних,
Другий за багатих,
А третьому силу свою ніде діть, —
Просто бандит.

Ой, мамо! --- каже перший кароокий. --
Який то світ широкий!
Не тільки в нас з нуждою бій,
Не тільки ми тут з горем —
Страждають люде й за морем,
Бо скрізь багатий багатій.

Ой, нене! — каже другий чорногрекий, —
Нащо нам думати про світ далекий,
Коли в нас від природи все вже є:
І хліб, і вугіль, і голле.
Нехай же на голлі цім горлом звисне
Чуже, нерідне, ненависне.

Ой, мати! — каже третій низькобровий, —
Повиганяй своїх синів з хати,
Хай не смішать мене, нехай не сердять.
Кулак здоровий —
Оце і воля, і братерство й щастя краю;
Чи бідний, чи багатий — я ніколи не питаю.

Блиснула шабля в першого!
Креснула в другого.
Ще й в третього клинок...
“Ой, синку, синку мій, синок!”
Лежить бандит готовий.
А два брати знов далі б'ються —
Ніяк їх не рознять.

П. Тичина.

...Правда за нами.
Правда поборе;
Правда працюючих мас.

ГАЛИЧИНА

Сьогодні знову, як і вчора,
Недобра вістка надійшла,
Що польським гаспидським терором
Горить уся Галичина.

Що тюрми заново ковтнули
Робітників; у день, в ночі...
І знову бризка кров на мури —
І знов плачі.

І знову нагайки звіря, ката
Як змії, свищуть над селом —
І знову каторга проклята,
І польська лайка битим шклом.

І знов, і знов... і так без краю:
Вся кров і муки, і одчай —
Невже-ж даремне визирає
Народ визвольного меча?!

О, ні! Я чую, вірю, знаю, —
Немов пропелер угорі,
Летить той час... як бистрі коні!
Останні падають борці, —

І Галичанин, вже червоний,
Встає із прапором в руці.

І робітник несе свій молот,
І селянин несе свій серп:
Вони здобули собі волю
І склали свій робочий герб.

О, так! Я чую, вірю, знаю:
Немов пропелер угорі,
Летить той час, коли заграють
У нас червоні прапорі.

А поки... Нині, як і вчора,
Недобра вістка надійшла,
Що панським гаспидським терором
Горить, горить Галичина...

В. Яблуненко.

АЗ ЕСЬМ РОБІТНИК

Аз єсьм робітник...
Моя буденна блюза, - - що погляди сині коханки,
...вмить помутніли від шторму
...в поглядах синіх коханки
стогнуть пороги,
...в поглядах синіх коханки
в муках рожеві дороги.

Ах, я не зрівняю пахощі своєї блюзи —
ані з поглядом синім коханки,
ані з смаком першого вистріла,
ані з мукою в тих журавлях.
Моя блюза пахне —
Вугіллям
...до гавані летіла хвиля
-- віялом - - а там розбилась
і потонула над морем.
Коли це було?

— Ат!

То - - пахне моя блюза — вугіллям.
Моя буденна блюзо - - і погляди сині коханки,
що вмить помутніли від шторму...
...в поглядах синіх коханки
стогнуть пороги,
...в поглядах синіх коханки
в муках рожеві дороги...

М. Хвильовий.

3 КНИГИ “ВОСКРЕСШІ”

(Уривок).

Століттями гнули ми спину,
століттями никли в ярмі...
Ніколи тебе я не кину,
народе працюючий мій!
Із самої гущі твоєї
у-гору ген вистелю шлях ---
із нами науки, ідеї,
за нами народи, земля!..

Кінець навісним лихоліттям,
епохам поразок, падінь!
Немає милішого в світі,
як радість воскресших надій —
Прекрасне життя для воскресших!

О брате! Прекрасне життя,
прекрасне життя для воскресших!
Нема йому меж ні пуття
у льоті його безбережнім.
Як моря розбурханий гул,
гремить його пісня побідна:
— Ми спинимо сонце в бігу!
Ми Космос примусим служити нам!
І радість рвучка, як самум,
то ніжна, як зустрічі перші,
гукає й шепоче йому:
— Прекрасне життя для воскресших!

Овітрене серце повішу
на віхах майбутніх громів...
Не кинь мене на роздоріжжю,
народе мій, велетню мій!

Ідеш ти швидкуючим кроком
— віками години-ступні! —
Пливеш ти невинним потоком,
і легко з тобою мені!
Ідеш ти в ясну будучину
крізь шум революцій гулкий...
Ніколи тебе я не кину,
народе працюючий мій!

Май-Дніпрович.

ЯК ЗБРУЧ РІЧКУ ПРОХОДИЛИ...

Ой, та зажурились стрільці червонії
Як Збруч річку проходили...
(Стрілецька пісня).

Переходили мовчки Збруч.
Міцно зціпивши зуби. До болю.
І мучила
Свідомість поразки незамирена.

Знову край у неволі.
І знову безмірно
Будуть знущатися хижі над бідними;
Знов руїна і злидні
І жах
У залишенім краю.

Та одчаю
Не було в їх серцях.
І жевріло,
В кожному вогнищю певности й сили погрози:
Знали, невдовзі
Знов на Збруч незабутню згадають дорогу
Й остаточну одержуть тоді перемогу.

— В ногу!
Вище прапор червоний! Єднайте розбитії лави!
Будуть бої жорстокі! Будуть бої криваві!
Гей, тремти, вже засуджений враже,
Бо життя нам шляхи перемоги покаже!

Чуєш, — сурми заграли:
— Всі пригнічені, мучені — з нами!
Ті, що волі на мить хоч зазнали —
Вже не можуть зістати рабами!

І. Кулик.

Українські червоні запасні командіри в таборі на Рад. Україні.
(Серпень 1926 р.)

БОЖНАМ ПАПЕРОВИМ

Оспівано-проспівано
давнію славу Риму
і Грецію прославлено
римами й без риму;
а на чиї шкірі слава
в Римі виростала,
чиї плечі у Греції
додолу схиляла,
не згадують ані словом,
бо й нащо-то знати,
як гельоти та плебеї
мусіли стогнати
при будові пантеонів,
кораблів та муру,
як патриції шаліли
з розкошів та з дуру?...

Все сказали нам про Трою,
про Парнас та музи,
про Юони та Дидони
й про лихі медузи,
що по гаях та Олімпах
в лінощах товклися,

то громами забавлялись,
аж гори тряслися;
а як люди тоді жили,
на кого робили,
не сказали нам поети,
бо вони хвалили
лиш Платонів та Цезарів,
що то пальці ссали,
або в Галії по полі
списами писали...

Та й тепер ще оспівують
кохання та гроші,
про кавбоїв в Аризоні,
або про розкоші
на крилатих білих човнах
торговців оливи,
що до сну їх вколисують
буйні морські гриви...

Все сказали оспівали
і чом сонце сяє, -
лиш забули чому монсик
хвостиком махає...

(І. Звонець).

ЛЪОКАЇ

Кріпак Шевченко -- люльку пану
З дитинства мусів подавать...
Кріпак Шевченко — панство п'яне
Плямив у вогняних словах...

То був -- кріпак, панська худоба.
— Але душею — не льокай
— Він не шукав навіть шаноби,
Й прокляв їх п'яний, ситий рай.

В той час, як поту лле ручай —
З робітника і хлібороба...
“Нащадки” славного Тараса
“Співці українських пісень”.

— Як їхня доля заплелася?!
В чаду шинків і кав'ярень,
На сценах панського сальону
Селянську пісню дзвінно-тонну
Капеля Кошиця співа
— І заля слуха не жива...

Кріпак Шевченко — люльку пану
З дитинства мусів подавать...
А сам — ненавидів погану
Її кував, немов ножі — слова.

Але — "нащадок" — панській зграї
За "славу" — пісню подає...
Могли-б бути вільними льокаї,
Але вони — рабами є.

Рабами здохнуть, не залишать
І пам'яті серед живих...
Історики одні запишуть
Про їхні зради й хамство їх.

В. Проноза.

**Робітництво Харкова святкує міжнародне робітниче свято Першого
Травня на широкому авіаційному полі (1927 р.).**

ДНІПРЕЛЬСТАН

(Завтрішне.)

Цвіте червона Україна.
Де хвиля в беріг б'є дзвінка,
там, де Дніпро гремить і лине
уже поставила турбіни
міцна робочого рука.

Пороги, вежі мури, брами...
І от, над шумами ріки
спокійні велетні дінамо,
де золотими двигунами
біжать за склом маховики.

Колес і кроків біганина...
Хто дав розгон? Який титан?
Шаленим током Україну
непереможно і невпинно
жене в Комуни Дніпрельстан.

І день, і дим, і даль, і рими,
батьорий крок, батьорий спів...
Шумлять міста... А десь над ними
у небі арками легкими
цвіте мереживо мостів.

Немов пожар на небокраї,
од нього в барвах далина.
То ненажерливо, без краю
Вкраїна домнами ковтає
моря огненні чавуна.

Кому фантазія і сни ці
в потоці маринь і горинь?...
Неначе струни, залізниці
у блиску райдужному криці
біжать у мрійну далечинь.

О, багрянйте, хмар овали!
В руках у нас стихії гать.
Гудуть дроти над полем чалим,
і там, де банди панували,
електропотяги летять.

Вагони рвуть повітря груди,
через мости й ланами мчать.
А за вікном трудящі люде
про те, що є, і те, що буде,
поміж собою гомонять.

У місті синьою юрбою
робітники на працю йдуть.
Кричать гудки, мов сурми бою,
і трактор тяжкою ходою
у поле чорну ріже путь.

Там, де соша привітно лине
в село долиною з гори,
згучить із вікон піяніно,
і у садку за сніжним тином
веселий гомін дітвори.

Не марно йшли ми до загину,
несли в поля пожерж гнів...
Цвітуть веселою хвилини,
старий Славута з України
нову Америку зробив.

Сумна коса і зір чудовий
комусь приснилися давно...
вишневі губи, чорні брови,
пісні дівочі вечорові
і шум акації в вікно...

Прощальний шум... Хіба забуде...
Горнть під місяцем мій штик,
і патронташ хрестом на груди...
А за Дінцем в погонах люди,
і зброї дзвін, і плач, і криж...

Не марно йшли ми до загину
на крик розпачливий: — Війна!
Немов у лузі та калина,
колись печальна Україна,
тепер весела сторона.

Бешують юрбами майдани,
ясна для кожного мета.
І певний крок гремить і тане...
Міста, міста! Стрункі титани
побіди зброя золота!

Готові всі завжди до бою.
Лиш гасло здійметься ясне, —
земля застогне під ходою
і даль грозою світовою
непереможно спалахне.

Які ясні навколо лица!
То синьоблузники пройшли...
Іх руки вдаль, неначе птиці,
вони підвалини із криці
під мур республік підвели.

У вишині плакатів кличі:
В майбутнє путь! В майбутнє путь!
Трамваїв дзвін, гудки, обличчя...
А ніччю клуби робітничі
роями шумними гудуть.

Ми форт міцний зробили з краю:
на мурі мур, на гаті гать...
Прожектор небо розсікає,
і золоті аеро зграї
в його промінні мерехтять.

Жаданий день не за горою,
коли повстань ударить ток.
Ідуть полки, і дзвонить зброю,
Команда з рою і до рою,
Ряди хита ритмічний крок.

Ідуть полки. Наказ:— Начати! —
В майбутнє путь. В майбутнє путь.
За ними танки і гармати,
неначе велетні горбаті,
рядами грізними повзуть.

А небо тихе і безмовне,
на ранок — зоряні гаї.
Ідуть полки, й поля бавовни

За ними шумом ніжним, повним
хитають кучері свої.

Команда рве поснулі гони,
ритмічно цокають штики.
На сході полум'я червоне...
І на озброєні кордони
тривожнозорять вороги.

Ідуть полки, нема їм краю,
од них у даль прослалась тінь.
А Дніпрельстан горить і грає,
він рай земний зробив із краю
для щастя інших поколінь.

Шумить Дніпро... Керують люди
двигіння сил глухе, сліпе.
Машини дмуть могутні груди...
С.Р.С.Р. дала це чудо
незломна воля В. К. П.

В росі Тарасова могила,
навколо криця і чавун...
Спокійно спи, поете милий,
вже простягли над світом крила
міцні Республіки Комуни.

В бетони й сталь наш край закутий,
нам не страшний ворожий стан!
Минуло: "бути чи не бути"...
Над синню буйного Славути
про це вирує Дніпрельстан.

Володимир Сосюра.

Підготовча праця коло будови Дніпрельстану на Дніпрі біля Кічкаса.

С И Н И

Старий Максим волочив яру пшеницю кіньми добрими, молодими. Борони літали по землі як пера. Максим кинув капелюх на рілю, сорочка розіпнялася і впала на плечі. Хмара куряви з-під борін засипала його сивий чупер на голові і грудях. Він галасував, лютився, а люди з сусідних нив говорили до себе:

— Старий пес, все лютий, але молоді коні ще міцно тримає; богатир, із замолоду добре годований та втратив обох синів і від тогди все кричить і на поли і в селі.

Максим спер коні.

— Старі кости як стара верба, на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого. Як ноги погинаються коло коний, а в данци подаються, то такі ноги, най не кажу, що варт. Лізь, діду, на піч, пора вже прийшла.

То він потряс сивою головою попід чорні кінські гриви та кричав далше:

— Та на піч, брьи, я ще годен вилізти, але піч студена, облупана. Образи на стінах почорнілі, а світі дивляться на пусту хату, як голодні пси. Стара ціле жите обтикала їх бервінком та васильком та голуби перед ними золотила, аби ласкаві були, аби хата ясна була, аби діти росли. Та хоть їх багато, а всі вони до нічого, світці. Синів нема, стару запорпав в землю, а ви, боги, мусите вібачити за бервінок, було ліпше дбати... Ану, звіздочолий, поки нам бог назначив, берімси, брьи, до цієї землі.

І ходили вони з одного кінця ниви на другий затулені курявою, а борони кусали землю, гаркотіли, роздрапували її, аби зернови вчинити м'яке ложе.

— Ти, босаку, ти не є жаден кінь, ти пес, ти всі плечі мені обгриз, знак на знакови, скусав, а скусав. Не сіпай хоть ти мене, бо так ні жите насіпало, що ледви на ногах стою. Я тобі досвіта сиплю овес, ще сам нічого не ївши, я тебе вічісую, я тебе старими слозами поливаю, а ти кусаєш. Звіздочолий у мене чоловік, він чорними очима за мною водить, він мене жьилує, він свійов гривов обтирає дідові слози, а ти поганий, серця не маєш. Ще недавно ти цілий жмит мого волося вірвав і пустив під ноги в гній. Так не належит робити, бо хоть ти дуже красний кінь, але за це поганий. Жидам тебе не можу продати, але як би прийшов до мене світий Юрій, то

бігме, подарував бим ті, абис з ним ішов змиї розбивати; робити землю ти не здатний, бо в тебе спокою нема.

То він слинив пальці, вимивав рану на плечах та присипав порохом.

— Гей, коні, ідім, ідім...

А борони притихали, земля подавалася, розсипувалася. Максимові ноги чули під собою мягкість, ту мягкість, яка дуже рідко гостить у душі мужика; земля дає йому ту мягкість і зате він її так любить. І як він викидав жменею зерно, то приповідав:

· Колисочку я вам постелив мягеньку, ростить до неба.

Максим успокоювався, не кричав вже та нагло задержав коні.

Та якого дідька болиш ти, стара корсо, хрупаєш у кождім замку, кривуле.

То він оглянувся позад себе та побачив попри борони довгу нитку червоної крові і сів.

· Скло залізло, матері твої, тепер волочи, а ниви недообленої не лишиш, хиба си розкочиш у кусні. А ти, небого ниво, малий спасибіг будеш мати з цієї старої крові, бо стара кров, як старий гній, ніц не родит; мені утрата, а тобі ніякого зиску.

Криваючи він випряг коні, повів до воза та наклав перед них сіна.

· Ти, сонце, не нахмуруйси на старого, шо за борзо робит полудне; старий не має чим ходити...

Він витяг з торби хліб, солонину та фляшку і вимивав рану горівкою; потім відірвав кавалок рукава, завив ногу і зав'язав мотузом від міха.

Тепер або боли, або переставай, або як хочеш, а волочити таки будеш.

Напився горівки, взяв хліб, кусав його та на ново сердитий вигукував:

· Це хліб, ним лиш коня жидівського чисати, бо на добрім коні шкіру зідре. Приходять до мене роєм ті підтьопані: Діду, кажут, - ми вам печи будемо, прати будемо, запишіт нам поля.

· Ці подерті суки гадають, шо я їм поле тримав? Як умру, то най по моім полі чічки ростут та най своїми маленькими головами кажут Отче наш за діда.

Зі злости шпурив хлібом далеко за рілю.

— Зуби здрігаються від цього макуха; пиймо, Максимку, горівки, вона гладко йде...

... Йой, мовчи, не гавкай над мойов головов; кому взьивси

співати? Оцему обдертому та обгризеному дідови? Лети собі гет до неба, скажи своєму богови, шо най не посилає мені дурну птаху з співом, бо як він такий моцний, най мені пішле моїх синів. Бо із за єго волі я лишивси сам на всій землі. Най твій бог співанками мене не гулит, забирайси!

І він кинув грудкою землі в жайворонка, та жайворонок ще краще почав співати над його головою й не хотів летіти до бога.

— Ти, пташку, ти ніц, а ніц не розумієш. Як мій малий Іван вганяв за тобою, аби тебе ймити, як шукав твого гнізда по межах та грав на сопівці, то ти тогди, пташко, розумно робила, шос співала, так треба було робити. Твій спів і Іванова сопілка йшли низом, а поверх вас сонце і всі ви сипали божий глас і надо мнов і над блискучими плугами і над всім миром веселим. А скрізь сонце бог, як скрізь золоте сито, обсипав нас янестев і вся земля і всі люди віблискували золотом. Так то сонце розчинило весну на землі, як у великім кориті...

— А з того корита ми брали колачі, а колачі стояли перед музиками, а молоді в квітках любилиси і ішли до сльобу і котилиси весна, як море, як потопа: та тогди, пташко, твій спів спливав в моє серце, як рідка вода в новий збанок...

— Ідиж собі, пташко, в ті краї, де ще колачів не забрали, а дітей не порізали.

Обома руками взяв він свою сиву голову тай схилився до землі.

— Встид тобі, сивий волосе, встидайси, шо приповідаєш, та приспівуєш, як плаксива баба, бо нічо вже тобі на цім світі не поможе...

— Ех, сини мої, сини мої, де ваші голови покладені!? Не землю всю, але душу бим продав, абим кровавими ногами зайшов до вашого гробу. Господи, брешут золоті книги по церквах, шо ти мав сина, брешут, шос мав! Ти свого воскресив, кажут, а я тобі не кажу: воскреси їх, я тобі кажу: покажи гроби, най я ляжу коло них. Ти видиш цілий світ, але над моїми гробами ти отемнів...

— Най тобі оця сина баня так потріскає, як моє серце...

— Та прийдіт котра до старого; ніби ви їх не обіймали моїх синів та не лягали в білу постіль? Та вони були як дуби кучеряві... Та приниси на руках байстрьитко, не встидайси, приходи. Дід тобі всі коверці під ноги підкине, а байструкові порубає все полотно на пелінки. Бо ти ходиш без вінка та плачеш від наруги.

І дід здохнув обі руки в гору і кликав ними до цілого світа:

— Ходи, невісточко, ходи до тата, нам попа не треба!

Голосно заривав, приляг до землі і нею, як хустиною, обтирав сльози і почорнів. Та ще благав далше:

— Або приходи хоть ти, коханко, без дитини та на твоїй я вздрю єго руки, а на твоїх губах зачервоніють єго губи, а з твоїх очий, як з глибокої керниці, я віловлю єго очи і сховаю їх у моє серце як у коробку. Я, як пес, занюхаю єго чупер на твої долоні... Коханко, приходи і ратуй старого...

— Ти ще є на світі, а їх нема жадного; то найдіт дорогу до мене та принесіт вість. Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече кожний, як розжарений дріт. Моя голова палитси від того вогню.

І рвав з голови сиве волосся та кидав на землю.

— Сиве волосє, пали землю, я не годен вже тебе двигати.

До решти обезсилений приляг до землі і лежав довго мовчки, а потім лагідно розказував:

— Послідний раз прийшов Андрій; він був у мене вчений. Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну.

— За яку Україну?

А він підоймив шаблев груду землі тай каже:

— Оце Україна, а тут, — і справив шаблев у груди, - - отут її кров; землю нашу ідем від ворога відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води, абим обмивси тай бувajte здорові.

Як та єго шабля блиснула тай мене засліпила.

— Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і єго на це діло; він дужий, най вас обох закопаю у цу нашу землю, аби воріг з цього коріня її не виторгав у свій бік. — Добре, каже, тату, підемо оба.

— Та як це стара вчула, то я зараз видів, шо смерть обвиласи коло неї білим рантухом. Я подавси до порога, бом чув, шо її очи віпали і покотилиси як мертве каміне по землі. Так мені здавалося, але світло на її чолі вже погасло...

— А рано вони оба віходили, а стара сперласи на ворота та не говорила, але так з далека дивиласи, як з неба. А як я їх скидав на колії, то-м сказав:

— Андрію, Іване, взад не йдіт, за мене памятайте, бо я сам, ваша мама на воротах умерла...

До самого вечера Максим водив коні по ниві та не кричав уже, геть замовк. Діти, що вівці гнали, люди, що плугами

попри него дзвонили з ляку не поздоровляли його. Замазаний грязюкою, обдертий, кривий, він неначе западався в землю.

Пізнім вечером, як Максим пообходив корови та коні та подоїв вівці, увійшов до хати.

-- Ти, небого, гет затихла, замертвіла, як-би в тебе хто ніж упхав, не годна - слова сказати... Та я в тобі ще розгрібу трохи вогню...

Він зварив кулешу, убрав білу сорочку, повечеряв і затих. Потім прикляк до землі і молився:

- А ти, Мати Божа, будь мойов газдинев; ти з своїм сином по середині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох.

Василь Стефаник.

ДВА ЗАПОВІТИ

"Потом зросиш ти землю свою,
Проклянеш орючи, вбогу ниву;
не пшениця, не хліб, а вівсюг,
будяки, бур'яни буде жниво..."
Десь у північній вікні пролунав заповіт,
ти скорився слухняно і німо;
кропить землю кривавий твій піт,
горбить праця надсильная спину.
День за днем промайнули віки,
день за днем ти зігнувшись над плугом,
і пошматаний скрізь на нивки
степ укрила відвічна туга...
Степ безмежний, та межі тісні,
що зломали огненную силу,
що скували кайдани міцні,
що приборкали сміхові крила...
Стань же гордо ти, сину землі,
дужим "хочу!" розбий всі окови,
і в великій щасливій сім'ї,
утвори заповіт собі новий:
"Спілка вільних є владник життя, ---
всесвіт цілий -- єдина нива, ---
творча праця й могутнє знаття
урожайне збиратимуть жниво".

О. Жилко.

ДРУГ

Він силував свої ноги йти, як суворий господар ударом батога змушує бігти замореного коня. Ноги ступали непевно, сковзались у росяній траві, спотикались об каміння. Чоловік казав собі: "Треба йти, скоріше, скоріше треба йти". І йшов, стискаючи зуби, майже біг без шляху, крізь чагарник у гушавину лісу. Комір його сорочки був розстібнутий і він часто торкався рукою до грудей, відчуваючи під долонею хворобливий стук серця. Він ростирив те місце пучками, бажаючи зменшити біль. Він казав "тихше", але серце не корилося його волі і шалена пульсація крові дзвінким гудінням сповнювала цілу його істоту. Впоперек лоба билася набрякла жила, ніздрі, роздуваючись, хапали надто мало повітря.

Чоловік задихався.

Хитаючись він притулився до дерева і миттю знепритомнівши, сковзнув уздовж стовбура на землю і захолюнув у незручній позі.

Його права рука була відкинута і мізинець цієї руки ліг саме біля входу в маленьку нору, скинувши туди кілька грудочок землі. Кучеряві мітлиці трави заворушилися і визирнула тупа мордочка ящірки. Металевого блиску очиці вп'ялилися в мізинець з неохайно довгим нігтем у траурній облямівці. Але мізинець був нерухомий і тому не страшний. Ящірка виповзла зовсім, обминула палець і росташувалася поруч на рівному камінчику.

Людина дихала хрипло, майже зо стогоном. В прозорій тиші звук цього подиху лунав далеко. І від нього, як від каміння кинутого у воду, бігли кругами хвилі, побігла лісом цікавість, сторожкість і страх. Прислухалися, поводити вухами чулі мешканці нір і кущів. Вивірка, пушиста як жовта кульбаба, цікаво перехилилася з гілки, глянула на знепритомнілу під корінням людину. Упевнившись, що боятися нема чого, звірятко заходилося гризти соснову шишку. Дощем полетіло на землю лушпиння, обсипаючи одягу чоловіка, заплуталося у волосся, прилипло до чола... І від цього дотику чоловік скочив раптово і рвучко, відчувши смертельний удар у скроню. Він судорожно притиснув руку до рани, але пучки намацали лише сухе лушпиння. Тоді чоловік, остаточно очунавши, усміхнувся.

В голові дзвеніло і земля коливалася під ним як чардак

пароплава, та все ж життя всміхалося з високої синяви і іскрилося у вохкій траві.

Одну мить чоловік стояв і прислухався. Потім для чогось хапливо застібнув коміра, трівожно покрутив головою і швидко рушив вперед. Через кілька кроків він зупинився, повернув ліворуч, але, знову передумавши, звернув вправо.

Певного напрямку він не знав. У записці говорилося про луг, неглибокий струмок і хатину на березі, де був надійний захисток. Інстинкт переслідуваної тварини керував ним.

За плечима був здогін. Він знав, що здогін мав бути неодмінно. Адже ім'я Ерна, його ім'я, з жахливими епітетами вбивці, терориста, революціонера — мало не місяць згадувалося по газетах, поки тривав ганебний суд. Його берегли, ним дорожили. Його ім'я було-б записане поруч імен тих, що "знесливали батьківщину". Це була велика пошана, але Ерн був молодий і хотів ще жити й боротися.

Вперто продирався він крізь кущі, драпаючи обличчя і руки та гадаючи, що певно шанс урятуватися невеликий, а проте він є, якщо шлях його не помилковий. Ерн чув далекий стукіт, що безперечно був стуком копита об землю. Але ці згуки то долітали лунко, то майже губилися. Очевидно, здогін метушився, не знаходячи справжнього сліду. Ерн відчув деяке полегшення.

Він йшов та йшов, напружено вдивляючись вперед, туди де в золотавому просвітку міг бути луг, струмок і... порятунок. Просвіток, розширюючись, вже вилискував синявою і ставало ясно, що йде він правильно.

Ерн зупинився на хвилину звести дух від гострої радості, що охопила його... і зразу ж цілком виразно почув удари копит. Ідучи, він загубив нитку цих згуків і тепер зовсім близько чув тупіт та ще один згук — високий і тонкий, що переливаючись, звивався вгору. Ерн похитнувся, наче гублячи під ногами підпору, роззявленим ротом задихнувшись піймав повітря і підкинувши руки побіг.

Але бігти він не міг. У розпачу відчував він, як серце зростає й важніше в його грудях, заповнюючи все тіло та страшними ударами загрожуючи знову повалити його.

— Біжи — наказує Ерн і біжить, розмахуючи руками, як підбитими крилами, туди, де попереду — луг, струмок і порятунок. Так... ось він. Ерн бачить узлісся, залите сонцем і ромашками, перетнуте сліпучим лезом струмка.

Перед ним, під ногами, повалене дерево.

— Плигай — каже Ерн і... падає обличчям униз.

Через кілька секунд, зібравши залишки сил, працюючи ліктями та коліньми, Ерн вповз у куші між поваленим стовбуром і могутнім корінням дуба. Притиснувши підборіддя до рук він причаївся і чекав. Крізь гілля видно було частину луку і солом'яний дах хатини на тім березі струмка. Згук колит чути, але все ще далеко. Ерн лічить секунди.

Він чує легкий шелест і хруск і на узлісся вискакує звір з чорною, короткою й блискучою вовною. Це чудовий собака — слідець. Він водить ухами і, пригнувши голову до землі, гальопом летить просто до Ерна. Ерн бачить жовті панчохи на його лапах і жовті цятки над бровами. Його пальці впиваються в землю і очі, встромлені в собачий лоб, горять такою зненавистю й роспукою, що, здається, погляд їхній можна відчувати як дотик. За два кроки собака спинився, підвів розумну морду, готовий загавкати, і зустрів погляд людини.

Пес не загавкав. Він наче прикипів, дивлячись в обличчя Ерна, і це обличчя стало інше. Розширені жахом очі звузилися, рот скривився гримасою півусмішки.

Ерн дивився на собаку, пригадуючи чорне, дурне цуценя, в якого одно ухо з чудної примхи його колишнього власника було одрубане, а друге задиркувато стирчало вгору.. Сумнівів не могло бути. Цей одновухий пес був украдений у нього півроку тому — його молодий собака. Ерн тихенько свиснув і простяг руку до собачої морди. Гарячий язик лизнув його пальці.

— Біжи, Мікі --- благаючи сказав Ерн. Потім згадавши науку муштрування, він показав рукою праворуч і тоном наказу повторив: — Мікі, ату!

Мікі прищулив вуха, стрибнув і погнав у ліс. Ерн думав виграти кілька хвилин, потрібних, щоби перебігти узлісся до рятівничої хатини. Мікі цим манером мав одвести здогін. Жандарі гнали за ним по пятах. Ерн бачив поліційні мундіри і змилених коней, що промайнули повз нього. Коли вони були досить далеко, Ерн розсунув куші, висунувся і завмер.

Просто на нього повільно їхав верхівець. Він одразу спинив коня і тоді зовсім близько, Ерн, сподіваючись найгіршого, побачив раптом обличчя знайоме й близьке, загублене в спогадах дитинства, обличчя Лоріка.

— Чорт! — сказав Ерн, стримуючи тремтіння голосу та силкуючись всміхнутися. — Два друзі заразом! Доля прихильна до мене, Лорік.

Він визволився з цупкого гилля і підвівся на ноги.

— Богом свідчуся, я не хотів цього, — запинаючись промовив Лорік. — Я їхав увесь час позаду.

Ери осміхаючись простягав йому руки, але зразу осікся...

— Невже...

— Обов'язок — прошепотів Лорік, притиснувши до зблідлих уст поліційного свищика.

Л. Кардиналовська.

НЕПЕРЕМОЖНІ — МИ!

На полі боротьби, під громи й блискавиці,
Під ляск мечів і згуки перемоги,
У нас в серцях, як дзвін гуділа криця,
Новим поемам чарівний прольог.

Ми йшли вперед. Лунала пісня наша.
До неї прислухався світ.
Від моря Білого пройшли ми до Сиваша,
І насвітав Далекий Схід.

Огністі очі нашої ідеї
Сягали всюди, де були раби;
Вони, вони зачарували у Одесі
Матросів Франції, що проти нас ішли.

Важкий ми хрест несли,
Та не губили віри
В досягнення нових віків.
А вороги по закутках шипіли:
“О господи, побий більшовиків”.

Чогось тоді хотілось бути звіром,
Щоб знищить, потрощить старих богів,
В серця людей вдихнути нову віру,
Вказати шлях до нових берегів.

Гармати дим за обрій заховався,
Життя червоні стеле килими.
О! як тепер я в ньому закохався,
Бо творим ми його, переможні — ми!

І. Кириленко.

ПРОЩАННЯ

Біля постелі хорого Михайла стоять безрадні мужики. Не смачно, але завзято смокчуть чорні, як обгорілі ковіньки, файки, та з густа спльовуючи, кидають Михайлові скупенькі слова розради.

На дворі ясна, чудова осіння днинка. Полудень. Яснооке сонічко із-під яскравих брів позирає на землю, та задоволено регочеться з низеньких мужицьких хаток і клунь, та грибковатих й гострокільчастих стіжків по подвірях.

В повітрі тягається ліниво біленьке як шовк павутиння “бабине літо”. Воно так, як мужицькі злидні: не спішно, але вперто чіпляється всюди одного стебелля, та навіть людських очей на полі.

Мужики в хаті по-трошечки нетерпеливляться. Жаль і шкода їм такої гарної, робітної днинки, - - але ніяково якось залишити їм вмираючого сусіду.

- Ой, умру вже, умру сусіди --- хрипів слабовито Михайло. - Вже чую, що умру. Так тисне щось у грудях, та під серцем і тьмариться в очах, що-о...

- - Ідіть геть із цею бесідою, куме! --- кидає завзято Михайлів побратим Василь. - - Ви ще будете такі дужі, що, е-ге-ге-е!

--- А-а-я-а, --- підправляє хутко Панасій. --- Ви ще, куме, й біду пережите як тото... Ну! --- мужикові не так то й легко за смерть, як хтось собі міркує! --- додає на кінці.

- То, рахувати, бідувати треба комусь, --- вставляє й Іван.

Хтож би то бідував, як би мужики поумирали?

--- Ну! Таже то мой, біда ревілаби за мужиком, як за рідною мамою. Так-же!

--- Ог-го! - ледво вже зітхає слабовито Михайло. --- Дай вам боже здоровля, але мене вже шкода розраджувати саракі. Я вже не дитина, рахувати. Вже знаю, та й чую, як, що, й куди..

- А дайте-ж покій, куме! “У бога всього много”, - - як хтось казав.

- Е! говоріть! І не таке ще мужик переживає, та перебуває!

- Гей, не таке, не таке... -- стогне Михайло. - - Та оце се, то не перебудеться вже. Уже як не мож дихати та з грудей кров іде — то життя таке вже, як, онде, тої мухи, що її павук обсосав...

— Отаке, отаке христенске — підтакнув Танасій. — Заки ще здоровий, то прибідкається, прибідкається, а...

— А як ув'яне, то й діється божя воля, каже — докінчує ху-тенько за Танасія Василь.

— Гей, правда, правда — зітхають важко мужики.

— Нічого мені, сусіди, не жаль, тільки отих дітей, червяків дрібних тай жінки сарака, — простогнує Михайло. — Що то вона одна вдіє із ними сама? Як собі радоньку дасть? Та-же то я дурів із того, а не то аби баба що зробила!

Михайлиха, що до цієї хвили зітхаючи мовчала, — захли-пала.

— Ой, то-то, буду бідити... то-то буде кров із очей цю-ріти! То-то радість та потіха чекає мене!

Мужики хвильку мовчать і журливо скребуть чорні, як земля потилиці.

Як мужики в розмові вмовкають, то ніколи без причини: вони не мають часу, щоб ні з цього ні з того замовчувати. Ім тоді що иншого стається: тоді кожному мужикові лізе в горло розгадка, а на потилицю сідає журба. Розпука зату-лює кулаком рота і дряпає по котячому в горлі, — а журба моститься на карку і там легесенько, по дівочому скобоче.

Щоби знову продовжувати розмову, то треба раніше силь-но-хрипко відкашлянутися, та міцно почіхатися у потилицю.

— Уступися, жінко, не флинькай мені! — кидає розпуч-ливо-слабо Михайло. — Не бійся, ще маєш час поплакати... Ой, йой, йой! Ще небого...

Закашлявся, сильно і болісно закашлявся. Сухообразе, схороване його обличчя, прибрало такого болісного виду-муки, що аж жалко було глядіти на його. Відкашлювався кров'ю, та пізніше ледви чутно постогнював.

Мужики затискали міцно уста і значучо собі підморгували, та похитували головами.

Василь хрипким голосом почав розраджувати Михайлиху:

— Ей, та заспокойтеся кумо Насте! Кум же-ж не вми-рають ще...

— Ой, не вмирає! — зітхнула тяжко Михайлиха. — Та-ж дивіться на нього! То вже опона, а не жива людина. Рахуйте, що то й час уже. Від самісіньких жнив уже мучиться, та кров'ю харкає...

— Гей, ті жнива! — зітхнув глибоко Танасій. — Ті жнива, то деякі до гробної дошки пам'ятатимуть. Уже ми виграли з тим штрайком, бодай тим панам так у грудях грало!

— Та вже хто виграв, — виграв, — а кум таки найкраще із усіх!

— А я-ж що кажу?! — підтакнула крізь сльози Михайлиха. — Так виграв, що груди на хворост йому поломали — бог-би їх скарав! Тай тепер піде землю їсти через тото!

Ох-хо-хо-хо! — співчують мужики.

— Коби-ж були тоді кум, віще свого лиха, десь сховалися від жандарів!

— Та що було ховатися? — підхопила Михайлиха. — Хіба-ж то хтось знав, що таке буде? Ні гадки. Оголосили панові страйк, — сказали, що такого й такого снопа хочемо, — тай спокій. А третього дня з ранку чужі люде на лані, та бійка,... а потому жандарі, та...

— Ух! що то нарід натерпівся тоді - - то най їх скарає! — перебив Танасій.

- - Ой, натерпівся! Як на панщину гонили...

- - Та це байка, але що то в дворі і на постерунку набамбурилися мудріших людей. Мой, мой, мой!

— А я-ж не кажу: адіт узяли мого здорового, а звідтам вже привіз війтів Гриць. Тай то уже такого, як і тепер видите його.

— Та то не лиш їх, кумо. Лесь Заріцький, уже онде, три тижні землю їсть через тото...

— А Дмитро Парашин!? Не невдіє від того часу также?

Іван, що до того часу рідко відзивався, якось заскреготів зубами, та з відразою сплюнув у бік.

— Е-е! най нас люде дідько возьме! — промовив твердо, та із злістю в голосі. — А то-ж хто тому винен, що ми страйк програли, та ще й биті до цього були? Самі собі винні. Ми не вміємо постояти один за одного. Мой! та-же аби мудрих почав хтось так... то...

Михайло на постелі легко заворушився, і змучено-болісними очима дав мужикам до зрозуміння полишити оцю бесіду.

Мужики втихли, та якось ніби винувато, гляділи один на одного.

— Кобись-те, по моїй смерті, хоть дещо помогли моїй жінці, та по-трохи розборкували її -- заговорив дрожащим голосом Михайло.

- - Не журіться цим, куме. Може ви ще не умрете...

- - Ой, уже моє минулося: вже мені треба куди инди вибиратися... Але ще попросив-би я вас щось, сусіди мої добрі. Кобись-те попросили Андрія Іванового, щоби за той довжок

не натискав дуже на мою небогу... Бо я вже, хто знає, чи буду із ним!

— Гай, гай!... ви вже, куме, не клопочіться. Андрій же-ж людина якась... Почекає.

— Люди сьогодні, гірше людей — зашепетав ледви чути Михайло.

— Тай ще просив-бим вас, куме Васильку, абись-те моїми дітьми до якогось часу заопікувалися... Як попідростають, то пороздаєте того по службах кудись: тільки в такі руки, аби вони злодіями не поробилися. Добре Васильку?

— Йой, Михаську, а коли-ж таке було — щоби я вас не послухав щось?

— А ти небого не плач, але ходи ід мені сюди... Абись сказала дітям, як повиростають, через що то я пішов у землю... Абись сказала їм через що... Та наповідж їх, кого вони мають слухати замість мене. От, кум Василь обіцяються бути їм за тата... Правда Васильку?

Василеві зробилося страшно жалко. У його чорних, сумовитих очах заблестіли дорогими перлинами сльози.

— Йой, Михаську, сусідонько мій, а ви-ж куди хочете вибиратися?

— Цитьте... Вибираюся, бо вже нема мені тут місця. Тай не банно мені за цим світом, тільки жаль дуже дітей, тай людей бідних...

Уривно зітхнув і повів по хаті наче шкляними, мутними очима.

Мужицькі очі затягалися сірою, водяною мрякою і тупо дивилися у один, вибраний собі предмет. Ноги чомусь із частенька підсьорбували.

— Тай на бога жаль мені, сусіди. Так жаль, що не перебаную на него... Може я й грішу цим, але, як так, то він ще більше грішить, бо він має все в руках і одному дає за багато, а другому нічогосінько таки... А нарід увесь жити потребує... Люди за ніщо не винуваті...

Утомився сильно бесідою і важко хрипів.

— Ой, Михаську, Михаську, тотось-те убідували собі на цьому світі!

— То-том оба не одного пана й багача обробили...

Біль із розпукою пхався у мужицькі горла, та витискав сльози із очей.

— Тай абись-те, сусіди добрі, похоронили мене по людському. Отак, зійдіться собі газди й жінки, тай відпровадьте

мене на цвинтар. Бо то без попа буде, бо відки жінка візьме грошей на нього? Нема відки... Але ви, хоть і без попа — зійдіться — поховайте...

Михайлиха билася у коротких уривчастих риданнях. Мужики прикушували сильно уста, аби бути мужними і не заплакати по бабському в голос.

У хатній атмосфері літав просяклий злиднями, важкий мужицький сум. Чорний, як земляця на мочарі, їдкий, як гадюка трійлива. Сідав, як іней зимою, на мужицьке скуповджене волосся на голові, на жовті зморщки на обличчі, на похмуро повислі брови... очі...

-- Тай дякую вам газди за те, щось-те відвідували мене в слабости... Тай за те, що моїй жінці дещо помагались-те, та розборкували її.

— Та то нема за що дякувати нам, кумочку.

--- Як ми відвідували вас! От, десь прихалцем. Бо то все, знаєте, христинин у роботі, та в роботі...

— Вам, Іванку, я винен ще пів чвертки збіжжя від тогідного літа... Коби-ж булись-те такі добрі, та...

— Та йой! Не нагадуйте мені це навіть Михаську!

-- Мого Семенка до школи дайте Васильку, як виросте. Він буде добре вчитися, бо то понятлива дитина... Я видів по ньому.

--- Уже ви Михаську, кумочку, спустіться на мене.

— Ая, ая, кум Василь щирий чоловік, рахувати.

--- Дякую вам. А тепер ходіть, газди, та попрощаємося. Випрощаймося, бо хто знає, як буде, а вам шкода днину марнувати через мене...

-- Ей, та хтоби-то жалував! --- загомоніли разом мужики.

--- Нічо, але тепер роботи є, тай верем'я відай на дворі... Ану-ко ходіть!

Прощалися...

Нагиналися по черзі над постіллю, та, приговорюючи розпучливо-жалісливі слова, цілувалися в уста. Щиро, болючо, й жагуче цілувалися. Не устами лише, але й усім зболілим серцем, всіми фібрами глибокої душі мужицької.

Хата гомоніла риданнями...

Гарячими бажаннями, тремтючими словами, вилітали із глибини душі мужицької, віками наболілі прокльони:

-- Бодай тих ворогів вічна грижа взялася!

Бодай їх земляця свята не прийняла!

— Бодай їх затопили оці наші тай сирітські сльози кроваві та пекучі!

— Бодай той бог не вродився був, аніж має так збиткуватися над бідним народом!

Крізь розбиту шибку у вікні, слова тиснулися на двір і там чіплялися легесенько й білого літаючого павутиння. А воно від цього легенько й поважно погойдувалося, та все, ліниво й не спішно кудись летіло, летіло...

Петро Козлянюк.

ОРЛЯТА

(Вірш білоруського поета Янка Купала.)

Гей, розкиньте своїм крильям
Ви, орлята, буйно, бурно
По минулих днів могилі,
По сонливості понурій!

В блискавицях перунових
З гулким громом, незвичайним
Ви вікам несіте новим
Ще нечуванії сяйва.

Вам серпи і коси в руки,
Кулі ковані зі сталі, —
Геть ви, бурі --- завирюхи,
Що з виттям бешкетували!

Тінь минулих днів проклятих,
Де тиран нагаєм ляскав
Ви зметете, орленята, --
Ваша сила й ваша вказка!

Вже пробила та година
На великую пригоду:
Вийти з келії брудної
Білоруському народу!

На чарівному роздолі
В неосяжній світлій волі
Без кайданів і без болю
Вже вихрить нам наша доля.

З білоруського переклав В. Поліщук.

ВІЧЕ

Нічний сторож Іван Паляниця трубить. Дме у бляшану, вартову трубу, що надуті лиця мало не полускають.

Трубить біля читальні, біля коршми, біля церкви, лізе на дзвінницю.

З хат, з темних сіней вибігають перелякані газди, біжать розпатлані і кричать з далека:

-- Гей, Іване, що за гвалт?

-- У читальню йдїть, на віче, -- гукає з гори Іван.

-- На віче, на віче, на віче! — гомонять заспокоєні вже люди і вертають повільно додому, та передають тим, що стоять на воротах.

А в хаті причісують пальцями голови, беруть капелюхи, чи шапки, і йдуть статочно по газдівськи до читальні.

- - Ти куди під ніч? — питає газдиня чоловіка.

- - Не бабська справа, то не питай, -- відповідає газда і замикає сердито двері за собою.

А в читальні над столом блимає лампа світлом завбільшки як котячий язик. За столом під стіною сидить пан посол. Стола відсунули даліше від лави, бо живіт пана посла не поміщувався у тому віддаленні, що вистарчало для газдівських животів.

Посол спер велику, трохи лису голову на руку і балакає з кількома сільськими головачами.

Голова читальні бігає по кімнаті, мацає чогось кожну лавку під стіною, нишпорить біля холодної печі, йде до вікна.

Він немов в гарячці.

До кімнати входить обережно перший газда. Стає біля порога, каже "славайсу", дивиться в один то в другий бік, мабуть шукає місця, дивиться опісля пильно на гурт біля стола, що не звертає на його уваги і йде в кут, спирається, і застигає в дожданні.

Приходить другий, третій, — десятій, всі поволі, обережно з широко розкритими очима, немов-би сподівались побачити вовка чи медведя.

Всі тиснуться біля порога, хоча напереді зовсім порожньо.

— Гей, газди, а посуньтеся наперед, а то задню стіну завалите, — говорить голова.

Газди посуваються повільно, немов боряться з якимось

великим натиском зпереду, і віддалення між першою лавою людей і столом робиться що раз менше.

А через пів години Петро Цізорик, що стоїть на самому переді, махає рукою до тих, що ззаду і кричить:

— Гей, люде добрі, майте поміркунок, не прить так, а то животом стола переверну.

У кімнаті духота давить легені. У сінях повилазили вже на скриньку від глини, перекинену догори дном.

У відчинені вікна тиснуться десяток голів, одна понад другою, а на подвір'ї все більше густіє.

Йдуть та йдуть. Як не йти, коли трублять, та ще до читальні.

Війт та вчитель ледви протиснулися до стола. Розпирали людей на оба боки, мов піскову зарву, що хоче живцем засипати.

А як у кімнаті не було вже де соломинці впасти, як деякі газди посідали вже на піч, мов на хори, голова читальні біля стола підніс руку до гори, бо його малого зза людей не було видно і говорить:

— Панове газди! До нас приїхав несподівано наш пан посол, та й хоче нам де-що сказати. Треба вибрати голову зборів і секретаря.

— Я думаю, що на голову зборів треба вибрати голову читальні, а секретарем пана вчителя, — заревів на всю читальню постійний агітатор пана посла, що приїхав разом з ним, і знав усі села, всіх селян і всі коршми.

Як голова відкрив віче, і дав слово панові послові, цей почав:

— Дорогі мої, панове виборці!

Після цього вступу він відкашлянув два рази і дальше вже поїхав мов по маслі.

— Вже третій рік, як я був у вас. Ще перед виборами до парляменту. Дякую вам дуже красно, що ви своїми головами, що ви їх дали на мене, помогли нашій хлопській партії перемогти панів.

— А-диви, коли пригадав собі, аж на третій рік! Файна подяка, — шепоче сусідові рудий Андрій.

— Я був так дуже зайнятий посольськими справами, що не мав часу скоріше до вас заглянути. Але тепер настав такий час, що чесному хлопському виборцеві не можна бути байдужим. Уряд тепер у непорозумінні з парляментом. Пани не хочуть нічого чути про домагання наших радикальних, хлопських

послів. З дня на день треба сподіватися розв'язання парламенту і нових виборів. Нас, радикальних, ваших послів, панове виборці, хочуть знищити. Чуєте?... На нас завзялися. А знаєте чому?... Бо ми стоїмо за хлопську справу, за вашу біду. Але треба вам знати, що це тільки наша заслуга, що уряд був примушений прислати кукурудзу на весні для наших голодних сіл.

А на печі говорить кум Іван кумові Олексі на вухо:

— Чи чуєте, куме, який масний, такой без смальцю лізе. Ну й крутить, ну й пашекує! Бо чи чуєте, вже знову вибори?...

А кум Олекса байдуже відповідає:

— Яка тут дивниця, куме?... Це вже його адвокатський фах брехати. "Христінин" мусить добре подумати, поки збреше. А він бреше напам'ять. Це вже який кому господь писок дав.

А посол продовжує з запалом:

Ця кукурудза панам сілтю в очі. Нам вона, панове виборці, коштувала великих трудів. Ми знали, що без цієї допомоги наш бідний хлоп пропав-би. Нашим виборцям треба тепер писати по газетах, треба кричати на вічах, що своїх хлопських, радикальних послів вони не дадуть кривдити. Панове виборці, ви повинні голосно кричати всім і вся, що як уряд посміє розв'язати парламент, то при нових виборах всі теперішні радикальні послы все одно будуть знову в парламенті!...

Пан посол говорив що-раз голосніше, що-раз завзятіше. Минало пів години, минало три чверти, година, а промова пана посла плила мов ріка весною.

А люде поспиралися один другому на плечі і закам'яніли з розкритими ротами і вибалушеними очима.

Як скінчив, маса захвилювалася то в один то в другий бік, хтось насилу став протискатися на двір.

Голова питає, чи хоче хто з виборців говорити.

Маса мовчить.

А коло печі випростовується високий мов тичка газда з білим мов повісмо волоссям, підносить два пальці в напрямку до стола і м'яким, як у дитини, голосом каже:

— Я хочу...

Всі передні голови раптом повертаються в його бік.

— Іван Макогін має голос...

І Іван починає:

— То-то, що говорили пан посол, то воно ніби все рих-

тельно. Правда, ми є хлопи, радикальні хлопи, і пани не злюбили нашої хлопської політики. Це цілком рихтельно, і ми знаємо, що нас ніхто не любить. Але я хочу одно сказати. Я не то, щоби то-то, як його сказати, хотів скаржитися, але я хочу сказати за то-ту сировицю. Ви, люде добрі, пам'ятаєте, як перед виборами, тут у читальні, пан посол говорили, що сировицю ми маємо через місяць, а найбільше через півтора.

— Можете сміло бочки лагодити! — казали пан посол.

Я, правду казати, після виборів узяв стару бочку зпід капусти, підбив обручі, заднив, вистругав чопа. Та що тут говорити? Це не тільки я. І кум Петро свою зпід муки також ладнав, — усі лагодились. Ждемо ми півтора місяця, ждемо два, ба й три, півроку, рік, досі ждемо, а сировиці як нема, так нема. Хоч-би яка маціцька писулька за сировицю від пана посла прийшла. Так і всі бочки порозсихалися. Це вже для нас зовсім нефайно, та й для пана посла, бо сировиці нам для худобини так треба, як умерти. А більше не маю що сказати, най другі газди говорять...

Потім забирає голос кривий швець, що то його Клянчиком прозивають. Його не видно поміж людьми, тільки пискливий голос добувається десь знизу, мов із пивниці.

— Я, панове газди, хочу сказати за то-ту кукурудзу. Скотини у мене нема, тому мені за сировицю "байбардзо". То-то, що пан посол казали за кукурудзу, що ніби то прислали з Вігні, то воно дуже файно. Як нема що їсти, то благо як є й кукурудза. Ви самі знаєте, що робилося на весні. Бідний нарід погибав з голоду. А тут раптом кажуть єгомосьць на проповіді: Люде добрі, наш посол вдарив по телеграфу, що з Вігні йде для села кукурудза. Нарід так зрадив... Навіть ті, що дрімали на проповіді, — посхоплювались. Ціла церква пошепки тільки за кукурудзу й говорила. Казали, що для нашого села йдуть три вагони. Як три, най буде три, і це файно. Я так утішився, бо знаєте шестеро дітей, найстаршому вісім, а в хаті нема чим ока запорошити. Кажу я своїй: Ти, Марино, злагодь якого доброго мішка, витріпай та позашивай, щоб не сипати по дорозі. Так собі й міркую: з пів гелетки лишу на насіння, бо казали, що якась гамериканська, а зо дві-три гелетки розідру і буде на чир на якийсь час. Але минає тиждень, другий, такі вони довжелезні, аж десь на третій пішла чутка: кукурудза вже на стації. Схопився я на другий день раненько, збудив сусіду Максима, запряг він свою конячку, пообіцяв йому вже за вигоду чоботи направити, вхопив мішок і на всякий випадок

жінка кинула ще півмішечка, і гайда на стацію. Але коло хреста переймає нас склепар і питає:

— Куди?...

— По кукурудзу, — кажемо.

— Не тратьте, люде добрі, днини, — каже, — і завертайте до дому, бо кукурудзу буде ділити завтра комітет.

— Який комітет? — питаємо.

— Єгомосць, голова читальні і вїтїв Петро.

Так як-би нам хто по писку дав.

Вернули ми.

На другий день раненько ми знову на стацію. А там народа видимо-невидимо. Чуємо, що то один вагон на три села. Як стали вичитувати з якогось паперу, як став наїд товпитися, мало мішків людям не пообривали. Як прийшла десь під вечір черга на мене, то вже нічого не було. А вїтїв Петро каже мені: Лізьте у вагон, там порозсипалося трохи, та позмітайте. Що робити? Маю я вертати на посміховисько з порожнім мішком? Поліз я, змів то руками, то мішком, було зі сміттям не ціла гелетка. Промаяв цілу днину, а діти цілий день ще перебирали, бо повно сміття було, докупив ще в Іцка пів гелетки на борг, роздер на жорнах у Микити, та й така моя чорна та темна кукурудза була. А де-хто, правда, нічого дістав. От голова читальні нічого собі мішечок несли, вїтїв Петро доброго пів міха двигав. Кажуть, що єгомосць узiali дві гелетки на насіння. Але мені здається, що для бідного чоловіка цілком все одно, чи то-та кукурудза була, чи ні, то ліпше було її не присилати, бо то тільки бідний наїд думками собі ночі збавляє, та й днину тратить. Та й я скажу, що хлопіві все одно нічого не дають, чи є посол, чи ні, то хлопіві цілком однаково. А ті вибори, то тільки на те, аби хлопа шандари кольбою в боки штовхали, аби його вели до арешту та й аби хлоп робочу днину тратив...

Після цього вже ніхто нічого не говорив, тільки всі галайкотіли так, як гегають дикі гуси, що летять ніччю, та й з дороги зіб'ються.

♦♦

А як у читальні опустіло і як після людей осталося тільки погане повітря, а біля стола чути було тільки постійного агітатора й писаря пана посла, що гомонів до невеличкого гурту і розмахував руками, — тоді приступив до пана посла місцевий дяк з покірливістю собаки, що хоче дістати кістку і говорив на вухо:

— Єгомосць просять вас дуже файно зайти до них на слово.

Пан посол немов очікував такого закінчення, бо шлунок домагався свого, і покvapно вийшов з читальні. З ним ішов голова читальні з церковним старшим братом, за ними агітатор з дяком, а війт плентався ззаду нерішучо, бо не знав, чи йому, як урядовій особі, слід іти, чи ні, а кортіло дуже.

Як увійшли до сіней, молодий, повновидий пан-отець відкрив двері вітальні, взяв пана посла під руку і ввів до ясно-освітленої кімнати.

— Ви, пане посол, пам'ятали-б трохи і про себе. А то ви там з людьми без кінця. Я дуже радо пішов-би був послухати вас, але знаєте -- (говорив тихо на вухо) -- наш єпископ має дуже чутке вухо. Якось воно, знаєте, священник на радикальне віче. Хоч я людина поступових поглядів...

А потім голосно.

-- Що це, з парламентом щось не гаразд? Пахне розпуском? Нічого, подбаємо, щоб наші знову там сиділи. Ми не дамося шляхті.

— Про мене, -- говорив знеохочено посол, -- коби дотягнути до кінця, і мене більше в посли ніхто не заманить.

--- Що? --- удавав дуже здивованого пан-отець.

-- Дійсно!... Знаєте, наш нарід такий, що йому ніколи й ніхто не догодить. Це прірва, в якій дна немає. Я з сил вибиваюся, нищу сам себе і свою сім'ю матеріально, а тут ще до мене мають якісь дикі претенсії, якесь невдоволення. Той сировиці хоче, а той кукурудзи не дістав. Треба було ще мені самому їхати ділити.

-- Пане меценасе, хто звертав-би увагу на такі дурниці? Якесь там хамло немитим рилом гавкає і ви берете собі це до серця? На дурнях світ не стоїть. Хай собі що хоче хляпає язиком, а ви як передова людина мусите виконувати свій патріотичний обов'язок.

— Чи так? — питав агітатор, звертаючись до присутніх "представників" села.

— Цалком рихтельно, — притакували вони.

А в другій кімнаті було чути, як розкладали посуду на стіл, як хтось відкорковував пляшки і як тоненько дзвеніло скло.

Підчас цього на мельниковому кутку йшли два газди: ткач Гаврило з поштарем Ільком. Ішли поволі, бо на дворі було

темно, а під ногами робилося слизько від дощу, що став на-
крапати.

— А що-ж він там говорив? — питав Гаврило, — бо я вже
тільки на подвір'ї постояв.

— Гадаєте, куме, що багато втратили? Ні... Говорив,
що знову вибори будуть.

— Вибори?... Ого, мене вже не здуриш. Я вже знаю ці
вибори. Бо то я, знаєте, перед тамтими виборами... здибає
мене той гавратий його писар і кричить, що пропадає справа,
бо Перець агітує за польським паном і дає людям по шість
корон за голос.

--- Що-ж, — кажу йому, — дороги ми йому до людей не
загородимо...

А він мені: а ви загородить. Зробіть йому щось таке, щоб
йому відхотілося. Могорич даю... Правда, він тоді почасти-
вав мене по-людськи. А я з коршми та й прямо на Медведівку.
А там у Перця файних дві копиці сіна стояло, так по два вози.
Черкнув я і засіяло. Думаю собі ніхто не побачить, а йому
буде знак. Та на мою біду, якісь хлопці ночували з кінями
і підгледіли. Чую, мій Перець мене в суд. Прийшли “ферля-
дунки”, йду до канцелярії та й кажу: — Пане посол та й док-
тор, така і така справа, заступіть... А він мене до писаря,
щоб записав. Бере писар від мене справу й каже:

— Шість корон.

— Я -- шість корон?... Та це через вас...

А писар каже:

— Як пан посол скаже без грошей, то так і буде.

Я знову до посла, а він мені:

— У мене тисячі виборців. Як я всіх буду даром засту-
пати, то з торбами піду. А в мене жінка та й діти.

Плюнув я йому під ноги, та й пішов.

Ну, та й що? — питав зацікавлено поштар.

— Ніби ви не чули? Пішов я сам на суд, “зафасував”
півтора місяця, та й все. А тепер най він мені ще пів слова
скаже за вибори, то я йому скажу:

— Най ті шляк трафить, — і більше нічого.

М. Козоріс.

Настав вже нині слушний час,
Для кожного і всіх із нас,
Разом на бій ставати,
Щоб волю здобувати.

ЇХНЯ ЗВЕРХУ

Другий Інтернаціонал на цілий світ галасує, що в їхніх (Західньої Європи) в'язницях краще в'язням живеться, як у наших, радянських...

І галасує, і репетує, і кричить, і підскакує:

— Краще! Йй-богу, краще!

— Чого ви, панове, репетуєте?! Чого ви галасуєте? Ну, звичайно, що у вас краще... Веселіше у вас, ріжноманітніше, бо ви культурніші... У вас вже цивілізація, і електрофікація, і машинізація...

А в нас по-простому...

У нас як?

Беруть тебе просто, як у нас кажуть, за оте саме місце і в "конверт"...

І сидить тобі людина... Як його забундючим приміром на 10 років "з строгою ізоляцією", то він собі через десять місяців уже на тоталізаторі грає, або українську мову викладає...

А хижі звірі більшовики що-місяця якусь причіпку вигадують, щоб амністію дати...

Хлібом їх, людоджерів, не годуй, -- дай тільки амністію підписати...

У нас таки справді суворо...

У в'язницях сумно, невесело, тяжко. Сидять в'язні і тільки разів двічі-тричі на тиждень чи вистава, чи лекція, чи доклад...

Зелений жаж...

Майстерні позаводили. Люде замість лежати в камері та на стелю плювати, -- працюють...

Проста, груба інквізиція...

Працюй! Слухай лекції! Дивись на представлення! Та ще й газети у в'язницях видавай!

— Я-ж кажу: жаж!

А за кордоном?... За кордоном не те... Там розваги для в'язнів скільки хочеш!

Заганяють, приміром, шпильки під нігті політичним ворогам, припікають свічкою п'яти...

Або підвісять тебе головою вниз на стовбі...

Висиш собі, розважаєшся...

Візьмим хоч Францію, хоч Німеччину...

Там це вдосконалено, можна сказати, на п'ять!

В рукавичках до вязня підходять, рукавичками його беруть, в рукавичках і голку в п'яту заганяють...

Бон-тон!

Через те і вязнів там по тюрмах у десятеро більше, як у нас... І все робітники...

Бо де-ж вони таке поводження культурне найдуть?

Я вже не кажу про наших сусідів: Велику Польщу й Велику (ще більшу!) Румунію...

Радісні кличі українських вязнів широко й високо лунають з-поза Збруча й з-за Дністра...

Куди нам до їх?!

Ми - хлопчики!

Та воно й не дивно, бо, що не кажіть, — культура...

Повісити людину і потім науково довести, що вона сама повісилась -- без західньо-європейських традицій не доведеш.

Розстріляти 300 чоловіка селян (одним махом), а потім перед усім світом доводити, що іншої влади, як румунська, бесарабські селяне не хотять треба вміти, значить, культурно розстрілювати...

Остан Вишня.

ТОВАРИШАМ

І вас зі своїх зборів проженуть
Старих порядків лицарі гордії,
Ім'я і діла ваші проклянуть
І крикнуть: "Зрада, пагубнії мрії".
І вашу добру славу оплюють
Брехнею, й вас полічать між злодії,
Отрутою замучених напоять,
Надії ясні жовчею затроять.

На суд потягнуть вас, начиняють вами
Всі тюрми, все покличуть проти вас —
Людей і бога. Ділом і словами
Не проминуть рани раз-у-раз
М'якеє серце ваше, мов тернами.
Подумаєш: оттак жить! І нераз
Самому страшно, защемить у груди...
Чи-ж так живуть з людьми-братами люде?

Не так повинні! Щоб не так жили,
Щоб брата і в найменшому пізнали,
За те якраз до бою ви пішли,
На поклик правди проти брехні стали...
Борітеся! Терпіть! По всій землі
Рівняйте стежу правді! Де застали
Лиш гложжя, терня, там по вас нехай
Зазеленіє жито, наче гай!

Іван Франко.

“НАЦІОНАЛЬНІЙ РАДІ”

Ой, коли збиралась народитись “Рада”,
Била себе в груди, плакала громада:
“Ой, ізвідки-ж лихо, ой і що-ж то буде?
Будуть із нас кпоти й сміятися люде”.

Ой, як народилась у хатині вбогій,
Затремтіли руки, затрусилась ноги,
Голова схилилась до землі, до долу.
Очі не дивились на дитину кволу.

Щоб дитина людське око не жахала,
Узяли до неї в няньки генерала.
Та не замінив він дійної корови,
Її не було в дитини ні краплини крови.

І понесла нянька ту дитину в Польщу,
Щоб зробити з неї бадьорішу й товщу.
Але по дорозі гратись з нею стала,
Високо дитину вгору підкидала.

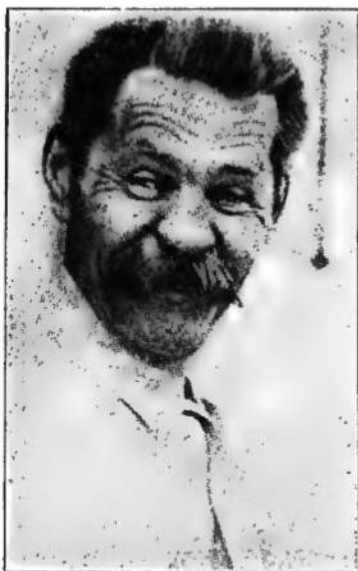
І впустила якомсь на каміння бідну,
А дитина мала голову не мідну, ---
Не пройшло й години, не пройшло й хвилини
І не стало в світі бідної дитини.

Ой, як умирала на камінню “Рада”,
Плакала, сміялась вся наша громада,
А якомусь блазню дика думка впала ---
Віднести під ліжку няньку-генерала.

В. Валентин.

ЯК Я ВЧИВСЯ

Максим Горький — це великий, світової слави робітничий письменник, що його твори перекладені майже на всі мови світа. Доки став він славним письменником, то був звичайним робітником, що тяжко працював по різних містах Росії. В понишому оповіданню Горький розкажує, як він вчився будучи робітником. Кожному з нас можна багато навчитися, перечитавши це цікаве оповідання.

МАКСИМ ГОРЬКИЙ

Свідомо читати я навчився, коли мені було років чотирнадцять. В ці роки мене вже цікавив не один лише зміст книжки, — більш-менш цікавий розвиток змальованих подій, — а я вже починав розуміти описову красу, замислювався над характерами дієвих осіб, потрохи уявляв собі завдання автора й неспокійно почував відміну між тим, про що розповідала книга, і тим, що було в життю.

В ХАЗЯІНА.

Жилось мені в той час скрутно — моїми хазяями були закорінілі міщане, люде, головною насолодою яких була їжа, а єдиною розривкою — церква, куди

вони ходили, пишно прибираючись, як прибираються, йдучи в театр чи на великий бенкет.

Роботи в мене було багато, я робив мало не до отупіння, будні і свята були однаково завалені дрібною, беззмістовною, без ніяких наслідків, працею.

Дім, в якому жили мої хазяї, належав “рядчикові землекопних і мостових робіт”, маленькому, кремезному мужикові з Клязьми.

Сивоокий, з гострою бородою, він був завсіди злий, непривітний і якось спокійно-жорстокий. У нього було до тридцять робітників, все володимирські мужики; жили вони в темному підвалові (пивниці) з цементовою підлогою й маленькими вікнами нижче рівня землі.

Вечерами, знесилені працею, повечерявши юшки з квашеної смердячої капусти з “требухою” або солониною, від якої смерділо вже, вони виповзали на брудний двір і валялися там — в вогкому підвалові було душно і завсіди чадно від великої печі. Рядчик з’являвся у вікні своєї кімнати й ревів:

— Ей ви, чорти, знову на двір повилазили? Повиверталися, свинота! У мене в хаті порядні люде живуть — хіба-ж їм приємно дивитись на вас?

Робітники покірливо йшли в підвал.

РАБИ.

Все це були смутні люде, вони майже ніколи не сміялись, майже ніколи не співали пісень, розмовляли коротко, неохоче і, завсіди забруднені болотом, здавалися мені мерцями, яких відживили проти їх бажання для того, щоб знущатися й мучити це ціле життя.

“Порядні люде” — офіцери, картярі й п’яниці, вони били денщиків¹⁾ до крови, били своїх полюбовниць, незграбно вдягнених жінок, що курили папіроси. Жінки теж напивались і били денщиків по обличчях. Пили й денщики, пили багато, до смерти.

В свята рядчик виходив на ганок і сідав на сходах, з довгою вузькою книжкою в одній руці, з уламком олівця в другій; до нього поодиноці, неначе старці, підходили робітники. Вони говорили притишеними голосами, уклоняючись і чухаючись, а рядчик ревів на цілий двір:

— Добре, буде! Бери карбованця! Чого? А в морду не хочеш? Досить з вас! Іди геть! Ну!...

Я знав, що поміж робітниками є чимало людей з одного села з рядчиком, є його кривні, але він з усіма був жорстокий і непривітний. І робітники були теж жорстокі й неувічливі у відношеннях один до одного, а особливо до менших від себе, прислужників.

Мало не кожної неділі на дворищі відбувалася кривава бійка, чулась трьохповерхова брудна лайка. Вони билися беззлісно, немов виконуючи огидливий обов’язок. Бувало, що побитий до крови робітник відповзав на-бік і там мовчки оглядав свої подряпані місця, поразки, колупав брудними пальцями розхитані зуби. Побиті обличчя, запухлі від бійки очі, ніколи не викликали співчуття товаришів, але, коли була розі-

¹⁾ Слуг.

драна сорочка, всі жалкували за це, а побитий власник сорочки похмуро злився, часом плакав.

ШКОДА ЗА ЛЮДИНУ.

Оці сцени викликали в мене надзвичайно тяжке почуття.

Мені було шкода людей, але я шкодував їх холодним жалем, у мене ніколи не виникало бажання сказати комусь з них привітливе слово, чимось допомогти побитим, – ну, хоча-б води подати, аби вони пообмивали бридку, густу кров, що змішалась з болотом і порохами.

В дійсності я не любив їх, трохи побоювався і вимовляв слово “мужик” так само, як це робили мої хазяї, офіцери, полкові попи, сусід кухар і навіть денщики, – усі ці люде говорили про мужиків з погордою.

Шкодувати людей -- це тяжко, завжди хочеться радісно любити когось, а любити не було кого.

Тим дужче я полюбив книги.

Було й ще багато брудного, жорстокого, що викликало гостре почуття огиди -- я не буду розповідати про це, ви самі знаєте це пекельне животіння, це загальне знуцання людини над людиною, цю хоробливу жадобу мучити один одного --- насолоду рабів.

І ось у такому проклятому оточенні я уперто почав читати гарні, серйозні книги чужоземних авторів.

ПРО ЩО РОЗПОВІДАЮТЬ КНИГИ.

Я, можливо, не з'умію передати досить яскраво й переконуюче, яке велике було моє здивування, коли я відчув, що грохи не кожна книжка наче відчиняє мені вікно в новий невідомий світ, розповідаючи мені про людей, почуття, думки й відносини, котрих я не знав, не відав.

Мені здавалося навіть, що життя, яке оточує мене, все оте суворе, брудне й жорстоке, яке щоденно було на моїх очах -- все це -- недійсне, непотрібне, а дійсне й потрібне лише в книгах, де все розумне, гарне й людське.

В книжках розповідалось також про темряву, про безглуздя людей, про їх страждання, малювались злі й мерзенні постаті, але одночасно з ними були й інші люде, яких я не бачив, про яких навіть не чув -- люде чесні, міцні духом, величні вчинками, які завжди за правду охоче йшли на смерть.

Спершу затуманений такою новинною й глибокою важли-

вістю світу, який відкрився мені в книгах, я зачав уважати ці книги кращими, цікавішими, навіть ближчими від людей, — і неначе трохи осліп, дивлячись на дійсне життя через книги.

Але суворе, розсудливе життя поклопоталось оздоровити мене від цієї приємної мені сліпоти.

Я ЗАПРИЯТЕЛЮВАВ З КНИГАМИ.

По неділях, коли хазяї йшли в гостину чи на прогулянку, я вилазив з вікна задушної, смердячої кухні на дах і там читав.

На дворі пливали як соми, неначе п'яні, сонні землекопи, верещали покоївки, прачки та куховарки від жорстоких песто-щів денщиків.

Я позирав з гори на двір і величньо зневажав це брудне, п'яне, розпусне життя.

СТЕПАН ЛЕШІН.

Один робітник був десятник чи “нарядчик”, як вони звали його; це був незграбний, невлучно збудований із тонких кісток і синіх жил, дідок — Степан Лешін, людина з очима голодної кітки й сивуватою, химерно розкиданою борідкою на жовтуватому обличчі, на жилуватій шиї та в ухах.

Обдертий, брудний гірше від всіх землекопів, він найбільш товариський між ними, але вони, живовидячки, побоювались його, і навіть сам рядчик розмовляв з ним, знижуючи свій крикливий, завсіди роздратований голос.

Я частенько чув, як робітники лаяли Лешіна по-за-очі:

— Скупий чортяка! Юда! Халуй!

Дідок Лешін був дуже спритний, але не клопотливий, він якось тихенько, непомітно з'являвся то в одному кутку двору, то в іншому, скрізь, де збиралось двоє-троє людей.

Підійде, підморгне котячими очима й, шморгонувши широким носом, запитає:

— Ну, що, га?

Мені здавалось, що він завсіди чогось шукає, где якогось слова.

ЛЕШІН МІЙ ПРИЯТЕЛЬ.

Одного разу, коли я сидів на дахові на хліві, Лешін, постогнуючи, виліз до мене по драбині, сів поруч і, понюхавши повітря, промовив:

— Сінцем пахтить... Це ти гарне місце обібрав: і чисте й від людей збоку... Що читаєш?

Він дивився на мене ласкаво, і я охоче розказав йому, про що читав.

— Так, - - сказав він, похитуючи головою. — Так, — так!

Потім довго мовчав, колупаючи брудним пальцем розбитий ніготь на лівій нозі, і враз, покосивши очі на мене, забалакав стиха й співуче, наче розповідаючи.

— Був у Володимирі вчений пан Сабанєїв, важна особа, а в нього — син Петрик, чи як його? — забув ім'я. Теж книжки читав та інших до цього-ж заохочував, так його — заарештувати.

- - За що? - - запитав я.

- - За це саме! Не читай, а коли читаєш, так мовчи! — Він посміхнувся, підморгнувши мені, й сказав:

Дивлюсь я на тебе — сурйозний ти, не пустуєш. Ну, нічого, живи...

І, посидівши на дахові ще трохи, він зліз додолу.

Після цього я помітив, що Лешін приглядається до мене, стежить за мною.

Він частіше підходить до мене з своїм питанням:

— Ну, що, га?

Одного разу я розповів йому якусь історію, що дуже схвилювала була мене, історію про перемогу добра над злом.

Тисячі таких тракторів закордонного й власного виробу орють сьогодні землю та сповняють іншу працю на Радянській Україні. Трактор українського виробу називається "Запорожець".

Він вислухав мене дуже уважно і, похитавши головою, сказав:

— Буває...

— Буває? — радісно запитав я.

— Та звичайно, а як-же? Все буває! — підтакнув дідок. --
Ось я тобі розповім...

І розповів мені дуже гарну історію про живих, не книжкових людей, а наприкінці сказав, навчаючи:

— Звичайно, ти ці справи цілком зрозуміти не зможеш, одначе — зрозумій головне: дурниць багато, в дурницях заплутався люд, ходу нема йому — до світла ходу, виходить, нема! Великий натиск від дурниць, розумієш?

Ці слова шпигонули мене в серце жвавим штовханом, після них мені неначе відкрились очі. Адже-ж, справді, це життя, що було навколо мене, - дурне життя зо всіма його бійками, розпустою, дрібними крадіжками та лайкою, яких, можливо, так багато тому, що людині не стає гарних, чистих слів.

Старий прожив на землі вп'ятеро більш від мене, він багато знає і, коли він каже, що добро в життю дійсно "буває" -- треба вірити йому.

Вірити хотілось, бо книжка вже розбурхала в мене віру в людину.

КНИГИ МАЛЮЮТЬ ДІЙСНЕ ЖИТТЯ.

Я догадувався, що книги малюють, всетаки, дійсне життя, що їх, так-би мовити, списують з дійсності, виходить, -- гадав я, — і в дійсності повинні бути добрі люде, відмінні від дикого рядчика, від хазяїна, п'яних офіцерів й взагалі всіх відомих мені людей.

КНИГИ — ТО ВЕЛИКА РАДІСТЬ У ЖИТТЮ.

Цей винахід був для мене великою радістю, я почав веселіше дивитись на все, якимось краще, уважніше ставитись до людей і, прочитавши щось гарне, веселе, бадьоре, намагався розповісти про це землекопам, денщикам.

Вони не цілком охоче слухали мене і, здається, не вірили мені, але Степан Лешін завжди говорив:

— Буває. Все буває, братіку!

Надзвичайно велике значіння мало для мене це коротке мудре слово! Чим частіше я чув його, тим більше воно прокидало в мені почуття бадьорости й упертости, гостре бажання "поставити на своєму".

Адже, коли “все буває”, виходить, буде й те, чого я хочу? Я помічав, що в дні найбільших образ і скорбот, що їх мені посилало життя, в тяжкі дні, котрих досить багато пережив я, саме в такі дні, почуття бадьорости й упертости в досягненні мети особливо підвищується в мене, саме в оці дні мене з найбільшою силою захоплювало юнацьке завзяття до боротьби за краще життя.

Це залишилось при мені й тепер, коли мені п'ятьдесят років, зостанеться й до смерти, й цією властивістю я зобов'язаний святому письму людського духу — **книгам**, які відбивають великі муки зростаючої душі людської, науці поезії розуму, мистецтву --- поезії почувань.

КНИГИ Й ДАЛІ ВІДКРИВАЛИ МЕНІ НОВЕ.

Особливо багато давали мені ілюстровані журнали: “Все-світня Ілюстрація”, то-що. Їх малюнки, що показували міста, людей і події чужоземного життя, все більше й більше поширювали мій світогляд, і я почував, як він росте, великий, цікавий, наповнений величньою діяльністю.

Ці хорони й палаци, не схожі на наші клуні й хати, інакше з'одягнені люде, інакше уквітчана людиною земля, дивні машини, надзвичайні вироби, -- все це викликало в мене почуття якоїсь незрозумілої бадьорости й бажання теж щось зробити, збудувати, утворити.

Все було різнومانітне, нсоднакове, але все-ж я якось неясно почував, що все просякло однією силою -- творчою силою людини.

І моє почуття уважливости до людей, поваги до них зростало.

Я був надзвичайно зворушений, коли побачив у якомусь журналі портрет славетного вченого Фарадея, і, прочитавши незрозумілу для мене статтю про нього, довідався з неї, що Фарадей був звичайним робітником. Це мене надзвичайно вдарило в голову, здалося мені казкою.

КНИГИ ЗБІЛЬШУЮТЬ РОЗУМ ЛЮДИНИ.

— “Як-же це”? недовірливо думав я.

— “Виходить, — котрийсь із землекопів теж може зробитись ученим? І я можу?”

Не вірилось. Я почав дошукуватись, чи нема ще якихось славетних людей, котрі були спершу звичайними робітниками.

В журналах не знайшов; знайомий гімназист*) оповів мені, що дуже багато є відомих учених людей, що були спершу робітниками, й назвав мені декілька імен, між іншими — Стефенсона.

Але я не повірив гімназистові. Чим більше я читав, тим більше книги споріднювали мене із світом, тим яскравіше, значніше ставало для мене життя.

Я бачив, що є люде, які живуть гірше, в скрутнішому стані, ніж я, і це мене трохи потішало, не примиряючи, одначе, з образливою дійсністю.

Я бачив також, що є люде, які вміють жити цікаво й святочно, як не вміє жити ніхто навкруги мене.

І мало не в кожній книзі тихим дзвоном брєнить щось турботне, приваблює, що кличе до невідомого, що болюче бере за серце.

Всі люде, так чи инакше, страждали, були незадоволені з життя, шукали чогось кращого і всі вони ставали ближчі, зрозумілі.

Книги оповивали всеньку землю, всенький світ сумом про краще, і кожна з них була неначе жива, прикована на папері знаками й словами, котрі оживали, коли мої очі, мій розум доторкувались до них.

Частенько я плакав, читаючи, — так гарно розповідалось про людей, такі милі й близькі ставали вони мені.

І хлопчина, зашарпаний безглуздою працею, ображений безглуздою лайкою, я давав сам собі урочисті обіцянки допомогти людям, чесно послужити їм, коли виросту.

Неначе якісь дивні казкові пташки співали й говорили мені, як в'язневі, співали про те, яке різнобарвне й багате життя, яка смілива людина в своєму прагненні до добра й краси, і чим далі, — тим здоровішим духом переповнювалось серце.

КНИГИ — ЩАБЛІ ДО РОЗУМНОГО Й ЩАСЛИВОГО ЖИТТЯ.

Я став спокійніший, певніший в собі, розумніше працював і менше уваги звертав на незчислимі образи життя.

Кожна книжка була маленьким щаблем, що по ньому піднімаючись, я відходив від тварини до людини, до уявління про краще життя і до жадоби цього життя.

А переповнений прочитаним, почуваючи себе посудиною, що до вершка повна жвавистю, я йшов до денщиків, до земле-

*) Учень гімназії.

копів і розповідав їм, удавав перед ними в діях різні історії. Це їх розважало.

— Ну, й молодець, -- казали вони, — справжній кумедіант! Тебе в ятку, на ярмарок треба.

Звичайно, я чекав не цього, а чогось іншого, але був задоволений і з цього. Однак мені доводилося часом (не часто, розуміється) примушувати володимирських мужиків слухати мене з напруженою увагою, а часом доводити деяких до захоплення і навіть до сліз, — це ще більш запевняло мене в живій зворушуючій силі книжки.

ЯК Я ВЧИВ ГРАМОТИ.

Василь Рибаків, похмурий парубок-велетень, який любив мовчки штовхати людей плечем так, що вони відлітали від нього, як м'ячі, цей мовчазний шибеник відвів мене одного разу в куток за стайню й запропонував мені: "Олексю, навчи мене книжку читати, я тобі півкарбованця дам, а не навчиш — битиму, зо світу змету, їй-богу, ось — хрещусь".

І перехрестився великим хрестом. Я побоявся його похмурого шибеництва і з острахом почав учить парубка.

Але справа відразу пішла добре. Рибаків виявився в незвичкйй праці упертим і досить тямущим.

Тижнів через п'ять, вертаючись з роботи, він таємниче покликав мене до себе і, вийнявши з кашкета клопоть паперу, забубонів хвилюючись:

— Дивись, це я з тину зірвав; що тут говориться, га? Підожди, -- "про-да-єть-ся дім" --- так? Ну, продається?

— Так.

Рибаків страшенно вилупив очі, лоб йому заляло потом; помовчавши, він схопив мене за плече й, розгойдуючи тихенько, говорив:

— Розумієш, дивлюсь на тин, а мені неначе шепоче хтось: "продається дім"... Ну, от просто -- як шепоче, їй-бо! Слухай, Олексю, невже це я навчився, -- га?

А читай-но далі!

Він всадив носа в папір і зашепотів:

— Дво — так? по верховий, на камінному...

Вид його розплився широчезною усмішкою, він тріпонував головою, гидко вилаявся і сміючись почав обережно згортати папірця.

— Це я залишаю на спомин, як він перший... Ах, ти... Розумієш? Неначе шепоче, га? Дивовижа, брате! Ах, ти...

Я сміявся божевільно, дивлячись на його густу, тяжку радість, на його дитяче миле збентеження перед таємницею, що ожила перед ним, таємницею засвоєння через посередництво маленьких чорних значків чужої думки й мови, чужої душі.

ЧИТАННЯ КНИЖОК ВІДМІНЮЄ ЛЮДЕЙ.

Я міг-би багато розповісти про те, як читання книжок — ця звичайна нам, щоденна, але по суті своїй таємнича праця духовного єднання людини з великими розумами всіх часів і народів, — як це читання часом враз відкриває людині розуміння життя й указує місце людини в ньому. Я знаю безліч таких дивних, мало не казкових з'явищ.

Не можу не розповісти про один з таких випадків.

СЛІПИЙ НА ОДНЕ ОКО ШВЕЦЬ.

Я жив у Арзамасі під доглядом поліції.*)

Мій сусід, земський начальник, особливо не полюбив мене — до того, що навіть заборонив своїй наймищі розмовляти вечерами біля воріт з моєю куховаркою.

Поліція поставили просто під вікно мені, і він не соромлячись зазірав у кімнату, коли знаходив це потрібним.

Все це дуже налякало городян, і довгий час ніхто з них не відважувався навіть завітати до мене.

Але одного разу, в свято, з'явився сліпий на одне око чоловік, у чемерці, з вузлом, і запропонував мені купити в нього чоботи.

Я сказав, що мені не треба чобіт. Тоді чоловік підозріло зазірнув у двері сусідньої кімнати й тихенько забалакав:

— Чоботи — це для прикриття дійсної причини, пане письменнику, а прийшов я попрохати, чи нема доброї книжечки почитати?

Його розумне око не наводило сумніву в щирості бажання і остаточно я переконався в цьому, коли на моє запитання — яку бажав-би взяти книжку, швець, подумавши, сказав боязьким голосом і озираючись:

— Про закони життя щось, чи то пак, закони світу. Не розумію законів цих, як жити і... взагалі. Тут близько казан-

*) Це було ще за старої царської Росії.

ський прохвесор-математик на дачі живе, так я в нього за латання чобіт і за садову працю (з мене теж і садівник) лекції математики беру, тільки вона мені не до-вподоби — сам він мовчазний.

Я дав йому поганеньку книжечку Дрейфуса “Світова й соціальна революція”, єдину, що знайшлася у мене по питанню, яке цікавило його.

— Дуже вдячний! — промовив швець, обережно засовуючи книжку за халяву. — Дозвольте прийти до вас поговорити, коли прочитаю.

Тільки я на цей раз прийду садівником, наче-б то малину в садку підрізати, а то, знаєте, поліція дуже оточує вас і, взагалі — незручно мені...

ЩО ЗРОБИЛА КНИГА З ШЕВЦЕМ.

Він прийшов днів через п'ять в білій запасці, з садовими ножицями, із жмутом рогожки в руках і здивував мене своїм радісним виглядом.

Його видюще око блищало весело, голос брнів дзвінко й твердо.

Мало не з перших слів він ударив долонею по книжці Дрейфуса й забалакав поспішаючись:

— Можу я зробити звідсіль такий висновок, що бога нема?

Я не прихильник таких поспішних “висновків” і тому почав обережно допитуватись, чим приваблює його саме оцей “висновок”.

— Для мене це найголовніше! — палко й тихо забалакав він. — Я так міркую, як усі подібні мені: коли існує бог, і все все в його руках, — отже я повинен жити тихо, скоряючись приписам божим. Дуже багато прочитав побожного — біблію, Тихона Задонського твори, Золотоустого, Єфрема й все інше. Одначе я хочу знати: чи відповідаю я за себе й за все життя, чи ні? З письма виходить — ні, живи, як наказано, і всі науки — ні до чого. Теж і астрономія — омана, сама вигадка. І математика теж, і все взагалі. Ви, звичайно, з цим згодні, щоб коритися?

— Ні, — сказав я.

— А чому-ж я повинен згоджуватись? Ось вас за незгоду під догляд поліції вислали сюди, значить, ви вирішили стати проти святого письма; тому я так розумію: всяка незгода — обов'язково проти святого письма, з нього всі закони підлеглости, а закони волі — від науки, себ-то від людського ро-

зуму. Тепер — далі, коли бог є, то мені робити нічого, а без нього я повинен відповідати за все, за все життя і за всіх людей! Я бажаю відповідати за прикладом святих отців, тільки інакше — не підлеглістю, а йти проти зла в житті.

КНИГА — ТО СТЕЖКА В ГУЩАВІНІ ЛІСУ.

І знову, вдаривши долонею по книжці, він додав з неохитним переконанням:

— Всяка підлеглість — зло, тому що вона закріплює зло! І ви мені пробачте, а цій книжці я вірю! Вона для мене стежка в гущавині лісу. Я вже так вирішив для себе --- відповідаю за все!

Ми по-товариському розмовляли до пізньої ночі, і я переконався, що ця слабенька маленька книжечка була останнім ударом, який окреслив неясні форми шукаючої душі людської в радісне переконання перед красою й силою світового розуму.

Ця мила, розумна людина дійсно чесно боролася із злом життя і спокійно загинула в 1907 році.

СИЛА КНИГИ — НЕПЕРЕМОЖНА.

Ось так само, як похмурому шибеникові Рибаківу, книги шептали мені про інше життя, більш людське, ніж те, що я знав, ось так само, як пів-сліпому шевцеві, вони показували мені моє місце в життю.

Окриляючи розум і серце, **книги допомогли мені піднятися по-над гнилим болотом**, де я втопився-б без них, захлинувшись дуросами й паскудством.

Все більш поширюючи передомною розмір свого впливу на людину, книги говорили мені про те, якою великою й чудовою буває людина, прагнучи до кращого, як багато зробила вона на землі та яких безмежних страждань коштувало їй це.

І в душі моїй росла уважливість до людини, до кожної, хоч яка-б вона була, зростала повага до її праці, любов до її турботного духу.

Жити ставало легше, радісно, життя наповнювалось великим розумом.

Так само, як і в пів-сліпому шевцеві, книги виховали в мені почуття особистої відповідальності за всеньке життєве зло та викликали побожність перед творчою силою розуму людського.

ЛЮБІТЬ КНИГУ!

І з глибокою вірою в правдивість мого переконання, я кажу всім:

Любіть книгу, вона полекшить вам життя, допоможе розібратись в плутанині думок, почуттів, пригод, вона навчить вас поважати людину й самих себе, вона охопить розум і серце почуттям любови до світу, до людей.

Нехай книга буде ворожа вашим переконанням, але коли вона чесно написана, з любовю до людей, з бажанням добра їм, — тоді це чудова книга.

Всяке знання корисне, корисне й знання помилок розуму, помилок почуття.

Любіть книгу — джерело знання, бо лише знання визволяє, лише воно може зробити нас духовно міцними, чесними, розумними людьми, які здатні будуть любити людину, поважати її працю і від серця кохатися в чудових наслідках безупинної великої людської праці.

У всьому, що зроблено й робиться людиною, в кожній речі — є частка душі людської, найбільше цієї чистої і шляхетної душі в науці, в мистецтві. Найбільш красномовно й зрозуміло говорить вона в книгах.

Максим Горький.

БУНТ

(Із книги "Очищення" — Базю Лавріна.)

Бунтуймося, як довго лише чуємо силу в своєму тілі! Коли-ж кров стане холодна, а мозок ослабне, схилім голову та погодімся з своєю долею.

Бунтуймося проти чоловіка, який був створений, щоб бути дужим і здоровим, а таємні хвороби точать його.

Бунтуймося проти чоловіка, який задля куска хліба вирікся Волі.

Бунтуймося проти чоловіка, що затаїв правду та дочасної користи ради лож пригорнув.

Бунтуймося проти хвороби, яка з засідки важить на здоровля людини.

Бунтуймося проти призначення — хоча це даремне — що воно на страждання й муку присудило також невинних і кволих дітей.

Бунтуймося проти продажньої любови.

Бунтуймося проти затрачених думок.

А над усе бунтуймося проти смерти, яка одним ударом повертає твір цілого нашого життя в нівець.

Бунтуймося, бо всяке погодження з долею, це неміч.

Бунтуймося до останнього диху, бо боротьба, це життя, а замирення -- смерть.

Наша сила, це -- здоровля, наше натхнення, -- це краса, нашим почуванням -- діло, а нашою думкою -- вічність.

Переклав Іван Ставничий.

ПЕРЕД БОЄМ

(З циклу "Відблески Крижі".)

Любов, ненависть, життя і смерть,

Ось повнозвучний, ясний акорд.

Гей, в гору чари, налиті віщерть.

І в перші лави -- брати рекорд!

Одно, що світле, то серця шал,

Що наче гейзер в грудях кипить,

Що смілих ставить на педестал,

І сяйвом слави повік горить.

Що вічно кличе: вперед, вперед!

На ясні зорі, крізь морок, цвіль.

Нехай у серце тобі багнет,

Нехай примара остання ціль.

Життя мільйонів -- що бренкіт скла;

Гей в гору чари -- і прямо в бій;

Хто збагне грані добра і зла?

Ми -- пил блискучий в вихрі стихій! —

М. Кічура.

ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Коли-б вам хтось сказав написати історію автомобіля, що ви зробили-б? Як взялися-б ви до написання такої історії?

Ви, перш всего, зачали-б розшукувати по патентових бюрах, по архівах часописів і наукових журналів, щоб знайти рисунки і описи моделей автомобіля від першого аж до найновішого. І таке поступовання було-б правильне. Ви тоді знайшли-б всі факти і всі рекорди, та на підставі цього написали-б історію автомобіля.

Ну, але припустім, що архіви патентових бюр і часописів та наукових журналів не існували-б, як тоді ви писали-б цю історію?

Припустім, що ви знайшли-б тут то там лише “скелет” з автомобіля та всілякі складові частини з різних автомобілевих моделей із різних часів, як ви тоді бралися-б до написання історії автомобіля?

Якщо ви хотіли-б дати світові достовірну історію розвитку автомобіля, то ви перше старались-би з тих скелетів і частей відтворити первовзори тих різних моделей, а опісля зачали-б порівнювати один модель з другим і так ваш розум сказав-би вам, котрий з них був початковий, а котрий останній, найновіший модель.

Здоровий розум говорить, що є лише ці дві дороги до написання історії автомобіля. Інших нема.

Так само є лише дві дороги до написання історії про походження і розвиток людини. Інших нема.

Історик і дослідник походження і розвитку людини — оба досліджують і вивчають ті рекорди, тоб-то ті знаки, які людина зробила і лишила по собі. Ті знаки є в трох видах: перше, різного рода писані знаки; друге, різного рода предмети вжитку і третє, різного рода будови.

Старинні народи вживали до писання каменя або глиняних табличок (наприклад, в стариннім Вавилоні, в Сирії, Асирії, Персії і т. д.), або-ж листків рости́н, як наприклад, листків

ростини папірусу в Єгипті (звідси пішла й назва папір). Одні писали витискаючи гострим рильцем заглиблення в м'якій глиняній табличці, інші викувували напис на камені. Американські Індіанці писали свої знаки і символи на корі берези або іншого дерева. Ще інші народи малювали свої знаки і символи на стінах скал, печер і т. д.

З цього витворилися побіжні (курсивні) азбучні письма, які ми нині знаємо.

Всі ці письма, це писані рекорди з останніх шістьох до сімох тисяч років.

Але вчені не вдовольнилися писаними рекордами, а почали шукати далі і знайшли дуже багато різних предметів, які вказували на те, що їх зробила якась розумна істота і що вони служили до різного вжитку.

Так знайдено залізні, скляні, мідяні і камінні предмети. Залізні, скляні і мідяні предмети походять з останніх п'ятих тисяч років, а камінні з часів від п'яти до двіста п'ятьдесяти тисяч років, або й більше.

По чім-же вчені пізнають, з якого часу знайдений предмет походить? Вони пізнають це по степені викінчення. Чим давніший такий предмет, тим простішої він форми, більш нескладний і менше зручний та менше вигладжений.

Вчені зауважили також різні насипи та могили, почали їх розкопувати і в деяких знайшли цілі міста з вулицями, різні будівлі й предмети в них. Це старинні міста з непаленої цегли, які або ворог знищив і обернув в руїну, або люде самі їх з якоїсь причини залишили, і горішні верстви цегли перемінилися в глину, створивши немов штучний насип.

В інших місцях вчені віднайшли і прослідкували кам'яні будови, деякі навіть дуже старі.

Всі ці три ознаки людського життя дали можливість вченим відтворити і описати історію людини від того часу, коли вона навчилася робити ті різні знаки і предмети.

Але був час, коли людина не то не вміла нічого зробити, але навіть вогню не знала, була дикою і більше виглядала на звіря, як на людину. Звідки вчені це знають?

Знають вони це з віднайдених не раз глибоко в землі поодиноких костей або цілих скелетів. Маючи перед собою зложені кости нинішньої людини і нинішніх звірят, вчені можуть порівнювати, чи віднайдена кість, або цілий скелет є схожі більше на людські, чи на звірячі, а далі, котрий скелет звіряти є подібний до скелету іншої групи звірят.

При допомозі цього порівнювання скелетів вчені дослідили

початок людей і звірят аж до риби. При допомозі знайдених закаменілих костей різних звірят вчені можуть доказати, що з риби розвинулися гади і ящірки (плазуни), з них розвинулися птахи і чотириногі звірята, а з певного рода чотириногих звірів розвинулися такі звірі, що подібні до нинішних малпів, людиномалпів, та врешті і до людей.

Людиномалпів є чотири породи: горяль, орангутан, шимпанс і бабун або гібонс.

Малполоудина з острова Ява, що жила, правдоподібно, сотки тисяч літ тому назад.

Минає 55 років, як цю науку про такий розвиток вищої форми життя з нищої проголосив англійський вчений Чарлс Дарвін. Тоді викликала вона бурю, бо люде, які не вірили в науку і наукові докази, тільки вірили, що людина появилася на світі відразу, на одне слово невідомої позахмарної істоти, закричали на весь світ, що воно неможливо, щоб людина і звірина походили від якихось спільних предків, з якогось спільного пня.

Вчені на доказ свого твердження поставили скелети, ко-

сти, черепи і всі інші викопані з землі скаменілости, що по науковому звуться фосилі, які переконували навіть середно образовану людину, що погляди вчених є правдиві. А противна сторона, замість доказів, покликала на біблію, яка нічого не доказує.

Дарвін оперся не лише на давні й предавні сліди людини, знайдені в різних країнах, але й на доказах, основаних вченими на спостереженнях над поведінкою і тілом людей і звірят. Він перестудіював всі подібності і всі різниці між людиною і людинамалпами. Дарвін взяв на увагу спосіб, в який жива клітина тіла реагує на різні слабости, на різні підятруючі средства і на своє оточення. Він мусів дати пояснення, чому є різні раси людей на світі.

Від того часу нагромаджено величезну кількість нового матеріалу, який не то що не заперечує науки Дарвіна про походження родів і походження людини, але навпаки знаменито її доповнює. Доповнює ті прогалини в його книжках, що він їх не міг виповнити та доказати в подробицях. І хоч деякі подробиці є дещо інші, але головна суть Дарвінової науки про походження людини остає непорушена до нині і покищо ніхто не зміг її збити.

На цю тему говорив при кінці серпня 1927 р. найбільший британський вчений, сер Артур Кійт, президент Бритійського Товариства Поширення Науки, на річних зборах того-ж товариства в Лідс.

Вчений Кійт сказав, що позиція Дарвіна в науковому світі є зараз так закріплена, що він переконаний про її вічну незахитаність. Він вказав на те, що від смерти Дарвіна в 1882 р. вчені встигли дослідити розвиток людини при помочі фосилів і камінного знаряддя аж від того давнього часу, який в історії розвитку нашої землі звемо плейстокемом, а це є що найменше 200 тисяч років назад.

В десять літ по смерті Дарвіна вчений Евжен Дюбоа знайшов на острові Ява череп з голови якогось первісного представника нинішньої людини, що його вчені назвали "пітекантропус еректус" (стояча малполюдина). Інший вчений, Рід Мойр, знайшов в такій самій земельній верстві, в якій цей череп знайдено, камінні предмети дуже простої роботи.

Після Дарвінової науки виходить, що чим в дальшу давнину ми прослідимо людину, тим більше вона має бути схожа на звіря. Таке ми й знаходимо. Малполюдина з Яви мала малий, але вже людський мозок. Видко діло, що від того часу до нині розвиток мозку мусів бути дуже скорий.

Вчені тепер переконалися, що процес розвитку від звіря до малполоюдини, а від малполоюдини в людину, був багато складніший, як за часів Дарвіна думали. Показником минулого світа є світ сучасний. Людина є нині репрезентована чотирма расами: білою, жовтою, брунатою і чорною.

Голова відбудована на черепі пилтдавнської людини, знайденим в Сусекс (Англія). Ця порода жила, правдоподібно, коло 100,000 літ тому назад.

Деякі з цих рас сильно поширюються, інші вигибають. Досліди вчених, каже Кійт, виявили, що в старині були ще більші різниці між расами і хоч земля була менш залюднена, такий самий процес поширювання одної раси, а вимирання другої, відбувався тоді так само, як нині.

Одна раса приходила на місце другої. Чим далі в давнину, тим більші расові різниці; раси переходять і розбиваються на різні породи та губляться в різних родах з відмінними характеристиками і виглядами.

Вчені думали, що з розвитком мозку буде розвиватись регулярно і кожна частина тіла: щокі, зуби, шкіра, руки, ноги і т. д. Але найновіші дослідження показали, що так воно не є. Розвиток є нерегулярний. В деяких загинутих родів одна частина тіла розвивалася, а інші ні.

Коли Дарвін сидів в своїй бібліотеці в Давн, (Англія), він не знав, що 35 миль від нього на північ, в місцевості Пилтдаун, Сусекс, лежала від віків присипана шутром в землі чашка і щокі людини, яку в 1912 р. знайшов Чарлс Давсон. Вчений Вудворд пізнав і описав цей череп і цю щокі, як приналежні до одного й того самого особняка (індивіда) і доказав, що цей особняк жив в періоді плейстоцену --- тоб-то що найменше перед двіста тисячами років.

Череп дуже схожий на череп нинішніх людей. Більша є схожість того черепу з теперішніми людськими черепами, як з черепами сім'янів (так зовемо людиномалпів: горіля, орангутан, шимпанса і гібонса). За те щокі більш подібна до сім'янів і деякі вчені не годились з тим, що череп належав до того самого особняка, що й щокі, але нині вони визнають, що воно так було.

Наука знає тепер, що такі нерегулярності являються і в стоячої малполюдини (пітекантропус еректус), що знайдено її череп на Яві. В малполюдини кість ноги (голінь) є зовсім така сама, як в нинішнього чоловіка, череп нагадує своїм виглядом більше малпу, але мізок знову схожий більше на людський.

Є подекуди ще й нині прогалини невияснені в зв'язку з розвитком людини з якогось нищого звіря, але вчені досліджують їх далі і є надія, що вони скоро встигнуть віднайти всі сліди, що потрібні для відтворення процесу розвитку зовсім ясно і найбільш наглядно.

Від 200 тисяч до пів мільона років тому назад не знайдено ще багато скаменілих частей з людини, згідно її прапредків, але знайдено вже зуби якоїсь тварини, що нагадують зуби малполюдини або людиномалпи.

З часів яких мільон літ тому назад вчені знайшли кілька скаменіlostей різних людиномалпів, що жили в Індії і в Гімалайських пушах-гущавинах. Знаємо також, що в тих самих часах жили що-найменше три роди людиномалпів в європейських гущавинах. Досі знайдено з них лише щокі і зуби. Чи деякі з цих останків не репрезентують прародича людини? Але поки не знайдемо черепа з голови або голінь з ноги, до того часу неможливо дати на це питання певну відповідь.

Однак на основі опису знатока, професора Грегорі, ці зуби своїми заглибленнями нагадують зуби первісної людини.

Нема потреби розшукувати старші понад мільон літ земні верстви за слідами прачоловіка, бо в них знаходимо лише

Західня Європа під час третього міжледникового періоду, в якому Африка, острови Великої Британії та Ісландії були злучені з європейським суходолом, а ріки були значно довші. В тому періоді жила в Англії та Франції порода пилдавінської людини.

сліди самих людиномалпів. Але всі ті докази, що їх вже маємо, вказують, що думки Ламарка, науково уґрунтовані Дарвіном, що чоловік розвинувся поступенно протягом соток тисяч літ з якоїсь малполюдини в людину, якою ми її тепер знаємо, є правдиві. Який це був звір — не знаємо, але знаємо,

що не стояв він на вищому ступні розвитку, як тепер стоїть малпа шимпанс. Далі знаємо, що відріжнення від людиномалпи до малполюдини появилось коло одного міліона літ тому назад.

Та все те, що ми досі сказали, може здаватися комусь недостаточним, щоб встановити походження людини від якогось звіря, що був схожий на нинішні малпи сіміяни (гориль, орангутан, шимпанс і т. д.). Головно для неочитаного і необізнаного з природничими науками чоловіка це може виглядати недостаточно, отже таким скажемо, що є ще й інші на це докази.

Професор Нуттал з університету в Кембридж відкрив перед 20-ти роками інший достовірний і безпомилковий спосіб встановлення споріднення звірячих пород. Іменно, через реакцію крові на певні вразливості і стимули та зарази. Він доказав, що кров людини і людиномалпів реагує майже в однаковий спосіб. Вона однаково підлягає деяким заразкам і однаково відпорна на другі.

Далі будова мозку людини є так дуже схожа на будову мозку, наприклад, шимпанса, що це прямо дивує нас. Також зародок людини внутрі матері заховується дуже подібно до малпачого зародка в нутрі малпи. Оба пускають однакові паростки і розгалуження, якими прикріплюються до стін матірнього леговища і оба переходять такі самі розвоєві процеси. Ніякі другі зародки інших звірят подібних увязок до матірнього леговища не мають, як мають їх зародки людини і людиномалпів.

Мати шимпанса, горіля, орангутана і гібонса так само пригортає свою дитину, годує і дає її ссати молоко, як мати людини. Новіці досвіди з шимпансами виявляють, що вони вміють самостійно думати і робити майже людські висновки. Є ще багато інших черт і подібностей малп сіміянів до людини і цього не вспів досі ніхто пояснити чим іншим, як спільним походженням людини і малпи від якогось спільного прародича.

Це ще не все. Сам Дарвін не був анатомістом, не знав подробиць складу людського мозку, але інший вчений, Гокслі, був таким знатоком і він каже, що нема такої структури в мозку людини, якої не було-б у простішій формі в мозку малпів сіміянів, а в них нема чогось такого, чого не було-б в менш розвиненій формі у хвостатих малпів.

Від того часу тисячі знатоків студіювали і порівнювали мозки малпів і людей та ствердили їхню велику схожість, більшу, як між малпами а іншими звірячими родами. Зібравши

це все разом, професор анатомії Еліот Смит говорить, що різниця між мозком малпи а людини не в якості (в складі) мозку, а в кількості. Такі самі складові частини є в обох мозках — людини і малпи — лише в людини деяких частей є більше, це й є властива різниця між ними.

Власне ці збільшення мозку дали людині більшу силу відчуття, розуміння, ділання, говорення і вивчення та способу життя.

Новіші досліді ствердили це. Всі це ствердили: знатоки складових частей тіла (анатомісти), знатоки зародків (ембріологи), знатоки умово-душевних функцій (психологи) -- словом всі нині згодні, що є споріднення між людиномалпами (сіміяни) а людиною. Людина і малпа мали якогось спільного предка, але мозок людини дуже скоро розвинувся, а мозок людиномалпів розвивається повільніше, но все-ж таки розвивається.

Колись вчені знайдуть причину, що спонукала мозок людини до скорого розвитку, а мозок малпи до повільнішого. Та чи можемо ми пояснити тепер, чому, наприклад, спадкові прикмети є можливі в одній фамілії, а неможливі в другій? Чому одна раса людей поширюється скорше, як друга?

В звязку з цим вчений, сер Рей Ленкестер, зауважив, що був період часу на землі, який звано міокен -- коло одного міліона років тому назад -- в якому не лише у малпів, але також у всіх інших ссавців мозкова будова поширилася дуже помітно.

Росходиться про пізнання життєвих процесів і контролюючих впливів, щоб пізнати історію еволюції чоловіка і малпи.

Хоч еволюція людини і еволюція автомобіля, це дві відмінні речі, все-ж таки для прикладу їх цікаво порівняти.

Дарвін відкрив закон природного добору -- тоб-то, що природа сама добирає до життя і розмножування такі одиниці, що посідають сильніші і кращі прикмети.

В звязку з розвитком автомобіля цей закон справдився сто процент. Була суворая конкуренція і лише ті моделі втрималися, що мали найкращі прикмети, які відповідали найбільше потребам і смакові людей. Інші моделі занекали виробляти. Люде вибирали і купували лише ті моделі, що були більше вжиточні. Це, так-би мовити, природний добір. Були автомобілі, що, поза своєю вжиточністю, подобались найкраще покупцєві, який звертав увагу на те, що його жінка або дівчина буде любити їх. Це, знову, немов-би підтвердження другого закону -- про половий добір.

Добір автомобіля задля ужиточности і краси впливає на

офіс рисовника, який рисує моделі автомобілів. В цей спосіб дослідник знайде причини, що впливали на еволюцію автомобіля.

Досліджуючи причини еволюції людини, дослідник також мусить заглянути у “фабрику”, що в ній якась машинерія спричинює еволюцію людини чи малпи. Такою фабрикою є матірне леговище, бо в ньому твориться кожне нове покоління.

Дослідити, як в матірному леговищі яєчко перемінюється в ембріо, як зародок розвивається в новородок (фетус), а цей як перетворюється в дитятко; опісля обсервувати, як немовля розвивається в дитину, дитина в доростаючу людину, а ця в дорілу, а ще далі у старість; пізнати ті причини, через які ці зміни відбуваються, оце й є завдання дослідника, а рівночасно і джерело, звідки дістанемо відповідь на питання, чому мозок людини розвивався швидче, як мозок малпи. Це буде пізнанням чинників еволюції — так сказати-б, машинерії еволюції, яка витворила відмінність в мозках людей і малпів.

Дарвін нічого не знав про гормони — життєдайні соки, які розходяться з різних залоз людини і звірят по їхніх тілах і спричиняють ріст і розвиток, але ми про них вже знаємо.

Хотячи пізнати чинники і машинерію еволюції, уявім собі, що ми знаходимося в матірному леговищі. В цій “фабриці” рояться міліонові громади різних робітників в формі різних малюсеньких, видних лише через побільшаюче скло, живих клітин. В однім кінці цієї фабрики міліонова громада витворює, скажім, умові батареї і мозкові циліндри майбутнього немовляти, інші клітини-працівники виробляють-будують інші його части. Всі ці клітини-працівники родяться працівниками. Плян ані взору майбутньої дитини ніхто окремо не виробляє. Кожний працівник (клітина) має плян і взір в своїй “голові”. Нема управителя, наставника ані формена, але помимо того всі складові части тіла дитини є по укінченню процесу фабрикації дібрані до себе і солідно припасовані. В частях і в цілому є навіть спосібність перемагати труднощі і можливість корисних змін, якщо тіло дитини зустріло-б перші, а потребувало-б других.

Вся праця всіх клітин, що працюють над витворенням нового осібняка-індивіда, є контрольована автоматично в утробі матері — цій чудово взірцевій фабриці природи.

Запліднене яєчко ділиться і переділюється: одно покоління мікроскопічних животинок уступає місце другому, і коли таке покоління твориться, воно лучиться в групи, а ті витворюють части зародка. Кожна часть є окремим живучим суспільством,

але всі злучені спільними інтересами. Насувається питання, що і як регулює потреби тих клітинних суспільств?

Дослідники ембріології (науки про зародки) щойно почали досліджувати ці регуляційні чинники, цю скomпліковану (складну) машинерію еволюції. Забере довгий час, щоб їх як

**Неандертальська людина, що жила в печерах осередньої Франції
коло 50,000 літ тому назад.**

слід вивчити та пізнати. І коли це станеться, ми знатимемо, що є причиною відмінності — а тим самим скоршого або повільнішого розвитку мозку, чи інших частей тіла, в людини і малпів.

Поскілки наука не пізнала ще багато ембріологічних чинників, постільки вона пізнала їх в доростаючім тілі людини від дитинства вгору. Вчені замітили вже ранше, що залози в тілі людини відіграють якусь важливу роль в його складі

і рості, але щойно останніми роками вони почали робити з тими залозами різні досвіди. За вухами, під язиком, коло горла, в середині тіла є різні залози. Вчені зауважили, що знищення тих залозів через якусь слабкість або випадок, або усунення їх при допомозі операції, викликають характеристичні зміни в людському тілі. Ці зміни можуть бути навіть дуже великі, більші як ті, що відрізняють одну расу від другої.

Щойно в 1904 р., завдяки відкриттю професора Старлінга, вчені дізналися, що впливає на такі зміни. Старлінг відкрив, іменно, що в тілі людини є хемічні складники, які переходять з різних залозів при допомозі крові до різних частей тіла і побуджують ті часті до більшої активності.

Вони служать неначе почта між ріжними громадами мікроскопічних клітин для порозумівання. Їх звемо гормонами. Що вони є, ці гормони, вчені ще точно не дослідили, але що вони є в тілі людини і мають щось спільного з її розвитком, це встановлено й доказано.

Знаючи про цей вплив, для вчених відкривається тепер можливість відкрити не лише, як людина стала з нищої в суспільнім царстві животин вищою твариною-людиною, але вони сподіються, що зможуть сказати, як і чому цей розвиток пішов такою дорогою, а не иншою.

Словом, лекція, яку виголосив сер А. Кійт, зводиться до того: Звідки походить людина? Чи мав Дарвін слушність, коли сказав, що людина, під впливом життєвих обставин і чинників, які можна ще нині обсервувати і міряти, розвинулася з-поміж людиномалпів і стала поступенно такою, якою вона є нині?

Відповідь на це є: так! Бо так доказує сама природа і ті зарековдані докази, що їх викопано з землі.

Вчені, знаючи певні закони розвитку і певні його чинники, головнн ті хемічні складники, що їх звуть гормонами, поставили собі тепер таке питання: Якщо можна витворити нові породи і нові прикмети характеру та замітні черти фізичні в домашніх звірят та у ростин, то чому не можна-б витворити і окрему породу людей?

На це питання дає відповідь доктор Сергій Воронов з Парижа. Він перещіпив 8-літньому, надзвичайно розумному і рослому хлопцеві, ростові залози (тайроїд глендс) і сподіється, що цей хлопець виросте на генія умом, а на великана ростом і буде жити, якщо з ним не станеться ніякий випадок, що найменше 150 літ.

Хлопець мав нормально розвинені свої власні ростові залоз-

зи, а др. Воронов дощипив йому ще й другі і хлопець росте подвійно умом і тілом.

І навпаки, через усунення певних залозів, з розумної людини можна зробити малорозумну, пів-малпу що-до розумового розвитку.

Чинники розвитку ділали в природі, безумовно повільніше і поступенно, на засаді права адаптації (достосовування себе до умовин життя), а ці самі чинники в руках вчених людей ділають

Горішній образець з печери Мадлени, в Дордоні, показує рисунок мамута на кістяній пластині. Долішній образець показує рисунок боротьби реніферів на кам'яній плитці.

на наших очах. І чи повільні, чи скорі наслідки ділання тих чинників, вони доказують розвиток з нищої форми у вищу.

Процес еволюції триває далі і його обсервують вчені різних країн. Все змінюється, хоч повільно і непомітно, але переходить зміну. І ось докази на це дає англійський анатоміст Ф. Дж. Парсон, професор анатомії лондонського університету. Він говорить, що пересічна висота Англійця, хоч і не точно встановлена, виносить приблизно 5 стіп і 5 цалів. Однак по-

мічається нахил до збільшення висоти і у майбутньому вона буде около 5 стіп і 9 цалів.

Збільшується не так тіло, як голова Англійця, яка стає подовгувата — себ-то вища, а вуща. В очах і волоссю Англійця відбулися лише за останніх 60 років значні зміни. Вони були давніше більш темні. Зараз 66 відсотків Англійців має очі й волосся ясного коліру, а лише 34 відсотки темного.

Мабуть така сама зміна відбувається й у інших народів, але ніхто нею не цікавиться і нема рекорду, як, наприклад, перед 60-ти роками виглядали Німці, Французи, Італійці, Українці та інші народи. Але коли відомо вже, що зміна така відбувається, вчені візьмуться до дослідження цього об'яву також і в інших народів і наші внуки вже будуть мати записану нашу пересічну висоту, ширину голови, краску наших очей, волосся і т. д., та зможуть порівнювати з тим, що буде в їхніх часах.

Так само весь світ, всі сонця-зорі і наша земля поступенно змінюються. Деякі частини підносяться на нашій землі, а деякі западаються. Подекуди гори обнижуються, а доли виповнюються.

Словом у цілому світі йде вічна зміна, вічна еволюція, якій підлягає людина, все живе і все мертве.

В квітні 1927-го року, виступив на З'їзді Американського Фільософічного Товариства в Філядельфії професор Генрі Ф. Осборн, один з найславніших вчених світа, з доповіддю про найновіші відкриття в царині передісторичної антропільогії — тоб-то науки про передісторичну людину. Він висказався тоді, що погляд на походження людини від якоїсь малпи (людинамалпи) є неправильний, бо наука не знає ще вської історії розвитку людства.

Після професора Осборна промовляв перед тим самим Товариством не менше славний професор, вчений з тої-ж самої царини знання, Вил'ям Кінг Грегорі, який покликався на живучих далеких кривних людини, на людиномалпів — горія, орангутана, шимпанса і гібонса, як на німих свідків посвоячення людини з людиномалпами. Доказів нашого походження з нищого типу звірів не легко усунути на бік покликуюванням на великий протяг часу і відсутністю певних доказів нашого розвитку.

Чому професор Осборн заняв таке становище, а професор Грегорі і англійський професор Кійт, якого уважають найбільшим знавцем передісторичної антропільогії, заняли становище зовсім противне?

Проф. Грегорі відповідає на це питання і каже, що при-

чина є хіба в тому, що найновіші відкриття доказують, що людський рід є багато старший, як попередно вчені думали.

Протягом десятків і соток тисяч років величезні ледові маси посувалися з півночі на південь Європи і Америки, доки не закрили зовсім їхніх степів так, як нині вкривають вони Гренляндію і Антарктиду. Протягом того періоду часу була на тих степах велика студінь і тоді жили довгошерстий слон-мамут, довгошерстий носорог та північний “моск-окс”.

Протягом других десятків і соток тисяч років підсоння поволи лагіднішало, ставало тепліше, ледова покрива вступалася щораз далі на північ, та сліди з неї оставали лише на високих горах, а в степах Європи замандрували з полудня тропічні звірі, як, наприклад, гіпопотам, що жиє ще й нині в гарячих частях Африки.

Загалом було чотири таких ледових періодів. Раз вони сотками тисяч років посувалися на полудне, опісля теплішало і вони вступалися протягом соток тисяч років на північ.

Як про це наука знає? На це є докази в землі. Ледівці є ще й нині в Гренляндії та по північних частях Канади, Аляски і т. д. Вчені видять, що ці ледівці роблять нині і порівнюють наслідки їхньої роботи з слідами і наслідками передісторичних ледівців.

Вчені є того переконання, що ця доба тревала не менше одного мільйона років.

В одній із таких верстов землі, що сформувалася при відступі першої ледової шкаралупи на північ, знайдено в німецькій місцевості Гайдельберг череп з якоїсь передісторичної людини, яка мусіла жити в часах, коли ця верства землі формувалася. Череп був 75 стіп під верхом, власне, в тих ледових пісках-окрухах, що опадали на слід, коли лід таяв і вода котила відламками скал та вкладала ті піскові верстви.

В одній місцевості в Англії, в морським березі, знайдено в ще глибшій верстві землі, отже в ще старшій, кремінні кустики, які вказують, що їх лупало по кавальчику якесь розумне створіння. Вода не могла їх так пооббивати. (Дикуни Австралії вміють ще й нині так оббивати креміль.) Їх найшов англійський дослідник Рід Мойр з Ипсвич. Вчені є того погляду, що ці кремінні предмети є ще старші, як мільйон років. Це доказує, що розумні створіння жили на земній кулі вже перед мільйоном років.

Та цей самий професор Осборн, що про нього ми згадували, сповістив науковий світ, що в американським степі Небраска знайдено різні предмети з кости (розуміється кість

скаменіла) у верстві землі, яка формувалася що найменше 4 мільйони років тому. Є це “ігли” з кости, “ножики” до чищення шкір, “долотця” і таке інше. Вчені прослідкували, що ті кости походять з первісних родів коня, верблюда та інших ссавців, що давно загинули.

Ті предмети знайдено в купі поторощених костей з тих звірів. Що більше, подібні предмети, зроблені з кости, знайдено в останках румовищ старинних індіанських селищ в полуднево-західних Злучених Державах та в степі Мейн.

Проф. Осборн каже, що вони є ділом людини, що жила що найменше 4 мільйони років тому назад, або-ж чудним витвором природи. І на підставі цього він аргументує, що якщо людина вже перед чотирма мільйонами років була людиною, що вмела виробляти більше як вісімнадцять різних предметів з кости, то що говорити про “мітичне” походження людини від людиномалпів?

Професор Осборн йде ще далі й каже, що дослідження черепа викопаного в Неандерталю (у Німеччині) виявляє, що це череп людини, якої предки на тисячі років перед нею ходили просто, а їхні скелети та їх всі частини схожі більше на людські, як на малпичі. Він вказує ще на те, що людська рука має добре розвинений великий палець, а у малпів цей палець не є так розвинений. Рука малпів є більше “гачкувата”. Великий палець на нозі людини є майже рівнобіжний з другими пальцями, а у малпів цей палець на нозі подібний до пальця на руці, що відстає на бік. Коли людина лізе на дерево, то вона не робить цього так справно, як це робить малпа.

Далі професор Осборн є того погляду, що людина, якої череп знайшли в Трініль, на острові Ява, і що її назвали “малполодиною, що ходить просто” (пітекантропус еректус), зовсім не була малполодиною, а пралюдиною, що ходила просто на ногах, як сьогодні ходять люди, і що вмела думати і говорити. Цей висновок робить професор Осборн з порівняння відтвореної форми мозку з черепа з Трініль з мозками теперішніх малпів та людей.

Анатомісти мозку знають, в якому слоєві і заглибленню мозку знаходиться, так сказати-б, машинерія, що контролює мовою, ходом, виображенням, розсудком і т. д. На цій підставі професор Фредерик Тілней дослідив, що в трінільському черепі є всі ті заглиблення, і слої, які є в нинішньої людини.

Є ще деякі докази, які професор Осборн наводить для свого аргументу. Палеонтологи віднайшли лінію, по якій розвивалися слоні, коні, свині, рогата худоба, медведі, коти,

собаки та багато інших звірят, що їх сьогодні вже немає, бо вигинули, а які жили і розвивалися через довгі сотки тисяч літ третього періоду, або доби, в якій повстали і розвивалися ссавці. Але прарепрезентанти тих родів очевидно ріжняться одні від других навіть в початках третьої доби, в так званім еокенськім періоді. Професор Осборн аргументує, що як таке стрічаємо в тих родів, то не инакше діється й з людиною, і її прарепредки мусили бути иншого вигляду від людиномалпів вже так вчасно, як другий період третьої доби, себ-то яких сорок мільонів років тому назад.

Образкове порівняння, що підтверджує Дарвінову теорію розвитку людини.

Професор Грегорі питає, чи супроти такого числа даних палеонтольогами світової слави можна говорити ще що небудь прихильного до Дарвінної теорії про походження людини від якогось роду, якогось відгалуження малпів? І на це питання він-же відповідає ось що: Хай, що знайдені в Небрасці кістяні предмети, та знайдені в Англії кремінні предмети є або не є ділом людських рук, але є досить багато доказів на те, що в четвертому періоді третьої доби, у так званім плейстокені, людина була вже зовсім иншою істотою від усіх инших ссавців.

Професор Грегорі не заперечує, що всі відомі людські скаменілости належать якраз до людського роду, якщо брати на увагу характеристику їх мозку та скелети. Але відгалуження того роду малпів, з яких остаточно розвинулася людина, могло статися не пізніше, як в половині третього періоду третьої доби (в такім званім міокені), себ-то на яких 10 мільонів років ранше від того часу, з якого маємо фосилі

(скаменілости) та кремінні предмети; за той час такі малпи, що похажі, скажім, на шимпанса, мали досить нагоди розвинутися в людиномалпів, з яких пізніше розвинулася малполюдина, а далі й людина, зразу страшно дика і некультурна, пізніше щораз більше лагідна і товариська — зразу без мови, опісля із кількома звуками, врешті з повною звуковою мовою.

Вказує на це факт — якщо це є факт — що в половині четвертого періоду третьої доби були вже мало знані науці люде, які дійшли до такого ступня людської організації, що могли виробляти такі кремінні предмети.

На всякий випадок, переходового часу від малпи до людини треба глядіти багато вчасніше, як вчені досі гляділи.

Але професор Грегорі ставить инше питання: Чому взагалі шукати за переходовими періодами? Чому не прийняти, що людина походить відразу від якоїсь окремої форми, яка існувала від початків? І він відповідає, що на підставі дослідів науки неможливо нехтувати дуже близького споріднення між людиною і малпою. І що-до будови тіла, і що-до будови костей та властивостей, порівнююча наука твердо вказує на споріднення малпи та людини.

Кров людини є так близько споріднена з кровю людиномалпів (гориля, орангутана, шимпанса і гібонса), що ця спорідненість більша між людиною а тими людиномалпами, як між тими людиномалпами а дрібними хвостатими малпами.

Порівнюючи черепи живучих ще малпів і людей, бачимо, що череп шимпанса похажий на найстарший череп передісторичної малпи а нинішньої людини.

Порівнюючи черепи людини помічаємо, що людина розвинулася далеко вперед від шимпанса, але і шимпанс розвинувся далеко вперед від своїх прапредків.

Вчені гадають, що через певні, досі невідомі ще причини, розвиток людини відбувався скоріше із прапервісного роду малполюдини, як розвиток самих малпів. На це є історичні докази в різних родах звірят і ростин.

Всякій хоч трохи очитаній людині відомо, що між домашнім скотом з часів єгипетських фараонів а домашнім скотом нинішніх часів є різниця дуже а дуже велика. Ледви хочеться вірити, що це є той самий рід звірят.

Всякому відомо, що між яблунею дичкою, а шляхотною яблунею, існує велика різниця, але кожний знає, що шляхотна яблуня походить з дички. Вже в останніх 25 роках зроблено такі зміни з овочами яблуні, що зараз в Новій Скошії є яблука без зернових клітин і без зерен.

Ще в минулому столітті розплоджувано бараболі з насіння, з зелених “бараболюк”, що росли з цвіту і мали зернятка, які сіяно і вони сходили та давали дрібні бараболюки в землі. Ці бараболюки садили на слідуючий рік і щойно тоді були бараболі під корчем. Але тому, що люде навчилися садити кусники великої бараболі і мати врожай того самого року, рости́на бараболі перестала родити насіння з цвіту і зараз годі подибати таке насіння.

Якщо можливі такі великі зміни в розвиткові ростин і до-

Представники чотирох
людських рас.

машніх звірят, то чому не були-б вони можливі в давнині, в тих часах, коли предки людини навчилися, скажім, ходити на ногах? Це-ж давало їм велику вищість над другими звірами, бо передніх ніг вони могли вживати до оборони та до деякої роботи. Ці передні ноги розвинулись з часом в руки, а пара здорових рук, це був величезний поступ вперед.

Далі, наука не встигла ще встановити, в якому періоді часу людина розвинула знаряддя мови, отже, чому мова не могла-б бути якраз тим чинником, що спричинив скоріший розвиток предка людини в людину? Наука не встановила ще, коли людина почала вживати вогню. Хто знає, чи вживання вогню

не було тим товчком, що штовхав звіринного предка людини розвиватися скоріше від других до нього подібних і з ним споріднених звірів — малпів?!

Хто заперечить, що всі ці три причини: ходження на ногах, мова і вживання вогню, не ділали на скоріший розвиток предка людини від розвитку нинішніх малпів?

Як воно не було-б, причини були, бо на світі нема нічого без причин. Все-ж таки, хоч і великий розвиток людини, далеко більший від розвитку малпів, споріднення людини з малпами є науково встановлене і людина та малпа походять від якогось спільного прародича.

Зібрав та переклав з англійського Д. Присташ.

ЩО ДІЄТЬСЯ В ОДНІЙ СЕКУНДІ

Скаже хтось: в одній секунді ніщо не може статися, бо-ж її майже не беруть у рахубу. Та воно так не є. Уявім собі, що ми на північному бігуні землі й дивимося крізь далековид через земську вісь, яку уявляємо собі прозірною — аж на південний бігун. Коли-б хтось на південному бігуні засвітив сірник, то ми побачили-б це за одну хвилю, бо світло перебігає простір 13,000 кілометрів за яку одну двадцять четверту часть секунди. Світло є таке шкоре, що за одну секунду перебігає 300,000 кілометрів. Світло обігає землю довкола на її найгрубшому місці (на рівнику), себто простір 40,000 км. $7\frac{1}{2}$ разів на секунду. Так само радіотелеграма. Щось такого людині тяжко й уявити собі, бо-ж людина на секунду не зробить більше як метр дороги, а слимак пролізе ледви 2 міліметри. Кінь пробіжить на секунду три рази більший простір, як ми.

Перейдім на воду. Тут бачимо вітрильник (вітрильне човно), що на секунду при сприяючому вітрі зробить 6 метрів, зате великий океанський корабель двічі стільки. Морські хвилі за такий короткий час зроблять звичайно більше як 13 метрів, а вітер підчас бурі 30 метрів. Воздухоплав (цепелін) має більшу швидкість на секунду, ніж вітер підчас бурі. Летун робить на секунду майже 50 метрів, поспішний залізничний поїзд і авто можуть на секунду зробити лише 25 метрів. Почтові голуби перелітають на секунду 20 метрів. Їздець на ровері переїде на секунду яких 6 метрів. Коли вистрілити з рушниці, якої куля летить зі швидкістю $\frac{3}{4}$ км. на секунду, то при віддалі 330 метрів чути щойно за секунду її вистріл. А саме стільки часу потребує відгомін. Так можна обчислювати бурю, як вона за далеко. Лискавка і грім повстають рівночасно. Коли-ж лискає, а гремить щойно після 10 секун, то буря далеко ще на яких $3\frac{1}{2}$ км. Всі ті явища діються на землі, яка обертається довкола сонця зі швидкістю 30 км. на секунду. Коли-б отже земля на хвилиночку пристанула, то наслідком нечаяного стрясення все, що є на ній, порозбивалося-б на дрібні кусні.

Секунда — мент,
Ніби ніщо,
В важний момент
Рішає всьо.

ПІВНІЧНА Й СЕРЕДНЯ АМЕРИКА

Північна Америка, що лежить на захід від Європи, по другому боці Атлантийського океану, обіймає поверхню в 20 мільйонів квадратних кілометрів. Північна Америка є вдвоє більша за Європу і майже вдвоє менша за Азію.

Америку відкрив Колумб дещо поверх чотириста літ тому назад.

Майже одночасно з Колумбом Кабот відкрив східні береги Північної Америки, Понсо де Леон — побережжя Флориди, а в 1513 році Васко Бальбоа, перейшовши через Панамський перешийок, дійшов до берегів Тихого океану. Від того часу стало ясно, що нововідкриті землі не є східними берегами Азії, як це уявляв собі Колумб, а становлять окремий континент. Згодом цей континент названо Америкою по імені мореплавця Америго Веспуччі, який вперше описав деякі країни нововідкритого континенту.

Здовж цілого західного тихоокеанського узбережжя тягнуться високі Скалисті гори зі своїми розгалуженнями. Обнижуючись повільно, вони зливаються з широкими луговими степами (преріями) й рівнинами, які простягаються аж до берегів Атлантийського океану на сході. Здовж побережжя Атлан-

Вид на вуглеву копальню в Брул Майнс, Алта. (з 1918 р.).

тійського океану ґрунт знову трохи підноситься і творить Ала-лахські або Аллегенські гори.

Береги континенту Півн. Америки поврізувані глибокими заливами й бухтами (на півночі Годсонський залив і залив св. Лаврентія, на півдні — Мексиканський і Каліфорнійський заливи). Ці заливи обмивають великі півострови — Лабрадор, Нову Скошію, Юкатан, Флориду й Каліфорнію. На північному заході континент Північної Америки кінчається великим півостровом Аляска, що відділений від континенту Азії нешироким проливом Берінга.

Північна Америка багата в озера й ріки. На її території знаходяться найбільші озера, які існують взагалі на поверхні землі — Супіріор, Мішіген, Гюрон, Ірі й Онтеріо. Всі ці озера сполучені між собою вузькими протоками.

Майже всі ріки Північної Америки, за виїмком рік Юкон, Фрейзер, Колумбія й Колоредо, що вливаються до Тихого океану, і ріка Мекензі, що стікає до Ледового океану — спливають до Атлантийського океану. Головною рікою Північної Америки є Місісіпі, що перерізує континент з півночі на південь. Її найважливіші притоки є Місурі, Аркензас, Огайо й Тенесі.

Підсоння Північної Америки дуже різноманітне: від підбігунового на півночі до півтропічного на півдні. На півночі простягається широка смуга замерзлих тундрів, що переплітаються з поясом чатинних (смерекових) лісів, опісля йде смуга мішаних лісів і травистих степів — “прерій”.

Населення Північної Америки ділиться на тубильців (первісних жильців країни) і на європейців, що колонізували країну протягом останніх 400 літ, а потім Негрів, Китайців і ин. Корінне (первісне) населення становлять Індіане, що заселявали давніше південь і середні части континенту, і Ескімоси, що мешкають на півночі. Зараз-же Індіане й Ескімоси становлять зникаючу меншість. Переважаючу більшість творять Американці, що є нащадками колишніх переселенців — головно Англійців, Ірляндців і Шотляндців.

Континент Північної Америки перетинає впоперек кілька “міжк океанських” залізнодорожних шляхів, які в'яжуть між собою важні порти Атлантийського й Тихого океанів.

Під зглядом політичним Північна Америка поділяється так*):

	Простір в кв. клм.**)	Кількість населення
Злучені Держави Північної Америки	9,500,000	120,000,000
Канада (бритійська домінія)	10,000,000	9,000,000
Мексико	2,000,000	16,000,000

В ніякій іншій країні світа капітал не досягнув такого розвитку й такого степеня концентрації, як в Злучених Державах Північної Америки. Кожнорічна продукція промисловости Злучених Держав оцінюється на 50 мільярдів доларів, а золота резерва досягає $4\frac{1}{2}$ мільярда доларів.

Вся політична й економічна влада в Злучених Державах є в руках кількох мільярдерів, або тростів, що на їх чолі стоять ці мільярдери. Фінансова сила американського капіталу настільки велика, що його вплив є переважаючий навіть на європейським континенті. Сьогодні американське золото коїться по цілому світі, рішаючи судьбу народів і урядів. І не даром Злучені Держави відмовилися вступити до Ліги Націй: Ракефелер, Морган, Вандербилт, Форд і інші дійсні керманичі цієї дуже розвиненої і сильної буржуазної (“демократичної” — тільки на словах) республіки дуже добре знають, що їх золото сильніше за всі постанови Ліги.

Під назвою Середньої Америки звичайно розуміється розмірно вузький перешийок суходолу, що сполучує континент Північної й Південної Америки. Цей перешийок становить властиво кажучи, продовження північно-американського континенту.

Під політичним зглядом Середня Америка поділяється на п'ять таких маленьких “самостійних” республік:

	Простір в кв. км.	Кількість населення
Гватемала	113,000	2,000,000
Гондурас	114,000	650,000
Нікарагуа	128,000	650,000
Коста-Ріка	60,000	468,000
Панама	86,000	400,000

На ділі всі ці республіки є під всемогутнім впливом Злучених Держав Північної Америки. З цих республік найбільше значіння здобула Панама, через територію якої прорізаний Панамський канал, що сполучує Атлантийський океан з Тихим океаном. Канал належить до Злучених Держав Північної Америки і становить в їх руках могутній засіб для економічного й політичного панування на обох світових океанах.

*) Простір і кількість населення подаємо тільки в круглих, а не точних цифрах.

**) Один квадратний кілометр рівняється 0.3861 квадратної милі (англійської, канадської та американської). На одну тутешню квадратну милю потрібно 2.5899 кв. кілометра.

ДЕЩО ПРО КАНАДУ

ВЕЛИЧИНА Й ГРАНИЦІ.

Канада займає північну половину північно-американського континенту, за винятком Аляски*) та Лябрадору**), тоб-то територію величини 3,797,123 квадратних англійських миль (9,833,969 квадратних кілометрів). Її поверхня більша за поверхню Злучених Держав, а також більша за поверхню цілої Європи. Вона становить майже одну третю часть британської імперії та є її найбільшою і найважливішою заморською домінією.

На сході граничить Канада з Атлантичним океаном та Лябрадором, на півдні зі Злученими Державами, на заході з Тихим океаном та Аляскою, а на півночі з Арктичним або Ледовим океаном.

Зі сходу, заходу і півночі має Канада чимало островів, півостровів та заливів. Найважливіші з них на сході: острови — Кейп Бретон, Принс Едвард та Антікості; залив — св. Лаврентія (Сейнт Лоренс); — на заході: острови — Венкувер та королевої Шарльоти; — на півночі: великий Годсонський залив.

ПОВЕРХНЯ.

Поверхню Канади, що до її характеру, можна-б поділити на три основні райони: 1. горбковато-лісистий на сході, 2. низинно-степовий в центрі і 3. гористо-лісовий на заході.

Головні гірські пасма на сході Шикшак (сягають до 4,000 стіп) і Нотер Дейм (або Апалахська височина), на південь від ріки св. Лаврентія, а Лаврентійське на північ від ньюї, тягнуться майже паралельно до тої-ж ріки зі сходу на захід. Низинно-степовий район (прерії), славний своєю продукцією пшениці, тягнеться від великого озера Супіріор на захід аж до Скалистих гір (Ракі Маунтейнс). Здовж західного побережжя тягнуться високі Скалисті гори (сягають 14,000 стіп височини),

*) Аляска — найдалше на північний захід висунений півострів Північної Америки — належить до Злучених Держав, які відкупили його давніше від Росії.

**) Лябрадор — півострів на північному сході, що притикає з заходу до провінції Квебек — належить до Ньюфаундленду

гірські пасма Голд та Кескейд і ин. Вкриті вони великанськими лісами. Найвища в Канаді гора Логан (близько Аляски) сягає 19,539 стіп.

ОЗЕРА Й РІКИ.

Канада має багато озер та рік. Зі сходу на захід маємо великі озера: Онтеріо, Ірі, Гюрон та Супіріор, що відмежують Канаду від Злучених Держав. Ці всі озера злучені між собою, а також із рікою св. Лаврентія протоками й каналами так, що творять водний шлях з Атлантийського океану аж в глибину Канади, до Порт Артур та Форт Вил'ям.

Цікаво згадати, що вода з озера Ірі, вливаючись до озера Онтеріо, творить, найбільший в світі, Ніягарський водопад, що належить на половину до Канади і Злучених Держав.

Далі на захід тягнуться озера: Нипигон, Кенора, Вінніпер, Манітоба, Вінніпегозис, Рейндір, Атабаска, Грейт Слейв, Грейт Бейр та багато менших.

З великого числа канадійських рік цікаво згадати бодай ось такі найважливіші (рахуючи зі сходу на захід): Сагіней, Сейнт Мавріс, Рішеле, Гатіну, Оттава, що вливаються до ріки св. Лаврентія, яка, властиво, становить немов-би канал між озером Онтеріо та заливом св. Лаврентія; Олбані, Нелсон та Чорчил, що вливаються до Годсонського заливу; Мекензі, Капермайн та Грейт Фиш Ривер, що вливаються до Ледового океану; Фрейзер, Коломбія, Скіна та Стикін, що вливаються до Тихого океану.

Майнери при вході до копальні в Брул, Алта., готові йти до праці тисячі стіп під землею (фот. 1921 р.).

ПРИРОДНІ БАГАЦТВА.

Канада має величезні природні багатства, що являються основою її економічного життя.

Перш усього має вона коло 358,162,190 акрів землі придатної під управу та пасовища, тоб-то для вжитку в агрікультурній продукції. Агрікультура до тепер є основною індустрією Канади.

Простору вкритого лісами в Канаді є 1,226,720 квадратних миль. З того, самого торговельного лісу нараховується 441,960 квадратних миль. Дякуючи цьому лісовому багатству виробництво паперу та паперової папки розвинулося у найбільшу в Канаді індустрію.

В лісах Канади живе багато родів диких звірів: олені, муси, медведі, вовки, бобри, куни, видри і т. д. Тому-то Канада зараховується до країн найбагатших на футро, що здавна становить важливий предмет її торгівлі.

По озерах, ріках та в лісах Канади є більш як сімсот родів диких птиць: гуси, качки, лебеді, куропатви і т. д.

В ріках, озерах та в обливаючих береги Канади водах океанів є всякого роду риба. Через це риболовля і консервування риби становлять досить важливу галузь канадійської промисловости.

Канада славиться теж величезними мінеральними покладами, далеко ще не розробленими, а то й не дослідженими. Добуває вона 16 металевих (як золото, срібло, нікель, олово, мідь, цинк, кобальт, платина, залізо і т. д.) та 27 не-металевих (як вугіль, асбест, сіль, нафту, натуральний газ і т. д.) мінералів. В продукції деяких металів Канада перевищила сьогодні всі інші країни; наприклад, кобальту вона продукує 90 відсотків усієї світової продукції, асбесту 88 відсотків, а ніклю 80 відсотків.

Є в Канаді теж багато водної сили, яку досить швидко використовують для продукції електричної енергії.

КЛІМАТ.

На такому величезному просторі, який займає Канада, клімат в одних частих країни, зовсім природно, ріжниться від клімату в других її частих. В деяких районах зустрічається клімат подібний до північно-європейського, а в інших він подібний до клімату центральної Європи.

Здовж побережжя Тихого океану клімат лагідний та вогкий. В полуднево-онтерійській закутині, між озерами Онте-

рію, Ірі та Гюрон він теж досить лагідний і менше вогкий. В обох цих районах ростуть овочеві дерева, розводять прекрасні виноградники то-що.

В полуднево-східній частині Онтерію та здовж горішньої части ріки св. Лаврентія клімат менш-більш поміркований.

В північній частині Онтерію і осередних, степових провінціях Канади клімат виявляє крайности: в зимі, що довша тут за літо, дуже зимно, а влітку буває невиносима жара.

В далеких північних околицях та на схід від Годсонського заливу клімат невиносимо суворий.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОДІЛ КРАЇНИ.

Канада поділена на дев'ять провінцій: Принс Едвард Айленд, Нова Скошія, Нью Бронсвик (ці три провінції називають приморськими провінціями — “мерітайм правинсес”), Квебек, Онтерію, Манітоба, Саскечеван, Алберта (останні три провінції називають степовими — “прейрі правинсес”), та Бритіш Колумбія. Територія вище 60 степеня географічної ширини поділена на — територію Юкон та на північно-західні території з дістріктами Мекензі, Ківейтін і Франклін. Ці північні простори дуже мало залюднені, а в багатьох місцях ще зовсім не досліджені.

Українські лісові робітники коло Мішел, Б. К. (Знімка з 1917 р.)
В задньому ряді, другий з-права, т. М. Шаткульський.

Кожна провінція має свій провінціональний уряд, а всі вони разом (тоб-то ціла домінія) мають домініяльний парламент, що складається з намісника короля — генерал-губернатора, сенату і палати виборних послів.

НАСЕЛЕННЯ.

Останній урядовий перепис з 1921 року подає, що в тому році було всего населення в Канаді 8,788,483.

В 1926 р. нараховувано вже населення в Канаді 9,504,700.

Серед населення Канади переважають народности, що балакають по англійськи — Англійці (більш як 2,600,000), Ірландці (більш як 1,200,000), Шотландці або Скотландці (також біля 1,200,000), — разом їх нараховується в Канаді більш як 5,000,000; далі йдуть Французи (коло 2,500,000), Українці (правдоподібно більш як 350,000), Німці (коло 300,000) і т. д.

Тубильців — червонокожих Індіан, що від невідомих часів заселявали деякі райони північно-американського континенту, а тим самим і Канади, живе ще в цій країні 104,894. Так само живе ще невелике число Ескімосів в далеских північних околицях.

ГУСТОТА ЗАЛЮДНЕННЯ.

Найбільш залюднені старші, східні провінції, а чим далі на захід, населення рідшає. Ось як були залюднені провінції Канади в 1925 році:

	Населення	На кв. мілю осіб
Принс Едвард Айленд	87,300	39.96
Нова Скошія	536,900	25.48
Нью Бронсвик	403,300	14.45
Квебек	2,520,000	3.64
Онтеріо	3,103,000	8.62
Манітоба	656,400	2.83
Саскечеван	833,000	3.42
Алберта	651,700	2.57
Бритіш Колумбія	560,500	1.58
Юкон	3,500	
Північно-західні території	8,600	

НАСЕЛЕННЯ ПО МІСТАХ ТА ФАРМАХ.

Половина всего населення Канади живе на фармах, а друга половина по містах та містечках.

Процес урбанізації населення в Канаді відбувається дуже швидким темпом. Зовсім подібно, як це відбувалося в Злу-

чених Державах, де в 1899 р. було 70 відсотків фермерського, а 30 відсотків міського населення, але після війни фермерського населення було вже тільки 42 відсотки. Процес урбанізації населення в Канаді виявляють слідуючі цифри: в 1891 р. фермерського населення було 68.20%, а міського 31.80%; в 1901 р. фермерського населення було 62.50%, а міського 37.50%; в 1911 р. фермерського 54.58%, а міського вже 45.42%; в 1921 р. фермерське населення зменшилося до 50.48%, а міське зросло до 49.52%. Зараз фермерського населення в Канаді буде десь половина, тоб-то 50 відсотків всего населення. Другу-ж половину становить міське населення.

Похорони майнера в Кадомін, Алта. під час бушування інфлюензи в 1918 р.
(Картини з життя робітників в Канаді.)

Ось таке майнерське кладовище в Кадомін, Алта. (1918 року).

Хоч агрікультура все ще залишається основною індустрією Канади, то все-ж таки вона розвивається промислово дуже швидко.

Правда, Канада не встигла ще розвинути свого важкого, металургійного промислу, не знайшовши ще покладів залізної руди в близькому до вугілля та вигідному положенні. Але інші галузі фабричної промисловости зростають з дня на день і вона стає сильною капіталістичною країною, що вже в закордонній, міжнародній, світовій торгівлі вибилася на шieste місце, між найбільшими торговельними капіталістичними країнами.

В 1925 році Канада, з своїми залізнодорожними системами “Кенедієн Песифік Рейлвей”, “Кенедієн Нешенал Рейлвей” та іншими меншими залізницями, мала вже 40,352 милі залізнодорожніх шляхів і в цьому відношенні була на третьому місці в порівнанні з іншими країнами.

В Канаді, зовсім подібно до того, що діється в Злучених Державах, капітал досягнув великого розвитку й неймовірної концентрації (на сході). Продукція промисловости цієї країни, з її порівнюючо невеликим населенням, виносила за кожний з останніх чотирох років поверх чотири мільярди доларів.

Не даром американський фінансовий капітал так дуже зацікавлений Канадою і де-далі все більші робить свої вкладки у її промисловість, завойовуючи її в цей спосіб економічно.

Панує в Канаді всевладно невеличка горстка пребагатих капіталістів, що во ім'я власного, американського і англійського капіталу, при допомозі нещадного визиску праці робітників та фермерів, викачує великі багатства країни собі на користь.

Всі свідомі члени й членкині працюючої класи повинні:

Належати до своїх класових організацій:

Приєднувати нових членів до цих своїх організацій;

Передплатувати, читати й поширювати свою класову пресу;

Освідомлювати своїх товаришів й товаришок праці.

Всупереч загальному прийнятому поняттю, трейд-юнійний (профсоюзний) рух в Канаді не є ані недавнім, дуже молодим рухом, ані виключно наслідком організаційної праці "інтернаціональних" юній Американської Федерації Праці. В Канаді, як і в других капіталістичних країнах, трейд-юнійний рух є витвором капіталістичної системи і його розвиток йшов дуже подібним шляхом, що і трейд-юнійний рух у Великій Британії та Злучених Державах, де він не є ані багато старший, ані в своїй суті не відрізняється від канадійського. Першим професійним союзом в Канаді була юнія друкарів в місті Йорк (нині Торонто), основана в 1823 р. Організації друкарів основано також в Гемилтоні, Онтеріо, та в Монтреалі і Квебеку, а в 1836 р. з'організовано "Канадійське Типографічне Товариство". Але в наслідок повстання в 1837 р. і звязаних з цим умовин майже горожанської війни, цю юнію, як і інші тодішні трейд-юнійні організації розв'язано, і після того через кілька років не було ширшої юнійної організації робітників.

ТИМ БАК

автор цієї статті, відомий провідник трейд-юнійного лівого крила, член Центрального Виконавчого Комітету Комуністичної Партії Канади.

Наприкінці 1840 р. почалася в Канаді велика ера будови залізниць, що в зв'язку з відкриттям копалинь золота в Каліфорнії та Австралії і пізнішим вибухом Кримської війни в 1853

р. спричинило недостаток робітників і зріст цін на необхідні товари так у Горішній, як і в Долішній Канаді (тоб-то в нижніх провінціях Онтеріо і Квебек). Робітники не могли вижити з заробітної платні, яку вони тоді діставали і в боротьбі за збільшення тої платні виникли численні юнії.

Тоді з'організувалися пекарі Монтреалу, Торонто і Квебеку і зажадали, щоб змінити систему, після якої треба було йти до роботи в 9-ій годині вечером і працювати аж до 12-ої години в полудне на другий день, та щоб зменшити їхній час праці на 13 годин денно. Подібний рух поширився між робітниками майже всіх занять в кожному більшому місті і коло 1870 р. число робітничих юній зросло до того розміру, що назріла потреба встановити якесь центральне тіло, при допомозі якого можна-б було об'єднати і координувати їхню діяльність. В Торонто юнія боднарів (куперс юніон) започаткувала об'єднуючий рух, наслідком якого остаточно сформовано було "Торонтонське Професійне Зібрання" ("Торонто Трейдс Асемблі"). Другу таку організацію створено в Оттаві, а в Гемилтоні юнії злучилися в "Дев'ятьгодинну Лігу" ("Найн Аур Лір").

Кличем цього руху був: дев'ятьгодинний день праці. Цей рух поширився, як пожежа. Ліги дев'ятьгодинного дня праці повстали в Бовменвил, Дондес, Ст. Кетерінс, Гвелф, Ингерсол, Сарнія, Монтреал та других місцях і робітники скрізь домагалися 9-годинного дня праці, а згідно свобідної від праці половини дня в суботу. Це стало тоді негайним і важливим життєвим домаганням працюючої кляси.

25. березня 1872 р. власники друкарень в Торонто відкинули домагання 9-годинного дня праці і тоді друкарі та інтролігатори вийшли на страйк. 15. квітня десять тисяч трейд-юніоністів машерувало вулицями Торонта. Мулярі, каменярі, теслі, кравці, шевці та прості робітники застрайкували, домагаючися збільшення платні. Більшість страйкуючих робітників виборола собі збільшення платні. Друкарі знову застрайкували, домагаючися цим разом теж збільшення платні. Тоді капіталістична преса повела скажену пропаганду буцім-то проти небезпеки "робітничого повстання".

В Гемилтоні звільнено від праці (локавт) дванацять соток робітників у відповідь на їхні домагання та на їхню заяву, що вони не підпишуть предложеного їм документу, що з'обов'язував-би їх не вступати в юнію. По цілій країні відбувалися масові мітинги, а 15. травня робітники з різних осередків Онтеріо з'їхалися спеціальними потягами до Гемилтону на масову демонстрацію за 9-годинним днем праці.

Безпосереднім наслідком цієї величезної філії агітації та страйків було те, що робітники горнулися до юній і виступали на страйки за коротшим днем праці. Від Гемилтону, в Онтеріо, аж до міста Квебеку робітники заворушилися і, переконані в слушності свого домагання та в своїй здатності здобути його, лагодились вибороти від підприємців 9-годинний день праці силою своєї організації.

ПІДПРИЄМЦІ ВЖИВАЮТЬ ДЕРЖАВИ СОБІ НА ПОМІЧ.

Осередком боротьби було Торонто, а торонтонські підприємці-капіталісти змогли (як впрочім можуть вони ще й нині) дістати від судді таке оречення, що поставило робітників і весь їхній багатонадійний рух лице в лице із всюю силою капіталістичної держави. Цікаво згадати тут цю "законну опінію", висказану тим слугою капіталізму 55 літ тому назад, хочби лише для того, щоби показати з якими перешкодами стрічалося тогочасне робітництво Канади в своїй боротьбі за організацію і за право голосу в формуванні їхньої судьби. Вона звучила:

"Що закон Канади відносно робітничих товариств є такий самий, як звичайний загальний закон Англії, перед ухваленням англійських законів — "Інгліш Стетютс", означених як 5 George IV. cap. 95, cap. 129 or 22 Victoria cap. 34, що нідин з них не обов'язує в цій країні.

Страйкері-майнери в Брул, Алта., викинені з компанійних помешкань і території (1917 р.), живуть в шатрах, розложених серед ліса дві милі від Брул.

“Тому, що ні один з охороняючих законів не обов'язує в Канаді, я можу прийняти лише до того заключення, що товариства робітників в Канаді є незаконні, якщо вони мають слідуєчі цілі:

1. Зменшити або змінити години праці.
2. Здобути збільшення заробітної платні.
3. Визначати висоту заробітної платні.
4. Зменшити кількість праці.
5. Намаляти других покинути роботу перед впливом часу праці.
6. Покинути роботу перед її скінченням.
7. Відмовитись йти до роботи або заняття.
8. Перекопувати других, щоб не йшли до роботи”.

На простій мові він заявив, що трейд-юнії є все ще незаконні в Канаді і що канадійські робітники підлягають законам, які були правосильні в Англії за часів королевої Анни, що панувала від 1702 до 1714 р.р., тоб-то за часів, коли не толеровано ніякої робітничої організації, а робітників били і п'ятували гарячим залізом за волокицтво.

Пани капіталісти негайно вхопились за це оречення. Значне число більш діяльних робітничих провідників трейд-юнійного руху в Гемилтоні, Лондоні, Торонто і т. д., було заарештовано і оскаржено за змову, а тоді посипались судові вирокі на голови робітників. Наслідок цього був такий, що задушено духа робітничого руху, а боротьба за 9-годинний день праці, яка так багато обіцявала, була припинена на кілька років.

ТРЕЙД-ЮНІЙНИЙ ЗАКОН З 1872 РОКУ.

Агітація в зв'язку з судовими розправами арештованих робітників викликала філю симпатії, що вплинула відтак на ухвалення парламентом “трейд-юнійного законопроєкту” наприкінці 1872 року. Ухвалений закон визнав трейд-юніям законне становище, але до него причеплено було кримінальний додаток, що робив юнії відповідальними перед кримінальним судом і взяло знову чотири роки невпинної боротьби й агітації, поки цей додаток усунено та поставлено трейд-юнії на такому самому становищі, як у Великій Британії.

ПЕРШИЙ ВСЕКРАЄВИЙ ОСЕРЕДОК.

Майже негайно після того, як “трейд-юнійний законопроєкт” став законом, поступовіший елемент торонтонського робітничого руху розпочав старання, щоб об'єднати всі трейд-юнії країни в одно всекраєве тіло. В 1873 р. “Торонто Трейдс Асемблі” розіслало поклик в справі загальної конференції ре-

презентантів від всіх трейд-юній Канади, щоб створити загальне всекраєве тіло. Більша частина делегатів на цю першу конференцію була з різних місцевостей Онтеріо, але відгук був дуже добрий і 23. вересня 1873 р. скликано перший Всекраєвий Конгрес Праці в Канаді, на який прибуло 43 делегати.

Тоді прийнято назву "Ді Кенедієн Лейбор Юніон". Ця організація існувала чотири роки. Через загальне закривання фабрик та "тяжкі часи", трейд-юніонізм загально переживав тяжку кризу і річні конвенції його всекраєвого тіла перестали відбуватися. В 1883 р. торонтонське центральне тіло, яке в

Українські майнери, члени відділу Укр. Соц. Дем. Партії в Брул, Алта. 1918 р., в своїй читальні, у шатрі т. О. Шидловського (він перший з-ліва), читають "Робочий Народ", якраз перед тим, як домініанський уряд оголосив його більшовицьким часописом і заборонив надалі видавати.

Група майнерів-страйкерів в Брул, Алта. в 1919 р.

міжчасі приняло назву “Трейдс енд Лейбор Кавнс’л”, скликало нову всекраєву конвенцію. Відтак не було з’їзду аж до 1886 р. На конвенції в 1886 р. організація переназвала себе на “Трейдс енд Лейбор Конгрес оф Кенада” і від того часу вона відбуває вже свої з’їзди точно кожного року.

За перших 30 років свого існування (від 1873 до 1902) “Трейдс енд Лейбор Конгрес” приймав кожную дійсну (бона фіде) трейд-юнію в членство. В цей спосіб в організації знайшлися такі розбіжні елементи, як “Лицарі Праці” (Найтс оф Лейбор) і Американська Федерація Праці (Америкен Федерейш’н оф Лейбор), зразу без поважніших клопотів, без тої завзятої внутрішньої боротьби, що потрясала робітничим рухом Злучених Держав трохи раніш в тому-ж періоді. Але на конвенції в Берліні (тепер Киченер) в 1902 р. репрезентанти Американської Федерації Праці були в більшості і почали тоді негайно викидати всі інші організації та змінити конституцію так, що ніхто інший, лише організації Американської Федерації Праці, або-ж такі, що не йдуть в розріз з нею, можуть стати членами Трейдс енд Лейбор Конгресу.

Іншими словами, Трейдс енд Лейбор Конгрес, що в часах, коли А.Ф.П. була в меншості в цій країні, був всевключаючим осередком всіх канадійських трейд-юній, зістав від тоді перемінений на виключну корпорацію Американської Федерації Праці, якої А.Ф.П. вживає в боротьбі проти всіх других ривалізуючих організацій.

Юнії, виключені таким чином з Конгресу, з’організувалися в “Канадійську Федерацію Праці”, яка — як цього впрочім можна було очікувати серед даних обставин — стала націоналістичним, проти-А.Ф.П. тілом, що не бачило перед собою іншої мети, не мало іншої перспективи, як тільки поборювання Американської Федерації Праці.

В 1917 р. “Трейдс енд Лейбор Конгрес оф Кенада” прийняв в члени Канадійське Брацтво Залізнодорожніх Робітників (Кенедієн Бродергуд оф Рейлвей Емплоїс), хоч це була дуальна юнія, тоб-то така сама, як “Інтернешенел Бродергуд оф Рейлвей енд Стімшип Клеркс енд Фрейт Гендлерс”, що належала до Амер. Федерації Праці. На хвилю здавалося, що це предскажує ширшогоглядну політику Трейдс енд Лейбор Конгресу, але надії ці вскорі розвіялись, бо вже в 1920 р. ексекютива Конгресу викинула Канадійське Брацтво Залізнодорожніх Робітників, а коли воно віднеслося 1921 р. з апелем до конвенції, то конвенція піддержала рішення ексекютиви, подаючи ту при-

чину, що К.Б.З.Р. перешкаджає розвиткові “інтернаціональної” юнії.

Трейдс енд Лейбор Конгрес досягнув найбільше число членства в 1920 р., коли він мав 173,000 членів, але протягом сліду-ючих чотирох років членство його впало до 103,000, а зараз його нараховують на 114,000.

Це вказує, що Т. енд Л. К. включає лише коло 40% всего організованого в трейд-юніях робітництва, а дещо менше, як 20% всего промислового робітництва, над яким Т. енд Л. К. претендує юрисдикцію. Коли до цього взяти на увагу, що свої приходи ця організація одержує прямо з “грэнд-лоджів” “інтернаціональних юній”, до яких належить канадійське членство, та що вона дістає прямі субсидії від Амер. Федерації Праці, то кожному буде ясно, що її становище є під-рядне, підчинене А.Ф.П., що це є прямо канадійський офіс А. Ф.П., без сили і авторитету в ор-ганізаційних справах. Одино-кою дозволеною функцією Т. енд Л.К. є право апелювати час до часу до уряду за певним за-конодавством, якого домага-ються злучені в Т. енд Л.К. ор-ганізації. Т. енд Л.К. відбуває що року свою конвенцію, на якій розглядається точно про-поноване в минулому році за-конодавство та ухвалюється резолюції, на основі яких ма-ють бути ставлені домагання законодавства на слід. рік.

Значить, роля Трейдс енд Лейбор Конгресу в дійсності зво-диться тільки до обструкції. В виду обмеження своєї діяль-ности тільки до домагань в справі законодавства, та завдяки порівнюючо великим фондам і впливам, що стоять за цєю організацією, вона припинює розвиток сильної робітничої полі-тичної партії, опертої на трейд-юніях. Але через свою слабкість в питаннях організації і провідної програмової лінії, а також

ТОВ. ДЖИМ Б. МЕКЛАКЛІН

ветеран-борець в робітничому русі Канади, провідник майнерів Нової Шкотії, що в боротьбі за їхні інте-реси був чимало переслідуваний і ув'язнюваний владою.

через те, що Конгрес відділює юнії А.Ф.П. від всіх інших організацій, він припинює і амальгамацію заводових юній в індустріальну організацію і об'єднання всіх організованих робітників в один спільний всекраєвий осередок. Врешті Т. енд Л. К., об'єднуючи лише малу часть організованого й неорганізованого робітництва, являється під багатьома зглядами посередником між робітниками а капіталістичною клясою і це є одна з причин, чому капіталістична кляса Канади є ним так вдоволена.

РОЗВИТОК ТРЕЙД-ЮНІОНІЗМУ В КАНАДІ.

Основання Трейдс енд Лейбор Конгресу в Канаді відбулося дуже близько того часу, що й основання Американської Федерації Праці в Злучених Державах, і було спричинене тими самими соціальними чинниками. Зріст промислу в країні і зростаюча свідомість спільности професійних чи заводових інтересів разом з другими робітниками в тім самім ремеслі або промислі по всій країні, давали зростаючим заводовим юніям з їхньою всекраєвою організацією робітників того самого ремесла певну перевагу над ріжноманітною, стяганою, місцевою, масовою організацією "Найтс оф Лейбор" (Лицарі Праці) так само, як індустріальний юніонізм нині має перевагу над вузко-рямочними ремісничо-заводовими юніями. В додатку до цього, був ще один більш важливий чинник, а це переміна ідеології між провідними частинами робітництва. Зі зростом щораз більшої й більшої промисловости, індустріальний пролетаріят щораз далі підлягав процесові верствування. Замість надії на скорий день визволення від примари промислового невільництва, маси робітництва усвідомили собі, що вони залишаться ще довгий час пролетарами. Це усвідомлення, в злуці з можливістю дійсного здобуття деяких малих уступків від капіталістів, настроювало робітників більше в користь ремісничо-заводових юній, які боролися за негайне поліпшення умовин праці, як до неясного масового руху, який попередно притягав їх надією на негайну цілковиту зміну цілої капіталістичної системи. Наслідком злуки цих обставин і умовин було те, що ремісничо-заводові юнії, так в Канаді як і в Злучених Державах, встигли поступенно усунути всяку поважну опозицію супроти себе.

Але за протяг останніх двадцяти років в Канаді появилися і стали працювати також інші чинники, що відродили національний трейд-юніонізм. Видатними прикладами цього є хочби такі організації, як "Кенедієн Бродергруд оф Рейлвей Ем-

плоїс”, “Амалгамейтед Карпентерс”, “Ді Майн Воркерс Юніон оф Кенада” і т. д., які в щоденній боротьбі за поліпшення умовин праці мають не менші успіхи, як “інтернаціональні” юнії, а які опираються радше на основні політичні і економічні умовини робітників Канади, чим на якусь чисто націоналістичну ідеологію.

З національних юній найбільшою і найсильнішою є “Кенедієн Бродергуд оф Рейлвей Емплоїс”, яку організовано 1908 р. в Монктон, Нью Бронсвик. Із порівнюючо незначного започаткування з несповна 400 членів, президент Мошер і секретар-скарбник Меклін (які й досі займають ці самі становища) змогли, в вільних від праці хвилях, з’організувати протягом одного року, до серпня 1909, тисячу членів. В серпні відбулася перша конвенція цієї організації. До 1911 р. організація поширилася по цілій країні аж до Венкувер і зростала дуже швидко. Хоч провід її не є радикальним, то все таки він виявляє розуміння глибших і ширших проблем руху робітничої класи, що й підняло дещо цю юнію понад інші юнії на залізницях та притягнуло неорганізованих попередньо “Клеркс енд Фрейт Гендлерс” на самий перед трейд-юнійного руху.

А. Р. МОШЕР
президент Канадійського Брацтва
Залізнодорожніх Робітників.

М. М. МЕКЛІН
секр.-скарбник Канадійського Бра-
цтва Залізнодорожніх Робітників.

Протягом 1918 і 1919 років розпочато було переговори між "Кенедієн Бродергуд оф Рейлвей Емплоїс", а "Інтернешенел Бродергуд оф Рейлвей енд Стімшип Клеркс, Фрейт Гендерс енд Стейш'н Емплоїс", з метою об'єднати ці дві організації. Вже навіть дійшло було до згоди між репрезентантами обох юній, але інтернаціональний головний офіс відмовився одобрити угоду і переговори занехано. По цім Трейдс енд Лейбор Конгрес виключив з свого складу "Кенедієн Бродергуд оф Рейлвей Емплоїс" (яке прийняв був в 1917 р.) і "інтернаціональні" бюрократи вирішили за всяку ціну знищити цю організацію. Робили вони це, не зважаючи на факт, що ця організація існувала від 1908 р. і за весь той час не було між ньюою а "інтернаціональними" юніями серйозного конфлікту.

"Майн Воркерс Юніон оф Кенада" повстала в 1925 р., після того, як урядовці-бюрократи з "Юнайтед Майн Воркерс оф Америка" зрадили в ганебний спосіб майнерів Алберти і східної Бритиш Колумбії. "Майн Воркерс Юніон оф Кенада" є основана на тій засаді департаменталізованої юнії, що до ньюї може належати кожний копальняний робітник в Канаді. В цей спосіб усунено організаційні відгородження вуглекопів, металюкопів і т. д. Ця юнія контролює майнерський дистрикт в Алберті і має малі відділи в північному Онтеріо.

"Ді Амалгамейтед Сосаєті оф Карпентерс енд Джойнерс оф Кенада" повстала наслідком відлучення від головної такої-ж юнії у Великій Британії та через неможливість прийти до обопільно-вдоволяючої згоди з "Інтернешенал Бродергуд оф Карпентерс енд Джойнерс оф Америка".

Ці три юнії, при співучасті "Кенедієн Федерейш'н оф Лейбор" та інших канадійських (національних) юній, що разом всі нараховують коло 50,000 членів, встановили тепер всекраєвий трейд-юнійний осередок "Ді Ол-Кенедієн Конгрес оф Лейбор" (Всеканадійський Конгрес Праці).

Окрім національних юній, в Канаді є ще зараз около 70,000 членів таких "інтернаціональних" юній, що не злучені з Американською Федерацією Праці. Їх загально називають незалежними "інтернаціональними" юніями. Між ними є й такі прогресивні юнії, як "Амалгамейтед Клодінг Воркерс оф Америка", що повстала в наслідок бунту і сецесійного руху, відколовшись від юнії "Юнайтед Гармент Воркерс оф Америка", яка є злучена з А.Ф.П., а також такі реакційні, як наприклад, брацтва залізничодорожників, що виростили поруч Американської Федерації Праці.

КАТОЛИЦЬКІ ЮНІ.

Окрім вище названих організацій треба згадати ще в цьому з коначности ограниченому нарисі, що в Канаді є ще католицькі юнії, що звуться “Нешинел Кетолик Синдикейтс” — з’осереджені головню в провінції Квебек, та основані на засадах енцикліки папи Пія X відносно робітничих організацій.

Більшість цих синдикатів приймає в своє членство лише римо-католиків. Деякі приймають і не-римо-католиків на спів-членів, але урядниками можуть бути вибрані тільки римо-католики. Їхня програма ґрунтується на уявленій “спільности інтересів” між підприємцями а робітниками. Ці юнії, як це легко можна уявити собі, є крайню реакційні і в кожній місцевій організації є римо-католицький піп, як капелян-сповідник. Звичайно він є дійсним лідером організації.

Ці юнії (французьке слово “синдикат” значить — юнія) основано перший раз в 1912 р. Перша з них була створена в Чікутімі, Квебек. Перша загальна конференція тих юній відбулася в вересні 1918 р. в місті Квебек і в ній взяли участь делегати 27 ріжних юній. На конференції в 1919 р. було вже 123 делегатів, які заступали 31,000 членів, а в вересні 1921 р. у звіті нараховувано 45,000 членів.

На конференції 1921 р. дефінітивно сформовано всекраєве центральне тіло, яке названо “Федерацією Католицьких Робітників Канади”. Перша точка прийнятої конституції звучить так:

“Федерація Католицьких Робітників Канади є професійною робітничою організацією, що лучить ріжні робітничі групи в Канаді, які мають подвійний характер, національний і католицький”.

Вид на одну з копалень і помешкання майнерів в Дромгелер, Алта.

Національні католицькі синдикати мають досить розповсюджену пропагандову літературу, по найбільшій частині в формі дешевих памфлетиків, яких видано досі коло 30. Вони мають сильний вплив на опанованих попами французько-канадійських робітників і зі зростом промисловости провінції Квебек становлять не-аби-який визов регулярному робітничому рухові.

В часі кризи в 1922 р. вони втратили багато членів і втрачали їх аж до 1924 р., але за останніх два роки їхні ряди не зменшувалися і зараз вони заявляють, що мають 25,000 членів.

Замітним в звязку з католицькими юніями є той факт, що останніми роками на конвенціях їхньої всекраєвої федерації говориться більше з натиском про класові інтереси робітництва. Під багатьома зглядами між їхньою програмою домагань, а тою, що її має “Трейдс енд Лейбор Конгрес оф Канада”, є дуже мала дійсна різниця, а на конвенції католицької федерації в 1926 р. вирішено встановити центральний страйковий фонд, про що навіть найбільш оптимістичний лівокрилець з Трейдс енд Лейбор Конгресу не може ще мріяти.

СЕЦЕСІЙНИЙ РУХ 1919 РОКУ.

Важна стадія еволюції трейд-юнійного руху в Канаді відзначилася випадками і подіями 1919 р. Про ню звичайно згадують як про рух “Одної Великої Юнії” (Вон Биг Юніон). Нам неможливо застановлятися над цим рухом в подробицях у цій статті; впрочім він ще дуже недавній і багато читачів знає про него хоч в головніших зарисах. Тому звернемо увагу лише на деякі більше важливі його черти.

Рух “Одної Великої Юнії” і великий вінніпегський страйк 1919 р. були у великій мірі наслідком періоду зросту і експанзії трейд-юнійної організації, зростаючої самопевности, боевого духа та зростаючої класової свідомости тисячів робітників. В додатку до почуття великої солідарности і боевого запалу вінніпегських робітників, він дав нам найкращу лекцію трейд-юнійної тактики і один з найкращих прикладів, які можна знайти денебудь в історії трейд-юнійного руху, чого боевий елемент в трейд-юніях не повинен робити.

На конвенції “Трейдс енд Лейбор Конгресу”, що відбулася в Квебеку 1918 р., делегати західної Канади вирішили на своєму окремому засіданні (кокусі) скликати на слідуочу весну “західню конференцію”, очевидно для того, щоб ясніше і розумніше сформуувати свої домагання і т. д. Ця конференція відбулася в Келгари, в місяці березні 1919 р. з участю 237 делегатів. Атво-

сфера конференції була наелектризована. На ній ухвалено резолюції, що виявляли солідарність з російською революцією, одобряли радянську форму влади, закликали до організаційної єдності між робітниками та жовнірами, а також до генерального страйку за встановлення шість-годинного дня праці.

Від хвилі, як відкрито цю конференцію, домінуючий сентимент був за сецесією. Третя резолюція, яку тоді прийнято, заявляла: "що ця конвенція рекомендує злученому з ньою членству зірвати свої звязки з "інтернаціональними" юніями і щоб підприняти кроки задля сформовання індустріяльної організації всіх робітників".

Прийнято рекомендацію комісії, щоб імя пропонованої організації було "Одна Велика Юнія" (Вон Биг Юніон), та щоб негайно перевести референдум всього членства трейд-юній з застереженням, щоб голоси юній на захід від Великих Озер числити окремо від тих, що на сході. Вибрано тимчасовий Центральний Комітет і так "західня конференція" з'обов'язувалася разом з тим широким рухом, який вона безсумнівно вела за собою, провадити сецесійну акцію.

Організаційний плян пропонованої юнії мав на меті не лише індустріяльний юніонізм, але й "класовий юніонізм". Замість ремісничо--заводових юній (крефт юніонс) з їхньою вузьенькою заводовою автономією, пропонувалося організувати всіх робітників в одну велику організацію. На місце ремісничо-заводової солідарності та самолюбства у всекраєвому розмірі, пропоновано було встановити солідарність всіх працюючих кожної місцевості, організованих в місцеві відділи і обєднаних через свої центральні ради (сентрал кавнсилс). Була це міша-

Делегати на конвенцію Юнії Майнерських Робітників Канади, що відбулася 21—25 листопада 1927 р. в Келгари.

нина федералістичного синдикалізму та наївне застосування ідеї місцевих совітів (рад) в трейд-юнійній організації. Все це було одною великою організаційною ілюзією!

До травня 1919 р. 258 місцевих юній голосувало над питанням відлучення від “інтернаціональних” юній. Обраховують, що голосувало тоді коло 41,000 членів всіх тих організацій, а з того було 24,000 за “Одною Великою Юнією”. Але не дасться точно встановити, яке число членів дійсно платило свої вкладки до “Одної Великої Юнії”. Безперечно “Одна Велика Юнія” ніколи не була поважним чинником в трейд-юнійному русі вже за рік після свого заснування, а коли деревні робітники виступили, бо “О. В. Ю.” не прийняла їхнього домагання індустріальної департаменталізації, в “О. В. Ю.” залишилося наприкінці 1920 р. не більше як 5,000 членів. Від тоді вона й перестала функціонувати, як трейд-юнія. Вона провалилася ще більше, як організація Індустріальних Робітників Світа в Злучених Державах, а її історія є вартісна головню тим, що дає науку: як безуспішною є сецесія, тоб-то виступлення з існуючих юній.

ПЕРСПЕКТИВИ.

З нище наведених статистичних даних, які виявляють повне число всіх юній в Канаді та відносну силу національних і “інтернаціональних” груп, можна виробити собі деяке поняття про зростання і падання трейд-юнійного руху та про зміну, яка відбувається у відношенню сил цих різних груп. (Для влєкшення береться рівні цифри).

Рік	Число членів всіх юній	Інтернаціональ- ні юнії	Не-інтернаці- ональні юнії
1911	133,132	119,415	13,717
1919	378,047	260,247	107,800*)
1926	275,000	172,000	103,000

Так ми бачимо, що зріст не-інтернаціональних юній був постійний і замітний, тимбільше, коли порівняти його до самих організацій А.Ф.П. Цей зріст не-інтернаціональних юній і факт, що 70 процент робітників, що працюють в канадійській промисловості,**) є неорганізовані, включно з фактом, що успішну організаційну працю припинює головню божевіль-

*) Статистика з 1919 р. в рубриці не-інтернаціональних юній включає 41,000 членів, поданих Одною Великою Юнією.

**) Нормально в канадійській промисловості працює поперх 800,000 робітників. З того в самих фабриках є 525,000 до 550,000.

на внутрішня боротьба між інтернаціональними а національними юніями, вказує якраз на необхідність об'єднання обох груп в один національний трейд-юнійний осередок.

Це питання стало зараз конкретним питанням після того, як провідні національні юнії встановили свій всекраєвий осередок — “Всеканадійський Конгрес Праці” (Ді Ол-Кенедієн Конгрес оф Лейбор), оснований в марті 1927 р. в Монтреалі.

В трейд-юнійному русі зроблено поступ від 1850 р. і той був-би сліпий, хто говорив-би про те, що цей рух стояв на місці. Далеко важливішим поступом вперед було виразніше і більш поширене розуміння потреб і цілей робітничої класи між самими членами тої класи, як здобутки на полі організаційнім або політичним, бо форма організації наших ремісничо-заводових юній є цілковито перестаріла. Вузкоглядний і обмежений “ремісничо-заводовий юніонізм”, замотаний

ТОВ. ЛУІС МЕКДОНАЛД
(Кид Борнс)

бойовий провідник майнерів в Дромгелер, що в зв'язку з страйковою боротьбою в 1925 р. був засуджений на 3 роки і 4 місяці тюрми. Його звільнено наприкінці 1927 р. після того, як відсидів в тюрмі майже два роки.

ТОВ. ІВАН СТОКАЛЮК

відомий провідник майнерського руху на заході Канади. Сам він майнер, а від часу з'організування Юнії Майнерських Робітників Канади сповняє в ній обов'язок заступника президента. Бере він теж жваву участь в укр. роб. організаціях.

в сітку бізнесових підприємств та асекураційних “скімів”, є безсилим супроти трестифікованої промисловости, а просьби поза куртинами парламенту, який є під впливом фінансового капіталу та великих промисловців, виглядають на стріляння горохом до воєнного корабля. Все-ж таки пануюче трейд-юнійне “чиновництво” бореться завзято проти злуки ремісничо-заводових юній в індустріальні організації та отверто і завзято саботажує “Канадійську Партію Праці”, яка одинока дає можливість змобілізувати всіх організаційних робітників в одну велику політичну партію робітничої кляси. Вони уникають з року на рік боротьби за встановлення законного права пикетування, що властиво є боротьбою за право страйку, а тим самим дотичить сомого життя трейд-юніонізму. Роблять вони це з тої самої причини. Не роблять вони ніяких старань з’організувати неорганізованих робітників, згуртувати їх та приноровити юнійну структуру і політику до відмінних умовин, з якими робітники тепер стрічаються, а не роблять цього урядовці Американської Федерації Праці тому, бо вони за реакційні, дурні і безчинні. Якщо вони мають які пляни на майбутнє, то ці пляни є хіба такі, щоб зробити трейд-юніонізм департаментом праці для капіталізму.

Пекучою потребою канадійського трейд-юніонізму сьогодні є встановлення і розвинення організованого боевого лівого крила так в національних як і в “інтернаціональних” юніях. Таке ліве крило, що висловлювало-б потреби і змагання рядових робітників, об’єднане у всекраєвому розмірі спільною програмою, в яку входили-б такі справи, як “організування неорганізованих”, “злука юній після індустрій”, “будування Канадійської Партії Праці”, “злука обох існуючих Конгресів в один загальний всекраєвий осередок”, “міжнародня трейд-юнійна єдність”, може згромадити собі таку масову піддержку по всій країні, що немає нічого, що могло-б припинити його розвиток.

Кожний крок у поході поступу в історії канадійського руху, а так само і в других країнах, зроблено завдяки прововоді і заохоті боевого елементу. Тому-то організоване ліве крило сьогодні може врятувати трейд-юнійний рух Канади з тої безодні, в яку завела його реакційна бюрократія, та зробити з нього сильне знаряддя в боротьбі за освободження робітничої кляси.

Тим Бак.

ПРО КАНАДІЙСКУ КОНСТИТУЦІЮ

Конституція Канади міститься в “British North America Act” (з 1867 року) і в “Letters Patent to the Governor General” (з 1873 року). Робітники й фермері цієї країни повинні розуміти значіння цих конституційних постанов.

Насамперед мусимо пам'ятати, що ухвалою парламенту є вислід діяльності трох відрубних груп: 1) палати послів, 2) сенату й 3) генерал-губернатора. Поки всі ці три тіла не погодяться, не може бути ухвали парламенту.

Таким чином ми бачимо, що й в Канаді не сам “народ” керує державними справами.

Перше всього існує тут сенат — сумної слави “червона палата”, як його часом називають. Сенатори не є вибрані народом — їх назначає генерал-губернатор та його рада. Робітники і фермері не мають голосу у їх виборі, ані контролі над їх ділами. Помимо того сенат може контролювати й відкидати закони ухвалені палатою послів і він це робить. За свої вчинки він перед ніким не відповідальний.

В цілому сенаті нема ні одного члена працюючої класи — і сенат є заборолом капіталістичної реакції, інструментом для вдержування робітників і фермерів в капіталістичному невольництві. Або сказавши іншими словами — сенат існує на те, щоб не допускати до “народнього правління” і щоб обороняти капіталістичну експлоатацію.

Образок з часів майнерського страйку в Дромгелер 1925 року. Майнери, що під час війни служили в армії та воювали за “демократію”, готувались до боротьби зі страйколомами.

Генерал-губернатор є безпосереднім представником британського короля. Генерал-губернатор не є вибраний голосами фермерів і робітників. Він не є навіть вибраний канадською палатою послів. Його присилає найвища рада з Лондону в Англії.

“Бритіш Норт Америка Ект” (з 1867 р.) віддає контролю над канадською армією й фльотою в руки короля. Він є найвищим командантом. А генерал-губернатор виконує цю велику владу над збройними силами канадської держави.

Існує дуже гарна легенда про те, що король є лише лялькою. Однак ось що каже Мейтленд в своїй славній книжці “Конституційна Історія Англії” (стор. 399):

“Однак ми не повинні змішувати правди, що королівська особиста воля стає щораз меншою, з ложю (бо це є ложю), що його правна влада зістала зменшена. Навпаки, в останніх роках вона сильно зросла... Парлямент наділив короля широкою владою — законною владою. Багато урядових актів, які в останньому столітті вимагали ухвалення закону парляментом, є тепер виконувані за посередництвом законної влади, наданої королеві”.

А що відноситься до короля в Англії, те саме відноситься також до генерал-губернатора в Канаді.

Ось як виглядає ця конституційна і правна влада, яку має генерал-губернатор. В “Леттерс Пейтент” з 1878 року читаємо у восьмій секції таке:

“Оцим вимагаємо, та приказуємо всім нашим урядникам і міністрам, та всім іншим жителям Нашої згаданої Домінії, бути послухними та допомагати Нашому згаданому генерал-губернаторові”.

І щоб не було в цьому ніякого сумніву, генерал-губернатор є наділений правною і конституційною владою переводити в життя свою волю, коли цього вимагає потреба.

В четвертій секції ми читаємо, що:

“На підставі достаточної для Нього причини, Він має право усувати й завішувати у виконуванні обовязків всяку особу, що виконує який-небудь уряд в Нашій згаданій Домінії”.

“Бритіш Норт Америка Ект” і “Леттерс Пейтент” надають генерал-губернаторові величезні права відносно самого парляменту. Читайте, наприклад, п'яту секцію і ви знайдете, що:

“І Ми, далі, уповноважуємо Нашого згаданого генерал-губернатора виконувати всю владу, приналежну Нам, відрочування й розв'язування парляменту у Нашій згаданій Домінії”.

Ця влада є драстичного характеру. Парлямент (в формі палати послів) засідає лише після правної й конституційної

волі генерал-губернатора. “Скликування, відрочування й розв’язування парламентів” є справою, полишеною в руках генерал-губернатора.

Дальше в шестій секції “Леттерс Пейтент” знаходимо таке:

“Тепер Ми уповноважуємо Нашого згаданого генерал-губернатора назначувати всяку особу або особи, спільно або з поодинок, своїм заступником або заступниками у всякій частині Нашої згаданої Домінії, щоб вони на тому становищі виконували після його волі такі його функції або доручення, які він буде уважати за відповідне йому або їм доручити”.

Як-що в Оттаві був-би робітничо-фермерський уряд, який постановив-би покінчити з капіталістичною експлуатацією і який мав-би попертя організованих робітників та фермерів по цілій країні, то генерал-губернатор може вмішатися і закінчити його життя розв’язанням парламенту. Він може посадити всіх членів уряду до в’язниці “без подання законної причини”. Він може оголосити військовий стан і в цей спосіб віддати робітників і фермерів під контроль офіцерів армії і фльоти. Він може назначити на всяку позицію яку захоче особу, щоб вона виконувала його владу. Він може заборонити видавання всіх робітничих і фермерських газет, скасувати свободу слова і правити залізною рукою. І він буде виконувати лише правну й конституційну владу, якою його наділено!

Про ці застереження в конституції, звичайно, підтримувачі капіталістичного ладу ніколи нічого не згадують. Вони балакають тільки про “народню волю”, про “народній уряд”, про “демократію”, якою закутують та замасковують на ділі існуючу диктатуру капіталістичної кляси.

КОМУНІСТИ Й СОЦІЯЛІСТИ ЗА ЧАСІВ МАРКСА Й ЕНГЕЛЬСА.

Комуністами — по словам Енгельса — називалась в 1847 р. та частина робітників, яка була переконана про необхідність перемін сучасного капіталістичного ладу в самих його основах. Соціалістами за те називалися тоді люди, з котрих одні вірили в різні утопічні системи, як欧文істи в Англії і фурієристи у Франції, а другі думали усунути соціальне лихо через соціальні реформи, не нарушуючи при тім панування капіталу. Комунізм був робітничим рухом, соціалізм буржуазним або дрібнобуржуазним. Маркс і Енгельс всею душею станули по стороні комуністів, добавуючи в них інстинктовий, клясовий робітничий рух. Тому й маніфест свій назвали “комуністичним”, надаючи слову “комунізм” виразне, свідомопролетарське розуміння!

Робітничий рух згодом перенявся ідеями “Комуністичного Маніфесту” а давні “соціалісти” відійшли собі до буржуазного руху. Через те помалу загубилась назва “комуністи” а прийнялась назва “соціалісти” від слова “соціалізм”. Коли-ж під час і після війни соціал-зрадники звели соціалізм до значіння реформ і гармонії робітничого руху з буржуазією, революційне крило соціалістичних партій поновно прийняло назву “комуністи”.

ПОЛІТИЧНИЙ РОБІТНИЧИЙ РУХ В КАНАДІ

ПЕРШІ СОЦІАЛІСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.

До 1890 р. не було в Канаді ніякої чисто робітничої політичної організації, ані організованого виявлення бажання між робітниками до незалежної робітничої класової політичної акції. Щойно після 1890 р., — тоб-то після того, як в Парижі організовано (1889 р.) II-ий Інтернаціонал, — появились тут, в найбільш промислово розвинених місцевостях, перші робітничі, соціалістичні організації. Цими першими організаціями були відділи Соціалістичної Робітничої Партії Злучених Держав, що проявили яке-таке життя головню у Монреалі, Гемилтон, Торонто та Вінніпегу. Вони були частиною Соц. Роб. Партії Злучених Держав і під її юрисдикцією, але прийняли собі назву — Соціалістична Робітничка Партія Канади. Головна квартира тої “партії” була в місті Гемилтон, Онт.

С. Р. П. К., згідно С. Р. П. З. Д., не визнавала потреби боротися за негайні робітничі справи за капіталізму, вважаючи це безпотрібною реформістською роботою. Ясно, що й відношення її до економічних організацій робітничої класи було негативне. До виборів вона ставилася так, що в них треба робітникам брати участь, але тільки до парляментів, причому ніяких програм не потрібно, щоб робітники не голосували за програмами, бо це буде голосування за реформами (отже реформізм); голосувати повинні робітники на соціалістів тому, що вони соціалісти, а соціалістичні послі вже самі знатимуть по своїй совісті, які законопроекти в парляментах підтримувати. Найважливіша мета — переконати більшість населення в слушності теорії соціалізму, тоді, на думку тої партії, капіталізові прийде кінець.

Але соціалісти в Торонто не були цим задоволені, тому організували собі в 1899 р. Канадійську Соціалістичну Лігу.

В цьому головним чином допомогли видавці англійського часопису “Ситизен енд Контрі” (“Громадянин і Батьківщина”). Ясною програмою ця Ліга не мала й її так і назвали “партією сентименталістів”. К. С. Л. організувала кілька відділів в Онтеріо, та декілька на заході Канади.

В 1901 р. з відділів Канадійської Соціалістичної Ліги організовано у Венкувері Соціалістичну Партію Бритіш Колумбії, що прийняла дуже вузьку, провінціональну програму, основувану на загальних негайних домаганнях, і встановила організаційні правила. Ними скористувалися робітники деяких інших місцевостей на заході Канади, організуючи в себе відділи цієї партії.

С. П. Б. К. визнала своїм органом соціалістичного напрямку англійський часопис “Ді Ларду Іґл”. Але в 1902 р. припинено його видавання і перенесено часопис “Ситизен енд Контрі” з Торонта до Венкувер, де він почав виходити під новою назвою “Ді Кенедієн Сошиліст” (“Канадійський Соціаліст”).

Перенесення часопису “Ситизен енд Контрі” з Торонта до Венкувер та засновання С. П. Б. К. ослабило й так несильну Канадійську Соціалістичну Лігу до того, що в 1905 р. вона перестала існувати.

Соціалістична Робітнича Партія Канади проіснувала дещо довше, але теж не встигла розвинутися і завмерла.

Всі ці початкові робітничі, соціалістичні організації формувалися здебільша з імігрантів-соціалістів, що зазнайомились з соціалістичним рухом в Європі або Злуч. Державах, або-ж за їхнім почином та допомогою. Всі ці часті різниці, що виникали між соціалістами в Канаді, коли тут ще тільки починався соціалістичний рух, зовсім зрозумілі: не маючи досвіду, вони шукали шляхів та способів ведення соціалістичної роботи — поширювання соціалістичної науки та організування робітничої класи. Через це й робили часто все нові пляни і творили що-раз нові організації.

СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ КАНАДИ.

Незадоволення з програми С. П. Б. К. doprowadило в 1902 році до її розколу. Відділ в Нанаймо виступив з партії і організував Революційну Соціалістичну Партію. Відділи її організовано також у Венкувер, Лейдісміт та Нортфілд, Б. К. Органом своїм визнала ця нова організація часопис “Ді Нанаймо Кларіон” (“Нанаймська Сурма”), що виходив в Нанаймо.

В осені того-ж таки року оба ці відламки С. П. Б. К. об'єдналися під назвою Соціалістична Партія Бритіш Колумбії. Часописи “Нанаймо Кларіон” та “Вестерн Сошиліст” (“За-

хідний Соціаліст" -- змінена назва часопису "Канадійський Соціаліст") теж об'єднано. З початком 1903 року замість цих двох часописів почав виходити один — "Вестерн Кларіон" ("Західня Сурма").

Партія почала зростати. В осені 1903 р. вона встигла провести до провінціального парламенту двох своїх послів. В 1904 р. брала теж участь у домініяльних виборах і здобула досить поважне число голосів, хоч ніюдин з її п'ятих кандидатів не був вибраний.

Остаточо на конвенції цієї партії, що відбулася наприкінці 1904 р., вирішено зробити її всекраєвою організацією й прийняти назву — Соціалістична Партія Канади.

Соціалістична Партія Канади була дуже близька до Соціалістичної Робітничої Партії Злучених Держав як своєю програмою так і тактикою. В її програмі, після вступних пояснюючих тез про класовий характер капіталістичного суспільства та класову боротьбу, говориться так:

"Неповздержна боротьба між інтересами капіталістів та інтересами робітників зводиться остаточно до боротьби за посідання державної влади: капіталісти стараються вдержати її при собі, а робітники стараються здобути її політичною боротьбою. Це є класова боротьба.

"Тому закликаємо всіх робітників організуватися під прапором Соціалістичної Партії Канади задля здобуття публичних чинників з метою здійснити слідуячу програму робітничої класи:

1. Як найскорішу переміну капіталістичної власности средств виробу багатства (копалень та великих обшарів землі, фабрик, залізниць і т. д.) на спільну власність робітничої класи.

2. Переорганізованя промисловости та здемократизовання завідування ньюю в цей спосіб, щоб ньюю завідували самі робітники.

3. Як найскоріше здійснення "продукції для вжитку" замість "продукції для зисків".

"Соціалістична Партія Канади, — якщо її представники будуть вибрані, — завжди і всюди, поки існуватиме теперішня система, буде в своєму поступованні керуватися, як правилом, відповіддю на оце питання:

"Чи цей закон корисний інтересам робітничої класи та чи допоможе робітникам в їх боротьбі проти капіталізму? Якщо так, то С. П. К. буде за ним; якщо ні, то вона буде рішучо його поборювати.

"Згідно з цим правилом Соціалістична Партія Канади зобов'язується всі довірені їй публичні діла провадити в цей спосіб, щоб мати на увазі виключно інтереси робітничої класи."*)

В боротьбі за негайні робітничі потреби вона участі не брала, придержуючись тої думки, що чим скоріше погіршаться життєві умовини робітників, тим скоріше вони зрозуміють

*) Цитат з українського перекладу програми С. П. К. з 1910 р.

необхідність повалення капіталістичного ладу. Тому була вона проти програми негайних домагань робітничої кляси, проти мінімальної програми реформ. Не погоджувалася теж приєднатися до II-го Інтернаціоналу, вважаючи його занадто реформістичною організацією. До трейд-юнійного робітничого руху теж ставилася вона негативно. Вона надіялася загибелі капіталізму від переконання більшості населення в слушності домагань соціялістів, без свідомо заздалегідь підготовленої і в щоденних змаганнях випробованої організованої боротьби робітників. Тому то й стала вона організацією академічно-філософських дебаторських клубів, нездатною керувати політичною й економічною боротьбою робітничої кляси.

До 1907 р. розвиток цієї партії йшов досить пияво. На схід від Бритиш Колумбії мала вона льокалі (місцеві організації) лиш в декількох містах, до яких зараховувалися вже тоді

Український Робітничий Дім в Торонто, який є провінціальним осередком українських робітничих організацій в Онтаріо.

Вінніпег, Торонто (з англійським, фінляндським, єврейським та італійським відділами), Гемилтон і Берлін (сьогодні Киченер).

В 1907 і 1908 роках число її льокалів збільшилося, а в них збільшилося також число їхніх мовних відділів: англійських, фінляндських, українських та єврейських.

ПОЧАТКИ СОЦ. РУХУ МІЖ УКР. РОБІТНИКАМИ.

Перші українські відділи Соціалістичної Партії Канади організовано 1907 р. у Вінніпегу і Портедж-ля-Прері, в Манітобі, та в Нанаймо, у Бритиш Колумбії. Крім того, українські робітники в деяких містах, як у Венкувер і ин., ставали членами англійських, а радше інтернаціональних по своєму складі відділів. Це були початки соціалістичного руху між українськими робітниками в Канаді.

В листопаді 1907 року український відділ С. П. К. у Вінніпегу почав видавати перший по цей бік Атлантичного океану український соціалістичний часопис "Червоний Прапор", що виходив спершу щотижня, а далі нерегулярно, до серпня 1908 р. До його упадку причинилася велика криза того року.

Соціалістичний рух де-далі охоплював щораз більше число українських робітників, а навіть подекуди й фермерів. Число українських відділів С. П. К. збільшалося й назрівала потреба злучити їх разом задля плянового ведення агітації й пропаганди в українській мові, організаційної праці та видавання часопису.

В 1909 році у Вінніпегу організовано Українську Соціалістичну Видавничу Спілку, що в травні того-ж року почала видавати новий часопис, "Робочий Народ", який оголосили як "орган українських соціалістів в Канаді та Злучених Державах"*), що виходив зразу раз на місяць, згодом два рази на місяць, раз на тиждень, а наприкінці 1917 р. почав виходити два рази на тиждень, аж у вересні 1918 р. влада закрила його за більшовизм.

Українські соціалісти намагалися кілька разів скликати з'їзд з метою утворити свій осередок при Соціалістичній Партії Канади, але їм пощастило це зробити тільки частинно наприкінці 1909 року.

*) В Злучених Державах до того часу не було ще ніякої соціалістичної організації між українськими робітниками, не було й соціалістичного часопису на українській мові.

РОСКОЛ В СОЦІАЛІСТИЧНІЙ ПАРТІЇ КАНАДИ.

Тимчасом в Соціалістичній Партії Канади почався процес розкладу й назрівав розкол. Значна частина її членства була незадоволена з відношення партії до деяких форм пролетарської боротьби, прийятих в Європі, до економічних організацій робітничої класи то-що.

На першій конвенції представників льокалів С. П. К. в Онтеріо (було їх вже 15, що нараховували коло 600 членів) 1908 р. було підняте питання програми негайних домагань. Деякі льокалі домагалися її, вказуючи на факт, що в Європі цим способом соціалістичні партії здобувають що-раз більше прихильників, але конвенція одним голосом більшості відкинула ці домагання. Такі самі домагання ставило значне число членів в льокалях у Манітобі та Бритіш Колумбії. Виконавчий комітет партії нехтував ці домагання і цим способом прискорив розкол.

В осені 1909 р. до онтерійського дистриктового комітету вибрано більшість реформістів, через те меншість в торонтонському льокалі виступила й створила собі окремий льокаль, якому виконавчий комітет партії доручив, всупереч постановам партійної конституції (статута), розв'язати той дистриктовий комітет і вибрати другий. Старому льокалеві в Торонто відобрано чартер. Проти цього заперестували всі льокалі в Онтеріо та Манітобі, а в наслідку кільком із них теж відобрано чартери, тоб-то уневажнено їх. Це започаткувало розкол в Соціалістичній Партії Канади і виразне відділення соціал-демократів.

На онтерійському провінціальному з'їзді представників відділів С. П. К., 24. травня 1910 р., більшістю голосів вирішено, на знак протесту, не визнавати виконавчого комітету С. П. К., залишитися незалежною від нього організацією та скликати всекраєву конвенцію.

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ КАНАДИ.

Тимчасом, 24. липня 1910 р., чотири відділи С. П. К. (між ними й український) у Вінніпегу заснували Соціал-Демократичну Партію Канади.

В своєму маніфесті, організована у Вінніпегу С.-Д. П. К. заявляє, що бувші відділи С. П. К. залишили її і створили нову партію —

“...не через різниці поглядів на самі фундаментальні підстави марксіської науки, а з причини різниці думок про те, як викладати

що науку і як її приноравливати до сучасного руху Інтернаціональної робітничої класи**).

В маніфесті далі вказується на факт, що робітнича класа держиться подальше від С. П. К., а навіть відноситься до неї ворожо

“...не з причини принципів соціалізму, а з причини примітивного і догматичного способу викладання цих принципів”.

А далі пояснюється розходження у відношенні 1) до мінімальної програми (при чому вказується на нелогічне становище С. П. К. у відношенні до парламентарної діяльності: сама партія каже, що всякі закони буржуазного парламенту зміцнюють поневолення робітничої класи і тому вона противиться їм взагалі, а її посліди весь час витрачають в парламентах на здобуття деяких законів), 2) до трейд-юнійних організацій та до боротьби робітників на економічному полі, 3) до муніципальних справ, 4) до II-го Інтернаціоналу та до міжнародних зв'язків з соціалістичними партіями других країн.

Сама-ж С.-Д. П. К. з'ясувала своє становище у вступі до своїх тез ось так:

“Канадійська Соціал-Демократична Партія оцим стверджує свою вірність та підмогу Інтернаціональному соціалістичному рухові, зобов'язується удержувати гармонійні та дружні взаємини з соціалістичними партіями інших країн, та заявляє, що її завданням є:

1) Освідомлювати канадійських робітників про причини, що рішають над їх становищем в суспільности, та про способи, якими вони можуть добитися економічної справедливости,

2) Вживати всіх можливих средств в цілі поправи долі працюючого народа, та

3) Організувати робітничу класу в Канаді для успішної боротьби за своє цілковите визволення з пут економічної неволі”.

У відношенні до трейд-юнійних робітничих організацій С.-Д. П. К. заявляє:

“...своє співчуття та активну поміч у кожній боротьбі, викликаний чи то домаганнями робітників, чи захланністю капіталістичної класи”.

Вона оголосила теж слідууючу програму негайних домагань**):

“Як мір, обрахованих на вироблення основ для своєї діяльности і задля витворення ґрунту для ще більших домагань, Соціал-Демократична Партія домагається:

1) Державного удержування робітників нездатних до праці через слабкість, каліцтво або старість, а також удержування вдів і сиротів; фонди на цю ціль мають бути зібрані при допомозі прогресивно

*) Цитат взятий з українського перекладу маніфесту, надрукованого в часописі “Робочий Народ”, ч. 19., з 15. серпня 1910 року.

**) Гляди “Робочий Народ”, ч. 22., з 1. жовтня 1910 року.

доходового податку, та податку від спадщини, а це удержування аби вистарчало на вигідне життя.

2) Загального 8-годинного робочого дня, а для більше нездорових занять ще коротшого, і відпочинку не менше чим півтора дня в тижні.

3) Цілковитої заборони праці дітей понище 16 літ життя.

4) Здорових та безпечних умовин праці.

5) Скасування всіх перешкод, що стоять на дорозі свободного розвитку робітничих організацій, а іменно вживання війська та поліції підчас страйків а також права заборони (інджонкшен) проти страйкування та бойкотування.

6) Неограниченого виборчого права для мушчин та жінок і скасування всіх маєткових кваліфікацій та виборчих кавцій для кандидатів.

7) Ініціативи, референдума та права відклику.

8) Скасування сенату.

9) Цілковитої свободи преси, слова та мирних зборів.

10) Публичної власности всіх галузей промислу, що дійшли до степеня монополю.

“Партія з’обов’язується працювати невтомно задля здійснення вище вчислених домагань і здобувати з рук пануючої класи всякі інші уступки для поліпшення робітничого життя у теперішнім суспільнім ладі, однаково-ж кладе натиск на те, що ці домагання є лише средствами до досягнення ціли, а цілковите освободження робітничої класи від визиску і недолі може прийти лише через скасування теперішнього устрою продукції для зисків, що якраз і є найвищою метою Соціал-Демократичної Партії Канади”.

Український Робітничий Дім в Тімінс, який є окружним осередком українських робітничих організацій в північній Онтарію.

Онтерійські двадцять льокалів С. П. К., що нараховували поверх 1,000 членів, відбули свою конференцію 15 — 16 квітня 1911 р. і на ній організували нову партію — Канадійську Соціялістичну Федерацію, визначивши Берлін (Киченер) на місце перебування виконавчого комітету. На цій-же конференції вирішено було приєднатися до II-го Інтернаціоналу, та скликати спільну з Соц.-Дем. Партією Канади (у Вінніпегу) конференцію з метою злуки обох організацій.

30. листопада 1911 р. відбулася в Порт Артур спільна конференція представників Соціал-Демократичної Партії та Канадійської Соціялістичної Федерації і на ній вирішено об'єднати обі організації під назвою Соціал-Демократична Партія Канади.

ФЕДЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТІВ.

Процес вище згадуваного розходження й організаційного розкладу не минув й українських відділів С. П. К. Всі вони схилилися до соціал-демократів.

Вже на першій нараді українських соціалістів, що відбулася 12. листопада 1909 р. у Вінніпегу, вирішено було утворити Федерацію Українських Соціал-Демократів в Канаді, як автономну частину С. П. К., а якщо виконавчий комітет партії з цим не погодиться, то в такому разі ця федерація мала вести свою працю самостійно, або у злуці з тими відділами, що через свої соціал-демократичні тенденції залишалися поза партією.

Федерацію Українських Соціал-Демократів остаточно організовано в лютім 1910 р. і вибрано її виконавчий комітет (у Вінніпегу). Вона нараховувала тоді 10 відділів в слідуєчих місцевостях: Вінніпег, Брендон, Едмонтон, Кардиф, Восток, Келгарн, Кенмор, Фенікс, Госмер та Монтреал. "Робочий Народ" став її органом.

Не діждавшись ні визнання, ні відповідді від виконавчого комітету С. П. К., Федерація Українських Соціал-Демократів на своєму першому з'їзді, що відбувся 22 — 27 серпня 1910 р. в Едмонтоні, прийняла свій власний статут і вирішила приєднатися до Соціал-Демократичної Партії Канади.

РОЗВИТОК СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ КАНАДИ.

Соціал-Демократична Партія Канади швидко розвинулася у найбільшу в тому часі та впливову політичну організацію робітничої класи Канади. Її програма негайних домагань зацікавила робітників. Співчуваюче становище до трейд-юнійного руху — хоч вона не брала на себе у відношенні до нього

керуючої ролі, як це робить сьогодні Комуністична Партія, але визнавала його корисним і поодинокі її члени брали в ньому участь — здобувало для ньюї прихильність в юніях.

В 1913 р. організували противники парламентарної акції в Торноті Соціалістичну Партію Північної Америки, але вона поза Торонто не поширилася і не пошкодила Соціал-Демократичній Партії Канади, з якою вона остаточно злилася в 1918 році.

Найбільше поширилася С.-Д. П. К. між фінляндськими та українськими робітниками. В партії існували фінляндська і українська федерації з широкими автономними правами. У тих федераціях й була завжди переважаюча більшість членства партії.

Розвиткові партії допомагали партійні часописи на англійській, українській та фінляндській мовах. Англійським органом партії, від самого її засновання, був тижневик “Каттонс Віклі”, що виходив в Ковансвил, в провінції Квебек. Передплата на цей часопис була дуже низька і через те циркуляція його в 1913 р. досягла була 31,500 примірників. Але становище його в деяких справах не було ясне і не всі члени визнавали його за партійний орган. В грудні 1914 р. його перенесено до Торонто, але циркуляція його впала була вже тоді до 18,700 примірників.

Партійним органом на фінляндській мові був часопис, що виходив що тижня ще від 1907 р., а в 1912 р. почав виходити щоденно. Щоденником він провалився швидко, а на його місці в 1916 р. почав виходити новий часопис “Вапаус”, що видається й по сьогодні (тепер комуністичний орган) три рази на тиждень в Содборі, Онт.

На українській мові, як це вже згадувано, виходив у Вінніпегу “Робочий Народ”.

При всіх цих часописах видано на всіх трьох мовах чимало брошур та памфлетів.

С.-Д. П. К. до того виросла за три роки, що в 1914 р. нарахувала 82 льокалі в Онтеріо, 46 в Бритіш Колумбії, 45 в Алберті, 20 в Саскчевані, 28 в Манітобі та 8 в Квебеку, з мовними відділами в багатьох містах, а в них поперх 5,500 членів.

Однак той швидкий ріст партії не мав на ню доброго впливу: в партії нагромадилося багато сирового, не підготовленого матеріалу з-між робітників та фермерів, що його всього неможливо було перетравити і дисциплінувати, а до того примазався до ньюї і вперто-опортуністичний реформістський

елемент, перелетні політичні спекулянти, особливо з-між декласованих інтелігентів-професіоналістів, до діла негодящі революційні пустомели то-що. Це зробило партію слабо централізованою та мало дисциплінованою.

Але що найважливіше — в партії, як і у всіх інших партіях II-го Інтернаціоналу, був дійсно революційний елемент, що бажав провадити класову боротьбу та марксистську політику на ділі, а не тільки на словах, та був також і такий, що дійсної боротьби з капіталістичним ладом не бажав і схильний був завжди до угодовства, до переговорів і порозуміння з буржуазією. Вже тоді було ясно, що між тими двома елементами мусять виникнути (й виникли пізніше) розходження, боротьба і цілковитий розрив.

РОСКОЛ У ФЕДЕРАЦІЇ УКР. СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТІВ.

У Федерації Українських Соціал-Демократів зараз таки по з'їзді в Едмонтоні стався розкол. До розколу дійшло не через якісь принципіальні або тактичні розходження, а через боротьбу за верховодство.

Нещастям Федерації було те, що керівництво її справами, а особливо часописом, опинилося в руках “соціаліствующих” інтелігентів та напів-інтелігентів, що прийшли до робітничої організації з “задніми думками” про використання її для своїх цілей. Найкращим доказом тому є факт, що всі ті, що гризлися тоді між собою за керівництво Ф.У.С.-Д., не зважаючи на те, що руйнували її, одні ранше, другі пізніше, пішли геть від робітничого руху і вислугуються сьогодні його ворогам.

Частина тих перелетних приятелів українських робітників була у Вінніпегу, а частина в Едмонтоні. Едмонтонські захотіли перенести часопис “Робочий Народ” на захід, а коли це не вдалося, вони почали видавати свій часопис “Нову Громаду” і організували (2. травня 1911 р.) з кількох відділів Ф.У.С.-Д. на заході Федерацію Українських Соціалістів, що мала встановити звязки з Соціалістичною Партією Канади.

Тільки під натиском рядового членства та робітників, що були в головних комітетах обох Федерацій, прийшло в грудні 1911 р. до порозуміння на спільній конференції в Колмен, а до згоди на спільному з'їзді 5—8 лютого 1912 р. Вирішення спору передано товариському партійному судові у Львові, а до часу одержання присуду, обі федерації мали працювати згідно, придержуючись умов.

Федерація Українських Соціалістів і її орган “Нова Гро-

мада” ще того року перестали існувати, деякі її провідники пішли на службу робітничим ворогам, а кращі і щирі члени вернули назад до Ф.У.С.-Д.

Але вже в березні 1912 р. виникли спори й боротьба між “лідерами” таки в самому центрі, у Вінніпегу. Вони завдали організації важкий удар та дуже ослабили її. Швидко змінювалися проводирі Федерації та редактори часопису “Робочий Народ”, який почав підупадати. З центру партії не було в цих клопотах допомоги.

УКРАЇНСЬКА СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ.

На початку 1914 р. перейменовано Ф.У.С.-Д. на Українську Соціал-Демократичну Партію. Повстала, отже, в Соціал-Демократичній Партії Канади друга партія. Така слаба була централізація С.-Д.П.К., що її виконавчий комітет не звертав на це уваги, задовольняючись таким звязком, що тоді існував, а зокрема поголовним податком з членських вкладок.

В тому-ж самому часі “Робочий Народ” перейшов з рук шерівців на власність У.С.-Д.П., але вмісні злочинні старання деяких внутрішніх зрадників організації довели його до того, що на початку 1915 р. він виходив вже тільки раз на місяць.

Чимало пошкодило організації й те, що в Едмонтоні організовано було соціал-патріотичне товариство “Самостійна Україна”, а в Торонто почав виходити журнал “Свідома Сила”, що швидко перемінився на тижневий часопис “Робітниче Слово”. І все це робили видатні члени У.С.-Д.П.

Аж в 1916 р., знову під натиском рядового членства, нововибраний виконавчий комітет У.С.-Д.П. взявся за рятунок організації та її часопису. Справи партії взяли в руки молоді, енергійні та щирі члени, усунули від відповідальної роботи і з партії тих, що її тормозили й гальмували та руйнували організацію, встановили порядок, дисципліну, влаштували нову друкарню для часопису, який знову почав виходити щотижня, а пізніше два рази в тиждень, притримуючися протivoєнного та більшовицького напрямку. За 16 місяців “Р. Н.” здобув коло 3,000 нових передплатників. Організація ожила, зміцніла і розвиток її пішов швидким темпом вперед.

В березні 1917 року відбувся у Вінніпегу з’їзд У.С.-Д.П., в якому взяли участь представники 25 відділів, що нараховували більше як 600 членів. З’їзд одобрив старання й вирішення виконавчого комітету, суворо осудив соціал-патріотичні ухили деяких членів, та вкарав винуватих за шкідливу організації ді-

яльність. З'їзд перевів чимало ухвал, корисних для дальшого розвитку й поширення праці У.С.-Д.П.

СТАНОВИЩЕ СОЦ. ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ.

До світової війни залишилося властиво тільки дві робітничі Партії — Соціал-Демократична Партія Канади та Соціалістична Партія Канади. С.-Д. П. К. була куди більша й сильніша членством та впливом на робітничі маси. С. П. К. втрачала популярність і ослабала.

Обі ці партії заняли ясне й виразне становище проти війни і майже весь час провадили противоєнну пропаганду, пояснюючи в пресі та маніфестах суть імперіалістичної війни та закликаючи не підтримувати її. За це, особливо наприкінці війни, коли буржуазія встигла роздути воєнний патріотизм, проти них посипалися переслідування, арешти активніших членів, а місцями й погроми, влаштовувані підюдженим патріотично-хуліганським елементом на їхні мітинги та помешкання.

Найбільший вплив здобула собі С.-Д. П. К. у Вінніперу. Тут вона здобула два місця у міській раді та провела одного свого посла до провінціального парламента. З доручення партії цей посол виступив в парламенті з сильною противоєнною промовою, яка ясно визначила становище партії у відношенні до війни перед робітничою клясою Канади.

До Кієнтальської та Ціммервальдської конференцій революційного крила соціал-демократичних партій Європи, ні С.-Д. П. К. ані С. П. К. ясного становища не заняли, але їхня преса ("Кенедієн Форверд", що почав виходити замість "Каттонс Віклі", та "Вестерн Кларіон") віднесли до них співчуваючо.

Але під ударами переслідувань, воєнного законодавства та воєнно-патріотичного дурману обі партії ослабали. Траплялися слабодухи, що залишали організації. Найкраще держалися ще українська та фінляндська частини С.-Д. П. К.. Особливо У. С.-Д. П. розвинулася в останніх роках війни у боеве революційне ліве крило С.-Д. П. К.

РОЗГРОМ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

Коли в Росії почалася пролетарська революція, у змучених війною робітників та бідніших фермерів піднявся настрій й воскресла надія на важливу зміну. Владі довелося хапатися крайніх драстичних способів боротьби, щоб надалі підтримувати воєнний настрій населення і не допускати поширення революційних думок між робітниками.

Проти революційних організацій посипалися міністерські розпорядження, почалися масові арешти. На помешкання соціалістичних організацій та їхніх активних передових членів стала наїждити державна й військова поліція. У Вінніпегу та деяких інших містах влаштовувано справжні погроми.

Наприкінці вересня 1918 р. міністерським розпорядженням оголошено поза законом Українську Соціал-Демократичну Партію та всякі інші організації соціал-демократів більшовиків, а також Індустріальних Робітників Світа, соціал-революціонерів, китайські робітничі товариства, Китайську Національну Лігу, і такі юнії, що проповідують “насильні політичні, економічні або суспільні зміни”. Орган У. С.-Д. П. “Робочий Народ” та видаваний тоді при ньому декілька місяців на російській мові часопис тої-ж самої назви заборонено видавати.

На редакцію й друкарню “Робочого Народу”, а також і на приватні помешкання відповідальних робітників в редакції і У. С.-Д. П. зробила державна поліція наїзди, при чому в редакції та друкарні зроблено чимало спустошення. Під час цих наїздів забрано багато літератури, листів та документів. Багато забраної в редакції літератури, річників всяких часописів, архівних документів то-що поліція спалила.

Вже до того часу значне число членів У. С.-Д. П. було заарештовано (арештували й масово на мітингах, як наприклад в Оттаві на першотравневому мітингу заарештовано було всіх присутніх) та ув'язнено в концентраційних таборах та по тюрмах. А далі арешти ще збільшилися. Багатьох товаришів депортовано до старого краю.

Переслідування й арешти досягли російських і інших товаришів, але найбільше потерпіли українські товариші, а найменше англійські, хоч були й між ними жертви тої нагінки.

До С. П. К. згадуване міністерське розпорядження не відносилось, але вона теж не могла в тих умовах працювати. Як швидко вияснилося, то й до Соц.-Дем. Партії Канади в цілості того розпорядження не застосовано, тільки до Укр. Соціал-Демократичної Партії. Але, позбавлена участі своєї під ту пору такої активної частини як У. С.-Д. П., до того у таких важких умовах, з розбитим членством, що заняло вижидаюче становище, С.-Д. П. К. була розгромлена і не змогла проявити жвавішої діяльності. Виявилось, на жаль, що серед робітників ще дуже слабо розвинуте завзяття до революційної класової боротьби, що вони більш схильні до примирення з бур-

жуазією, хоч були поодинокі приклади прекрасної самопо-
святи.

Як С.-Д. П. К. так і С. П. К. виявилися нездатними організу-
вати робітничу клясу на боротьбу й керувати нею під час на-
ступу й атаків буржуазії. Стало ясно, що вони віджили свій час
і на їхньому місці мусить повстати інша, боева, революційна,
політична партія робітничої кляси, здатна провадити працюючі
маси до дійсної боротьби проти капіталістичної кляси у всяких
умовах, здатна вміло відступати, а в слушні моменти наступати,
ведучи робітничу клясу до перемоги.

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ КАНАДИ.

Таку партію організовано і нею є сьогоднішня Комуністична
Партія Канади. Організовано її не так, як другі партії.

По розгромі С.-Д. П. К. панувала в Канаді до 1921 р. чорна
реакція, під консервативною владою. Саме тоді міжнародна си-
туація була революційна. В Європі падали трони, вибухали ре-
волюційні повстання, а величезний страйковий рух докотився
й до Канади. У Вінніперу в 1919 р. вибух генеральний страйк,
що записав на сторінках історії боротьби працюючої кляси у
всій Америці найкращий приклад робітничої солідарності.

В Радянських Республіках перейменовано С.-Д. Р. П. (біль-
шовиків) на Комуністичну Партію (для відріжнення її від со-
ціал-угодовських партій), а згодом утворено Комуністичний
(III) Інтернаціонал, що високо підняв прапор комуністів I-го Ін-
тернаціоналу.

В такій ситуації та серед таких умовин швидко відбувся
й в робітничому русі Канади процес розмежування між дій-
сними революційними елементами та реформістсько-угодов-
ськими. Загально-ж клясова політична свідомість робітників
значно зросла.

Наприкінці 1919 року організовано в деяких містах на сході
і заході Канади перші комуністичні гуртки, що в початках му-
сіли існувати й провадити працю в нелегальних умовах, вико-
ристовуючи існуючі, або-ж створені ними, легальні робітничі
організації. Зразу вони були об'єднані деякі з Комуністичною
Партією Америки, а інші з Об'єднаною Комуністичною Парті-
єю Америки. Відтак на спільній конвенції в Онтеріо вони
об'єдналися в Комуністичну Партію Канади.

Але Компартія не мала тоді можливості працювати легаль-
но і розгорнутися у масову партію робітничої кляси. Тому
в грудні 1921 року скликано було (за покликом часопису "Вор-
керс Гард") конференцію в Торонто всіх тих робітничих рево-

люційних організацій, що співчували комуністичному рухові, з метою утворити всекраєву революційну робітничу партію. Конференція вирішила таку партію організувати і визначила місяць лютий 1922 р. на скликання її першої конвенції.

В лютім 1922 року відбулася визначена конвенція і на ній утворено Робітничу Партію Канади (Воркерс Парті оф Кенада). Конвенція прийняла комуністичну програму і вирішила прилучитися до Комуністичного Інтернаціоналу, який одобрив її програму і прийняв як свою секцію. В Р. П. К. організовано теж українську та фінляндську секції.

Краща частина Соціалістичної Партії Канади вступила до Робітничої Партії Канади, а останки її і часопис "Вестерн Кларіон" не довго по тім перестали існувати. Р. П. К. почала видавати свій власний орган "Робітник" ("Ді Воркер") на англійській мові, а на українській та фінляндській мовах її органами стали "Українські Робітничі Вісти" і "Вапаус".

До того часу реформісти й угодовці теж організувалися. В Онтеріо ще перед 1919 р. організовано Незалежну Партію Праці, що в спілці з фермерською організацією Об'єднані Фармери Онтеріо дісталася була на кілька років до провінціальної влади, після чого ганебно провалилася. На заході (в Брит. Колумбії, Алберті та Саскечевані) утворено Федеративну Партію Праці, що своєю будовою і програмою нагадує Бритійську Партію Праці. У Вінніпегу утворено після генерального страйку Домініяльну Партію Праці, яка швидко розкололася на Незалежну Партію Праці та Домініяльну Партію Праці (ця вже не існує). Організовано й інші льокальні робітничі політичні партії в різних місцевостях.

Робітнича Партія Канади зі значним успіхом працювала над тим, щоб усі ці партії, трейд-юнії і інші робітничі організації об'єднати на федеративних основах в одну Канадійську Партію Праці та утворити в цей спосіб єдиний фронт робітничої класи для боротьби проти капіталізму. В більшості провінцій цю партію організовано.

В квітні 1924 р. на третій конвенції Робітничої Партії Канади вирішено прийняти назву — Комуністична Партія Канади. При партії організовано теж Лігу Комуністичної Молоді, що розгорнула жваву працю серед робітничої та фермерської молоді по цілій Канаді.

Розмір цієї статті не дозволяє довше спинитися на повоєнному політичному русі робітничої класи в Канаді, а особливо на діяльності Комуністичної Партії Канади. Для того треба присвятити окрему й обширнішу статтю, бо сама Комуністична

Партія започаткувала в тому русі найважливіший до тепер період його історії.

На закінчення треба сказати, що зараз найважливішу роль в політичному життю робітничої класи Канади відіграють — Комуністична Партія Канади, Канадійська Партія Праці та в деякій мірі Незалежна Партія Праці, що існує як місцева організація у Вінніперу, Торонто та декількох інших містах.

Але одна тільки Комуністична Партія Канади постійно здобуває собі щораз більшу ненависть серед буржуазії і її слуг, а глибоке довіря, любов і пошану серед працюючих мас Канади.

М. Попович.

ФАРМЕРСЬКИЙ РУХ В КАНАДІ

ЗАГАЛЬНИЙ СТАН ФАРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.

Канада має коло 358 мільонів 152 тисячі 190 акрів землі придатної під управу. З того в 1925 році було обробленої землі всього 58 мільонів 240 тисяч 667 акрів і 10 мільонів 97 тисяч 42 акрів вжитих на пасовище (отже використано менше, як одну п'яту часть всієї придатної під управу землі).

Мільони акрів найкращої землі і в найбільш вигідному положенні знаходяться в руках капіталістичних торговельних, залізничних, земельних і інших компаній (акційних спілок) та церков, котрі загарбали собі її ще від самих початків колонізування Канади.

Але земля ця в руках капіталістів без прикладення до неї людської праці не являла-б жадної вартости. Тому уряд відпускав межуючу державну землю на наділи, що їх звуть "гомстедами" і на тих наділах поселювано імігрантів. Імігранти прорубували ліси, висушували багнища, будували дороги і таким чином підіймали та збагачували вартість межуючих земель капіталістичних компаній.

Капіталісти отримали землю задармо та ще й чимало грошевої допомоги від уряду, і податків від тої землі не платять. Імігранти мусіли платити за землю, хоч і не багато, бо тільки по 10 доларів оплати за кожний "гомстед", допомоги ніякої не діставали, а податки платили і платять чим-раз більші й більші. За те сьогодні капіталістичні компанії продають свої землі за високі ціни, а фермери стогнуть від заборгованости.

Імігранти поселювалися на "гомстедах", хоч були й такі, що купували собі фарми від компаній, або ж від фермерів (робили це особливо імігранти зі Злучених Держав, що привозили з собою деякий капітал). Імігрант, що візьме "гомстед", мусить жити на ньому що найменше 6 місяців кожного року на протязі трьох років, обробити таку кількість землі, побудувати такі господарські будинки та придбати такий інвентар,

як цього вимагають урядові правила, тоді він, після трьох років, стає власником ферми.

Звичайно, ферми в Канаді підлягали й підлягають процесові поділу й поменшення (головним чином у старших і густіше заселених східних провінціях) з одного боку, а прибавлення і побільшення (особливо в західних, молодших та рідше заселених провінціях) з другого. Таким чином у східних провінціях і в одній тільки найдалше на захід висунутій провінції Бритиш Колумбія (над Тихим океаном) переважають ферми дрібного розміру, а в західних провінціях (Манітоба, Саскечеван і Алберта) переважають ферми великого розміру. На тих дрібніших фермах у східних провінціях і в Бритиш Колумбії провадиться за те більш інтензивне господарювання, і переважають не-зернові фермерсько-господарські культури, огородинцтво, овочеві сади, скотарство та мішане господарство, а на більших розміром фермах західних провінцій провадиться екстензивне господарювання і переважає продукція зерна, особливо пшениці (хоч в останніх часах почало розвиватись і мішане господарство, особливо серед поселенців з центральної та східньої Європи).

Слідуюча табличка виявляє, який відсоток становлять деякі рільнічі продукти у загальній фермерсько-господарській продукції кожної провінції, та дає поняття про їхнє значіння в будові фермерського господарства та й про саму цю будову:

Провінції	Збіжжя взагалі	Пшениця %	Овес %	Сіно %	Окопові ростини	Овочі %
Принс Едвард Айленд	18.9%	3.8	13.1	20.8	15.6%	1.0
Нова Шотландія	7.6	1.0	5.5	29.1	11.2	9.0
Нью Бронсвик	14.3	1.1	10.5	28.9	16.9	1.5
Квебек	17.4	1.3	12.3	27.5	6.7	1.8
Онтаріо	25.8	6.5	11.5	17.8	4.4	3.3
Манітоба	70.5	45.8	14.3	5.9	1.6	—
Саскечеван	78.5	61.5	13.1	3.9	1.0	—
Алберта	69.2	50.3	14.4	6.8	1.0	—
Бритиш Колумбія	8.3	3.0	4.4	23.8	7.1	14.1

В 1921 році було в Канаді 711,090 всіх зайнятих ферм, з простором землі в 140,887,903 акрів. Але з того обробленої землі було тільки 70,769,548 акрів, а засіяної 49,680,666 акрів і під городами, овочевими садами та виноградниками 352,693 акрів.

По своїй величині ці ферми поділені ось так: від одного до 50 акрів було 18 відсотків; від 51 до 100 акрів — 22.2 відсотків; від 101 до 200 акрів — 32.2 відсотків; від 201 до 299 акрів — 4.4 відсотків; від 300 акрів і вище — 23 відсотки.

З усіх цих фермів 609,572 були заняті власниками, 5,608 під управою завідувачів (капіталістичні), 55,948 в руках орендарів і 39,962 в руках напів-власників і напів-орендарів.

Наведений вище підрахунок виявляє, що в пересічному величина ферми в Канаді виносить 198 акрів*), що переважають ферми дрібного розміру і "гомстеди", що тільки половина зайнятих фермів оброблена, що тільки біля 30 відсотків фермерських господарств вимагають найманої праці і то здебільшого не постійної, лише сезонної (підчас сівби, жнив і молотьби).

Не зважаючи на швидкий індустріальний розвиток країни, агрікультура, включаючи скотарство й садівництво, все ще являється основною індустрією Канади, що постачає сировину

*) Пересічна (середня) величина ферми в самих степових провінціях Манітоба, Саскчеван і Алберта буде, розуміється, значно більша і виноситиме майже 300 акрів. — М. П.

Український Робітничий Дім в Едмонтоні, який є провінційальним осередком українських робітничо-фермерських організацій в Алберті.

значній кількості канадійських фабрик, а також значний відсоток продуктів в переробленому вигляді, що їх Канада експортує за кордон.

Загальне агрікультурне багатство Канади оцінювалося в 1925 р. на \$7,832,942,000 (майже 8 мільярдів доларів), а самі агрікультурні продукти на \$1,159,391,600. Агрікультурні продукти становлять 36 відсотків усієї продукції Канади. Недавно ще фермерсько-господарська промисловість займала перше місце, а тепер вона уступила його фабричній промисловості, що становить 43 відсотки усієї чистої промисловості країни.

Завдяки заселенню степових провінцій --- Манітоби, Саскечевану і Алберти --- та незвичайному розвитку продукції пшениці за останніх 25 років, Канада стала сьогодні першим постачальником експортної пшениці на світовому ринкові. В 1923 --- 24 році вона вивезла на світовий ринок 41 відсоток всієї експортної пшениці в світі. Того-ж (1923 року) урожай пшениці в Канаді був 474,199,000 бушлів.

Фермерське господарство машинізоване й технічно поставлене на досить високий рівень; канадійська пшениця рахується першої якості. Середній врожай пшениці в 1919 - - 23 р.р. був такий: озимої 22.8 бушлів з акра, а ярової 15.1 бушлів.

Ось як представляється продукція і вартість пшениці за роки від 1923 до 1926:

Роки	Засіяно акрів	Було бушлів	Вартість
1923	21,886,146	474,199,000	\$316,994,700
1924	22,055,710	262,097,000	320,362,000
1925	21,972,732	411,375,700	459,149,200
1926*)	22,824,100	406,269,000	441,355,000

ЕКОНОМІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ФАРМЕРІВ.

З усього того агрікультурного багатства для фермерів Канади користи не так багато, як цього можна було-б сподіватися, бо фарми їхні так потонули в заборгованости, що плоди їхньої праці йдуть головним чином на сплатування боргів і відсотків, а фермерам залишається тільки улюблена уява про посідання фармів. Фермері, це в більшості парії, прив'язані до землі для того, щоб працювати для зисків торгового, промислового і фінансового капіталу.

Щоб обробляти землю фермер потребує фермерсько-господарського знаряддя, машин і купує, що йому потрібно, в кредит. І звичайно позичає грошей, щоб заплатити задаток,

*) Цифри за 1926 рік ще не точно встановлені, тільки приблизні.

а як гарантію за зворот грошей і оплату вартости знаряддя та машин він віддає своїм кредиторам право на ферму або худобу. Таким чином знаряддя і машини на ділі до нього не належать і право на ферму й худобу залишається в руках кредиторів. Фермерові залишається тільки надія, що колись він оплатить усі свої борги і все буде його власністю. Але він мусять сплачувати податки, відсотки, рати, купувати одяг то-що і знову примушений брати в борг. Таким чином, він ніколи не може звільнитися від боргів, а його працю годуються кредитові компанії, банки, компанії фермерсько-господарських машин та знаряддя, елеваторні компанії, збіжєві спекулянти, залізнодорожні компанії і так далі.

Під час війни, коли платили кращі ціни за зерно й худобу, фермерам був даний необмежений кредит і вони купували тоді багато землі, машин та знаряддя за високі ціни. В 1920 і 21 році настигла велика криза і десятки тисяч фермерів були доведені до банкруцтва. Заборгованість фермерів досягала в різних провінціях від 70 до 94 відсотків. Десятки тисяч фермерів залишили свої ферми і пішли в промислові міста або виїхали до Злучених Держав шукати праці. Велику кількість фермів зліцитовано, продано за податки або борги. Ця криза, збільшена ще частковим неврожаєм, поставила фермерів у дуже тяжке становище.

В останніх роках, у звязку з підвищенням цін на зерно, особливо на пшеницю, на світовому ринку і взагалі з кращими урожаями 1923 — 1926 років, становище фермерів покращало, але це поліпшення не можна вважати постійним і незмінним. Навіть тепер помітно, як ціни на фермерські продукти поволі падають, а ціни на продукти фабричної промисловости залишаються на високому рівні.

В найближчих роках можна сподіватися нової дефляції і кризи. В 1924 році “ножиці” зійшлись і ціни на агрікультурні продукти навіть перевищили ціни фабричних продуктів, а зараз ножиці знову розімкнулись. Ось що показує порівнююча таблицка (всі дані взяті з 1. вересня кожного року):

Роки	1908-12	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Індустр. індекс	100	234.5	228.5	305.2	149.2	157.7	180.7	164.4	180.9	174.6
Агрікульт. індекс	100	227.4	245.7	243.2	106.2	116.9	132.4	166.4	149.4	138.5
В середньому	100	230.9	237.1	274.2	127.7	146.3	156.5	165.4	165.1	156.5

Стабілізація капіталізму відбилася не тільки на робітниках, але й на фермерах. Післявоєнні борги лягли на них важким тягарем. Громадські борги (домініяльні, провінціональні і му-

ніципальні) Канади виносять майже чотири з чвертю мільярдів доларів. Приватні борги, вкладені капітали і інші форми заборгованості досягають приблизно такої-ж суми, як і громадські борги.

ПЕРШІ ФАРМЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА СХОДІ.

Тяжкі економічні умовини примусили фермерів організувати свої сили для боротьби як на економічному, так і на політичному фронті. Фермерський рух в Канаді вилився в форму напів-економічних і напів-політичних організацій, і завжди мав неозначений радикально-прогресивний характер.

Перші фермерські організації в Канаді появилися в провінції Онтеріо ще перед 1890 роком під назвою “Грендж”^{*)}. Вони ставили собі за завдання освітню працю і кооперативну торгівлю. Хоч вони й були неполітичного характеру, то все таки виступали від імені фермерів проти всяких монополій, за реформу митної тарифи, громадську власність гідроелектричних станцій, телефонів то-що. Ці організації не розвинулись широко через недостаток агресивного проводу і скоро поруч них повстає нова фермерська організація в тій самій провінції, що називається “Патрони індустрії”. Вона виступає вже з деякими домаганнями чисто політичного характеру (як от: скасування канадського сенату), і встигла навіть вибрати 16 своїх послів до провінціального парламенту та кількох до доміняльного парламенту. Тільки-ж ці послі не мали своєї незалежної політичної лінії, а пішли одні з ліберальною, а другі з консервативною капіталістичними політичними партіями, що й мало шкідливий вплив на організацію та було одною з причин її упадку.

В 1902 році фермери провінції Онтеріо створили знову нову організацію — “Товариство Фермерів”, що стало виступати в обороні фермерських інтересів, проти підмог, що їх уряд давав капіталістичним залізничним компаніям, залізнометалургійній промисловості, проти високих залізничних фрахтових оплат, та проти митного тарифу і т. д. В 1908 році “Товариство Фермерів” об’єдналося разом з останками організації “Грендж” і об’єднана організація розпочала боротьбу за встановлення вільної торгівлі між Канадою та Злученими Державами. Це питання залишається і посьогодні спірним питанням між фермерами і канадійськими фабрикантами.

^{*)} Назву “Грендж” запозичено від організації тої-ж назви в Злучених Державах. — М. П.

НЕОРГАНІЗОВАНА БОРОТЬБА ФАРМЕРІВ НА ЗАХОДІ.

Через західню Канаду до цього часу була вже побудована залізниця*), що зветься по англійськи "Кенедієн Песифик Рейлвей" — скорочено "Сі-пі-ар" — і належить до наймогутнішої в Канаді капіталістичної компанії. Туди, на захід, посилали приїжджих імігрантів і там почало зростати піонерське фермерське населення та розвинулася продукція пшениці. Скоро з'явилися там теж дрібні торговці пшеницею і були побудовані невеликі плоскі амбари (шпихлірі) для зсипки збіжжя. Цих амбарів в скорому часі не вистачало для вміщування усього збіжжя, що його привозили фермери.

Сіпіарська залізнична компанія проголосила концесії на побудовання елеваторів, що вміщали-б не менше 25 тисяч бушлів пшениці кожний. Умови концесії були такі, що залізнична компанія не буде приймати від фермерів збіжжя для нагрузки у вагони із звичайних амбарів, а тільки з елеваторів. Ті-ж, хто побудує елеватори, мають дати фермерам місце для

*) До 1878 р. не було залізниці зі сходу до Вінніпеґу, аж того року проведено її остаточно з Сент Пол (Злучені Держави). Будову Сіпіарської залізниці аж до Ванкувер закінчено в 1886 р. -- М. П.

Український Робітничий Дім в Саскатуні, який є провінційальним осередком українських робітничо-фермерських організацій в Саскечевані.

вміщування зерна і можливість ладувати у вагони. Концесії були прийняті власниками великих млинів і збіжжевими спекулянтами, що почали будувати елеватори та витіснити дрібних торговців збіжжям та власників звичайних амбарів.

Фармери опинилися в повній залежності від власників елеваторів, котрі самовільно визначали сорти збіжжя, кількість непотребів і ціну так за збіжжя, як і за його перетримування в елеваторах та за ладування. Фармерів грабували без ніяких обмежень. І досі фармери частенько називають елеватори “алігаторами” (крокодилями).

Ця експлоатація побіч усіх інших тяжких умовин поселенців на новій території викликала серед фармерів вибух гніву і незадоволення, який виявився у пресі в численних листах від фармерів, а також в промовах деяких послів у домініяльному парламенті. Щоб заспокоїти фармерів, в 1900 році проведено закон (Манітоба Грейн Ект), що наказував залізничній компанії доставляти фермерам вагони для безпосереднього навантажування пшениці (прямо з возів у вагони) та дозволяти їм вживати звичайні амбари для перетримування пшениці. На основі цього закону мали бути побудовані плятформи для ладування зерна, а власники елеваторів мали гарантувати правильне сортування і вагу збіжжя та встановити єдину форму талонів (тикетів), що їх давали фермерам при прийомці збіжжя.

У відповідь на цей закон власники елеваторів організувалися в “Норт Вест Елевейтор Асоційш’н” (назву пізніше змінено на “Норт Вест Грейн Ділерс Асоційш’н”) з метою, щоб не допустити конкуренції і встановити однакові ціни на закуповуване у фермерів збіжжя. Ні залізнична компанія, ані власники елеваторів з тим законом не рахувалися. Фармери вагонів для ладування збіжжя не одержували й з постанов закону користи не мали. Це викликало серед фермерів велике обурення, що тоді загрожувало навіть серйозним бунтом.

ФАРМЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ЗАХОДІ.

Фармери західної Канади остаточно зрозуміли, що неорганізованим способом вони нічого не вдіють і в 1901 році powstaє на заході Канади широка фермерська організація “Товариство Територіяльних Хліборобів*”), яка виступає на боротьбу

*) По англійськи “Територіял Грейн Гроверс Асоційш’н”. Територіяльними звали себе тоді фермери заходу тому, що жили вони на території ще неорганізованій. Аж в 1905 році із тої території організовано дві провінції — Саскечеван і Алберту. Від того часу і назви фермерських організацій беруться вже від назв провінцій. — М. П.

з залізнодорожньою компанією і власниками елеваторів. Фармері горнулися до організації і вона скоро зростала. В 1902 році вона судом примусила залізничну компанію правильно постачати і розподіляти вагони для навантажування збіжжя, що тим більш переконало фермерів у значінні організації, і фермерський рух на заході став швидко зростати. Від того часу на заході Канади створюється головна база фермерського руху і туди переходить керівництво тим-же рухом.

В 1903 році ця організація поширюється у провінції Манітоба, під назвою "Товариство Манітобських Хліборобів" (Манітоба Грейн Гроверс Асоційш'н), яке в 1906 році створило кооперативну організацію під назвою "Хліборобська Збіжжева Компанія" (Грейн Гроверс Грейн Компані) з метою торгівлі збіжжям. В 1905 році, коли з територій, до того часу неорганізованих, створено провінції Саскчеван і Алберта, "Товариство Територіяльних Хліборобів" змінює свою назву на "Товариство Саскчеванських Хліборобів".

У відповідь на організацію фермерів, торговці збіжжям організували у Вінніпері збіжжеву біржу (Винніпег Грейн Екскендж). В 1907 році фермерські організації західних провінцій організували своє міжпровінціональне товариство "Інтер-провиншиял Кавнс'л оф Грейн Гроверс енд Фармерс Асоцій-

Перша Рада Директорів організації "Юнайтед Фармерс оф Алберта" в 1909 р.
— З-ліва на право стоять: Дж. Мекдоналд, з Олдс, А. фон Мелецкі, з Келгари, Дж. Лонг, з Намао, Дж. Бавер, з Ред Дір, Т. Балам, з Вегревил, Р. Шепард, з Страткона; сидить: Е. Дж. Фрім, з Келгари.

шинс" (Міжпровінційальна Рада Хліборобських та Фармерських Товариств) з метою спільних виступів в обороні фермерських економічних та політичних інтересів.

В 1908 р. вперше з'являється фермерський журнал "Грейн Гроверс Гайд" ("Хліборобський Провідник").

Ще далі на захід, у провінції Алберта, фермери тим часом створили дві організації: "Канадійське Товариство Рівності" і "Товариство Албертійських Фермерів", які в 1909 році об'єднуються в одну організацію, під назвою "Об'єднані Фермери Алберти" (Юнайтед Фармерс оф Алберта). Ця організація відіграє важливу роль в фермерському русі Канади. Її характер досить радикальний і вона визнає класовий характер сучасного суспільства.

Спершу вона виступає, як організація неполітичного характеру, але вже з 1918 року бере участь в політиці, як чисто фермерська класова політична організація. Увесь час вона провадить боротьбу проти монопольного капіталу, висуває домагання націоналізації банків і основних промисловостей, виступає проти війни й мілітаризму, визнає потребу зв'язку трудящих фермерів (яких в своїх резолюціях вона називає аграрними робітниками) всього світу, співпраці з організованими індустріальними робітниками всіх країн і т. д. У виборчих кампаніях вона б'ється з "Канадійською Партією Праці". За її прикладом створено пізніше подібні-ж організації фермерів майже по всіх провінціях Канади, в яких переважає слабо і середньо матеріально забезпечений фермерський елемент.

В 1910 р. замість "Міжпровінційальної Фермерської Ради" створено всекраєву "Канадійську Радку Агрікультури" (Кенедієн Кавнс'л оф Егріколчор), в якій об'єдналися усі існуючі фермерські організації для спільних виступів в обороні фермерських інтересів в цілій країні. Але сьогодні цю організацію контролюють і нею керують угодові фермерські політики і через це вона втрачає свій вплив і значіння. Все таки за допомогою цієї організації фермери встигли примусити парламент провести деяке законодавство, корисне для фермерів.

Підчас коли в провінції Манітобі, під натиском організованих фермерів, провінційальний уряд був примушений в 1910 році побудувати урядові елеватори, то в других провінціях фермери мусіли створити свої власні елеваторні спілки. В 1911 році фермери Саскчевану організували "Саскчеванську Кооперативну Елеваторну Спілку" (Саскчеван Кооперейтив Елевейтор Компані).

В 1912 році манітобський уряд віддав свої елеватори в оренду фармерській організації “Манітоба Грейн Гроверс Асоційш’н”.

В провінції Алберті в 1913 році фармери організують “Албертійську Фармерську Кооперативну Елеваторну Спілку”. (Алберта Фармерс Кооперейтив Елевейтор Компані).

Фармерські організації провінції Онтеріо об’єднуються в 1914 році в одну організацію, що за прикладом албертійської фармерської організації називає себе “Об’єднані Фармери Онтеріо”. При цій-же організації і того-ж таки року створено кооперативу під назвою “Кооперативна Спілка Об’єднаних Фармерів”.

В 1917 році “Грейн Гроверс Грейн Компані” і “Алберта Фармерс Кооперейтив Елевейтор Компані” об’єдналися в одну кооперативну спілку під назвою “Юнайтед Грейн Гроверс”. Того-ж року організовано в Саскечевані спілку, що зветься “Саскечеванська Кооперативна Молочарська Спілка” (Саскечеван Кооперейтив Крімері Компані).

Всі ці кооперативні й інші фармерські організації швидко розвиваються і в 1920 — 1921 роках досягають найбільшої сили. Вони нараховують десятки тисяч членів кожна і все далі розгалужують свою діяльність. Особливо організація “Юнайтед Грейн Гроверс” розвинулась у могутню торговельну спілку й створила собі цілий ряд допоміжних організацій, але з її зростом вона перетворилась у звичайне акційне торговельне товариство, що ним тепер керують більш заможні фармери або-ж колишні фармері.

ГЕНРІ ВАЙЗ ВУД
президент Об’єднаних Фармерів Алберти (Юнайтед Фармерс оф Алберта) і президент “Гвіт Пулу” в Алберті.

НЕЗАЛЕЖНА ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАРМЕРІВ.

Успіх фармерських економічних організацій, зріст недовіря до пануючих капіталістичних політичних партій (лібе-

ральної та консервативної), вплив пропаганди соціалістичних організацій, а особливо сильний вплив Жовтневої революції і революційного руху трудящих мас Європи, підготували ґрунт для політичного фермерського руху в Канаді і штовхнули фермерів до незалежної фермерської політичної діяльності.

В 1919 році фермері провінції Онтеріо вибрали стільки своїх так званих прогресивних послів до провінціального парламенту, що разом з представниками робітників вони створили "робітничо-фермерський уряд" у цілій провінції. Розуміється цей уряд складався із фермерських угодовців та правих робітничих соціал-реформістів. Розчарування із цієї робітничо-фермерської влади у провінції довело до того, що підчас нових виборів в 1923 році вона провалилася.

В 1922 році фермері Алберти, під керівництвом організації "Об'єднані Фермери Алберти", здобули провінціального парламенту підчас виборів, а в 1926 році знову перемогли, так що й посьогодні в тій провінції є фермерський уряд.

В 1923 році фермері провінції Манітоба вибрали більшість своїх послів до провінціального парламенту і тут теж існує фермерський, так званий прогресивний уряд.

В 1921 році вибрано 65 фермерських прогресивних послів до домініяльного (всєкраєвого) парламенту (всіх послів було тоді в тому парламенті 235, а тепер їх є 245). Ці фермерські послы створили свій окремий прогресивний блок і вибрали свого провідника по всім правилам парламентської політичної партії. Буржуазія підняла галас з приводу цього і назвала фермерський політичний рух "розпалюванням класової боротьби" та "більшовизмом". Звичайно між фермерськими послами найшлися такі, що поспішили доказати, що вони "не більшовики" та не гадають боротися проти капіталізму і 17 таких фермерських послів почали постійно підтримувати ліберальну партію та її уряд навіть у фермерських питаннях і проти інтересів трудового фермерства. Шість прогресивних послів взагалі відкололись від фермерсько-прогресивного блоку і разом з двома робітничими послами створили окрему групу, що весь час пропонувала більш-менш корисні для фермерів та робітників законопроекти і взагалі виступала на оборону інтересів матеріально незабезпечених фермерів та робітників. Ця група була немов-би висловом єднання фермерів і промислових робітників та віщуном майбутнього робітничо-фермерського уряду.

Зовсім зрозуміло, що у фермерських організаціях вже

від деякого часу помічалось розслоєння і розходження між багатими фермерами та, так-би мовити, середньо забезпеченими і незаможними. Чимало колишніх провідників фермерських організацій, розбагатівши, перейшли до капіталістичних політичних партій (головним чином до лібералів). Деякі з них були, або-ж і тепер є навіть на міністерських становищах. Ті-ж провідники, що залишилися у фермерських організаціях, та фермерські послі, теж далеко не всі виправдали покладені на них фермерами надії.

ФЕРМЕРСЬКИЙ “СИНДИКАЛІЗМ” НА ЗАХОДІ.

Серед фермерів поширились незадоволення і зневіра у доцільність політичної діяльності. В наслідку у провінції Саскечеван повстає в 1922 році радикальна фермерська організація під назвою “Фермерс Юніон оф Кенада” (Союз Фермерів Канади), що закликає до боротьби тільки на економічному полі, а політичної боротьби не визнає. Свою програму вона починає такими словами: “Сучасне індустріяльне суспільство поділене на дві класи...” і т. д., а далі “...і тому відбувається неминуча класова боротьба”. Ця організація дуже швидко об’єднала в своїх рядах більше як 20,000 найбільше економічно пригноблених фермерів провінції Саскечевану.

“Союз Фермерів Канади” розпочав боротьбу за відкладення сплати боргів, організував бойкот проти купівлі фарм, що їх продавали з молотка за податки, видвинув домагання законного забезпечення фермерам необхідних засобів до життя, разом з зерном на засів, кормом для худоби, інвентарем то-що, щоб цього всього невільно було забирати у фермерів і продавати за податки та борги. Він завжди виступав за тісну спілку з промисловими робітниками, допомагав страйкуючим робітникам як в Канаді, так і в Англії. Він теж підняв ініціативу створення широкої кооперативної організації “Гвіт Пул” для упорядкованого збуту пшениці і усунення збіжєвих спекулянтів та посередників. В жовтні 1926 р. “Фермерс Юніон оф Кенада” та “Саскечеван Грейн Гроверс Асоційейш’н” злучилися в одну організацію -- у саскечеванську секцію “Юнайтед Фермерс оф Кенада”.

Зневіра і байдужність до політичної, — а головню до парляментарної — діяльності, найкраще виявилась серед фермерів підчас нових виборів до домініяльного парляменту в 1925 році, коли вибрано лише 25 фермерських послів, так званих прогресистів (а лібералів 101, консерватів 117, робітничих 2). За

ціну деяких аграрних реформ фермерський прогресивний парламентарний блок підтримав ліберальну владу, але скоро декілька фермерських послів виступили проти цієї політики, що doprowadило ліберальний уряд до упадку і до нових виборів.

Коли в 1925 році фермерські кандидати виступали як прогресисти і уявляли з себе більш-менш одно політичне угруповання, яке мало певну умовлену програму і зв'язали його часто "партією прогресистів" (хоч оформленою політичною партією воно й не було), то під час останніх виборів (у вересні 1926 р.) вони розбилися аж на три частини. Члени й кандидати організації "Об'єднані Фермери Алберти", за виразною постановою своєї організації, виступали як класові фермерські представники, що є проти всякого угодовства з котрою-небудь капіталістичною політичною партією. Деякі фермерські кандидати в інших провінціях виступали просто як "прогресисти", а інші виступали як "ліберальні прогресисти", що погоджувалися підтримувати ліберальний уряд. Всіх цих фермерських послів разом вибрано до доміняльного парламенту цим разом 36, а з того числа є 19 таких, що постійно підтримують ліберальний уряд і від лібералів нічим властиво не відрізняються.

Останні провінційальні й доміняльні вибори виявили вже виразно процес диференціації (розслоєння і відрізнєння), що розмежовує більше заможних і багатих фермерів і менше заможних та бідняків, а також доводять, що провінційальні організації "Юнайтед Фермерс" (Об'єднані Фермери), в яких гуртуються головним чином менш заможні і бідняки фермери, перетворюються в чисто політичні організації, та що вони раніше чи пізніше будуть примушені злучитися в одну фермерську політичну партію цілої країни.

Організації "Об'єднані Фермери" існують зараз в провінціях Алберта (13,000 членів), Саскчеван (де в організацію тої-ж назви злилися в жовтні 1926 р. "Союз Фермерів Канади" і "Товариство Саскчеванських Хліборобів" — 25,000 членів), Манітоба (8,000 членів), Онтеріо (24,000 членів), Бритіш Колумбія і Квебек. Майже кожна з цих провінційальних організацій має секції жінок і молоді. Вони видають свої журнали "Ю. Ф. А." (так називається журнал першими буквами назви своєї організації "Юнайтед Фермерс оф Алберта") в Алберті, "Вестерн Продюсер" (Західній Продукент) в Саскчевані і "Сон" (Сонце) в Онтеріо.

КООПЕРАТИВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ “ПУЛИ”*)

Вище було згадано про те, що організація “Союз Фармерів Канади” дала почин до створення кооперативної організації для збуту пшениці. Було це в 1923 році і того-ж таки року, в місяці жовтні, організовано першу таку кооперативу в провінції Алберта, що називається “Гвіт Пул” (пшеничний пул). Слідуючого року організовано такі провінціональні “пшеничні пули” в Саскечевані і Манітобі та створено у Вінніпегу спільну центральну агенцію для продажу пшениці, якою завідує і її контролює рада 9-ти директорів, що їх вибирають провінціональні “пулеві” організації.

Кожний фармер, що вступає до цієї кооперативної організації, платить три долари вкладки. Один долар рахується за пай (щоб задовольнити закон), а два долари йде на розходи організації. Член підписує умову на п'ять років, яка зобов'язує його доставляти пшеницю тільки до “пулу”. “Пул” платить фармерам, своїм членам, всі виручені за продажу пшеницю гроші, залишаючи тільки таку суму, що потрібна для покриття розходів (в 1923 році ці розходи виносили тільки 2/5 цента від одного бушля пшениці). Першу виплату дає “пул” своїм членам при нагрузці пшениці, а решту платить при кінці “пулевого” року, тоб-то 1-го серпня кожного року. Коли можливо, то “пул” робить і більше виплат.

Ця кооперативна організація швидко охопила широкі фармерські маси, а головним чином менш заможні. Багатії залишилися здебільшого в старій спілці “Об'єднані Хлібороби”. “Пул” не для них, вони можуть і без “пулу” підодждати з своїм збіжжям до часу, коли за нього платять на ринкові добрі ціни. Задовжені бідніші фармері мусіли продавати своє збіжжя, як тільки воно було вимолочене. Тепер, за допомогою “пулу”, їхня пшениця продається впорядкованим способом й вони дістають за неї кращі ціни, та й збіжжєві спекулянти і посередники по цьому боці їх не визискують.

В яку силу виросла ця фармерська кооперативна організація, читачеві стане ясно з цього, що вона нараховує нині 158,000 членів і контролює 62% всієї пшениці, яку експортують з Канади, а це знову значить, коло 25% всієї експортної пше-

*) “Пул” — дослівно значить — калабаня, до якої стікається вода з усіх усядів. Однаково це слово набрало ідіоматичного значіння і вживається для означення спільної складки та розподілу, наприклад, грошей, коштів то-що. Кооперативний “пул” означає спільний збут пшениці, спільне оплачування коштів і розподіл отриманих з продажу чистих грошей. — М. П.

ниці у світі. За такий коротенький час свого існування, ця організація придбала на свою власність 950 елеваторів (між ними 10 величезних термінальних елеваторів в Порт Артур та Форт Вил'ям, Венкувер та Принс Руперт, і один в Бофало, Злучені Держави). Вона має своїх представників у 51 портових містах різних країн світа.

Звичайно збіжева біржа у Вінніпегу, власники млинів, збіжєві спекулянти і всі, що жили з визискування фармерів, торгуючи їхньою пшеницею, ведуть завзяту боротьбу проти “пулів”. Фінансовий капітал намагається прибрати їх до своїх рук та під свою контролю, щоб не дозволити їм далі розвиватися, звести їх на звичайні агенції продажу, або-ж знищити. З цієї сторони, звичайно, загроза “пулам” велика, бо важко їм в системі фінансового капіталу уникнути його руйнної сили. Звичайно, не дурно й чужоземні капіталісти зацікавлені пулами — вони мають свою власну мету, свої власні інтереси. Англія зацікавлена у встановленні через пули твердих цін на пшеницю по європейських ринках, а Злучені Держави намагаються використати пули, як знаряддя забезпечення продовольчої диктатури Америки над Європою. Були випадки, коли агенти американського капіталу нацькували пули проти СРСР. Але поки-що самі фармері впливають на свої пули, провадять у них свою власну політику. Це видко вже з прихильного ставлення пулів до радянської кооперації та до СРСР взагалі.

За прикладом “пшеничних пулів” організовано теж “пули” для збуту іншого збіжжя, худоби, молочних продуктів і т. д. Всі вони швидко ростуть і розвиваються. Від канадійських фармерів вчать будувати свої кооперативи і фармері Злучених Держав, далекої Австралії та Аргентини.

Зараз в “пулах” помітно такий процес: низи — рядові члени виявляють бажання до дальшого поширення й поглиблення діяльності “пулів”, а верхи — деякі лідери схиляються до того, щоб пристосувати “пули” до існуючих умовин капіталістичної системи та зробити з них звичайні агенції продажу пшениці, зглядно й інших фармерських продуктів.

Є вже сьогодні значне число українських фармерів (які становлять переважаючу більшість української іміграції в Канаді і в більшості є громадянами цієї країни), що належать до фармерських організацій та беруть участь у фармерському економічному і політичному русі. Крім цього, українські фармері мають ще разом з українськими робітниками свою культурно-освітню організацію “Товариство Український Робітничо-

Фармерський Дім" (ТУРФДім) і свої часописи та журнали: "Фармерське Життя", "Українські Робітничі Вісти", "Робітниця" та "Світ Молоді".

Так у всіх фармерських організаціях, як у всьому фармерському русі, відбувається нині процес розслоювання і кристалізація політичної думки. Верхи, з багатими фермерами, хиляться в сторону ліберальної буржуазії, а в низах твориться ліве крило, з класовими революційними тенденціями, що бажає зближення і співпраці з пролетаріатом.

КАНАДІЙСЬКА ФАРМЕРСЬКА ОСВІТНЯ ЛІГА.

Буржуазія намагається з допомогою багатих фермерів взяти керівництво фармерським рухом у свої руки і зберегти свій вплив на нього. Проти цього бореться класово свідомо частина організованих фермерів, під керівництвом Канадійської Фармерської Освітньої Ліги.

Канадійську Фармерську Освітню Лігу (що спершу звалася "Прогресивною Фармерською Освітньою Лігою") організували класово-свідомі фермери, що належать до всіх фармерських організацій. Вона направляє всю працю лівих елементів в тих організаціях в належне революційне русло та змагає до перетворення їх в знаряддя боротьби проти капіталізму. Вона з успіхом проводила в місцевих фармерських організаціях такі домагання, наприклад: 1) мораторії фармерських боргів, 2) кредитної системи для фермерів без зиску, 3) оподаткування капіталу, 4) пенсії для старих вище 65 років, 5) зменшення фрахтових оплат на залізницях, 6) скасування сенату, 7) вступлення до Селянського Інтернаціоналу, 8) вступлення до міжнародного кооперативного союзу, 9) єднання з промисловими робітниками, 10) припинення військового навчання в школах, 11) проти війни і буржуазних мілітаристичних організацій молоді і т. д. Ліга видає на англійській мові свій орган, що зветься "Ді Форов" (Борозна).

Завдяки праці та старанням Комуністичної Партії Канади між фармерськими і робітничими організаціями налагоджено не тільки близькі зв'язки і добре відношення, але також співпрацю та спільну допомогу (особливо на заході Канади).

Організаційна і політично-освітня праця серед фермерів Канади не така легка. Величезні простори країни, віддалення місцевостей одної від другої, порозкиданість фармерських господарств, вимагають чимало часу, терпеливості і коштів.

Але так класово-свідомі фермери, як ще більше класово-

свідомі промислові робітники, особливо-ж комуністи, розуміють велике значіння праці серед закріпачених капіталом трудових фермерів, без допомоги яких, капіталізму в Канаді побороти не можливо. Тому фермерському рухові присвячують вони належну увагу і під проводом Комуністичної Партії змагають по шляху до здійснення піднятого нею клича -- встановлення робітничо-фермерської влади в Канаді.

М. Попович.

МОЛОЧАРСЬКІ КООПЕРАТИВИ

Від тоді, як кооперативні товариства продажі пшениці показалися успішними, фермері західних провінцій потрудились, щоб завести в себе ще й кооперативні товариства до перерібки і продажі набілу.

Подекуди були малі кооперативні спілки, що не відгравали великої ролі.

ПОЧАТКИ В МАНІТОБІ.

Правда, в Манітобі зроблено початки поширення кооперативної продажі набілових продуктів ранше, ще перед 1921 роком. До 1921 року було в Манітобі 11 менших кооператив до перерібки набілу. В лютім того року з'їхались фермері до Вінніпегу і рішили об'єднати тих 11 менших товариств в одно кооперативне товариство. Умовились купити одну більшу фабрику-молочарню у Вінніпегу, як централю, і почали продавати уділи.

Часи були повоєнні, тяжкі і з того нічого не вийшло. Фермері звернулись до уряду Манітоби за позичкою, але уряд Норіса обіцяв їм лише малу суму для відчипного і з цілого проекту теж нічого не вийшло. Тоді фермері рішили почати на меншу скалю. Вони купили фірму "Манітоба Крімері Компані" від її власника Александра МекКея, який остає і до нині менеджером кооперативної спілки.

Спілку назвали "Манітоба Кооперейтив Дейріс Лимитед". Гроші на купно маслобойні зібрано при допомозі продажі уділів. Ціна купна була приблизно 45,000 доларів. Нове кооперативне підприємство почало оплачувати себе від першого року. Заплачено всі кошти і з'обовязання та виплачено від уділів 7 процент шеровцям.

В першій році (1921) нове підприємство виробило 371,143 фунтів масла. В 1926 році продукція масла зросла до 1,306,179 фунтів. Майже подвоювалась що року. Літом 1926 року машини були в русі день і ніч.

Розрахунок в тому підприємстві такий: з надвижки приходів над расходами відтягається не менше 10 процент на резервовий фонд, поки цей фонд не досягне 30 процент вкладово-основного капіталу. Процент від основного капіталу (від уділів) не сміє бути вищий, як 7 процент.

Решту має бути розділювано між тими, що посилають сметану, відповідно до відсотків і скількості присланого маслового товщу без огляду на те, чи вони є шеровцями чи ні. Однак вирішено пізніше не повертати надвижки не-шеровцям, а кредитувати їм цю надвижку в книжках на рахунок одного уділу, що виносить 25 доларів.

Клерки в офісі і інші робітники теж дістають "бонус" з приходу. Як фермерам припадає один процент звороту, то робітники дістають один процент від своєї платні.

В осені 1926 року вирішено купити "плент" в Брендоні. Куплено бренч (філію) "Кресент Крімері" та від 1. травня 1927 року перебрано управителя і увесь персонал. Філія робить успіх.

Вінніперське підприємство виробляє лише масло, а бредонське і "айскрім" (морожене).

ЩО ЗРОБЛЕНО В САСКЕЧЕВАНІ.

Інша ситуація в Саскечевані. Тут були теж кооперативні товариства, які виробляли масло, але вже в 1919 році попали в погане фінансове положення і не платили дивіденди своїм шеровцям.

На весні 1927 року вони злучилися з приватною фірмою "Калдерс Лимитед" під новою назвою "Саскечеван Кооперейтив Крімеріс Лимитед". Шеровці "Калдерс Лимитед" погодилися, що нова спілка може протягом п'яти років сплатити їхні шері і зробити спілку дійсно кооперативною, якої в Саскечевані зараз нема.

Щойно ця злучена спілка могла-б перетворитися в пулєве товариство для перерібки і продажі набілу.

Промотори цієї нової спілки вірять, що можуть дати тепер трохи ліпшу ціну за сметану, без піднесення ціни на масло. В першій місяці свого діловодства нова злучена спілка за-

вела таку систему, яка заощадить її 100 тисяч доларів річно, через зменшення деяких коштів.

Нова спілка має $2\frac{1}{2}$ мільона сталого (реального) маєтку, а 2 мільони основного капіталу та 6,000 шеровців.

Загальний оборот обчислюється на більш як 8 мільонів доларів річно. Спілка має 48 маслобоєнь в Саскечевані, а одну у Вінніпегу. Вінніпегська служить до з'осереджування вагонових ладунків для вивозу масла на схід і в Європу.

Перед злукою, фірма “Калдерс Лимитед” мала 28 молочарень, а кооперативна спілка 30, з яких п'ять закрито. Обі разом продали в 1926 році $3\frac{1}{2}$ мільонів фунтів масла в Саскечевані і Вінніпегу, а всего виробили 12 мільонів фунтів масла.

Поверх 40,000 фермерів посилає до них сметану. Спілка має 50 возів до розвозження набілу по більших містах Саскечевану. Вона є також головним постачателем яєць і різаного дробу для саскечеванського пулу дробу.

Ця спілка буде теж виплачувати фермерам зворот з надвижки приходів, але вперед, розуміється, тих 6,000 шеровців дістануть свою дивіденду. Є це найбільша молочарська спілка в західній Канаді.

Заряд спілки складається з 14 директорів. Ці директори вибираються з-між 29 делегатів, висланих членами бувшої кооперативи, і з 29 делегатів, висланих шеровцями “Калдерс Лимитед”. Із цього числа вибирається ексекютива з 5 директорів. Кожного першого вівтірка в місяці всі директори мають мітінг і рішають про діловодство спілки.

Є це спілка розрахована на зиск для шеровців, а не для фермерів-продуцентів і кооперативою є вона лише по назві.

МОЛОЧАРСЬКИЙ “ПУЛ” В АЛБЕРТІ.

Албертійський молочарський “пул” є провінційальною організацією, яка почалася в 1926 році і основана на правдивих кооперативних засадах. Повстала вона на филі зростаючого ентузіазму до пулевої системи взагалі.

Перед членами цієї організації були три дороги: 1. купити, рентувати або будувати нові молочарні, 2. ділати лише як колективне товариство продуцентів і не продавати инакше, лише під певними умовами, а 3. умовитись з існуючими молочарнями, щоб вони переробляли пулевий набіл, продавали продукти і фінансували підприємство тільки по ціні кошту.

З огляду на масловий товщ, вирішено взятись за останню точку і в 1926 році підписано контракт з 12 молочарнями в Ал-

берті, що вони мають переробляти, продавати і фінансувати молочарський пул по ціні кошту. Успіх був такий гарний, що за рік члентсво подвоїлося і в 1927 році пул має вже контракт з 40. молочарнями та є певний, що випroduкує поверх 50% всего албертійського масла.

Пул функціонує так: члени посилають сметану до тих молочарень, з якими пул має умову. Ці молочарні платять таку ціну, яка тоді загально встановлена на маркеті для не-пулевих продавців. Молочарні роблять і продають масло, а з грошей, які виручають, відтягають всі кошти та одного centa від кожного фунта за продаж та нагляд над пулевим "бізнесом", а решту розділюється між членами пулу, залежно від того, скільки і якої сметани хто віддав до молочарні.

Все те робиться в порозумінню і при співділанню з пулевим зарядом, який має свої бізнесові конекції по всіх усядах.

Пулевий офіс дістає денно звіти з виробленого масла та рахунок скількості, яку продано. При кінці місяця висилають з кожної молочарні точний рахунковий звіт всіх коштів.

В цей спосіб пулевий заряд знає, як стоять справи його членів, власник молочарні покриває свої кошти, оперуючи молочарню для продуцентів, а продуценти дістають гроші не за сметану, а за масло. Всі знають, що ціна за масло з маслобойні є вища, як за сметану. Ріжниця виносить кілька центів. Отже албертійський пул розраховує, що коли-б з тих кількох центів навіть половина відійшла на кошти і комісове, то все-ж таки половина залишиться для членів.

Коли, наприклад, сметана платиться 36 центів, а масло 40, то як члени набілового пулу дістануть 38 центів, вони вже виграли. Після речинця теперішнього пяти-річного контракту, заряд пулу приступить, мабуть, до закупна або будови своїх власних молочарень. Він має зараз умовлено, що може кожної хвилі купити ті молочарні, з якими має підписану умову. Заряд пулу має право відтягнути від доплати за масло певну суму на резервовий фонд. Значить, по упливі речинця, він буде мати певні фонди на закупно молочарень, якщо таке було-б вирішення пулу.

Дотеперішня умова з молочарнями є задовольняюча. Члени задоволені, що за фунт маслового товщу дістають цента два більше від не-пулевих фермерів.

Д. Присташ.

Деякі факти про Канаду

Канада мала наприкінці 1925 року 40,352 милі залізничних шляхів. В цьому відношенні вона рахується другою країною у світі; а коли порівняти кількість миль залізничних шляхів до населення, то вона побиває рекорд, бо одна миля залізничного шляху виходить на кожних 232 особи населення.

В Канаді є 56 залізнодорожних компаній, а найбільша й наймогутніша з них "Кенедієн Песифик Рейлвей Ко."

До кінця 1925 р. домініяльний і провінційальні уряди подарували цим залізницям 47,187,037 акрів землі: домініяльний уряд подарував 31,678,318 акрів, а решту подарували провінції. Сіпіарська компанія одержала в дарунку лише в західній Канаді більш як 25,000,000 акрів землі, з чого залишилося їй ще до продажу 5,752,607 акрів.

До кінця 1925 року залізниці одержали від домініяльного та провінційальних урядів грошової допомоги \$227,562,231. Крім цього, ці уряди ще й загарантували їхні бонди на суму \$484,564,819.

Не зважаючи на всю цю допомогу з громадських грошей і майна, залізниці беруть високі оплати за переїзд та за фрахтовий перевіз, щоб збільшити свої зиски. В 1925 р. вони мали чистого зиску \$83,147,631.

За те 166,027 робітників, що працювали в 1925 р. при тих залізницях, мусіли жити в недостатках, щоб допомогти збільшенню їхніх зисків.

З усіх грошей \$1,906,705,101, позичених Злученими Державами в 1926 р. за границю, є 26 відсотків, що належать до канадійських капіталістів.

В усіх закордонних вкладах Злучених Держав, які виносять \$13,252,600,000, є \$3,515,000,000, що належать до канадійських капіталістів.

Удержання домініяльного і провінційальних урядів в Канаді коштує біля 3,000,000 доларів кожного року.

Домініяльні вибори в 1921 р. коштували коло \$1,700,000. Приблизно стільки коштували й кожні дальші вибори до домініяльного парламенту.

В 1925 році було в Канаді 83 страйки і льоакти, в яких втрачено 1,743,996 робочих днів.

УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧО-ФАР- МЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Поза участю в загальних робітничих та фермерських економічних і політичних організаціях, українські робітники та фермери в Канаді мусять будувати ще й свої окремі організації. Необхідність створення таких українських робітничо-фермерських організацій викликали культурно-освітні і інші такі потреби, що їх ніяким іншим способом не можливо було задовольнити.

Давніше цими потребами клопоталася українська частина Соціал-Демократичної Партії Канади. Вони навіть були тою причиною, що примушували українське членство тої партії організуватися в окреме, автономне тіло — у Федерацію Українських Соціал-Демократів, а потім в Українську Соціал-Демократичну Партію. Через незнання англійської мови українське членство натрапило на перешкоду і мусіло організувати окремі, українські відділи, в яких можна було говорити по українськи. Зовсім зрозуміло, що для зв'язків і спільної праці треба було об'єднатися в одне тіло, і таким чином повстала Ф. У. С.-Д. а пізніше У. С.-Д. П.

Виявилася потреба видавати український часопис, то для того засновано було свою власну видавничу спілку, яка друкувала попри часопис та брошури політичного змісту багато дечого, що з політичним рухом не мало нічого спільного. Треба було грати представлення або влаштовувати концерти, то при українських соц.-демократичних відділах з їхніх-же членів, організовано драматичні та співацькі гуртки; для навчання неграмотних організовано школи; потрібно було матеріальної допомоги хорим, калікам то-що, то й цим ті відділи робітничої політичної партії клопоталися.

Одним словом, Федерація Українських Соціал-Демократів та Українська Соціал-Демократична Партія мусіли вести і куль-

турно-освітню, і видавничу, і допомогову працю та займатися багатьома іншими справами, що були поза межами програми їхньої партійної діяльності. А через цю працю часто занедбувано навіть важливі партійні обов'язки, бо вона вимагала багато часу й уваги. Але її мусіли виконувати, бо вона була теж потрібна, а не було інших організацій, що занялись-би нею.

Ось такі потреби примусили свідоме українське робітництво та фермерство в Канаді будувати культурно-освітню організацію Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім з секціями жінок та молоді, Робітниче Запомогове Товариство, та Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство. Ці організації ведуть свою корисну діяльність кожна самостійно, а українське членство Комуністичної Партії Канади сьогодні вже не займається в партії тими справами, що входять в обсяг діяльності цих організацій, але належить до них разом з безпартійними робітниками й фермерами, працює в них та дбає, щоб всі вони своєю працею завжди служили визвольній боротьбі працюючої кляси.

Між всіма нашими організаціями існує тісний ідеологічний зв'язок та дружня кооперація у їхній праці. Вони близько споріднені своїм народженням і розвитком: Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім організувалося в початках із частин розгромленої Української Соціал-Демократичної Партії; Робітниче Запомогове Товариство і Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство організовано за ініціативою та допомогою Товариства Укр. Роб.-Фарм. Дім. А найбільш політично освіджені та найактивніші члени й членкині всіх цих трьох організацій належать до Комуністичної Партії Канади. Таким чином ці організації належать до самих передових прогресивних робітничих та фермерських організацій в Канаді.

Кожна з цих наших організацій вже має за собою славне минуле і великі заслуги в організаційній, культурно-освітній та допомогівій праці серед українських робітників та фермерів в Канаді. Історія одного тільки Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім, яке святкує цього року десятилітній ювілей свого існування й діяльності, вимагає об'ємистої книжки. І про все це треба буде іншим разом написати, бо діяльність цих наших робітничо-фермерських організацій важлива не лише для української робітничо-фермерської імміграції, але й для робітничого руху в Канаді взагалі, отже повинна бути записана в його історії. Поки-ж що, подаємо хоч короткий огляд діяльності цих організацій, щоб започаткувати списування їхньої історії в наших роб.-фарм. календарях.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ ДІМ

ПОЧАТКИ ОРГАНІЗАЦІЇ У ВІННІПЕГУ.

Як всі другі ширші українські робітничі та робітничо-фермерські організації, так і Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім започатковано у Вінніпегу, в осередку культурного життя та робітничо-фермерського руху української іміграції в Канаді.

Було це в 1918 році. У Вінніпегу існував тоді найсильніший на цілу Канаду відділ Української Соціал-Демократичної Партії, а при ньому був "Драматичний Клуб ім. В. Винниченка", що нараховував біля сотні членів та членкинь. Крім цього виходив тут часопис "Робочий Народ", орган У. С.-Д. П. Як згадані організації, так і редакція, друкарня й адміністрація часопису, не мали свого власного будинку і мусіли винаймати приміщення та частенько переноситися з одного місця на друге. До того як організації, так і часопис, розвинулися й вирости так, що не могли вже знайти собі відповідних приміщень. Треба було подумати про власний будинок, в якому знайшли-б собі місце для своєї праці й дальшого поширення і редакція, друкарня та адміністрація "Робочого Народу", і відділ У. С.-Д. П. і "Драматичний Клуб ім. В. Винниченка".

Отже на початку 1918 р. товариші, що працювали тоді при "Робочому Народі", запропонували побудувати власний будинок і назвати його Український Робітничий Дім. Пропозицію обговорено спершу в тіснішому гуртку активніших членів обох місцевих організацій, а потім поставлено її на вирішення всього членства тих організацій та передплатників часопису "Робочий Народ" на довірочній нараді, яку скликано було 1. березня 1918 р. в Роял Театрі. На цій нараді не лише що прийнято цю пропозицію, але-ж зразу й вибрано комітет будови Українського Робітничого Дому та зібрано і здекларовано біля чотирох тисяч доларів на кошти його будови.

Відомість про намірену будову Укр. Роб. Дому у Вінніпегу привітали з одушевленням не тільки українські робітники у Вінніпегу, але скрізь по цілій Канаді, бо це-ж мав бути центральний будинок, в якому мало бути місце для друкарні і видавництва, для головних всекраєвих комітетів, мали відбувати-

ся з'їзди і т. д. Тому на допомогу будові У. Р. Д. у Вінніпегу поспішили з усіх усюдів як відділи У. С.-Д. П., так і поодинокі українські робітники й робітниці. Але тоді ще мало хто догадувався, що будова Українського Робітничого Дому у Вінніпегу дасть почин до будування нової, української, робітничо-фермерської, культурно-освітньої організації не лише у Вінніпегу, але й по свій Канаді.

СТОВАРИШЕННЯ УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ДІМ.

Перед товаришами у Вінніпегу стало питання: Хто має бути легальним властителем і господарем Українського Робітничого Дому? Треба було записати на когось площу, що її намічено купити. На відділ У. С.-Д. П. записати її не можна було, бо політична організація не має права мати на свою власність реальности й будинки. А властителя і господаря, що завідував би не лише самим будинком та загальним майном, але й всюю тою культурно-освітньою працею, яку намічалось розгорнути в Укр. Роб. Домі, необхідно було мати.

Вже тоді декому з нас ставало ясно, що треба використати нагоду і організувати масове культурно-освітнє товариство, яке охопило-б й тих робітників, що до того часу не вступали до існуючих наших організацій, але виявили велике зацікавлення до будови Українського Робітничого Дому і щиро її допомагали. Відштовхнути від себе тих робітників та робітниць рівнялося-б було злочинові супроти нашого руху. Перспективи були прекрасні.

Тому й вирішено було організувати масове культурно-освітнє товариство під назвою — Товаришення Український Робітничий Дім, що ставило собі широкі культурно-освітні завдання, моральну й матеріальну допомогу українським робітникам та фермерам, особливо-ж імігрантам, і загальним робітничим справам. Його заінкорпоровано 14. травня 1918 р., записано на нього площу і воно стало власником та господарем Українського Робітничого Дому, будову якого розпочато в травні 1918 р., а закінчено в лютім 1919 р.

Про поширення Стів. Укр. Роб. Дім поза Вінніпегом ще ніхто тоді не думав. Існувала тоді Українська Соціал-Демократична Партія з її відділами по всій Канаді, яка справлялася ще з уською тою працею, що її можливо було провадити на місцях. Але автор цієї статті, на якого долю випало виготовляти статут Стів. Укр. Роб. Дім, вже тоді пригадувався над тим, що ця організація мусить скорше чи пізніше поширитися по всій Канаді, — в першу чергу там, де існуючі українські робітничі

Український Робітничий Дім у Вінніпегу, центральний будинок Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім, в якому поміщаються центральні комітети всіх українських робітничо-фармерських організацій, друкарня ТУРФДім, редакції і адміністрація "Українських Робітничих Вістей", "Робітниця", "Фармерського Життя" та "Саїту Молоді", і всі місцеві українські робітничі організації.

та фермерські організації побудують собі також свої власні будинки, а потім і там, де своїх будинків не буде, — бо назрівали для того потреби (тільки одне поширення революції на західно-українські землі і поворот наших імігрантів до старого краю могли змінити ситуацію), і тому й вложив у статуті Стів. Укр. Роб. Дім такі цілі, які відповідали-б тим потребам.

ПОШИРЕННЯ СТОВ. УКР. РОБ. ДІМ ПО ВСІЙ КАНАДІ.

Але вже у вересні 1918 р. сталися в Канаді такі події, що цілковито змінили ситуацію і ненадійно круто повернули наші плани в іншому напрямі. Був це час найбільшого воєнного напруження. В Канаді запанувала тоді чорна реакція, що почала застосовувати драстичні міри супроти революційних робітничих організацій. Жертвою тої реакції впала й Українська Соціал-Демократична Партія і її орган “Робочий Народ”. У. С.-Д. П. оголошено поза законом, а видавання “Робочого Народу” заборонено. Чимало членів У. С.-Д. П. заарештовано та ув'язнено в тюрмах або таборах, а деяких депортовано. На мітинги заборонено було збиратися, а на друкування навіть звичайнісеньких летючок-оголошень необхідно було дістати спеціальний дозвіл і друкувати їх можна було тільки під умовою, що поруч українського тексту буде надруковано те-ж саме по англійськи. На друкарню і редакцію “Робочого Народу”, що були перенесені до викінченої вже тоді пивниці в Українськiм Робітничiм Домі у Вінніпегу, зробила державна поліція наїзд і забрала багато літератури, листів та документів. Самій друкарні загрожувала конфіскація, коли-б не була вона тоді записана на тих, що позичили гроші на машини.

Це все поставило справу будови Українського Робітничого Дому у Вінніпегу в страшенно тяжке положення. Але товариші у Вінніпегу працювали при будові і з останнього самі тягнулися, щоб покривати її кошти, бо з-поза Вінніпегу допомога перестала напливати.

Про легальне відбудування У. С.-Д. П., або-ж утворення якоїсь іншої політичної організації, треба було на деякий час залишити думку. А без організації і зв'язків ті українські робітники та фермері, що перед тим належали до У. С.-Д. П., вже не могли бути. Тут і в пригоді стало законно заінкорпороване Стоварищення Український Робітничий Дім і скоріше, як цього можна було надіятися, довелося поширити його діяльність на всю Канаду.

Але спершу не можна було організувати відділи Стів. Укр. Роб. Дім, бо для цього необхідно було поробити деякі змі-

ДЕЛЕГАТИ И ДЕЛЕГАТКИ НА 8-ИЙ ЗІЗД ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИХ ДІМ,
ЩО ВІДБУВСЯ 17.—18. СІЧНЯ 1927 Р. У ВІННПЕГУ.

ни в постановах статута й доповнити їх відповідно до пляну поширення організації. А це можливо було зробити тільки на річних загальних зборах членства. Тому вирішено приймати в члени аплікантів з усіх провінцій прямо у Вінніпегу, куди вони мусіли посилати свої аплікації і вкладки. В багатьох місцевостях з членів та членкинь, що в такий спосіб вступили до організації, швидко організувалися гуртки Стів. Укр. Роб. Дім. Подекуди ці гуртки виступали як освітні товариства під різними назвами. За протяг 1919 року Стів. Укр. Роб. Дім мало вже своїх членів майже у всіх місцевостях, де попередно існували відділи Укр. Соц.-Дем. Партії. Треба було тільки підждати до річних загальних зборів, тоб-то до першого з'їзду, щоб відповідними ухвалами їх перетворити у відділи Стів. Укр. Роб. Дім. За директивами заряду Товаришення у Вінніпегу, вони почали вести культурно-освітню працю на місцях, не зважаючи на тяжкі умовини та перешкоди.

Провід у всій тій праці давав Вінніпег. Наприкінці лютого 1919 р. закінчено було тут будову прекрасного центрального будинку Товаришення, що коштував поверх 72,000 доларів, не зараховуючи до цієї суми вартости значної кількості праці, виконаної місцевими членами безплатно. Це був найбільший та найкращий будинок з усіх, які мала українська іміграція на всьому американському континенті. В ньому почалася жвава культурно-освітня праця, що завжди була прикладом для всіх інших місцевостей.

Тут організовано Український Робітничий Театр поруч Драматичного Кружка ім. Винниченка, (що пізніше змінив свою назву на Просвітно-Драматичне Товариство ім. Винниченка, потім на Драматично-Співацький Кружок Укр. Роб. Дому, а останній раз перейменував себе на Драматично-Співацький Гурток Укр. Роб. Дому) і почалися вистави драматичних творів та концерти, завжди при заповненій просторій театральній салі; згодом почалися мітинги, лекції, школа для неграмотних, діточа школа і т. д.

Тут був заряд Товаришення Укр. Роб. Дім, вибраний на початку його засновання, що до перших загальних зборів, тобто до першого з'їзду Товаришення, уважався центральним тілом і виконував всі функції виконавчого комітету. Тут-же, в центральному Українським Робітничім Домі, від 22. березня 1919 р. виходив новий робітничий часопис "Українські Робітничі Вісти", що став величезною допомогою у всій праці Товаришення, а пізніше й інших роб.-фарм. організацій.

ПЕРШИЙ З'ІЗД СТОВАРИШЕННЯ УКР. РОБ. ДІМ.

В днях 16.—18. січня 1920 р. відбулися загальні річні збори, тоб-то перший з'їзд Товаришення Український Робітничий Дім, на який прибули представники членства Товаришення з різних місцевостей, зі сходу та заходу Канади. На цім з'їзді вирішено організувати по всій Канаді відділи Товаришення Український Робітничий Дім, а такі відділи або товариства, що матимуть свої власні дома, робити його філіями. З'їзд відповідно тому доповнив статут, та постановив, щоб скрізь при філіях й відділах Товаришення основувати школи для дорослих та дітей і видав поклик до всіх українських робітників та фермерів, щоб піддержували часопис "Укр. Роб. Вісти".

В 1920 році організовано кільканайцять відділів Товаришення в різних місцевостях Канади, а Укр. Роб. Дім в Веланд. Онт., що був збудований давніше, ще за старанням тамошнього відділу У. С.-Д. П., вирішив прилучитися до Товаришення і стати його філією. Філії створено також того року в Едмонтоні і Ріджайні, де побудовано гарні власні будинки.

При філіях і відділах Товаришення організовано драма-

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМПЕТ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ ДІМ 1927 Р.

Сидять (з-ліва на право): т. т. Д. Мойсюк, технічний секретар, М. Шатульський, секретар, Т. Кульчицький, голова, Д. Лобай, заступник секретаря; стоять: т. т. Н. Липка, член контрольної комісії, М. Ладан, член контрольної комісії, В. Чайковський, секретар-скарбник, Г. Кирилів, член контр. комісії.

тично-співацькі гуртки і освітні комітети. Організаційна і освітня праця пішла жвавішим темпом по всіх провінціях.

Стоваришення взяло жваву участь в кампанії за фондами на медичну допомогу Радянським Республікам. Сам заряд Стоваришення був ініціатором утворення Комітету Медичної Допомори Рад. Росії і Рад. Україні.

ДРУГИЙ З'ЇЗД СТОВАРИШЕННЯ УКР. РОБ. ДІМ.

На другім з'їзді Стов. У.Р.Д., що відбувся 27.—31. січня 1921 р. були вже делегати з Вінніпегу, Транскони, Іст Килдонан, Ман., Монреалу, Кве., Торонта, Гемилтону, Веланд, Содбори, Вест Форт Вил'ям, Онт., Едмонтону, Кардіф, Колгорст, Колмен, Алта., Ріджайни, Мус Джав, і Саскатуну, Саск.

Звіти делегатів на цім з'їзді виявили велику потребу поширення і поглиблення освітньої праці серед українського робітництва та фермерства. Зі зростом організації, виросли й вимоги до ньої. З'їзд вирішив звернути всю увагу членства Стоваришення на потребу освідомлювання себе самих та других, на засновання при філіях і відділах шкіл для дорослих та для дітей, і розповсюдження часопису "Укр. Роб. Вісти" та корисних для робітників книжок.

На Укр. Роб. Домі у Вінніпегу залишилося було ще коло \$23,000 довгу і з'їзд доручив всім філіям та відділам подбати за його сплacenня.

Другий з'їзд вирішив також розпочати кампанію за фондами на піддержання "Укр. Роб. Вістей" і на видавання книжок.

Статут Стоваришення в кількох місцях виправлено; назву заряду Стоваришення змінено на Екзекутивний Комітет; на сході і заході утворено окружні комітети Стоваришення з осідками в Торонто і Едмонтон, а центральні провінції залишено під безпосереднім завідуванням Екз. Комітету.

ТРЕТІЙ З'ЇЗД СТОВАРИШЕННЯ УКР. РОБ. ДІМ.

Третій з'їзд Стоваришення Укр. Роб. Дім, що відбувся 2.—6. лютого 1922 р. виявив дальший зріст Стоваришення і його діяльності.

В 1921 р. відділи в Іст Килдонан, Торолд і Кардіф побудували власні будинки і стали філіями Стоваришення. Збільшилось і число відділів. В з'їзді взяло участь 46 делегатів.

Звіти Екзекутивного Комітету Стоваришення і делегатів філій та відділів виявили жваву діяльність в цілому Стоваришенню. Головна увага в 1921 р. була звернена на допомогу голо-

дуючим в Рад. Республіках (на що філії і відділи зібрали десятки тисяч доларів), та на сплату довгу Укр. Роб. Дому у Вінніпегу і на допомогу робітничій пресі.

Третій з'їзд вирішив видати десять-доларові ноти на здобуття фонду на сплату довгу У.Р.Д. у Вінніпегу;

призначив місяці травень і листопад для кампанії на поміч "Укр. Роб. Вістям";

вирішив, що кожний член Товаришення має бути передплатником "У.Р.В.";

доручив філіям та відділам засновувати скрізь і провадити під своєю контролею Робітничі Діточі Школи, а також освітні комітети для дорослих;

заснувати Видавниче Товариство "Пролетарська Культура" ("Пролеткульт"), в яке кожна філія і кожний відділ мають вложити що найменше \$50.00, а коли можливо то дати ще й позичку;

перебрати Видавництво "Історія Культури" і об'єднати з Видавничим Товариством "Пролеткульт";

видавати журнал "Голос Праці";

доручив справу видання "Капіталу" К. Маркса в українським перекладі Видавничому Товариству "Пролеткульт";

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМПІТЕТ ЖІНОЧОЇ СЕКЦІЇ ТУРФІДІМ 1927 Р.

Сидять (з-ліва на право): т.т. Ольга Цуркаленко, секретар-скарбник, Галія Сивак, заступниця голови; стоять: т.т. Марія Адамс, заступниця прот. секретарки, Ева Степанюк, голова, Анна Мойсюк, прот. секретарка.

доручив всім філіям і відділам організувати відділи жінок-робітниць;

визнав всіх членів, що зложили по \$5.00 в своїх філіях і виконують членські вкладки Стів. Укр. Роб. Дім, членами цілого Товаришення;

визнав рееміграцію до Радянських Республік, з огляду на їхнє тяжке економічне положення, за небажану.

вирішив передати фонд, зібраний давніше на друкарські машини для "Робітничої Газети" в Києві, на фонд голодуючих на Радянській Україні та доручив Екзекутивному Комітетові і редакційному персоналові "У.Р.В." порозумітися з Комітетом Помочі Голодуючим в Рад. Росії, що до кампанії в користь голодуючим на Радянській Україні.

ЧЕТВЕРТИЙ З'ЇЗД СТОВАРИШЕННЯ УКР. РОБ. ДІМ.

Четвертий з'їзд С.У.Р.Д., що відбувся 15.—18. січня 1923 р. відзначив ще більший зріст Товаришення. В цьому з'їзді взяли вже участь представники 54 філій, відділів і товариств. Число робітничих та фермерських будинків Товаришення зросло за 1922 рік до 26.

Організаційна і освітня праця Товаришення розвинулася так широко, що переросла його сили, здатні до її виконання. Зросло число відділів і філій Товаришення, а зокрема організовано 17 відділів жінок-робітниць з загальним числом 450 членкинь. З них утворено Секцію Жіноч.-Робітниць при Стів. У.Р.Д., для якої Екз. Ком. Товаришення назначив Центральний Організаційний Комітет. Число Робітничих Діточих Шкіл теж зросло до того розміру, що з'їзд мусів поважно застановитися над сцентралізованням їх, заведенням в них одностайного плану навчання, видаванням для них підручників і підготовленням вчителів. Збільшилося домагання фермерів за поширенням між ними організаційної і освітньої діяльності.

Щоб задовольнити домагання, які ставило українське робітництво та фермерство до Товаришення, четвертий з'їзд вибрав Центральну Шкільну Раду для Робітничих Діточих Шкіл при С.У.Р.Д. і доручив їй завести порядок та одностайний план навчання у всіх Р.Д.Ш., зладити і видати відповідні шкільні підручники; а далі вирішив,

щоб Вид. Тов. "Пролеткульт" видавало місячний журнал "Голос Робітниць" для жінок-робітниць;

вислати організаторів для праці між фамерами;

встановити Провінціональні Виконавчі Комітети ТУРФДім

замість дотеперішніх східного та західного окружних комітетів;

заложити тримісячний курс підготовки вчителів для Роб. Діточих Шкіл при С.У.Р.Д.;

вибрав Центр. Комітет Технічної Помочі Рад. Україні;

затвердив організований у Вінніпегу Центр. Комітет Помочі Політичним В'язням у Східній Галичині і доручив йому вести дальшу кампанію за допомогою політичним в'язням, та полагав багато других важливих справ, що ждали його вирішення.

ПЯТИЙ З'ЇЗД СТОВАРИШЕННЯ УКР. РОБ. ДІМ.

Підсумки діяльності, зроблені на п'ятому з'їзді С.У.Р.Д., що відбувся 6.—9. лютого 1924 р., виявили, що Товаришення виросло у найповажнішу українську культурно-освітню інституцію в Канаді

В п'ятому з'їзді взяло участь 72 делегатів і делегаток, що репрезентували 30 філій та 28 відділів С.У.Р.Д. і 27 відділів Секції Жінчин-Робітниць С.У.Р.Д. З'їзд констатував, що працю, намічену на 1923 рік, Товаришення виконало майже цілковито. За те появились нові вимоги, для заспокоєння яких треба ще більшої праці.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ СЕКЦІ МОЛОДІ ТУРФДІМ 1927 Р.

Сидять (з-ліва на право): т.т. Галя Салига, секр.-скарбник, Федір Палюк, голова, Марія Білінська, прот. секретарка; стоять: т.т. Іван Вивюрський, заступник голови, Іван Аламбець, заступник прот. секр.

За підрахунком п'ятого з'їзду членство С.У.Р.Д. значно збільшилося. Зі збільшенням числа філій (тоб-то відділів Товаришення, що мають власні будинки), до 30, збільшилося і загальне майно Товаришення до \$307,242. Загальний довг проте зменшився до \$59,918.

П'ятий з'їзд вирішив в слідуючому році сплачувати довг на філіях Товаришення колективно і ударними кампаніями. Доки-ж цей довг не буде сплачений, з'їзд постановив, що відділи Товаришення повинні здержатися від будови будинків, а в ніякому разі не можуть братися до будови без дозволу Екзекутивного Комітету Товаришення.

Велику увагу звернув цей з'їзд на справу піднесення освітнього урівня членства Товаришення і вирішив, що в слідуючому році кожна філія та кожний відділ має обов'язково влаштувати, у вигідну для себе пору року, що-найменше 3-місячний освітній курс, на якому мають бути вивчувані в першу чергу слідуєчі предмети: українська мова, граматики, географія, історія, рахунки, англійська мова і політична грамота.

Для підготовки більшого числа вчителів для Роб. Діточих Шкіл і для курсів дорослих, п'ятий з'їзд вирішив влаштувати на слідуєчий рік чотири-місячний вчительський курс, якщо зголоситься не менше 30 курсантів.

З'їзд вирішив теж організувати Спілку Укр. Робітничої Молоді при Тов. У. Р. Д.;

доручив Вид. Тов. "Пролеткульт" видавати "Голос Робітниць" два рази в місяць;

підняв протест проти диких знущань та насильств над українськими працюючими масами, поневоленими Польщею і Румунією, та ухвалив відповідні резолюції.

в окремій резолюції з'їзд висловив свій глибокий жаль з приводу смерті Н. Леніна;

вислав привітання до В.У.Ц.В.К., т. Г. Ф. Гринькові, голові губвиконкому Київщини, і подяку т. Г. М. Одинцеві, членові президії комітету незаможників, а також висловив свою готовість прийняти участь в будові пам'ятника Шевченкові у Києві;

вирішив заснувати у Вінніпегу центральну драматично-музичну бібліотеку, для випозичування драматичних і музичних творів філіям та відділам Товаришення;

доручив Центральному Виконавчому Комітетові заінкорпорувати організацію на всю Канаду під назвою — Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім;

присвятив теж багато уваги Роб. Діточим Школам, в яких вчать і виховуються тисячі наших робітничих і фармерських

дітей, їхнім хорам і орхестрам, та багатьом іншим важливим справам, що дотичать діяльності Товаришення на користь широких мас українського робітництва й фармерства в Канаді.

ШЕСТИЙ З'ЇЗД ТОВАРИСТВА УКР. РОБ.-ФАРМ. ДІМ.

На шестому з'їзді, що відбувся 26.—28. січня 1925 р., Центральний Виконавчий Комітет дав звіт, що доручений йому обов'язок заінкорпорування Стів. Укр. Роб. Дім на всю домінію — під назвою Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім — він виконав і одержав для нього домініальний чартер. Тому то й цей з'їзд вже скликано під новою назвою організації.

Звіт Ц.В.К. на цьому з'їзді виявив, що Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім (скорочено ТУРФДім) за 1924 р. далі розвинулося й виросло. На з'їзд прибуло 89 делегатів і делегаток (самих делегаток було 21). Відділів ТУРФДім і об'єднаних з ним товариств було вже 68. Сама Жіноча Секція нараховувала 35 відділів і 807 членкинь, а Спілка Української Робітничої Молоді (СУРМ) мала 12 відділів і 445 членів та членкинь. Діточих шкіл було 38, а в них вчилася 1,719 дітей.

Ухвали минулого з'їзду виконано деякі повністю, а інші частинно. Виконано чимало корисної праці між фармерами, які почали горнутися до ТУРФДім. В кожній провінції відбу-

**ПРОВІНЦІОНАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ ТУРФДІМ
В ОНТЕРІО 1927 Р.**

Сидять (з-ліва на право): т. т. Катерина Стефаніська, Іван Бойчук, Павліна Чорній; стоять: т. т. Михайло Книш, Йосиф Зрадовський, Іван Унгуран, Василь Босович.

лися з добрим успіхом провінціональні з'їзди. ТУРФДім мало в цьому році будинків 41, а загальний його маєток виносив 383,006 доларів (на якому було \$45,123 заборгованости).

З важніших ухвал шестого з'їзду належить згадати ось такі:

Вирішено віднестися до Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства, та поробити необхідні старання, щоб воно почало видавати український фармерський часопис;

утворити при Центральному Виконавчому Комітеті і під його стислою контролею центральну шкільну раду, центральний освітній комітет і центральний мистецький комітет;

організувати й перевести 6-місячний Вищий Освітній Курс у Вінніпегу на кошти загального членства ТУРФДім;

об'єднати всі провінціональні організації Стіваришення Український Робітничий Дім в Онтеріо, Манітобі і Саскчевані, а також місцеві організації тої самої назви в Алберті і Бритиш Колумбії і робітничі та фармерські організації інших назв, що виявили бажання до такого об'єднання, під одною доміняльною інкорпорацією ТУРФДім;

вислати організаторів у фармерські околиці;

організувати округи з фармерських відділів ТУРФДім, що знаходяться недалеко одні від других, відповідно до положення й віддалення, та встановити для них окружні комітети, задля більш успішного ведення праці серед фармерів;

організувати в фармерських околицях, де це можливо, жіночі відділи або гуртки;

доручити Ц.В.К. вислати головного об'їздного організатора та організаторку для організаційної праці;

заснувати архів ТУРФДім при бібліотеці в його центральнім будинку у Вінніпегу;

заснувати обов'язково українські робітничі діточі школи при всіх відділах ТУРФДім; централізувати їх; завести в них одностайний плян навчання; вислати до них інспектора центральної шкільної ради; закладати діточі бібліотеки; зладити підручник для фізичних вправ, хороводної гри та забав і т. д.;

заснувати при кожному відділі ТУРФДім школу для неграмотних;

вислати діточу мандолінову оркестру при Укр. Роб. Домі у Вінніпегу на концертну об'їздку по західній та східній Канаді;

заснувати в У. Р. Д. у Вінніпегу центральну театральномюзичну бібліотеку;

взяти шефство над Уманським Сільсько-Господарським Технікумом на Радянській Україні і т. д.

З'їзд однодушно ухвалив протест проти білого терору в Польщі та Румунії.

Так-же само однодушно ухвалив цей шестий з'їзд вислати привітання всім працюючим Радянської України і всего С.Р.С.Р., жіночій літературній студії Спілки Селянських Письменників "Плуг" у Харкові, Союзові Пролетарських Письменників "Гарт", Союзові Селянських Письменників "Плуг", та Селянському Інтернаціоналові.

Незвичайно цікаво вияснив шестий з'їзд ТУРФДім своє становище у відношенні до робітничого і фермерського економічного та політичного руху. Ось його однодушно прийняті резолюції:

"З'їзд визнає корисним і потрібним для українських фермерів брати участь у фермерських економічних організаціях, а для робітників в трейд-юніях. В цих організаціях повинні як фермері так і робітники кооперувати з прогресивними елементами, що гуртуються в лівому крилі для того, щоб охороняти ці організації від контролю і впливу ворогів працюючих мас та втримати їх на услугах інтересів робітників та фермерів".

"Визнаючи, що як індустріальні робітники так і фермері є членами одної визискуваної класи працюючих і мають одного спільного ворога — капіталістичну клясу, з'їзд уважає за конечно потрібне об'єднання індустріальних робітників і фермерів в одну спільну політичну організацію трудових мас Канади, а іменно в Канадійську Фермерсько-Робітничу Партію, для спільної боротьби за робітничі і фермерські інтереси та за повне звільнення їх від визиску і гнету капіталізму. З'їзд доручає всім членам Тов.

ПРОВІНЦІОНАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМПІТЕТ ТУРФДІМ
В АЛБЕРТІ 1927 Р.

Сидять (з-ліва на право): т. т. В. Строїч (С.М.), М. Слободян, А. Юрійчук, О. Шидловський, О. Жукевич, А. Зень; стоять: т. т. К. Семкович, С. Чабан, І. Сембай, А. Зень, М. Мокрій.

У. Р.-Ф. Д., що входять в різні політичні, економічні, кооперативні, просвітні і заповогові організації, щоб вони домагалися, аби ті злучилися на федеративних основах в одну Канадійську Фармерсько-Робітничу Партію".

"З'їзд визнає корисним і потрібним основування заповогових організацій, як серед робітників так і серед фермерів, але вважає, що матимуть вони успіх тільки тоді, коли будуть злучені в одну сильну всекраєву організацію, тому доручає всім своїм відділам, де тільки можливо, основувати і підтримувати відділи Робітничого Заповогового Товариства, а в першу чергу самим до нього вступати".

"Робітничі і фермерські кооперативні спілки, як засіб організації дешевшого закупня, а також кориснішого впорядкованого збуту всяких продуктів і усунування галапасних посередників, з'їзд визнає за корисні і пожадані й тому заявляє свою піддержку робітничому і фермерському кооперативному рухові. Але такі спілки належить підтримувати тільки тоді, коли вони є дійсно кооперативні і їх контролюють самі робітники і фермері, а не бизнесмени й спекулянти. Все-ж таки з'їзд вважає, що до організування кооператив порадно приступати тільки після належного підготовлення й розрахунку всіх потрібних чинників. Для того з'їзд вважає, що це питання повинно бути перше всього широко і ясно обговорене і освітлене на сторінках преси".

"Визнаючи потребу об'єднання жіночого робітничого руху і координації праці різних жіночих робітничих організацій в Канаді,

з'їзд постановляє, щоб Центральний Комітет Жіночої Секції, в порозумінню з Центральним Виконавчим Комітетом ТУРФДім, і згідно з його директивами, навіязав звязки з жіночою робітничою організацією, відомою під назвою "Всекраєва Федерація Жіночих Ліг", для співпраці з нею в загальному русі працюючих жінок в Канаді".

Цими класово ясними й виразними резолюціями ТУРФДім дало відповідь на питання, якого ждали від нього українські робітники та фермері Канади як від свого культурно-освітнього провідника і засвідчило, що воно сповняє покладене на нього завдання.

СЕМИЙ З'ЇЗД ТУРФДІМ.

Семий з'їзд ТУРФДім відбувся 25.—27. січня 1926 р. У з'їзді взяло участь 94 делегатів і делегаток (самих делегаток було 21), багато місцевих і позамісцевих членів і членкинь організації та гостей, робітників і фермерів, що прибули послухати нарад найповажнішого в Канаді українського робітничо-фермерського зібрання.

Як цього можна було сподіватися, звіт Ц.В.К. виявив дальше поширення і збільшення ТУРФДім. Чимало з'орано за минулий рік нового поля як організаційною так і культурно-освітньою працею. Зовсім об'єднаних в ТУРФДім відділів було вже 64, не рахуючи таких місцевих товариств, що були звязані з нашою організацією, але їхні члени не були безпосередньо

її членами. Діточих шкіл було 38, драматичних гуртків 43, хорів 22, мандолінових і інших оркестр 40; будинків записаних на ТУРФДім і тих, що їх запис на ТУРФДім переводився, було 42. Преса наша побільшилася в 1925 р. ще одним фермерським часописом "Фармерське Життя".

Огляд праці за минулий рік виявив, що багато ухвал минулорічного з'їзду виконано, а деякі ще виконуються.

З'їзд досить довго застановлявся над допомогою робітнико-фермерській пресі з метою побільшити і уліпшити її. Ухвалено багато корисних рекомендацій до Робітнико-Фармерського Видавничого Товариства відносно "Українських Робітничих Вістей", "Робітниці" та "Фармерського Життя".

Для того, щоб можна було побільшити часописи, з'їзд вирішив в першу чергу побудувати новий будинок, або нову, додаткову часть при Укр. Роб. Домі у Вінніпегу, в якому має бути просторе приміщення для друкарні.

Всім відділам доручено краще дбати про розповсюдження часописів та літератури, особливо в місяцях ударної пресової кампанії, тоб-то в травні і листопаді.

Ц.В.К. доручено видати календар на 1927 р., а коли це не було-б можливе, то хоч ілюстрований альбом ТУРФДім, а також подбати про видання відповідних книжок для молоді.

На цьому з'їзді вирішено теж утворити при заряді кожного

**ПРОВІНЦІОНАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ ТОВАРИСТВА УКР. РОБ.-
ФАРМ. ДІМ В САСКЕЧЕВАНІ 1927 Р.**

Сидять (з-ліва на право): т. т. Н. Покімброта, прот. секретар, М. Рогоман, голова, С. Юрійчук, секретар-скарбник; стоять: т. т. С. Кальмуцький, М. Макутра, Н. Антонюк (члени контрольної комісії), В. Фостій, заступник голови, В. Горбатюк, заступник прот. секретаря.

відділу чотири допомогові комітети: 1) організаційний, 2) освітній, 3) мистецький, 4) шкільний, а при Центральнім Виконавчім Комітеті утворити такі-ж самі центральні комітети;

замість Спілки Української Робітничої Молоді організувати Секцію Молоді ТУРФДім;

організувати при всіх відділах, у вигідну для кожного з них пору року, місцеві освітні курси;

рішучо підпорядкувати централізації всі діточі школи, місцеві шкільні комітети та вчителів;

встановити у всіх будинках ТУРФДім кімнати-читальні;

доручити Ц.В.К. визначити кілька нагород для відділів за найкращі досягнення в організаційній та культурно-освітній праці;

кооперувати з іншими братніми організаціями на місцях і в центрі у загальних робітничих і фермерських справах та праці;

завести в діточих школах навчання ручних робіт та рисунка й малювання;

підтримувати кооперативний рух, але без належної підготовки та потрібного забезпечення не організувати місцевих кооператив, за які організація не буде брати відповідальності;

будувати Український Робітничий Дім в Торонто, з правом відкликатися за фондами в пресі і до організацій по всій Канаді;

встановити репараційний фонд з метою допомоги ушкодженню або знищенню будинкам ТУРФДім;

одобрити статут драматично-співацьких гуртків;

видати відозву до всего українського працюючого населення в Канаді, з покликом до організації і освітньої праці.

З'їзд вислав привітання всім організованим робітницям і селянкам, освітнім, культурним та мистецьким організаціям Радянської України, робітникам і селянам, робітницям і селянкам Західної України, і заяву співчуття з приводу смерті В. Блакитного на Рад. Україні.

ВОСЬМИЙ З'ІЗД ТУРФДІМ.

Восьмий з'їзд, що відбувся 17. --- 19. січня 1927 р., був посьогодні найповажнішою маніфестацією збільшення й розвитку ТУРФДім. В ньому взяло участь 101 делегатів і делегаток (самих делегаток було 29) від робітничих та фермерських відділів ТУРФДім, і 8 братніх делегатів від різних місцевих організацій з Манітоби, Алберти та Онтеріо.

Підсумовуючи досягнення ТУРФДім за 1926 рік з'їздова організаційно-освітня комісія у своїй резолюції каже таке:

“Звіти представників центральних та провінційальних комітетів, як і делегатів від відділів і товариств ТУРФДім виявили, що наша організація в 1926 році зробила багато корисної праці на організаційному, культурно-освітньому полі, зросла, піднесла урівень свідомости свого членства, наблизилася до неорганізованих робітничих та фермерських мас. Є поодинокі відділи, в яких праця дещо підупала, але загально організація піднеслася навіть в очах загалу трудового населення Канади.

З'їзд з особливим вдовolenням відзначає такі досягнення нашої організації в 1926 році:

1. Придбано 11 нових відділів.
2. Організовано Секцію Молоді і хоч організаційної та освітньої праці у ній ще не впорядковано, то все таки перший крок в цьому напрямі вже зроблено.
3. Збудовано великий центральний будинок на друкарню, школу та офіси у Вінніпегу, пороблено підготовчі роботи до збудовання Українського Робітничого Дому в Торонто та збудовано кілька нових будинків на провінції.
4. Вислано постійно організаторів по цілій Канаді, а в Алберті вислано ще й лектора з світляними образками та організаторку.
5. Вислано Вінніпегську Дівочу Мандолінову Оркестру в західню Канаду, а на сході їздила торонтонська оркестра, й обидві мали великий моральний та матеріяльний успіх.
6. Переведено три провінційальні з'їзди з більшим успіхом, як минулими роками.

Делегати й делегатки на окружний з'їзд Товариства Український Робітничо-Фермерський Дім, що відбувся 1. липня 1927 р. в Тімінс, Онт. По середині представник Центрального Виконавчого Комітету і Онтерійського Провінційального Комітету т. М. Попович.

7. Переведено кілька реєстрацій нових будинків на домініальну інкорпорацію ТУРФДім.

8. Вислано стало промовців в поблизькі місцевості.

9. Розсилано циркулярі, обіжники та квестіонарі, а також доклади по деяким питанням; вислано спроваджені з Європи драматичні твори та наукові книжки для спільного читання.

10. Видано порадник для робітничих кореспондентів, підручник фізичних вправ, статут Секції Молоді та великий збірник в сто пісень.

11. Закінчено успішно Вищий Освітній Курс*) і вислано згідно з постановами наших попередніх з'їздів 22 учителів (з самого В. О. К.) до праці в різних відділах.

12. Заосмотрювано шкільними підручниками та катальогами діточі школи й досягнуто кращої централізації та систематизації шкіл.

13. Переведено значну організаційну працю серед фермерів Манітоби в таких місцевостях, в яких до цього часу організатор ТУРФДім ще не бував.

14. Значно поширено і зміцнено нашу робітничо-фермерську пресу, а це є найкращою ознакою життєздатності нашої організації.

15. Зроблено великий поступ на полях драматичнім і музичнім та успішно започатковано нову галузь мистецтва в організації, а це плекання народніх танків.

Це є головні позитивні боки нашого організаційного й культурно-освітнього розвитку.

Але є справи цілком не виконані, або виконані лише частинно, і деякі з них в цілості, а деякі в зміненому вигляді лишаються до виконання на біжучий рік разом з новими, що їх ухвалив цей з'їзд".

За підсумками цього з'їзду, ТУРФДім нараховувало наприкінці 1926 р. 71 загальних відділів (членів 2,223), 41 відділів Жіночої Секції (членкинь 993), 30 відділів Секції Молоді (членів 1,422) і об'єднаних з ТУРФДім товариств 4 (з членством 85 осіб); разом було всіх відділів і товариств 146, з загальним числом 4,723 членів та членкинь.

Число будинків ТУРФДім збільшилося до 45, а крім цього є ще три куплені площі під будову нових будинків. Загальну вартість маєтку ТУРФДім оцінено на \$489,187, а на ній було зоборгованости \$86,428. Робітничих Діточих Шкіл в 1926 році було 41, а в них вчилася дітей 1,903. Драматично-співацьких гуртків було 46, а мандолінових та інших орхестр 58.

На слідуєчий рік з'їзд вирішив:

влаштувати одну ударну кампанію на побудовання Укр. Роб. Дому в Торонто;

не будувати нових будинків в других місцевостях, хіба що дана місцевість сама збере в себе хоч половину необхідних коштів;

влаштувати всекраєву кампанію за фондами на сплату

*) На Вищому Освітньому Курсі вчилася 40 учнів: 17 на кошт організації, а 23 на власний. Коштував він організацію \$4,780.98.

довгу додаткової частини центрального будинку у Вінніпегу на друкарню і школу;

рішучо виконати ухвалу минулого з'їзду про утворення при центральному і місцевих комітетах чотирох допоміжних комітетів — організаційного, освітнього, мистецького та шкільного і розподіл праці між ними;

одобрити утворені на провінціональних з'їздах округи;

утримувати надалі головного об'їздного організатора;

подбати, щоб всі члени й членкині, що живуть в Канаді більш як п'ять років, стали тутешніми громадянами;

перевести від 15. лютого до 15. березня 1927 р. ударну кампанію за збільшенням членства ТУРФДім;

встановити при Ц. В. К. ТУРФДім у Вінніпегу центральне бюро порад і допомоги приїжджаючим до Канади українським робітникам та фермерам, а в Монреалі, Торонто, Форт Вільям, Ріджайні, Саскатуні, Едмонтоні і Келгари утворити з тою-ж самою метою місцеві комітети;

вислати об'їздну організацію на організаційну працю між робітницями та фермерками;

встановити мінімальну членську вкладку для відділів Секції Молоді; доручити Ц. В. К. видавати книжки для молоді; звернути особливу увагу на організацію фермерської молоді;

заснувати знову 6-місячний Вищий Освітній Курс, що має провадити науку від листопада 1927 р. до травня 1928 р.; на курс має бути прийнято 10 курсантів на повні кошти організації, 20 на половину коштів, а всіх інших на власні кошти; загальну суму коштів В. О. К. розподілити пропорціонально на все членство організації; Ц. В. К. доручено порозумітися з Головним Зарядом Р. З. Т., що-до того, щоб В. О. К. влаштувати разом від обох організацій;

доручити Центральному Освітньому Комітетові виготовити однастайний план місцевих освітніх курсів для вжитку місцевих освітніх комітетів, а також ряд лекцій про значіння нашої освітньої організації, клясової освіти, пролетарських та народніх свят і т. д.;

визначити нагороди для відділів або товариств за найкращі досягнення в організаційній та культурно-освітній праці;

докласти всіх старань, щоб членство ТУРФДім вивчало англійську мову і для того засновувати 3 або 6-місячні курси науки англійської мови при відділах, особливо там, де не вчать її по вечерам в публичних школах;

вислати під час шкільних вакацій Вінніпегську Дівочу Манделінову Орхестру на концертну об'їздку по східній Канаді;

зробити у всіх відділах та товариствах належну підготовку, особливо виконанням ухвал цього з'їзду, до святкування в 1928 р. ювілею 10-літнього існування ТУРФДім;

поробити приготування й виробити плян засновання в Едмонтоні бурси для шкільної молоді;

доручити Центральному Виконавчому Комітетові і Центральному Шкільному Комітетові встановити комісію для випрацювання букваря і хоч першої читанки для Діточих Шкіл ТУРФДім; постачати шкільні бібліотеки новими книжками; вислати бодай раз на рік шкільного інспектора до всіх шкіл при відділах ТУРФДім; видавати вчительський журнал, або відступити для вчителів хоч одну сторінку в одному з наших органів;

визнати й надалі "Укр. Роб. Вісти" центральним органом ТУРФДім, "Робітницю" органом Жіночої Секції, "Фармерське Життя" органом фармерської частини членства ТУРФДім та подбати, щоб всі члени й членкині обов'язково їх передплачували;

видати альманах ТУРФДім в англійській мові;

запропонувати Робітничо-Фармерському Видавничому Товариству побільшити "Фармерське Життя" до восьми сторін, та почати видавати місячний журнал для молоді, що має теж обслуговувати Секцію Молоді ТУРФДім;

перевести в 1927 р. кампанію за фондами на закупно ротаційної пресової машини до друкарні;

видати великий ілюстрований календар ТУРФДім на 1928 рік, з нагоди ювілею 10-літнього існування організації.

Вирішено ще багато інших справ та ухвалено багато корисних постанов. Як це роблено минулими роками, так і цього разу ухвалено резолюції протесту проти білого терору на українських землях під Польщею, Румунією і Чехо-Словаччиною та домагання звільнення всіх політичних в'язнів. Зокрема підчеркнено протест проти засуду Михайла Білого в Тернополі на смертну кару. Вислано теж від з'їзду привітання всім працюючим Рад. України і Західньої України, а також культурно-освітнім та мистецьким організаціям Радянської України.

З'їзди ТУРФДім завжди викликали між українськими робітниками та фермерами в Канаді велике зацікавлення до себе. Про це свідчать численні привітання, пропозиції й побажання, що їх отримували з'їзди. До одного тільки восьмого з'їзду прислано було з усіх усюдів коло півтори сотні привітальних телеграм та листів. А ухвали з'їздів мали важливий вплив на весь культурно-освітній рух української робітничо-фермерської іміграції в Канаді.

ДОСЯГНЕННЯ ТУРФДІМ ЗА 10 РОКІВ.

Досягнення ТУРФДім за десять літ його існування такі, що ними має право наша робітничо-фермерська імміграція тішитися, а її вороги мають чого сердитися та непокоїтися. Належно оцінити їх може тільки той, хто добре знає якою безграмотною, некультурною і безпорадною українська імміграція приїздила до Канади, якою неорганізованою, несвідомою, задурманеною алкоголем та церковно-релігійним чадом вона була ще лише кільканадцять років тому назад.

Наші іммігранти — це переважно селянська біднота. Більшість їх не вміли навіть відповісти імміграційним урядникам при в'їзді до Канади, до якої народности вони належать. Тому записували наших іммігрантів “галіціянами”, “австріяками”, “буковинцями”, “русинами”, “рутенцями”, “росіянами” і т. д. Загляньте в урядовий перепис населення Канади з 1901 та 1911 р. р., а переконаєтеся, як мало з усієї нашої імміграції було таких, що казали записати себе Українцями. Відсоток грамотних людей між ними був дуже низький, за те п'яниць було багато, що в минулому бешкетували по містах та фермах.

Ось серед такої то нашої імміграції почала організаційну та культурно-освітню працю українська соціал-демократична організація, а від 1918 року продовжає її Товариство Український Робітничо-Фермерський Дім (що спершу звалось Товаришення Український Робітничий Дім). ТУРФДім організувало культурно-освітню працю, розгорнуло її широко й охопило тисячі українських робітників та фермерів, яких не могла-б була досягнути політична організація.

У найбільш віддалені місцевості, де живуть українські робітники або фермери, у найменші їхні гуртки, скрізь там, де, порівнюючи ще недавно, панувала “тьма кромішня”, проникло вже світло науки. Тисячі неграмотних навчилися читати й писати і чимало з них придбали собі знання, про яке колись не мріяли. Перед освітою вступалися у відлюдні, темні місця п'яна гульня й бешкети. У безпорадних колись наших іммігрантів зродилося бажання до організації, до культурно-освітньої діяльності: вирости відділи ТУРФДім по всій Канаді, а попри них і відділи других робітничих та фермерських організацій. Побудовано десятки прекрасних будинків — Українські Робітничі Доми та Українські Фермерські Доми. В тих будинках, немов в уліях, кожної днини йде жвава культурно-освітня праця.

Від вивчання грамоти ми прийшли вже до Вищого Освітнього Курсу.

Замість одного тижневого часопису, маємо: один три рази на тиждень, один раз на тиждень, та два журнали — один півмісячний і один місячний.

Від “Аматорського Клуба ім. Тобілевича” ми зробили поступ до “Українського Робітничого Театру” та до “Театральної Робітничої Студії”.

Із початкуючих учнів музики ми розвинули симфонічну оркестру та найкращі мандолінові оркестри в цілій країні.

Від початкового виховування дописувачів для наших часописів ми дійшли до заснування організації пролетарських письменників “Заокеанський Гарт” (Заокгарт — організований 20. серпня 1924 р. як філія “Гарту” на Україні, а від вересня 1926 р. самостійний).

Із малесеньких гуртків членкинь в аматорських гуртках, ми розвинули поважну організацію — Жіночу Секцію ТУРФДім, що нараховує десятки відділів по всій Канаді.

Ми збудували організацію з нашої робітничої та фермерської молоді — Секцію Молоді ТУРФДім, що до недавня була тільки мрією.

Десятки діточих шкіл при відділах ТУРФДім, в яких вчать-ся тисячі наших робітничих та фермерських дітей, — шкіл, що ми їх вдержуємо власним коштом — це досягнення, на яке, здавалося, треба-б ждати ще яких десятків років.

І все це зробили ми самі, робітники й фермері. Самотужки ми вчилися з книжок, часописів, а ще більше на досвіді з життя. Більш свідомі й розвинені допомагали менш свідомим. Є й такі між нами, що з самопосвятою жертвували найкращі літа свого життя нашій організації, нашій праці; занепадали на здоров'я від перевтоми; про свої особисті вигоди не думали, аби тільки двигнути всіх вперед, аби доказати панам і підпанкам, що без них обійдеться, що робітники й фермері можуть будувати культурні надбання так само, як будують і матеріальні багатства.

Не даром ненавидять нашу організацію всі ті “рідні” й “чужі” темні сили, що наживаються на темноті робітничих та фермерських мас. Не даром часто нападають на ню скаженими атаками англійська буржуазна преса та англійські буржуазні організації.

Бо ТУРФДім виховує з рабів сучасного ладу сміливих борців за звільнення працюючих мас, за краще життя на землі.

РОБІТНИЧЕ ЗАПОМОГОВЕ ТОВАРИСТВО

ЧОМУ І ЯК ОРГАНІЗОВАНО Р.З.Т.

Робітниче Запомогове Товариство організовано наприкінці 1922 р. за ініціативою членства Стотаришення Український Робітничий Дім (тепер ТУРФДім). Необхідність цієї організації викликало безперестанне місцеве а то й всекраєве (при допомозі часопису або відозв до організацій) колектування фондів на допомогу таким робітникам та фермерам, що в наслідок хвороби, каліцтва, або якогось іншого нещастя залишалися в такому положенні, що були примушені просити допомоги.

Ще за існування Української Соціал-Демократичної Партії ці часті колекти докучили були організації так, що нераз підносилися думка про те, чи не організувати-б якогось допомогового товариства, що взяло-б на себе справу допомоги у всіх случаях необхідности. Але в цій справі нічого не було зроблено, а колекти далі збільшалися.

Переважаюча більшість тих, що зверталися до наших організацій за допомогою, не були навіть їхніми членами. Вони довідувалися про робітничу або фермерську організацію аж тоді, як постигло їх нещастя. Часто-густо були це парохіяне різних церков, що зверталися в першу чергу до попів, а ці відправляли їх з нічим і дораджували йти до робітничих організацій, кажучи, що "то там помагають". І, звичайно, наші організації допомагали, бо хто-ж інший допоможе робітникові або фермерові в його нещастю. Траплялися теж випадки, що самим таки членам організації необхідно було допомагати.

Дійшло було до того, що чуть не на кожному підприємстві, чи то на концерті, чи на представленню, чи й на забаві, колектували гроші на допомогу комусь з тих бідняків. Це діялося в кожній місцевості, де існували наші організації, і лягало воно на них тягарем.

Щоб цему зарадити і необхідну допомогову діяльність попровадити організованим способом, запропоновано було у Вінніпегу організувати Робітниче Запомогове Товариство. 30. вересня 1922 р. відбулося в цій справі зібрання, на яке скликано членство відділу ТУРФДім у Вінніпегу, і тоді-ж таки організовано перший відділ Робітничого Запомогового Товариства, прийнято статут, вирішено заінкорпорувати його, вибрано Го-

ловний Заряд, якому доручено видати від імени Р.З.Т. поклик, щоб робітники по всій Канаді організувалися у відділи цієї організації.

ПОЧАТКОВИЙ РОЗВИТОК Р.З.Т.

Спершу не всі члени й членкині Стів. Укр. Роб. Дім зрозуміли необхідність й доцільність організованого Робітничого Запomoгoвoгo Товариства. Вони не добачали, що воно появилoся, як наслідок одної з тих необхідностей, які життя й розвиток наших організацій видвигнули перед нами. Не добачали вони й того, що Р.З.Т. може послужити нам ще й для організованнa маси таких робітників, яких не досягне ніяка інша наша організація; що в Р.З.Т. можна пізніше виховати тих робітників на свідомих борців за робітничі інтереси. І через це вони в початках й не дуже то допомагали розвитку Р.З.Т. На найближчому з'їзді С.У.Р.Д. дехто ставив навіть питання, чи годиться клясово-свідомим робітникам будувати таку організацію. Дехто вказував на те, що навіть започатковані не-робітничі українські запомогові організації не розвиваються.

Звичайно, на з'їзді С.У.Р.Д. ухвалено було більшістю голосів підтримувати Р.З.Т., але все таки залишилося чимало навіть активніших членів С.У.Р.Д., що заняли вижидаюче становище. Хотіли переконатися, як робітничий загаль віднесеться до Р.З.Т.

А відношення робітників загально було дуже прихильне до Р.З.Т. Під час, коли другі не-робітничі українські запомогові організації не користувалися симпатіями, Р.З.Т. почало помітно зростати, не зважаючи на це, що в початках не мало воно ні спеціальних організаторів, ані не проводило особливих кампаній за приєднанням нових членів.

ПЕРША КОНВЕНЦІЯ.

Перша конвенція Робітничого Запomoгoвoгo Товариства, що відбулася 30.—31. січня 1925 р. у Вінніпері, засвідчила не лише про життєздатність цієї нашої нової організації, але підтвердила сподівання на її швидкий розвиток у майбутньому.

До першої конвенції, тоб-то за два роки й чотири місяці існування Р.З.Т., було вже організованих 20 відділів, а в тих відділах нараховувало більш як тисячу членів і членкинь. В конвенції взяло участь 40 делегатів і делегаток (включно з Головним Зарядом) з таких місцевостей: Вінніпер, Іст Килдонан, Форт Вил'ям, Вест Форт Вил'ям, Торонто, Тімініс, Ріджайна.

Делегати і делегати на 3-тю конвенцію Робітничого Запального Товариства, що відбулася 21—22 січня 1927 р. у Вінніпегу.

Медисін Гет, Колгорст, Летбридж, Гилкрест, Колмен, Корбін, Едмонтон і Нордег.

Звіт Головного Заряду виявив, що за цей короткий час існування Р.З.Т. вже виплачено було допомоги з його каси \$3,571.63, а готівки на 1925 р. залишилося \$6,082.43. Число членів увесь час постійно збільшується. Зацікавлення організації теж збільшується, про що свідчать численні запитання за інформаціями відносно Р.З.Т.

Ухвали вже цієї першої конвенції Р.З.Т. виправдали сподівання, що ця організація буде корисна не тільки допомоговою діяльністю. Крім ухвалення поправок до статута, уповноваження Гол. Заряду дістати від імени Р.З.Т. домініальну інкорпорацію то-що, вже ця перша конвенція вирішила влаштувати школи для неграмотних, підтримувати Робітничі Діточі Школи ТУРФДім і посилати до них дітей членів Р.З.Т., підтримати Вищий Освітній Курс і вислати на него також учнів від відділів Р.З.Т., взяти шефство над Харківським Інститутом Народньої Освіти, та допомогти йому літературою на різних мовах, а також у налагодженню зв'язків з тутешніми науковими інституціями то-що.

Перша конвенція Р.З.Т. визнала "Українські Робітничі Вісти" своїм органом і уповноважила Головний Заряд дати цьому своєму органу в місяцях пресової кампанії фінансову допомогу. Вона теж ухвалила, що кожний член Р.З.Т. по трьох місяцях приналежності до організації повинен обов'язково стати передплатником "У.Р.В.", а кожна членкиня повинна передплачувати "Робітницю". Всім відділам Р.З.Т. доручено подбати, щоб у них були свої кореспонденти, що мають писати до "У.Р.В." про їхню діяльність і розвиток.

ДРУГА КОНВЕНЦІЯ.

Друга конвенція Р.З.Т. відбулася 29.—30. січня 1926 р. у Вінніпегу. Делегатів і делегаток було 45 (включно з членами Головного Заряду), з 22-ох місцевостей різних провінцій Канади.

За 1925 рік Р.З.Т. значно збільшилося і матеріально теж стало твердше на певний ґрунт. Воно мало вже 34 відділи, а в них 1,565 членів та членкинь. Приходи його збільшилися до \$13,915.15, а розходи до \$8,132.39; в касі залишилося з останнього року \$5,782.76. Допомоги виплачено членам та членкиням в 1925 р. \$5,662.15, а посмертного \$904.00.

І за цей минулий рік не можливо було ще Робітничому Запomoговому Товариству вислати свого організатора і збільша-

лося воно, головним чином, завдяки своїй корисній допомогівій діяльності. Все-ж таки треба відзначити, що Р.З.Т. дістало поміч від організаторів братніх організацій, особливо від організаторів ТУРФДім.

Як виявилось зі звітів на конвенції, Р.З.Т. зацікавилось освітньою справою і в 1925 р. мало вже курси для неграмотних, підтримувало діточі школи при відділах ТУРФДім, і Вищий Освітній Курс у Вінніпегу. До цього причинилися особливо старання Головного Заряду, який дбав про те, щоб відділи Р.З.Т. цікавилися цими справами.

Друга конвенція доручила Головному Зарядові:

рішуче робити дальші кроки й старання в справі домініальної інкорпорації Р.З.Т.;

видати статут Р.З.Т. в англійській мові так скоро, як справа домініальної інкорпорації буде налагоджена;

вислати організатора, що має задержуватися в кожній визначеній Головним Зарядом місцевості так довго, як цього на думку Головного Заряду вимагатимуть місцеві умовини;

поробити дальші кроки й старання в справі майбутнього організування діточої секції Р.З.Т.;

провадити в майбутньому у місяці лютім ударну організаційну кампанію, задля популяризування цілей і значіння Р.З.Т. та приєднування до нього нових членів і членкинь.

Конвенція визнала освітню працю серед членства Робітничого Запомогового Товариства дуже важливою частиною діяльності організації і поклала обовязок на всі свої відділи змагати до цілковитого викорінення неграмотности та поширення освіти серед членів і членкинь та їхніх дітей. Беручи на увагу, що попри Р.З.Т. існують братні організації, що провадять освітню працю, та що у злуці з ними і за їхньою допомогою відділам і членству Р.З.Т. лекше і краще можна досягнути в цій справі успіхи, конвенція вирішила й доручила відділам Р.З.Т.:

основувати і підтримувати разом з другими братніми організаціями курси для неграмотних;

підтримувати діточі школи при ТУРФДім і посилати до них своїх дітей, а де таких шкіл нема, в наслідок того, що нема там відділів ТУРФДім, то засновувати їх при відділах Р.З.Т.;

встановляти спільно з братніми організаціями освітні комітети і освітні курси для дорослих.

Визнавши Вищий Освітній Курс великим і важливим досягненням організованого українського робітництва та фармерства в Канаді, конвенція доручила всім відділам і членству

Р.З.Т. підтримувати його, а Головний Заряд уповноважила виасигнувати з організаційно-освітнього фонду головної каси двіста доларів на фонд В.О.К.

У відношенні до преси, конвенція вирішила, щоб як відділи так і членство Р.З.Т. завжди підтримували та поширювали "Українські Робітничі Вісти", "Робітницю" і "Фармерське Життя";

визнала надалі "Українські Робітничі Вісти" органом Р.З.Т.; зобов'язала кожний відділ Р.З.Т. передплачувати "Українські Робітничі Вісти", "Робітницю" і "Фармерське Життя";

доручила Головному Зарядові звернутися до Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства з просьбою, щоб воно час від часу відступало в "Українських Робітничих Вістях" сторінку для Р.З.Т., на якій мають бути вміщені статті про Р.З.Т. і інші робітничі запомогові справи, дописи від відділів Р.З.Т., лікарські поради і потрібні й корисні інформації.

Переведено теж чимало ухвал, що відносяться до впорядкованого ведення праці у відділах та у всій організації.

Вирішено теж, що на майбутнє необхідно мати постійного плаченого секретаря-скарбника в офісі Головного Заряду, бо надалі неможливо полагоджувати справи організації по вечерам, як це досі робилося.

Конвенція видала відозву до українського робітництва та фармерства в Канаді з покликом вступати в члени Р.З.Т.

Від підшефної інституції Інституту Народної Освіти у Харкові одержано листа з подякою, на який друга конвенція вислала свою відповідь та вирішила виасигнувати двіста доларів на передплату журналів для ІНО на різних мовах.

Ще дві важливі справи вирішила друга конвенція Р.З.Т.: 1) утворити спеціальний запомоговий фонд, що має бути збираний відділами при допомозі добровільних колект на масових мітингах, або публичних підприємствах, на евентуальну допомогу таким робітникам або робітницям, фармерам або фармеркам, що через лихий стан здоров'я не були прийняті до Р.З.Т., але за свою працю в робітничих або фармерських організаціях заслуговують на допомогу; 2) утворити фонд будови інституту-приюту для стариків та осиротілих дітей і з тою метою оподаткувати всіх членів по 50 цт., а членкинь по 25 цт. на рік. Обі ці ухвали зацікавили відтак широкий загаль українських робітників та фармерів не тільки в Канаді, але навіть і в Злучених Державах, де українські запомогові організації й собі забалакали про будову таких приютів.

ТРЕТЯ КОНВЕНЦІЯ.

Третя конвенція Р.З.Т., що відбулася 21.—22. січня 1927 р. репрезентувала вже солідну організацію і відзначила таке швидке збільшення членства, якого мабуть не знає ні одна інша українська організація на цій суходолі. Делегатів і делегатов прибуло на конвенцію 83, з 44 місцевостей різних провінцій Канади. Разом з членами Головного Заряду представників на конвенції було 95.

До кінця 1926 р. Р.З.Т. нараховувало всіх відділів 63, а в них членів та членкинь 3,355 (до кінця 1925 р. було ще тільки 32 відділи і 1,565 членів та членкинь). Грошовий оборот в 1926 р. теж пропорціонально збільшився: приходів було \$29,310.20; розходів \$20,740.66; залишилося готівки \$8,569.54. Разом з готівкою з минулих років, Р.З.Т. мало в касі під час третьої конвенції: \$20,434.73. До маєтку належить ще зарахувати куплену під інститут-приют фарму біля Вінніпегу, за яку заплачено \$1,800, і меблі в офісі, що коштували \$200. Спеціального фонду було \$109.74.

В 1926 р. виплачено допомоги хорим на суму \$12,925.25, а посмертного \$1,459.50. За один цей останній (1926) рік воно виплатило більше допомоги, як за перші три роки. Виплачено теж декілька допомог зі спеціального запомогового фонду.

ГОЛОВНИЙ ЗАРЯД РОБІТНИЧОГО ЗАПОМОГОВОГО Т-ВА В 1927 РОЦІ.

Сидять (з-ліва на право): т.т. Гр. Сидор, член контрольної комісії, Д. Дригбика, заступник голови, Ст. Хвалібога, голова, Ом. Хоміський, секретар-скарбник, І. Пастух, прот. секретар; стоять: т.т. М. Кашак, радний, А. Сивак, член контрольної комісії, М. Попович, радний, І. Карач, редактор, В. Кузик, радний, Т. Пилипас, заступник прот. секретаря.

За 1926 р. Р.З.Т. придбало майже дві тисячі нових членів та членкинь. Пояснюється це тільки тим, що Р.З.Т. являється корисною й необхідною організацією.

Крім допомогової діяльності, Р.З.Т. присвячувало чимало уваги й іншій праці та важливим для працюючих справам: допомагало Вищому Освітньому Курсові, діточим школам ТУРФДім, українській робітничо-фермерській пресі і т. д.; провадило активну боротьбу з неграмотністю, брало участь в освітній праці ТУРФДім то-що.

Третя Конвенція вирішила всю цю працю поширити й поглибити. В тому зміслі підтверджено відповідні ухвали минулорічної конвенції.

Крім цього вирішено:

звернутися до Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства з проською, щоб воно постійно відступало в "У.Р.В." місце для справ Р.З.Т., а в "Робітниці" щоб помішувало більше статтів про здоровля людини, лікарські поради то-що;

доручити Головному Зарядові порозумітися з Роб.-Фарм. Вид. Товариством в справі видання популярно наукової книжки про "першу поміч в наглих випадках";

виплатити двіста доларів на допомогу англійському робітничому часописові "Воркер", визнаючи його заслуги в боротьбі за робітничі справи, а особливо в обороні робітників чужинецького походження;

видати "Альманах Р.З.Т.", а якщо це виявилось би неможливо, то звернутися до Роб.-Фарм. Вид. Товариства з проською, щоб воно відступило хоч певну частину наміченого календаря на 1928 рік для Р.З.Т.;

допомогти побудованню Українського Робітничого Дому в Торонто;

надалі втримувати звязки з підшефною інституцією ІНО;

дбати про те, щоб всі члени й членкині Р.З.Т., управнені стати громадянами Канади, дістали канадійські натуралізаційні сертифікати;

визначити місяць квітень на ударну кампанію за збільшенням членства Р.З.Т.;

одобрити купно фарми під приют, оподаткувати на слідуєчий рік членів по одному доларові, а членкинь, що платять половину місячної вкладки, по 50 цт. на будову приюту; крім цього перевести в тягу року одну загальну кампанію за добровільними жертвами на приют;

уловноважити Головний Заряд будувати приют в слідуєчому році, якщо будуть для цього сприятливі умови;

уповноважити Головний Заряд вжити два акри землі на приютовій фармі на влаштування кладовища, яке теж необхідне для членства Р.З.Т., особливо у Вінніпегу та поближких околицях.

ВИГЛЯДИ НА МАЙБУТНЄ.

Всі ці важливіші ухвали як попередніх двох, так і третьої конвенції Р.З.Т., що тут про них згадується, свідчать вимовно, як і ця запомогова організація уважливо ставиться до всіх справ, з якими організованим робітникам та фермерам доводиться зустрічатися. Тим то й зовсім виправдалися наші старання, щоб її збудувати.

Робітниче Запомогове Товариство росте з кожним роком, з кожним місяцем, з кожним тижнем. Робітники, а навіть фермери, горнуть до нього скоріше, як до якої іншої нашої організації, бо до цього примушують їх життєві обставини. Матеріальна допомога скоріше всего переконує навіть малосвідомого робітника чи фермера в необхідності вступити до організації, бо він весь час живе під загрозою ушкодження свого здоров'я.

Вступаючи до Р.З.Т., ці, що не належали до ніякої організації, роблять перший крок в напрямі приєднання до загального робітничого руху. В Р.З.Т. вони вчаться в першу чергу організованим способом допомагати собі у випадках хвороби, каліцтва то-що, а згодом навчаються організованою громадою допомагати собі, разом з другими організованими робітниками, і в інших, загальних робітничих справах. Таким способом вони увійдуть у загальний робітничий рух і візьмуть участь в класовій боротьбі. В цьому повинні допомагати всі класово свідомі робітники.

Вже за цей короткий час існування Р.З.Т. помітно, як швидко в цьому напрямі розвивається його членство. Де-далі, воно що-раз більше цікавиться працею наших братніх організацій, знайомиться з нею, бере в ній участь. Чимало робітників, що попередніше не належали до ніякої організації, вступивши до Р.З.Т., по деякому часі стали членами й других наших організацій і прекрасно в них працюють.

Тому необхідно підтримувати Р.З.Т., належати до нього, працювати в ньому, бо воно розвивається й виросте у найбільшу нашу робітничо-фермерську масову організацію, якої існування й корисна праця залежала й залежатиме від нашої у ній участі.

РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКЕ ВИДАВ- НИЧЕ ТОВАРИСТВО

Робітничо-фермерське Видавниче Товариство, це наша наймолодша організація і наймолодше та одинокє в Канаді і Злучених Державах українське робітничо-фермерське видавництво. В минулому існували в Канаді українські робітничі видавництва, а незалежних фермерських видавництв зовсім не було. Аж оце вперше українські робітники й фермері організували собі спільно своє робітничо-фермерське видавництво.

Досі не було у нас ще солідної окремої видавничої організації. Всі наші видавництва в минулому, хоч і називалися всякими окремими назвами, на ділі всецїло належали до організацій, які їх створили, і незалежно вони нічого не робили, ніяких своїх видавничих справ самостійно не вирішували.

Перший український робітничий соціалістичний часопис “Червоний Прапор” (що почав виходити 15. листопада 1907 р.) видавав український відділ Соціалістичної Партії Канади у Вінніпегу.

В травні 1909 р. організовано у Вінніпегу Українську Соціалістичну Видавничу Спілку (на “шерах” по 50 цт.), що почала того-ж місяця й року видавати новий укр. соціалістичний часопис “Робочий Народ”. Була це перша українська робітнича видавнича організація на американському континенті, але була це тільки фірма, а справн видавництва на ділі вирішував спершу український відділ Соціалістичної Партії Канади, а пізніше український відділ Соціал-Демократичної Партії Канади та екекутива Федерації Українських Соціал-Демократів.

В березні 1911 року Українська Соціалістична Видавнича Спілка перейменувала себе на Видавничу Спілку “Робочого Народу”, але від цього вона ні чуть не стала іншою, як була під старою назвою. Наприкінці 1914 р. її ліквідовано і видавництво перейшло до рук екекутивного комітету Української Соціал-Демократичної Партії. Він видавав “Робочий Народ” весь час, аж до заборони часопису канадійською владою.

Коли треба було видавати “Українські Робітничі Вісти” (почали виходити 22. березня 1919 р.), то довелося в тодішніх умовах зробити їхнім видавцем “Вінніпег Трейдс енд Лейбор Кавнс’л”. Аж наприкінці травня 1920 р. організовано було Ви-

давниче Товаришення "Українських Робітничих Вістей", яке й перебрало з початком червня того-ж року видавання часопису у свої руки. Але-ж і це було більш "для формальности", щоб задовольнити законні вимоги.

На з'їзді Товаришення Укр. Роб. Дім в лютім 1922 року створено було ще Видавничу Спілку "Пролетарська Культура" (скорочено "Пролеткульт"), з якою об'єднано хвилево організоване в Торонто Видавництво "Історія Культури", але й це було те-ж саме, що й інші дотодішні видавництва.

На ділі в нас не було як слід організованого видавництва, як окремого підприємства, що провадило-б видавничу діяльність так-же само ділово, як, наприклад, ТУРФДім провадить свою культурно-освітню діяльність. Відповідальні робітники у видавництві давали звіти на з'їздах ТУРФДім, і перед тими з'їздами та перед вибраними ними контрольними комісіями вони й були відповідальні, а Видавниче Товаришення "У.Р.В." в дійсності залишалося більше на записаному папері.

Таку постановку видавничої справи пояснювалося у нас необхідністю залишення повної контролі над видавництвом

**РАДА ДИРЕКТОРІВ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКОГО ВИДАВНИЧОГО
ТОВАРИСТВА В 1927 РОЦІ**

Сидять (з-ліва на право): т. т. М. Шатувський, (заступає секретаря-скарбника, т. І. Навізівського, у його відсутности), В. Н. Колісник, голова, Д. Лобай, прот. секретар; стоять І. Пастух, заступник голови, О. Хоміцький, заступник прот. секретаря.

в руках нашої масової організації, від якої залежить існування нашої преси і всего видавництва. Але це було неправильно, бо існування нашого видавництва, як дійсного, окремого (в розумінні видавничої діяльності) підприємства, не виключало такої повної контролю, бо члени партії і ТУРФДім, зацікавлені нашим видавництвом, можуть бути членами видавничої організації і мати повну контролю над нею внутрі, а крім цього, видавнича організація, через своїх урядників, завжди може давати звіти і перед партійним членством і перед з'їздами ТУРФДім, що було-б другою контролею, зовні. Від старої постановки справи, що перейшла до нас ще від самих початків історії українських робітничих видавництв, терпіли наші видавництва і цьому необхідно було зарадити.

Справу цю порушувано і на конференціях українського членства Компартії, і на з'їздах ТУРФДім. Остаточо вирішено було організувати на уділах дійсне видавниче товариство, як окреме видавниче підприємство, а членами його повинні ставати члени досі існуючих наших організацій. А тому, що у всіх наших організаціях та у всій нашій праці об'єднані як робітники так і фермери, видавниче товариство має бути теж робітничо-фермерським.

Отже 15. серпня 1924 р. у Вінніпегу організовано на уділах і заінкорпоровано Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство. На перших-же зборах уділовців, яких було біля сотні, прочитано чартер, прийнято статут, вибрано Раду Директорів (5), їхніх заступників і контрольну комісію, уповноважено Раду Директорів перебрати від Видавничого Товаришення "Укр. Роб. Вістей" видавання "Укр. Роб. Вістей" і "Робітниця", та вирішено платню робітників, що працювали при них.

Пізніше Рада Директорів Р.-Ф. В. Т. підписала угоду з Товаришенням Український Робітничий Дім що-до винайму його друкарні та приміщення в Укр. Роб. Домі, вирішила платню всіх друкарняних робітників і перебрала видавниче підприємство в свої руки. Від тоді видавничу справу у нас поставлено на правильний шлях.

Всіми справами Р.-Ф. В. Т. між річними загальними зборами шерівців завідує Рада Директорів. Весь той час перед нею відповідальні всі робітники Р.-Ф. В. Т. А сама Рада Директорів дає свої звіти перед річними загальними зборами шерівців, а також доручає одному з директорів, або-ж, звичайно, завідуючому адміністарцією видавництва, щоб він від імені Р.-Ф. В. Т. дав звіт та загальні інформації про стан преси й видавництва взагалі з'їздові ТУРФДім. Загальні збори шерівців

РЕДАКЦІЙНІ РОБІТНИКИ І АДМІНІСТРАТОР НАШОЇ ПРЕСИ.

Ліворуч: тов. І. НАВІ-ЗІВСЬКИЙ — працює від 1911 р. як завідуючий друкарнею, адміністратор та деякий час редактор "Роб. Народу", потім завідуючий адміністрацією та друкарнею наших часописів.

Праворуч: т. М. ПОПОВИЧ — працює від 1911 р. як співредактор і адміністратор, потім редактор "Роб. Народу", пізніше редактор "Голосу Праці", "Голосу Робітничий", "Укр. Роб. Вістей" і цього "Роб. Фарм. Календаря".

З-ліва на право: т. Д. ЛОБАЙ, працює від 1915 р. деякий час як редактор, пізніше як адміністратор, потім як співредактор "Роб. Народу", а від 1919 р. як редактор "У.Р.В."; т. М. ШАТУЛЬСЬКИЙ, редактор "У.Р.В." від березня 1920 р.; т. І. КАРАЧ, редакційний співробітник "У.Р.В." від листопада 1926 р.

З-ліва на право: т. Д. ПРИСТАШ, редактор "Фармерського Життя"; т. М. ІР-ЧАН, редактор "Робітничий" і "Світу Молоді"; т. І. ВИВЮРСЬКИЙ, редакційний співробітник "Світу Молоді" від серпня 1927 р.

вирішують плян видавничої діяльності Р.-Ф. В. Т. на слідуючий рік та дають директиви Раді Директорів, при чому завжди беруть на увагу рекомендації, пропозиції та просьби братніх організацій: ТУРФДім, Р. З. Т. та конференцій українського членства Комуністичної Партії.

Досі відбулося 3 річних загальних зборів Р.-Ф. В. Т.: 1925, 1926 і 1927 р. р. (в січні кожного року). На кождих із них вирішувано, між іншим, кілька шерів має бути проданих, і досі продано їх коло трьох соток, а шеровці Р.-Ф. В. Т. є по всіх місцевостях, де тільки існують робітничі або фермерські відділи наших організацій. Шеровці з-поза Вінніпегу присилають місцевим шеровцям свої уповноваження, щоб ці заступали їх на загальних зборах. Делегати, що приїздять на з'їзди, беруть самі участь в загальних зборах Р.-Ф. В. Т. Якщо є між делегатами такі, що ще не є шеровцями, то стають ними, щоб брати участь у загальних зборах Р.-Ф. В. Т. Таким способом Р.-Ф. В. Т. тісно звязане з усіма нашими другими організаціями.

За цей недовгий ще час свого існування Р.-Ф. В. Т. видало декілька нових книжок; почало в 1925 р. (1. квітня) видавати часопис для фермерів "Фермерське Життя", який користується великим успіхом між фермерами; перебрало на себе й допровадило до успішного кінця видання першого тому "Капіталу", К. Маркса, та забезпечило своє власне видання дальших двох томів цього твору для Канади і Злучених Держав; видає від березня 1927 р. журнал для молоді "Світ Молоді"; обслуговує весь час всі наші організації виконанням всяких замовлених друків та видань і т. д.

На домагання останнього з'їзду ТУРФДім та конвенції Р. З. Т. Робітниче-Фермерське Видавниче Товариство вирішило видати оцей "Робітниче-Фермерський Календар". Але не легко було виконати цю ухвалу. Редакційні робітники мали й так стільки важливої роботи, що не справлялися з нею, хоч декотрі працюють постійно по кільканайцять годин, а часом цілі дні і цілі ночі. Вже більш як один рік так складається, що завжди один то другий з цих робітників мусить залишати працю і виїздити, а праця та, яку він виконував, у його відсутности спадає на других і так перетяжених своєю власною працею. Були й інші перешкоди. Але не зважаючи на все це, Р.-Ф. В. Т. постаралося задовольнити ці домагання, сподіючись, що це допоможе ще більш успішному розвитку всіх наших організацій у майбутньому.

М. Попович.

ТЕХНІЧНІ РОБІТНИКИ НАШОЇ ПРЕСИ.

РОБІТНИКИ У ВІДДІЛІ НАБОРУ І КОМПОЗИЦІЇ.

Сидять (з-ліва на право): т.т. Т. Лобай, лайнотайпщик; Ю. Канюга, лайнотайпщик; С. Василюк, лайнотайпщик; Д. Хоміцький, композитор і лайнотайпщик; стоять: т.т. І. Гуцько, Ф. Палюк, А. Кобилянський (всі три учні-лайнотайпщики); І. Гагалюк, новоприйнятий учень на композитора.

РОБІТНИКИ В АДМІНІСТРАЦІЇ, ДРУКАРНІ І ЕКСПЕДИЦІЇ.

Сидять (з-ліва на право): т.т. Н. Бідулька, пресмен; А. Сивак і М. Бобовський, робітники в адміністрації; І. Слободян, експедитор; стоять: т.т. М. Палюк, нічний пресфідер; Б. Німцович, денний пресфідер; В. Соколовський, і М. Кендзерський, учні-помічники в експедиції і друкарні.

ЗМІСТ КАЛЕНДАРЯ

	Стор.
Як повстав календар	3
Міжнародні робітничі свята	9
Державні свята в Канаді	9
Календарна табличка на переступний 1928 рік	10
Історично-революційний календар	11
Десять років радянської влади. І. Ткачук	33
Союз Радянських Соціалістичних Республік	73
Стародавні жителі України. Акад. Д. Яворницький	79
Радянська культура понад Дніпром. Агроном Рюкко	88
Календар, що виходив 100 літ на Україні. Степан Бразуль	91
Кобза — укр. народний інструмент. П. Козицький	94
Під прикриттям хреста й закона. Л. Страладо	98
Про Китай і Китайців	103
Химери моди. П. Біляев	121
Шукання Атлантиди. П. Біляев	125
Злука двох континентів	128
Люде з Сіхота-Алін	129
Арабія сьогодні	130
Сучасна Монголія. Л. Олін	131
Перші кроки пароплавства	135
Панамський канал. Л. Б.	137
Американські контрабандисти і почта. П. Біляев	141
Ісаак Ньютон	143
Рефлекторний телескоп. С. І. П.	149
Ракетою на місяць. П. Біляев	151
Світ у майбутньому	153
Як відкрито північний бігун. Проф. Ю. Шокальський	154
Як ми перелетіли північний бігун. Роальд Амундсен	159
Аеропляном через Атлантик. Ч. А. Ліндберг	164
Історія летунства	167
Досягнення радянської авіації	169
Атака неба. П. Біляев	170
Соняшне світло як пожива	172
З чого складається людина та яка її вартість	174
Людина — це те, що вона їсть	175
Українська література. А. Н. М.	177
Поети й інтелігенція. Василь Стефаник	185
З життя Марка Твейна	186
Інтернаціонал. (Гімн.)	187
Уривки із творів Шевченка. (Вірші.)	188
Товаришам із тюрми. (Вірш.) Іван Франко	189
Ленін вмер. (Вірш.) М. Йогансен	190
Помер? (Вірш.) М. Терещенко	191
Леніну. (Вірш.) О. Ведміцький	192
Три сини. (Вірш.) П. Тичина	193
Галичина. (Вірш.) В. Яблуненко	194

	Стор.
Аз єсьм робітник. (Вірш.) М. Хвильовий	195
З книги "Воскресші". (Вірш.) Май-Дніпрович	195
Як Збруч річку проходили... (Вірш.) І. Кулик	196
Божкам паперовим. (Вірш.) О. Звонець	198
Льокаї. (Вірш.) В. Проноза	198
Дніпрельстан. (Вірш.) Володимир Сосюра	200
Сини. (Оповідання.) Василь Стефаник	202
Два заповіти. (Вірш.) О. Жилко	206
Друг. (Оповідання.) Л. Кардиналовська	207
Непереможні — ми! (Вірш.) І. Кириленко	210
Прощання. (Оповідання.) Петро Козланюк	211
Орлята. (Вірш.) Я. Купало	216
Віче. (Оповідання.) М. Козоріс	217
Їхня зверху. Остап Вишня	224
Товаришам. (Вірш.) Іван Франко	225
"Національній Раді". (Вірш.) В. Валентин	226
Як я вчився. (Оповідання.) Максим Горький	227
Бунт. Базо Лаврін	239
Перед боєм. (Вірш.) М. Кічура	240
Про походження людини. Д. Присташ	241
Що діється в одній секунді	260
Північна й середня Америка	261
Дещо про Канаду. М. Попович	264
Трейд-юнійний рух в Канаді. Тим Бак	271
Про канадійську конституцію	287
Комуністи й соціалісти за часів Маркса й Енгельса	289
Політичний робітничий рух в Канаді. М. Попович	290
Фармерський рух в Канаді. М. Попович	307
Молочарські кооперативи. Д. Присташ	324
Деякі факти про Канаду	328
Українські робітничо-фармерські організації: Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім; Робітниче Запомогове Товариство; Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство. М. Попович	329

ІЛЮСТРАЦІЇ

Володимир Іліч Ульянов (Ленін)	35
Олексій Іванович Риков	37
Михайло І. Калінін	39
К. Ворошилов	41
Завод в Дніпропетровську, на Україні	43
Іосиф В. Сталін	45
Влас Яковлевич Чубар	47
Григорій Іванович Петровський	49
Члени президії і гості на Всеукраїнському З'їзді Незаможних Селян	51
А. Буценко	53
Микола Олексієвич Скрипник	55
Тарас Шевченко перед смертю. (З фільми "Тарас Шевченко".)	57
Збори Клубу Політичних Емігрантів Зах. України	59

	Стор.
Бувша палата князів в Криму, тепер робітничий санаторій	61
В робітничому санаторії	63
Василь І. Порайко	65
Г. І. Петровський серед дітей	67
Нові мешкальні будинки для робітників в Донбасі	69
Картини з українського фільму "Тарас Трясило"	71
Бувша царська палата, нині музей	77
Академик Д. Яворницький	79
Карта України	90
Палата Праці в Донбасі	93
Полтавська Окружна Капеля Бандуристів	95
З'їзд Музичного Т-ва ім. Леонтовича	97
Кати відрубують голови китайським революціонерам	99
За царських часів в Росії	101
Мапа більшої частини Китаю	105
Підчас голоду в Китаю	107
Китайські робітниці-революціонерки	109
Др. Сун Ят-Сен	111
Евген Чен	113
Сун Цін-Лін	115
Китайська революціонерка промовляє через радіо	116
Один з катів Чан Цо-Ліна	117
Відрубана голова китайського революціонера	117
Арештована китайська робітниця	119
Революційне кантонське військо	119
Прикраси в ушах дикуна	121
Модна прикраса Зулусів	123
Татуїровка обличчя тубильця	123
Біля Дніпрових порогів	124
Млин Канадійської Агрокомуні в Мігаєві, на Рад. Україні	127
Жінка бедуїнських племен в Арабії	130
Монгольські юрти	131
Тип жителя Монголії	133
Г. Таїрова, селянка з Монголії	133
Шлюзи Панамського каналу	139
Дніпрові пороги	140
Ісаак Нютон	143
Кружляння Місяця навколо Землі	145
Міжпланетна ракета	151
Північний бігун і підбігунові околиці	155
Рюальд Амундсен	161
Ескімоси	163
Чарлс Е. Ліндберг	164
Мапа дороги, якою летів Ліндберг	165
Ричард Е. Бирд	167
Тарас Шевченко	179
Іван Франко	181
Василь Стефаник	183
Мавзолей Леніна	191
Українські червоні запасні командіри	197
Перше Травня в Харкові	199

	Стор.
Підготовча праця коло будови Дніпрельстану	201
Максим Горький	227
Трактори на Україні за роботою	231
Малполюдина з острова Яви	243
Голова пилтадавської людини	245
Західня Європа під час 3-го міжледникового періоду	247
Неандертальська людина	251
Образці на кістяній та камяній плитках з-перед 30,000 літ	253
Образкове порівняння, що стверджує теорію еволюції	257
Представники чотирох людських рас	259
Вуглева копальня в Брул Майнс, Алта.	261
Майнери, готові йти до праці	265
Лісові робітники коло Мішел. Б.К.	267
Похорон майнера в Кадомін, Алта.	269
Майнерське кладовище в Кадомін, Алта.	269
Тим Бак	271
Страйкері-майнери викинені з помешкань	273
Майнерська читальня у шатрі	275
Група страйкерів в Брул, Алта.	275
Джим Б. Меклаклін	277
А. Р. Мошер	279
М. М. Меклін	279
Вид на копальню і помешкання майнерів в Дромгелер, Алта.	281
Делегати на конвенцію "Ю.М.В.К."	283
Луїс Мекдоналд	285
Іван Стокалюк	285
Образок з часів страйку в Дромгелер, Алта.	287
Український Робітничий Дім в Торонто, Онт.	293
Український Робітничий Дім в Тіммінс, Онт.	297
Український Робітничий Дім в Едмонтоні, Алта.	309
Український Робітничий Дім в Саскатуні, Саск.	313
Перша Рада Директорів "Ю.Ф.А."	315
Генрі Вайз Вуд	317
Український Робітничий Дім у Вінніпегу	333
Делегати й делегатки на 8-ий з'їзд ТУРФДім	335
Центральний Виконавчий Комітет ТУРФДім 1927 р.	337
Центральний Комітет Жіночої Секції ТУРФДім 1927 р.	339
Центральний Комітет Секції Молоді ТУРФДім 1927 р.	341
Провінціональний Виконавчий Комітет ТУРФДім в Онтеріо 1927 р.	343
Провінціональний Виконавчий Комітет ТУРФДім в Алберті 1927 р.	345
Провінціональний Виконавчий Комітет ТУРФДім в Саскечевані 1927 р.	347
Делегати й делегатки на окружний з'їзд ТУРФДім в Тіммінс, Онт.	349
Делегати й делегатки на 3-тю конвенцію Р. З. Т.	357
Головний Заряд Р. З. Т. 1927 р.	359
Рада директорів Роб.-Фарм. Видавничого Товариства 1927 р.	365
Редакційні робітники і адміністратор нашої преси	367
Технічні робітники нашої преси: робітники в адміністрації, друкарні й експедиції; робітники у відділі набору і композиції	369

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ

одинокій всеукраїнській українській робітничо-фермерській культурно-освітній організації в Канаді

ТУРФДІМ

(Т-ВА УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧО-ФЕРМЕРСЬКИЙ ДІМ)

Товариство має свої відділи по всій Канаді;

має **60 власних будинків**, вартости коло **800 тисяч доларів**; в тих будинках провадиться постійно культурно-освітня праця і наука для її старших і молодших членів та членкинь;

при відділах Товариства є **50 дитячих шкіл**, у яких вчиться більш як **2,000 дітей**, школи для неграмотних і курси англійської мови;

при відділах існують теж драматичні гуртки, хори, мандолінові оркестри;

ТУРФДім помагає у всякий спосіб іммігрантам.

Членство ТУРФДім наприкінці 1927 р. перевищало цифру **6 тисяч**.

Вступна вкладка для нововступаючих членів виноситься всего **5 доларів**, для жінок **1 долара**.

Відділи встановлюють собі свої власні місячні вкладки і вони виносять від **15 цт.** до **50 цт.** в загальних відділах, а від **15 цт.** до **25 цт.** в жіночих відділах.

Жінки-членкині Товариства організуються в окремі жіночі відділи, які є організовані у **ЖІНОЧУ СЕКЦІЮ ТУРФДім** з метою поширювання організації і освіти серед працюючих жінок.

Робітничо-фермерська молодь організується в **СЕКЦІЮ МОЛОДІ ТУРФДім** з метою координації своєї праці в школах, драматично-співацьких гуртках, оркестральних гуртках при відділах ТУРФДім і поширювання своєї діяльності серед робітничої та фермерської молоді взагалі.

Вступної вкладки до відділів Секції Молоді немає, а члени й членкині платять по **5 центів** місячної вкладки.

Вписуйтеся в члени ТУРФДім або його Секцій і користайте з його діяльності. В єдності й свідомості сила працюючих!

За статутом ТУРФДім та інформаціями зголошуйтеся або пишіть на адресу:

**UKRAINIAN LABOR-FARMER
TEMPLE ASS'N**

Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ

найбільшої української робітничої заповогової організації в Канаді,
щоб разом з другими робітниками забезпечити себе на випадок хо-
роби або каліцтва, а своєю сім'єю, або тих, кого удержуєте,
на випадок вашої смерті.

Такою організацією, що допоможе вам, є

РОБІТНИЧЕ ЗАПОВОГОВЕ ТОВАРИСТВО

Воно виплачує своїм членам у випадках хвороби або каліцтва:
по трьох місяцях приналежності до організації по 7 доларів
тижнево через десять тижнів в році; після одного року приналеж-
ності до організації по 10 доларів і 50 ц. тижнево через 10 тижнів
в році.

Якщо хорий член не видужає за десять тижнів, то може ще
дістати половину тої допомоги через додаткових п'ять тижнів.

На випадок смерті члена, Р.З.Т. виплачує його спадкоємцям:
в першому році, по трьох місяцях приналежності до організації,
100 доларів; в другому році 200 доларів; в третьому 300 доларів;
в четвертому 400 доларів; в п'ятому і дальших роках 500 доларів.

Вступна вкладка в Р.З.Т. вносить 1 долар і місячна членська
вкладка вносить тільки 1 долар для мушчин, а 50 центів для жінок.

Жінки, що платять половину вкладки, тоб-то 50 центів місячно,
мають право до половини заповоги та посмертного.

Робітниче Заповогове Товариство має по всій Канаді 6,000 чле-
нів та членкинь і далі постійно збільшується.

За час свого існування, від кінця 1922 року до кінця 1927 року,
Р.З.Т. виплатило вже \$46,991.03 заповоги своїм членам та членки-
ням і \$5,163.50 посмертного.

Р.З.Т. купило фарму близько Вінніпегу, на якій буде небавом
побудований приют для старих і для осиротілих робітничих та фар-
мерських дітей.

Р.З.Т. допомагає теж культурно-освітній праці робітничих та
фермерських інституцій і взагалі дбає про добро працюючих.

За статутом та ближчими інформаціями зголошуйтеся або пишть
до Головного Заряду Р.З.Т. на адресу:

WORKERS BENEVOLENT ASS'N
UKRAINIAN LABOR TEMPLE
Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

одинокий український робітничий часопис в Канаді.

УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ

що виходить у Вінніпегу три рази на тиждень і коштує
на цілий рік лише 4 долари, на піврік 2 долари.

“УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ” пишуть постійно про робітничий рух в цілому світі, про боротьбу робітничої класи, та про життя організованих робітників у всіх країнах.

“УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ” виступають проти кожної несправедливості, насильства й змуцання поповнюваного на працюючій народі.

“УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ” описують в правдивому світлі всі важніші події в різних країнах світа. Зокрема присвячують чимало уваги українському політичному й культурному життю як в Канаді, так і в Галичині, Буковині та на Радянській Україні.

“УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ” мають власних кореспондентів по всіх країнах Європи, що докладно інформують про всякі важні події.

Хто читає “УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ”, той виробляє собі суцільний світогляд і може правильно оцінити кожну подію в суспільнім житті.

Передплату шліть на адресу:

UKRAINIAN LABOR NEWS

Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ

робітничий журнал на цілій американській землі, це

РОБІТНИЦЯ

що виходить два рази в місяць у Вінніперу.

“РОБІТНИЦЯ” друкує цікаві наукові статті, написані в найбільш приступний спосіб, гарні оповідання, вірші, новини з цілого світа, освітні статті, розвідки про здоровля, поради матерям про дітей, про домашнє господарство, куховарство, теж гуморески, всячину і т. д.

“РОБІТНИЦЯ” має власних кореспондентів в Галичині, на Радянській Україні й інших країнах Європи.

“РОБІТНИЦЯ” в кожному числі містить багато цікавих фотографій і інших ілюстрацій, як ніяке инше українське видавництво.

“РОБІТНИЦЯ” є найбільш розповсюдженим і найдешевшим видавництвом. Кожне число має що два тижні 32 сторінки друку, з чого при кінці року є цікава книжка на 768 сторін.

Передплачуйте цей корисний журнал, що цікавий як для робітниць і фермерок, так і для робітників й фермерів.

ПЕРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ: НА РІК \$1.50, НА ПІВРІК 80 ЦЕНТІВ. ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 10 Ц.

Адреса:

THE WORKINGWOMAN

Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

НА ЦІЛУ КАНАДУ

одиноким дійсно фермерським часописом є

ФАРМЕРСЬКЕ ЖИТТЯ

що виходить кожного тижня в середу у Вінніпегу

“ФАРМЕРСЬКЕ ЖИТТЯ” в кожному числі дає багато новинок з цілого світа, друкує приступно написані статті на теми

ПОЛІТИЧНІ ОСВІТНІ ГОСПОДАРСЬКІ

Дає всякі поради своїм читачам, вчить модерного способу господарювання, викриває всякі

НАД'УЖИТТЯ ШАХРАЙСТВА ЗНУЩАННЯ ВИЗИСКУВАННЯ

поповнювані над фермерами різними людьми й організованими для цього панськими спілками.

Тільки “ФАРМЕРСЬКЕ ЖИТТЯ” обороняє права фермерів і не годує їх ніякими нісенітницями, лише щирою наукою та порадою.

ПЕРЕДПЛАТА: НА РІК \$2.00; НА ПІВРІК \$1.00

Пишіть ще сьогодні на адресу:

FARMERS' LIFE

Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

ІЛЮСТРОВАНІЙ МІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

СВІТ МОЛОДІ

це одинокє українське видання для робітничо-фермерської молоді в цілій Канаді і взагалі на американській землі.

Кожне число **“СВІТУ МОЛОДІ”** містить повчаючі статті для молоді, оповідання, вірші, новинки, загадки і багато цікавих рисунків та фотографій.

Тисячі робітничих і фермерських синів і дочок пишуть до цього журналу дописи, обмінюються на його сторінках цікавими думками.

“СВІТ МОЛОДІ” дбає про належне виховання нашої молоді, взиває до організації, вчить як організуватися та як працювати для добра широких трудових мас.

Обов'язком всіх молодих товаришів і товаришок передплатити цей корисний журнал для себе.

Теж обов'язком всіх матерей й батьків передплачувати **“СВІТ МОЛОДІ”** для своїх дітей.

Хай не буде ні одної робітничо-фермерської хати, де б не було **“СВІТУ МОЛОДІ”**!

Навіть старші товариші й товаришки можуть дещо навчитися з цього журналу.

ПЕРЕДПЛАТА ДУЖЕ НИЗЬКА, БО НА ЦІЛИЙ РІК ТІЛЬКИ 50 ЦЕНТІВ. ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 5 Ц.

Адреса:

THE YOUTHS' WORLD
Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

ХТО ЧИТАЄ -- ТОЙ ЗНАЄ!

ЗАМОВЛЯЙТЕ Й ЧИТАЙТЕ
СЛІДУЮЧІ ЦІКАВІ КНИЖКИ:

Тарас Шевченко в світлі епохи	.75
Юда (драма в 5. діях)	.75
Економічно-політичні проблеми пролетарської диктатури ..	.50
Безробітні (драма в 3. діях)	.50
Порадник української мови	.35
Фікція націй і національної незалежності	.35
Перед бурею (драма в 4. діях)	.35
Ми і вони (народна драма в 2. діях)	.35
Терновий куш (драма в 4. діях)	.25
Зрадник (драма в 3. діях)	.25
Мандрівник (драматичний ескіз в одній дії)	.25
Базар (драма в 4. діях)	.25
Гайвороння (драма в 3. діях)	.25
Матеріалізм — філософія пролетаріату	.25
Що таке всесвітній союз робітників	.25
Карл Маркс, його життя і діяльність	.25
Фабричні розговори про економію	.25
3 життя першого чоловіка і сучасних дикунів	.25
Гайдамаки (поема-геса)	.25
Два світи (драма на 4. дії)	.25
Найма на праця і капітал	.20
Маркс і Енгельс про диктатуру пролетаріату	.20
Марксизм і Дарвінізм	.20
Роскази про сили природи ч. 1.	.20
Перший буквар комуніста	.15
Роскази про фізику	.15
Основні засади комунізму	.15
Введення в національну економію	.15
Радянське будівництво	.10
Що таке радвлада і як вона будується	.10
Нежданий гість (драматичний етюд в 1. дії)	.10
Совітська Росія і буржуазна Польща	.10
Роскази про сили природи ч. II.	.10
Страйкер (драматичний образ)	.10
Сучасне становище сільського господарства на Рад. Україні ..	.10
Хто такі комуністи і Причта про воду	.10
Революційні пісні	.10
Як Галичан втягнули в контрреволюцію	.10
Наука й горіллячий дурман	.10
Україна як об'єкт міжнародної контрреволюції	.10
Про суть і причину туберкульозу	.10
В кігтях білого орла (поезії)	.10
Козаччина	.10
Людське суспільство в передісторичному розвитку	.10
Хто такі комуністи і чого вони хочуть	.05
Межі людиною та машиною	.05
Нова політика Совітської Росії	.05
3 історії царя-голода	.05
Фармер і робітник	.05

Замовлення wraz з грошми посилайте на адресу:

UKRAINIAN LABOR NEWS

Cor. Pritchard & McGregor Sts., — Winnipeg, Man., Canada.

КОЖНИЙ РОБІТНИК

ПОВИНЕН ПЕРЕДПЛАЧУВАТИ Й ЧИТАТИ

боевий англійський робітничий часопис

THE WORKER

Виходить що тижня.

Найкраще редактований.

Завжди цікавий змістом.

**Найкраще пояснює робіт-
ничі справи.**

**Найсміливіший борець за
робітничі інтереси.**

ПЕРЕДПЛАТА 2 ДОЛАРИ НА РІК; 1 ДОЛ. НА ПІВРІК.

Адреса:

THE WORKER

Room 304, Tyrrell Bldg., 95 King St. East,

TORONTO 2, ONT.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ Й ЧИТАЙТЕ

**ОДИНОКИЙ РОБІТНИЧИЙ МІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Canadian Labor Monthly

Поміщує незвичайно цікаві і кожному зацікавленому робітничим рухом робітників дуже корисні й необхідні статті. Найкраще джерело для вивчення канадійського й міжнародного робітничого руху. В ньому знайдете висвітлення тих спірних робітничих питань, які кожного учасника робітничого руху цікавлять.

**ПЕРЕДПЛАТА \$2.50 НА РІК; \$1.50 НА ПІВРІК.
ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 25 ЦЕНТІВ.**

Адреса:

CANADIAN LABOR MONTHLY

Room 304, Tyrrell Bldg., 95 King St. East,

TORONTO 2, ONT.

**ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ОДИНОКИЙ В КАНАДІ ЧАСОПИС ДЛЯ РОБІТ-
НИЧОЇ І ФАРМЕРСЬКОЇ МОЛОДІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

THE YOUNG WORKER

Виходить раз на місяць.

Поміщує цікаві статті про рух працюючої молоді в Канаді і других
країнах. Вчить, як організуватися і вести боротьбу
за краще життя працюючої молоді.

ПЕРЕДПЛАТА 50 ЦТ. НА РІК. ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 5 ЦТ.

Адреса:

THE YOUNG WORKER

Room 304, 95 King St. East, Toronto 2, Ont.

**ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ДЛЯ СВОЇХ ДІТЕЙ ЦІКАВИЙ АНГЛІЙСЬКИЙ
МІСЯЧНИЙ ЧАСОПИС ДЛЯ РОБІТНИЧИХ І ФАРМЕРСЬКИХ ДІТЕЙ**

THE YOUNG COMRADE

ПЕРЕДПЛАТА ЛИШЕ 25 ЦТ. НА РІК. ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 3 ЦТ.

Адреса:

THE YOUNG COMRADE

Room 304, 95 King St. East, Toronto 2, Ont.

ЖІНКИ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ АНГЛІЙСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ЖУРНАЛ

THE WOMAN WORKER

орган Канадійської Федерації Жіночих Робітничих Ліг.

Виходить раз на місяць.

ПЕРЕДПЛАТА 1 ДОЛ. НА РІК. ПООДИНОКЕ ЧИСЛО 10 ЦТ.

Адреса:

THE WOMAN WORKER

211 Milverton Blvd., — Toronto 6. Ont.

ОРГАНІЗАЦІЇ І ПООДИНОКІ ТОВАРИШІ

повинні передплачувати такі старокраєві робітничо-селянські газети:

“СВІТЛО”

тижневик, виходить у Львові. Річна передплата
вносить \$2.50. Адреса:

“SWITŁO”

ul. Czarneckoho 26, Lwiw—Lemberg, East Galicia — Poland

Орган Сель.-Робітничого Соціалістичного Об'єднання

“НАШЕ СЛОВО”

тижневий часопис, виходить у Львові. На рік
коштує \$2.00. Адреса:

“NASZE SŁOWO”

ul. Lenartowicza 23, Lwiw—Lemberg, East Galicia — Poland

Одинокий робітничо-селянський часопис на Буковині

“БОРотьБА”

що виходить кожного тижня в Чернівцях. Річна перед-
плата вносить \$2.00. Адреса:

EUSTAFI SOROFTEI, “BOROT'BA”

Str. Gen. Prezan 6. Cernauti, Roumania

Одинокий український часопис у Франції, що обороняє
інтереси трудових мас

“УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ”

Виходить кожного тижня. Передплата на рік \$2.00.
Адресувати треба так:

LES NOUVELLES UKRAINIENNES

92, Rue de Richelieu, Paris 1-er, France

